

ΠΕΤΡΟΥ ΑΞΙΩΤΙΔΗ

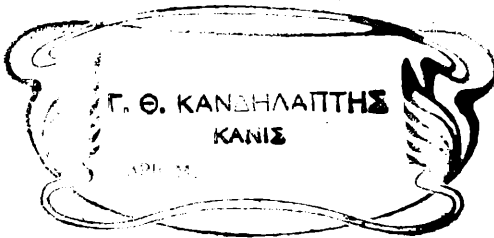
Βιβλιοδότης

Γεωργίου Δ. Κανδηλάτου - Κείμενα
Διδασκάλου - Δημοσιογράφου
ἔξ ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Πάριος. -

Ἀριθμὸς 24-7-1949

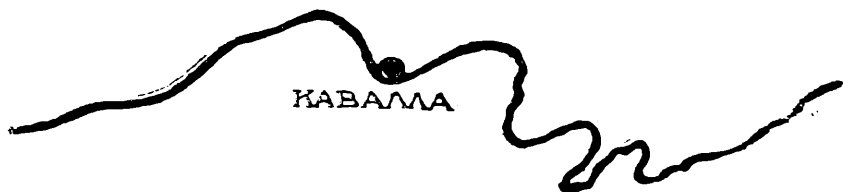
Κανδηλάτου
καὶ σφ.)

Η Θ Α Σ Ο Σ

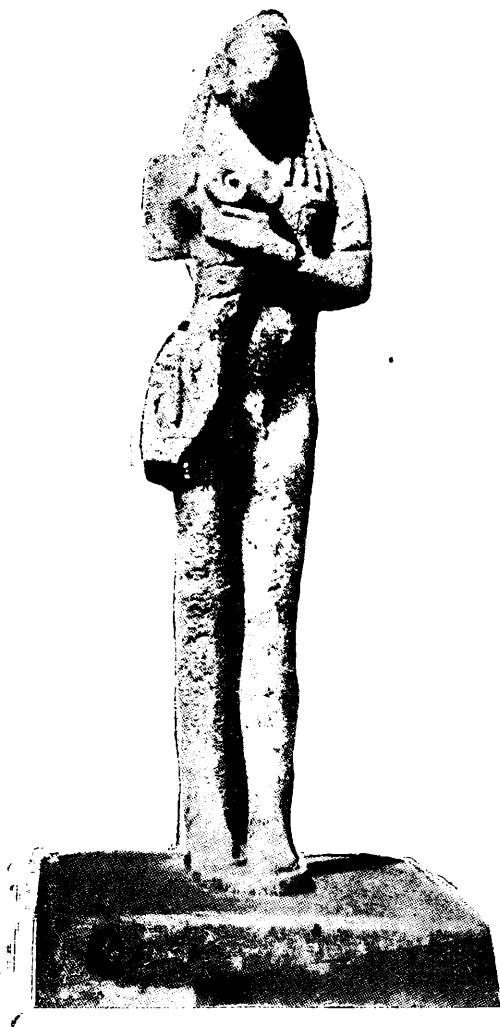
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΚ ΤΩΝ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ : ΑΔΕΛΦΩΝ ΜΠΕΡΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1928

Ν. ΘΑΣΟΣ

Ο ΚΡΙΟΦΟΡΟΣ ΑΠΟΛΛΩΝ

ΚΟΛΟΣΣΟΣ ΤΗΣ ΘΑΣΟΥ

Θάσο,

Δὲν ἔχω ἑκατομμύρια γιὰ ν' ἀναγκάσω τὰ χῶματά σου καὶ ν' ἀποκαλύψω τὴν περασμένη καὶ θαμβωτικὴ σου δόξα. Δὲν ἔχω πλούτη ἀμέτρητα γιὰ νὰ στολίσω τὲς πλαγιὰς τῶν βουνῶν σου μὲ ρεμβαστικὰ ἡτυχαστήρια, γι' αὐτοὺς ποῦ θέλουν νὰ ξεκουράσουν τὴν πονεμένη ψυχὴ τους. Δὲν ἔχω τὴν ὕλική δύναμι γιὰ νὰ κατασκευάσω δρόμους μέγα στὰ σκιερὰ καὶ πυκνοφύτευτα δάτη σου, ποῦ νὰ ὀδηγοῦν τοὺς πρσκηνητὰς τῆς ὁμορφιάς σου στὲς ἐκστρατικὰς θῆες σου καὶ στοὺς γλυκεῖς ὄραματισμούς σου.

Εἶμαι πτωχὸς δουλευτῆς καὶ ἀδύναμος τραγουδιστῆς σου καὶ γι' αὐτὸ ὡς δεῖγμα τῆς ἀπειρης εὐγνωμοσύνης μου καὶ τοῦ ἀτελειώτου θαυμάσιου μου σοῦ προσφέρω μονάχα τὸ βιβλίον μου αὐτό.

Πέτρος Ἀξιωτέδης

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΤΟ ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΟ ΝΗΣΙ

Ἄπέναντι στήν παραλία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καί ἀκριβῶς κατάντικρυ ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Καβάλλας, μέσῃ στήν ἡσυχοκύματη ἀγκαλιὰ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, βαθυκύανες σκιές διαγράφουν στὸ βῆθος τοῦ οὐρανοῦ τὰ ὑψηλόκορμα βουνὰ ἐνὸς νηιοῦ, ποῦ στὸν παλαιὸ καιρὸ ἦτο περιφνημὸ καὶ δοξασμένο καὶ ποῦ τώρα ἀπομένει ἀπ' ὄλους ἄγνωστο καὶ λησμονημένο. Τὸ νησί αὐτὸ εἶνε ἡ Θάσος.

Σὲ χρόνους περασμένους, ποῦ ἡ ἀρχὴ των κρύβεται μέσα στὸ ἄγνωστο καὶ ἀνεξερεύνητο τῶν προϊστορικῶν χρόνων, ἡ Θάσος ἐκλείνει στὰ ἔγκατά τῆς ἓνα πολύτιμο θησαυρὸ ἀπὸ καθαρὸ καὶ ἀμέτρητο χρυσάφι, ποῦ μ' αὐτὸ οἱ πρῶτοι κάτοικοί τῆς κατεσκεύασαν στόλους ἰσχυροῦς καὶ ἀνικῆτους, οἰκοδόμησαν ὑπερήφανα καὶ θαυμαστά τεμένη στοὺς προστάτας Θεοῦς τῆς καὶ ἀνήγειραν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐπιβλητικὰ δημόσια κτίρια μὲ τὸ ξακουσμένο καὶ περιφνημὸ μάρμαρό τῆς, ποῦ ἀργότερα οἱ Ῥωμαῖοι τὸ προτιμοῦσαν καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ μάρμαρο τῆς Πεντέλης καὶ οἱ Αὐτοκράτορες τοὺς σ' αὐτὸ ζητοῦσαν ν' ἀποθανάτισουν τὴν σεδαστὴ μορφή τους.

Καὶ ἀκόμα, γλύπται ἐμπνευσμένοι καὶ τεχνίται λεπτόχειροι καὶ προσηκτικοί, ἐτόλμισαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰ περιλαμπρὰ κτίρια τῆς μὲ κομψότεχνα ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ

περίλαμπρα έργα, λάξευμένα στο όλόλευκο αυτό μάρμαρό της, ποῦ ἔω; σήμερα τὰ διάφορα ἐρείπια καὶ τὰ σκορπισμένα ἔδω κ' ἐκεῖ τεμάχιά τους μαρτυροῦν τὸ ἀσύλληπτο περασμένο μεγαλειο, ποῦ αἱ ἀναλαμπές του ἔβδυσαν στὸ δειχτὸ σκοτάδι τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ διαλαλοῦν ἀκόμα ἓνα μεγάλο καὶ ἰδιότυπο πολιτισμὸς, ποῦ τὸν συνέντριψε, μὲ μὲ τῶν αὐτῶν ἀλλοῦς, ἡ μανία θαρδύων λαῶν καὶ μιὰ νέκ φανατικὴ καὶ ἀδιάλλακτη θρησκεία καὶ ὁ ὅποιος πολιτισμὸς εἶνε ἀνυμριζήθητο διπροσέφερε ἓνα σημαντικὸ μέρος στὴν ἀνθρώπινη ἐξέλιξι καὶ πρόοδο.

Κανένα ἄλλο νησί τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κρήτη, δὲν ἤμπορεῖ νὰ καυχηθῆ, γιὰ ἓνα τέτοιο ἀσύγκριτο μεγαλειο δόξης καὶ γιὰ μιὰ τέτοια δική του ἱστορία, γεμάτη ἀπὸ τόση δύναμις καὶ ἀπὸ τόση ἐκπολιτιστικὴ ἐπ'δρασι σ' ὅλες σχεδὸν τὸν γινωστὸ κόσμο τῆς ἐποχῆς θειντς, ποῦ στὰ παράλια του ὁ μέγας ἐμπορικὸς στόλος τῶν Θασίων ἀγκυροβόλοῦσε γιὰ νὰ ξεφορτώσῃ τὰ ἐμπορεύματα τῆς πετρίδος των, ἢ τὸ βαρὺ χρυσάφι της, ποῦ ἔφερνε νὰ τὸ ἀνταλλάξῃ μὲ ἄλλα προϊόνια τῶν τόπων αὐτῶν. Καὶ ἀκόμα, κανένα ἄλλο νησί τοῦ Αἰγαίου πελάγους δὲν εἶχε τόσο ἰσχυρὸ πολεμικὸ στόλο, ὅπως ἡ Θάσος, μὲ τὸν ὅποιον κατώρθωσε ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους νὰ κυριαρχήσῃ σ' ὅλες τὰς θάλασσες, ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο Πέλαγος ἕως τὴν Φινίκην καὶ ἕως τὴν Αἴγυπτο.

Ὅλα αὐτὰ, ποῦ πλέκουν καὶ συναρμολογοῦν τὴν ἱστορία τῆς Θάσου καὶ μᾶς παρουσιάζουν τὴν ἀληθινὴν μορφήν τοῦ πολιτισμοῦ της, δυστυχῶς εἶνε ἄγνωστα στοὺς πολλοὺς καὶ σ' αὐτοὺς ἀκόμα τοὺς ἀρχαιολόγους, ποῦ ψάχνουν σήμερα μέσα σιές ἐπιγραφές καὶ στὰ ἀκρωτηριασμένα ἀρχαῖκὰ ἐρείπια νὰ εὑρουν τὰς λεπτομέρειες καὶ τὴν ἱστορικὴν συνέχεια ὅλου τοῦ θαμμένου καὶ συντριμμένου αὐτοῦ πολιτισμοῦ.

Οἱ ἀρχαιολόγοι, ποῦ σοφὰ καὶ προσεκτικὰ ἀσχολήθησαν ἕως σήμερα μὲ τόσα ἄλλα ἀρχαῖα ἐρείπια καὶ ἀνεσκαψαν τῶν αὐτῶν ἄλλους τόπους, γιὰ νὰ ξεθάψουν τῶν αὐτῶν περκαμένους πολιτισμούς, ποῦ αἱ λάμπεις των ἐφώτισαν στὸ παρελθὸν τοὺς δρόμους ποῦ ἐβάδισε ἡ δειλὴ ἀνθρωπότης, δὲν ἤμπόρεσαν ἢ δὲν εὐλαίρησαν

ἀκόμα ν' ἀνασκάψουν καὶ τὰ χῶματα τῆς Θύσου.

Κανέναν δὲν ἀφορμήθηκε ἀπὸ περιέργεια ἢ ἀπὸ εὐγενικὴ θέλησι νὰ μελετήσῃ προσεκτικὰ τὸ παρελθὸν τῆς, νὰ ἐξετάσῃ συνεχιστὰ τὴν ἱστορίαν τῆς, τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἔκτασι τοῦ πολιτισμοῦ τῆς, τὰ ἐρείπια τῶν ναῶν καὶ τῶν διμυσίων κτιρίων τῆς, ποῦ καὶ σήμερα, κατόπιν ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες χρόνια, μὲ τὰ ὀλόασπρα μάρμαρά τους καὶ τὴν ὑπέροχην ἀρχιτεκτονικὴν τους διαλαλοῦν τὸν πολιτισμὸν, ποῦ ἀνεπτύχθηκε ἄλλοτε στὴν ἡσυχίαν αὐτῶν κ' ἐσκορπίσθη τὴν εὐεργετικὴν του ἐπίδρασιν ὄχι μονάχα στὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ὄχι μονάχα ἕως στὴν Ἀττικὴ καὶ ἕως τὰ θάλαττα τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, ἀλλὰ καὶ ἀκόμα πολὺ πέρα, σὲ τόπους βαρβάρων καὶ ἀγρίων λαῶν. Αὐτὸς εἶνε ὁ λόγος διὰ τὸν ὅποιον ἡ Θάσος ἔμεινε ἕως σήμερα ἀγνωστὴ καὶ λησμονημένη.

Εἶνε ἀλήθεια ὅτι ἀπὸ δέκα πέντε μόλις χρόνων, δειλὰ ἀπρόθυμα καὶ βραχετά, ἢ σκαπάνη τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνησῶν ἀρχισεν ν' ἀνασκάπτῃ τὸ ἔδαφος τῆς Θύσου, ἐκεῖ ἀκριθῶς ἔπου εὐρίσκειτο ἄλλοτε ἢ ἀρχαία ἐμῶνυμη πρωτεύουσι τῆς, γιὰ νὰ ἔξυπνήσῃ τὸ λησμονημένον παρελθὸν τῆς, ποῦ κοιμᾶται ἡσυχαστά, θαμμένον μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τῆς λήθης, τὴν ὅποιαν ἔφεραν χρόνοι βραχεῖς καὶ ἐποχὲς ταλαιπωρημένες, ποῦ κλώθουν μυστικὰ τὴν ἀνθρώπινην μοῖραν.

Καὶ ὅμως ἀπὸ τὲς σχεδὸν ἀσήμαντες αὐτὲς ἀνασκαφὰς τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ποῦ ἀρχίζουσι μιὰ περίοδο καὶ κατόπιν σταματοῦν γιὰ πολὺν καιρὸν, ἀνεπήδησαν τελευταίως ὀλίγα, ἀλλὰ σπουδατὰ ἀρχαῖα ἐυρήματα, ποῦ καὶ αὐτὰ μονάχα εἶνε ἀρκετὰ νὰ μαρτυρήσουσι πόσοι ἄλλοι πολῦτιμοι καὶ ἀνυπολόγιστοι θησαυροὶ κρύβονται κάτω στὸ θάλαττα τῆς ἀρχαίας αὐτῆς Θυσιακῆς γῆς, ποῦ δυστυχῶς ἀρχισεν νὰ τὴν σκεπάζει σιγαλ-σιγαλ ἢ νέκ πρωτεύουσά τῆς.

Μιὰ τέτοια ἔμωσι ἀδιαφορία δὲν πρέπει νὰ ἐξακολουθήσῃ, γιὰ πολὺν ἀκόμα καιρὸν. Ἄς ἐλπίσουμε ὅτι γρήγορα ἢ προσοχῆ τῆς ἐπιστήμης θὰ στραφῆ καὶ πρὸς τὴν Θάσο. Τότε ὅταν ἢ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ἀνακυλίσῃ ὀριστικὰ δλα τὰ χῶματα, ποῦ

·είνε τὸ διαχώρισμα τοῦ χρόνου, ἀνάμεσα στὸν παλαιὸ καὶ στὸν νέο κόσμος, ὁ ἀπράντασιος πλοῦτος ποῦ ἀσφικτῶς θ' ἵναφινῆ, εἶνε ἀνυμψισθῆτητο ἔτι θὰ ἵμφορέτη νὰ παρδληθῆ πρὸς τὰ εὐρήματα ἄλλων τόπων καὶ ἄλλων χρόνων, ποῦ ἀποτελοῦν ἄδιαπιδονίκτητο ἱστορικό σταθμὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἐξελλίξεως. Καὶ τότε ἡ ἀνθρωπότης θὰ σταθῆ, ἐκθαμδῆ, ἔπως ἐστάθηκε ἄλλοτε ἐκπληκτη, ἔταν ἡ σκαπίνη στὰς Μυκίνας καὶ στήν Ἰκνωσσὸ ἀπεκάλυψε ἄλλους ἀγνώστους καὶ λησμονημένους πολιτισμούς. Καὶ θὰ τρέξῃ τότε ὁ κόσμος ὄλος, ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς, γιὰ νὰ θαυμάσῃ μὲ ἑξαταμένη ἐποχή, νὰ προσκυνίτῃ ἕνα τόπο, ποῦ δὲν τὸν ἐγνώριζε καὶ δὲν ὑποπετεύετο ἔτι ἵμφορούσε νὰ κρύβῃ ἕνα τόσο σημαντικὸ πολιτισμὸ.

Καὶ αὐτοὶ ποῦ θὰ ἔλθουν νὰ θαυμάσουν καὶ νὰ μελετήσουν τὴν ἀρχαία Θάσο καὶ τοῦς πολυτίμους ἀρχαιολογικούς της τόπους, θὰ ἔχουν νὰ θαυμάσουν ἀκόμα καὶ ἕνα ἄλλο θησαυρὸ, ἐξ ἴσου πολῦτιμο καὶ σημαντικὸ. Τὰ πολυδενδρα καὶ σκιερὰ δάση της, τὰ περίφημα καὶ πολυάκουστα ἀπὸ τοῦς ἀρχαίους ἀκόμα χρόνους, ποῦ εἶνε πυκνοφυτευμένα μὲ ἀτελειώτα πεδνα, ἀπὸ τὲς κορφὲς τῶν δουνῶν της ἔως τὲς καμπυλωτὲς ἰκτές της καὶ ποῦ ὕμνοῦν καὶ αὐτὰ, μὲ τὴν δικὴ τους γλῶσσα, ὅσα ἐξίχασε ὁ ἀνθρωπος καὶ ἔκρυψε στὰ δάθη της ἡ γῆ.

Καὶ ἀκόμα, αὐτοὶ ποῦ θὰ ἔλθουν στήν Θάσο, καλεσμένοι ἀπὸ τὸν ἥχο τῆς ἀρχαιολογικῆς σκαπάνης, ποῦ θὰ κρούτῃ τὰ μάρμαρα τῶν ἐρειπωμένων ναῶν της, θὰ ἔχουν νὰ δροσισθοῦν στὰ κρυερὰ καὶ διαυγῆ νερά της, ποῦ αὐλακώνουν τὲς ὀλοπράσινες καὶ φουντωμένες ράχεις τῶν δουνῶν της καὶ ποῦ εἶνε ἕνα σπάνιο καὶ πολῦτιμο χάρισμα, δοσμένο ἀπὸ τὴν φύσι διακριτικά στὸ πολυττόλιστο νησί.

Καὶ μαζί μὲ ὅλα αὐτὰ θὰ ἔχουν νὰ θαυμάσουν οἱ ἐπισκέπται τῆς Θάσου καὶ τὸν μαρμάρينو πλοῦτο της, ποῦ ἀκόμα ἀνεξάντλητος προσφέρει καὶ σ' αὐτόν, ποῦ θὰ ζητήσῃ τὴν χιονόλευκη ὠμορφιά του καὶ θὰ τὸν προτιμήσῃ, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Ρωμαῖοι, γιὰ τὴν κίτασκευὴ μεγζλοπρεπῶν οἰκοδομῶν ἢ γιὰ τὴν λάξευσι ἐπιδλητικῶν κιώνων καὶ καλλιτεχνικῶν ἀγαλμάτων.

Νά, τί θά ἔχη νά θαυμάσῃ καί ν' ἀπολαύῃ ἡ αὐτὸς ποῦ θά θελήσῃ νά ἐπισκεφθῇ τὸ ξεχασμένο σήμερα ἀπ' ὄλους νησι, τὴν Θάσο, τὸ νησί ποῦ παραστέκει ὑπερήφανα κατάντικρυ τοῦ "Αθωνα, ποῦ σκυθρωπὸς καί βουδὸς αὐτὸς κρύβει μιά στενόσκεπη καί στάσιμη σφίρα, ἐνῶ αὐτὸ ἐδίδαξε ὀλοφάνερα τὴν ἰδική του, κ' ἐκτόρπισε τὸν πολιτισμὸ του μὲ τοὺς θαυμαστοὺς σὲ φῶς, σὲ λάμψι καί σὲ τέχνη ναοῦ του, ποῦ αἰῶνας ὀλοκλήρους ἐκλείσαν μέσα τους τὴν ἐλευθέρη σκέψι, ποῦ γεννᾷ τὴν πρόοδο καί τὴν ἐξέλιξι. Τὸ νησί, ποῦ ἀπὸ τὲς ἀκτέες του ξεκινούσαν ἄλλοτε, σὲ περασμένους χρόνους, τ' ἀμέτρητα πλοῖα, τὰ ὅποια, ποντοπόροι ἀκούραστοι καί τολμηροὶ οἱ κάτοικοι του, τὰ ὄδηγοῦσαν, ἐπὶ χίλια περίπου χρόνια, στὰ πέρατα τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, φέρνοντας, ἄλλοτε τὴν νίκη καί τὴν ἐπιβολή καί ἄλλοτε τὸ μεθυστικὸ της κρασί ἢ τὸ ἀτελείωτο χρυσάφι της καί μαζὶ μ' αὐτὰ τὸ φῶς τοῦ πολιτισμοῦ της, τὲ λαοὺς βαρδάρους καί ἀμαθεῖς.....

Καί ἡ παλῆ ἀυτὴ καί τόσο δοξαζομένη ἱστορία τῆς Θάσου ἔδωσε κ' ἐλησημονήθηκε μέσα στ' ἀνακυκλώματα τοῦ χρόνου.....

* * *

Ἡ μνήμη τῆς ἀνθρωπότητος ὀμοιάζει μὲ τὴν μνήμη τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπως αὐτὴ ἔτσι κ' ἐκείνη τὰ περισσότερα γεγονότα, ποῦ ἔλαβαν χώρα στὴν διαδρομὴ της, τὰ ξεχνᾷ, ἐκτὸς ἐὰν αὐτὰ ἔχουν τὴν δύναμι νά κατευθύνουν τὸν δρόμο της, νά μεταλλάξουν τῆς μορφή της καί συνταρακτικὰ νά γεννήσουν νέες ἰδέες καί νέες ἀντιλήψεις, ὅποταν μένουν ζωηρὰ καί ἀνεξάλειπτα.

Ἡ ἱστορία καί ὁ πολιτισμὸς τῆς Θάσου ἔως νά μὴ ὀπῆρξε ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτά. Μὰ αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν συνετέλεσε στὴν ἀνθρώπινη πρόοδο, ὅτι δὲν ἐπέφερε καί αὐτὸς ἓνα λιθάρι στὸ μεγάλο οἰκοδόμημα, ποῦ περιλαμπρο κλίνει τὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὴν εἰσφορὰ αὐτὴν τῆς Θάσου δὲν τὴν ξέρουν οἱ νεώτεροι..

γιατί τὴν ἐπεκρίασε ἡ λάμψις τοῦ Παρθενῶνος. Μὰ εἰ σκιάζε-
ται ἀπὸ ἕνα μεγαλειότερο δὲν θὰ πῆ δει κι' αὐτὸ δὲν ἔχει τὴν
δική του μορφή καὶ τὴν δική του ἐκδήλωσι. Ὁ Ἑλληνικὸς πο-
λιτισμὸς εἶνε ἕνα σύνολο καὶ ἂν στὴν κορφή του στέκεται ὁ
Παρθενῶνας, γύρω του ὅμως παρατέκνουν ἡ Κνωσσός, αἱ Μυ-
κῆναι, τὸ Ἄργος, ἡ Ὀλυμπία, ἡ Σπάρτη καὶ τόσες ἄλλες Πο-
λιτείες, κάθε μιὰ μὲ τὴν δική της ἱστορικὴ δράσι. Καὶ ἡ Θήσος
εἶνε ἕνα μέρος τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ. Καὶ εἰς εὐτυχίαν νὰ εἶνε ἕνα
μικρὸ καὶ ἀπομακρυσμένον νησί, αὐτὸ καὶ μόνον δὲν σημαίνει
ὅτι ἡ συμβολὴ του στὴν Ἑλληνικὴ μεγαλοουργία ὑπῆρξε μικρὴ
καὶ ἀσήμαντη.

Τὸ γεγονός αὐτὸ πρέπει νὰ ξυπνηθῆ στὴν μνήμη τῆς ἀν-
θρωπότητος. Πρέπει νὰ μάθουμε ἡμεῖς οἱ νεώτεροι εἰς ἕνα ὁ
ἀρχηγὸς τῶν Φοινίκων Κάδμος κατέπλευσε πρὸς τὴν Ἀττικὴν,
ὁ συναρχηγὸς του Θέσος ἐπέρασε ἀπὸ τὸ ὀμιώματό μου νησί,
φέροντας κι' αὐτός, ἔπως κι' ἐκεῖνος, στὴν κοιμημένη Εὐρώπῃ
το φῶς τῆς Ἀνατολῆς.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΘΑΣΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Οἱ πρώτοι κατοικοί της

Ἡ νῆσος Θάσος εὑρίσκεται ἀκριβῶς ἀπέναντι ἀπὸ τὸν λιμένα της Καβάλλας, σὲ ἀπόστασι 17 περίπου ναυτικῶν μιλίων ἀπ' αὐτήν καὶ δεσπόζει σὲ ὁλόκληρη τὴν παραλία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ἀπὸ τοῦ Ἐθνα ἕως τὲς ἐκβολὰς τοῦ Νέστου ποταμοῦ. Τὸ ἐμβαδὸν της εἶνε 380 περίπου τετραγωνικά χιλιομέτρα. Ἡ ἐπιφάνειά της εἶνε πετρώδης καὶ καλύπτεται σχεδὸν ὁλόκληρη ἀπὸ βουνὰ πευκόφυτα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ὑψηλότερον εἶνε τὸ Ὑψάριο, ἢ Ψαριό, ὕψους 1050 μέτρων.

Δυστυχῶς γιὰ τὴν Θάσο δὲν ἔχει γραφῆ ἕως σήμερα καμμιά λεπτομερὴς καὶ συστηματικὴ ἱστορία της, ὅλοι δὲ οἱ ἀρχαιολόγοι, ὅπως ὁ Α. Κονζέ, ὁ Α. Ρένναχ, ὁ Μ. Μένδελ, ὁ Κ. Ἀβζού, ὁ Α. Δουμίν, ὁ Μ. Δήμιτσας, ὁ Κ. Πικάρ καὶ ἄλλοι, ποῦ μ' ἀληθινὸ ἐνδιαφέρον ἀσχολήθηκαν μ' αὐτήν, ἔχουν περιορισθῆ, πάντοτε σχεδὸν, σὲ ἀναδημοσιεύσεις ἢ σὲ ἐξηγήσεις ἐπιγραφῶν, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Γ. Περρὸ καὶ Γ. Φρέτριχ, ποῦ μονάχα αὐτοὶ μᾶς ἔδωσαν μερικὰς ἱστορικὰς της πληροφορίας, καὶ αὐτὲς ἀτελεῖς, ἀλλ' ὅπωςδήποτε ἀρκετὰ διαφωτιστικὰς, αἱ ὁποῖες ἡμεῖς δὲν ἠμποροῦν νὰ ἔχουν τὴν ἀξίωσι ὅτι εἶνε καθ' ὅλα ἐπιστημο-

νικῶς ἀκριβεῖς οὔτε καθ' ἕλα ἀναντίκρουσται.

Ἡ ἔλλειψις αὐτῆ σαφῶν ἱστορικῶν πληροφοριῶν γιὰ τὴν Θάσο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ποῦ εἶνε ἡ μόνη ἱστορική πηγή, πολὺ ὀλίγα ἔγραψαν γι' αὐτὴν καὶ μάλιστα μὲ ἀσυνέχεια καὶ μὲ ἀσάφεια τόσο πολὺ καταφανῆ, ὥστε νὰ μὴ ἴμπορῆ κανένας εἰς αὐτοὺς καὶ μόνον νὰ βασισθῇ μὲ ἐπιστημονικὴ καὶ λεπτομερῆ ἱστορία τῆς νήσου.

Ἐάν λοιπὸν δὲν γίνουσι προηγουμένως εὐρείες καὶ συστηματικὲς ἀνασκαφές, ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκετο ἄλλοτε ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Θάσου καὶ ἐάν μερικὰ πράγματα, ποῦ εἶνε σκοτεινὰ ἀκόμα καὶ ἄγνωστα, δὲν μᾶς ἐξηγηθοῦν ἀπὸ τὰς ἐπιγραφὰς, ποῦ θὰ ἀνακαλυφθοῦν καὶ ἀπὸ τὰ διάφορα πολυτίμα ἀντικείμενα. ποῦ ἀσφαλῶς θὰ εὐρεθοῦν στὰς ναοὺς καὶ στὰ ἄλλα δημόσια κτίριά της καὶ ἀκόμα ἀπὸ τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἄλλα ἀρχαῖα εὐρήματα, ποῦ μὲ πολλὴ βεβαιότητα θ' ἀνασυρθοῦν κάτω ἀπὸ τὰ χώματα ποῦ καλύπτουσι σήμερα τὴν νεκρωμένη πόλι, ἱστορία τῆς Θάσου ἀκριβῆς καὶ συστηματικὴ δὲν ἴμπορεῖ δυστυχῶς νὰ γραφῆ, ὅπως ἔχει γίνῃ γιὰ ἄλλες χώρας καὶ πόλεις τῆς ἀρχαιότητος.

Οἱ Φοίνικες

Τὸ κυριώτερον καὶ τὸ πλέον ἐνδιαφέρουζ ζήτημα γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Θάσου εἶνε τὸ ζήτημα τῶν πρώτων κατοίκων της, ποῦ καὶ αὐτό, ὅπως καὶ τόσα ἄλλα προϊστορικὰ γεγονότα, τὰ ὅποια δὲν διειρηθῆσαν εὐκρινιζόμενα στὴν ἀνθρώπινη μνήμη, εἶνε συνυφασμένο μὲ μύθους, μὲ γεωγραφικὰς ἀνεκρίθεις καὶ μὲ ἱστορικὰς ἀσυνέπειας, εἰς τὸ βάθος τῶν ὁποίων περιπλέκεται καὶ χάνεται ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ἐκεῖνος ποῦ μᾶς δίνει τὰς περισσότερας καὶ πλέον ἐξηκριβωμένες πληροφορίες γιὰ τοὺς ἀρχαίους κατοίκους τῆς Θάσου καὶ γιὰ τὰ διάφορα ἱστορικὰ συμβάντα της, εἶνε ὁ Ἡρόδοτος, ὁ ὅποιος ἀναφέρει στὴν ἱστορίαν του, ὅτι ὁ Ἰδιος, κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.χ. αἰῶνος, ἐπεσκέφθηκε τὴν Θάσο. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν (Βιβλ. Α § 2) Κρήτες, ἔμποροι

ἢ ἐπιδρομαίς, οἱ ὅποιοι κατὰ τοὺς προΐστορικοὺς ἐκείνους χρόνους εἶχαν πολὺ προηγμένον πολιτισμὸν, ὅπως αἱ τελευταῖαι ἀνασκαφές τῆς Κνωσσοῦ ἀπέδειξαν, σὲ ἐποχὴ ὅμως πολὺ παλαιά, ποῦ δὲν τὴν καθορίζει ἀκριβῶς, ἴσως μεταξὺ τοῦ 1600—1500 π.χ., ἤρπασαν ἀπὸ τῆς Τύρου, τὴν πρωτεύουσα τῆς Φοινίκης, τὴν Εὐρώπη, τὴν θυγατέρα τοῦ Βασιλέως Ἀγῆνορος καὶ τῆς Βασίλισσας Τηλεφεάστης.

Ἡ ἀρπαγὴ αὐτὴ, ὅπως ἀναφέρει ὁ ἴδιος ὁ Ἡρόδοτος, ἐγινε πρὸς ἀντεκδίκησι, γιὰτὶ προηγουμένως οἱ Φοίνικες, ὅταν ἐπῆγαν ὡς ἔμποροι εἰς τὸ Ἄργος, μὲ δόλο ἤρπασαν τὴν Ἰώ, τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰνίχου, Βασιλέως τοῦ Ἄργους, τὸ ὅποιον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅπως βεβαιώνει ὁ αὐτὸς ἱστορικός, ἦτο ἡ πλέον πολιτισμένη καὶ προηγμένη πόλις τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ Φοίνικες λοιπὸν τὴν ἀρπαγὴν αὐτὴν τῆς Εὐρώπης τὴν ἐθεώρησαν μεγάλην προσβολὴν καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κάδμου, υἱοῦ τοῦ Ἀγῆνορος καὶ μὲ πολυάριθμα πλοῖα, γιὰτὶ εἶνε γνωστὸ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν, πῶς οἱ Φοίνικες ἦσαν λαὸς ναυτικὸς καὶ ποντοπόρος, περιεφέροντο ἀνὰ τὸ Αἰγαῖο Πέλαγος, μὲ τὴν ἐλπίδα ν' ἀνεύρουν τὴν κλεμμένη Βασιλοπούλα τους καὶ ν' ἀνορθώσουν τὴν ἐναντίον τῆς πατρίδος των αὐτὴν προσβολήν.

Ἀποῦ μάτια καὶ ἐπὶ μακροῦς χρόνους περιεπλανήθησαν οἱ παράξενοι αὐτοὶ ἐρευνηταὶ τῶν θαλασσῶν, ὁ μὲν Κάδμος διευθύνθηκε πρὸς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ἐκτίσσε τὰς Θήβας, ὁ δὲ Θάσος, ἕως ἴσως ἀπὸ τοὺς συναρχηγοὺς τῆς πρωτοτύπου αὐτῆς ἐκστρατείας, εἶδ'· καὶ αὐτὸς τοῦ Βασιλέως Ἀγῆνορος ἢ ἔγγονός του ἢ ἀνεψιός του, ἤλθε εἰς τὴν Θάσον, τὴν ὅποιαν, ἀφοῦ κατέλαβε, τὴν ἐποικίσσε μὲ τοὺς συμπατριώτας του Φοίνικας, ποῦ εἶχε φέρη μὲ τὰ πλοῖα. Ἀπὸ τὸν πρῶτον λοιπὸν αὐτὸν ἐποικιστὴν ἔλαβε ἡ νῆτος καὶ τὸ ὄνομά της. Εἶνε ὅμως περιέργο, ὅτι ἡ Θάσος τὴν ὀνομασία της αὐτὴν φέρει ὀριστικῶς μόνον ἀπὸ τοῦ βίου π.χ. αἰῶνος, δηλαδὴ μετὰ 800 περίπου ἔτη μετὰ τὴν ἐποικισίαν ἀπὸ τοὺς Φοίνικας. Ὅπως ἐσημειώθη καὶ ἀνωτέρω, αἱ χρονολογίαι αὐτῆς καὶ τὰ συνδεόμενα μὲ αὐτῆς ἱστορικὰ γεγονότα δὲν πρέπει νὰ λαμβάνονται μὲ ἀκριβείαν ἱστορικὴν, ἀφοῦ

ἀναφέρονται σὲ χρόνους προϊστορικούς, ὅπου τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης μόνον ἐλάχιστα καὶ θυμαρόφωτες ἔμπορει νὰ ρίξῃ ἀκτίνας.

Αὕτη εἶνε ἡ μόνη ἱστορικὴ πληροφόρησις, ποῦ ἔχομε γιὰ τοὺς πρῶτους κατοίκους τῆς Θάσσο ἀπὸ τῶν ἱστορικῶν Ἡρόδοτο, ὁ ὅποιος, ὅπως εἶνε γνωστὸν, συνέγραψε τὴν ἱστορίαν του κατόπιν ἀπὸ ἐπιτόπιον ἐπίσκεψιν τῶν τόπων καὶ τῶν λαῶν τοὺς ὁποίους περ-γράφει. Ὁ Ἰβνιο, λοιπὸν ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει στὴν ἱστορίαν του, πῶς σὲ μιὰ ἀπὸ τὰς περιπλανήσεις του αὐτὸς εἶδε στὴν Τύρα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Φοινίκης, Ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους, τὸ ὅποιον ἔφερε τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν Θάσον εἶρε Ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους, κτισμένον ἀπὸ Φοινίκας. Αὐτὰ δὲ ποῦ ἐγίναν, λέγει, εἶνε πέντε ἀνδρῶπων γενεαί, προτοῦ νὰ γεννηθῇ στὴν Ἑλλάδα ὁ Ἡρακλῆς τοῦ Ἀμφιτρύονος! (Βιβλ. Β § 44).

Οἱ Κάρεις.

Ἀντίθετα πρὸς τὴν πληροφόρησιν αὐτὴν τοῦ Ἡροδότου, ὑπάρχουν νεώτεροι συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Γ. Φρέτριχ, σφόδρα ἀρχαιολόγος, ὁ ὅποιος περὶ τὴν ὑπόστασιν ἔχει, σὲ μιὰ πολὺ ἐμβρυοῦ κατὰ τὰ ἄλλα γιὰ τὴν Θάσον μελέτην του, πῶς οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς νήσου ἦσαν ὄχι οἱ Φοινίκαι, ἀλλὰ οἱ Κάρεις, λαὸς Μικρασιατικὸς, ὁ ὅποιος δὲν ἀνήκε στὴν Ἑλληνικὴ ἐμπεθνεῖα, καὶ ὁ ὅποιος κατοικοῦσε τὴν Καρίαν, χώρα κειμένη στὸ νοτιοδυτικὸν μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὴν ἀπέναντι τῆς Ρόδου παραλλήλῃ καὶ τὰς πλησίον τῆς νήσου. Οἱ Κάρεις αὐτοὶ ἦσαν σιματικῆς καταγωγῆς, ὁμογενεῖς μὲ τὸν προϊστορικὸν λαὸν τῶν Δελέγων. Ὁ μεγαλειότερος ποταμὸς τῆς Καρίας ἦτο ὁ γνωστὸς καὶ ἔξακουστός Μαϊάνδρος. Οἱ Κάρεις ἦσαν συγγενῶς καὶ λαὸς ναυτικῆς, ὡς τοιοῦτος δὲ συνεμάχησε μὲ τοὺς Τρῶας κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον. Ἡ γλῶσσα τῶν ὁμογενῶν ἦτο ἐντελὴς ἀκατάληπτη ἀπ' αὐτοὺς, εἶνε δὲ γνωστὸν, ὅτι οἱ Τρῶες ὁμιλοῦσαν γλῶσσαν συγγενῆ μὲ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ καταληπτὴν ἀπὸ τοῦ Ἑλλήνας, ἐνῶ ἡ γλῶσσα τῶν Κάρων δὲν ἦτο νοητὴ οὔτε καὶ ἀπὸ τοῦ ἄλλου ἀκόμα συμμάχου τῶν Τρῶων, τοῦ Φρύγας, τοῦ Παρλαγῶνα, τοῦ Θρᾶκα καὶ λοιποῦ.

Ἡ ὑπόθεσις ὅμως κατ' ἐξοχήν ἀνκνέρει ὁ Γ. Φρέντριχ γιὰ τοὺς πρῶτους κατοίκους τῆς Θάσου, δὲν ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ καμμιά ἱστορικὴ πληροφορία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἀλλὰ δυστυχῶς· οὔτε καὶ ὁ ἴδιος προσηκεῖ μ' ἕνα οἰοδῆποτε τρόπο νὰ ἀποδείξη τὴν ἀλήθειαν καὶ βασιμότητά της.

Τὸ πιθανὸν συμπέρασμα.

Ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς γνώμες, ποῦ ἀνωτέρω ἀνκνέρονται, ἡ περισσότερο πιθανὴ καὶ εὐβατα φαίνεται πῶς εἶνε ἡ γνώμη τοῦ Ἡροδότου, ὅτι δηλαδὴ οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Θάσου ἦσαν οἱ Φοίνικες. Καὶ αὐτὸ συνάγεται ὄχι μονάχα γιὰ τὸ ἀναφέρει ἕνας ἱστορικὸς, ποῦ ἐπισκέφθηκε ὁ ἴδιος καὶ τὴν Φοινίκη καὶ τὴν Θάσον, ὄχι μονάχα γιὰ τὴν ἡμετέραν Κάρων ὑπόθεσιν εἶνε ἐντελῶς ἀόριστη, ἀστήρικτη καὶ ἀναπόδεικτη, ἀλλὰ καὶ διότι τὴν πληροφορίαν τοῦ Ἡροδότου μαρτυροῦν καὶ ἐπιβεβαιῶνουν καὶ ἄλλα γεγονότα κατὰ τρόπο μάλιστα ποῦ δὲν ἡμπορεῖ εὐκόλα ν' ἀμφισβητηθῇ.

Εἶνε δηλαδὴ γνωστὸ ἀπὸ πολλὰς ἄλλας πληροφορίας τῶν ἀρχαίων, ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Θάσου ἐλκύνθησαν πρὸς αὐτὴν ἀπὸ τὰ πλούσια μεταλλεῖα της καὶ ἰδίως ἀπ' ἐκεῖνα ποῦ παρήγαγον τὸν σίδηρον. Ἐπίσης εἶνε δεδωκεμένον, ὅτι οἱ Φοίνικες εἶχαν εἰδικότητα εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν καὶ τὴν κατεργασίαν τοῦ μετάλλου αὐτοῦ, τὸ ὅποσον μεταχειρίζοντο γιὰ τὴν ναυπήγησιν τῶν πλοίων των, γιὰ τὰ ὅπλα ἀφθονοῦς ὑπῆρχε στὴν Θάσον καὶ ἡ ξυλείαν, καὶ γιὰ τὴν κατασκευὴν τῶν πολεμικῶν ἐργαλείων των, καὶ τὰς δύο αὐτὰς τέχνας, εἶνε ἐπίσης ἱστορικῶς γνωστὸ, πῶς οἱ Φοίνικες εἶχαν κατὰ πολὺν τελειοποιήσῃ καὶ προαγάγῃ.

Τὸ γεγονὸς αὐτὸ, τῆς ἐκμεταλλεύσεως δηλαδὴ τῶν μεταλλείων τῆς Θάσου ἀπὸ τοῦ Φοίνικας, ἀναφέρει κυρίως ὁ Ἡρόδοτος (Βιβλ. VI § 47), ὁ ὅποιος λέγει, ὅτι τὰ Φοινικικὰ μέταλλα προήρχοντο ἀπὸ τὴν Θάσον, ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα ποῦ εὐρίσκονται μεταξὺ Αἰνύρων καὶ Κοινύρων, ἐπὶ μεγάλου ὄρους, ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Σιμοθράκην, «ἀνεστραμμένον ἐν τῇ ζητήσι.»

Ἀντιθέτως πρὸς αὐτὰ οἱ Κάρες ἦσαν μὲν λαὸς ναυτικός,

πρωθενά δμως δὲν ἀναφέρεται ὅτι Ἰδρυσαν ἀποικίες ἢ ὅτι εἶχαν εἰδικότητα στήν ἀνεύρεσι καὶ στήν κατεργασία τοῦ σιδήρου. Ἐκτὸς δμως ἀπ' αὐτὰ οἱ Κάραι δὲν εἶχαν πολιτισμὸν, δὲν ἦσαν λαὸς οὔτε μορφωμένοι, οὔτε ἐμπορικοί, ὅπως οἱ Φοίνικες, περὶ φημοὶ θαλασσοπόροι, ποῦ διέπλευσαν θάλασσες, ἀγνωστες στήν ἀρχαιότητα, ὥστε νὰ πιστευθῇ πῆς αὐτοὶ ἦσαν οἱ πρῶτοι θεμελιωταὶ τοῦ τόσοσιν κατόπιν θαυμαστοῦ Ἑλλάου πολιτισμοῦ.

Ἐπίσης ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Ἑλλήνων εἰλάτρευαν τὸν ἴδιον Θεὸν Ἑρακλῆ καὶ ὅτι ἀκόμα οἱ Φοίνικες κατὰ πολὺ παλαιὰ ἐποχὴ, παραπλέοντες τὰς ἀκτὲς τῆς Μακεδονίας, κατέλαβαν καὶ ἐκμεταλλεύθησαν τὰ μεταλλεῖα χρυσοῦ καὶ σιδήρου τοῦ Παγγαίου ὄρους, συνάγεται, κατὰ τρόπον πολὺ πιθανόν, πῶς αὐτοὶ ἦσαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς ἀπέκτασι τοῦ ὄρους αὐτοῦ κειμένης Ἑλλάου.

Ἐκεῖνο δμως ποῦ εἶνε ἐντελῶς ἀγνωστο καὶ μυθολογικῶς ἀκόμα ἀβεβαίωτο εἶνε, ἐὰν οἱ Φοίνικες, δταν κατέλαβαν τὴν Ἑλλάου, εὗρηκαν ἐκεῖ ἄλλους κατοίκους ἢ ἦτο αὕτη ἐντελῶς ἔρημη. Πολλοὶ θέλουσι νὰ ὑποστηρίξουν πῶς οἱ Φοίνικες εὗρηκαν ἐκεῖ μιὰ φυλὴ Ἑρακῶν, ἢ ὁποία ζῶσε σὲ κτηνώδη καὶ δίρβαρη κατάστασι καὶ τὴν ὁποίαν ἢ κατέστρεψαν ἢ ἐξεδίωξαν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἀποδείκνυμενον ἢ ὁπωσδήποτε δεβαιωμένο. Δυστυχῶς τὸ ζήτημα εἶνε τόσο πολὺ σκοτεινόν, καὶ τόσο δυβισμένο μέσα στὸ ἀγνωστο τοῦ προϊστορικοῦ, ποῦ οὐδὲ μείνη ἴσως ἄλυτο γιὰ πάντι.

Ἡ ὀνομασία τῆς Ἑλλάου.

Ὅπως γιὰ τοὺς πρῶτους κατοίκους ἔτσι καὶ γιὰ τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάου κατὰ τὴν παλαιότερη ἐποχὴ ὑπῆρχε διαφορὰ γνώμων. Ἡ σπουδαιότερη καὶ ἡ περισσότερο ἀληθινή ἀπ' αὐτὲς εἶνε ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλάου ἔλαβε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸν πρῶτον οἰκιστὴν της, τὸν ἀρχηγὸν τῶν Φοινίκων Ἑλλάνων. Ἄλλοι δμως ὑποστηρίζουν, μὲ κάποια προσπάθητὴ ἀληθοφάνεια, πῶς τὸ ὄνομα Ἑλλάου ἔγινε ἀπὸ τὸ Δάου, κατὰ μετατροπὴν τοῦ Δ εἰς Ἑ, γιὰτὶ ἡ νῆτος, ἀπὸ τῶν πρῶτων καὶ παλαιότερων ἀκόμα χρόνων, εἶχε πολλὰ καὶ πλούσια δάση. Τὸ βέβαιον εἶνε

πῶς τὸ ὄνομα Θάσος ἐπεκράτησε ὀριστικὰ μόνον ἀπὸ τὸν ὄν και ὄν π. χ. αἰῶνα.

Ἄλλὰ γιὰ τὸ ὄνομα τῆς νήσου ὑπάρχει και μιὰ ἄλλη ἐκδοχή. Ὅπως τὰ περισσότερα ὀνόματα τῶν ἀρχαίων χωρῶν και λαῶν συνυφάνθησαν, στοὺς μυθολογικοὺς χρόνους, με ὑπερφυσικά γεγονότα ἢ με μύθους και θρύλους, εἰς τοὺς ὀποίους μαζί με τὲς ἀπιθανότητες ἐγένετο και σύγχυσις γεγονότων, ἐποχῶν, χωρῶν και ὀνομάτων, εἶσι και γιὰ τὴν Θάσο εὐρίσκεται σὲ ἀρχαῖα ἀποσπάσματα ἢ βεβαίως εἶτι : «Θάσος ἀπὸ Θάσου καλεῖται Ποσειδῶνος υἱοῦ» !

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὸ ὄνομα Θάσος, ποῦ ἐπεκράτησε ὀριστικὰ κατὰ τὴν περίοδο τῶν ἱστορικῶν χρόνων, κατὰ τὴν προϊστορικὴ ἀρχαιότητα, ἢ νήσος ἔλαβε και ἄλλα πολλὰ ὀνόματα ἀπὸ τοῦ ποιητῆς, ὅπως ἀναφέρουν διάφοροι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς.

Ὅτω ὠνιμάζετο ἀπ' αὐτοῦς ἄλλοτε «Ἡδωνίς», ἴσως «Ἡδονίς», γιὰ τὴν εὐχαρίστησι, ποῦ προξενεῖσε στοὺς ἐπισκέπτας της, ἄλλοτε «Χρῦση», γιὰ τὸν χρυσὸ ἴσως, ποῦ κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἀρθονο ἐξήγαγαν τὰ μεταλλεῖα της, ἄλλοτε «Ἡερῆ» (Ἄερία), γιὰ τὸν καθαρὸ και δροσερὸ ἀέρα της, ποῦ πάντοτε σχεδὸν φυσᾷ στὰ σύδενδρα δάση της και ἄλλοτε «Αἰθρία», γιὰ τὴν ἀληθινὰ ὀ δρίζοντάς της εἶνε συνήθως αἰθριος και διαυγής.

Γιὰ νὰ δίνουν ὅμως οἱ ποιηταὶ στὴν νήσο αὐτὴ τόσο ὠραῖα και τόσο ποιητικὰ ὀνόματα, σημαίνει πῶς αὐτὴ και στοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους, ποῦ ἀποτελοῦν τὸ συνειδητὸ ξύπνημα τῆς ἀνθρωπότητος, ἐξασκοῦσε μεγάλη ἐπιρροὴ και ἐντύπωσι στὲς αἰσθήσεις και στὴν φαντασία τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων και τὰ κάλλη της, μαζί με τὴν λάμψι τοῦ χρυσαφιοῦ τῶν μεταλλείων της και μαζί με τὴν γοητεῖα τῶν σκιερῶν δασῶν της καὶ τοῦ γλυκοῦ κλίματος της, θὰ ἐσαγήνευαν και θὰ ἐθέλγαν αὐτοῦς, ποῦ ἤρχοντο νὰ τὴν ἐπισκεφθοῦν.

Οἱ Πάριοι.

Σὲ μεταγενέστερη ἐποχῇ, μετὰ τὴν ἐποίκησι τῆς Θάσου

ἀπὸ τοῦ Φοίνικος, φαίνεται πῶς κατέλαβαν τὴν νῆσον οἱ Θράκες, ἴσως ἀπ' αὐτοῦ οἱ Ἕθονες. Δὲν εἶνε ἱστορικῶς δεδαιωμένο, εἶνε ὅμως πιθανόν, ὅτι οἱ Θάσιοι, γιὰ νὰ ἐκδιώξουν τοὺς βαρβάρους αὐτοὺς ἐπιδρομείς, ἐζήτησαν τὴν βοήθεια καὶ τὴν συνδρομὴν τῶν κατοίκων τῆς νήσου Πάρου, οἱ ἕποιοι εἶχαν καὶ αὐτοὶ τότε ἀρκετὰ προαχθῆ στές τέχνες καὶ στόν πολιτισμό. Αὐτοὶ, ἄγνωστο ἀκριβῶς πότε, πολὺ πιθανόν ὅμως στάς ἀρχάς τοῦ 7ου αἰῶνος π. χ. (716—664), δεηγούμενοι ἀπὸ τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ Τηλεσικλῆ, πατέρα τοῦ ποιητοῦ Ἀρχιλόχου, ἔστρευσαν καὶ ἐδοθήθησαν τοῦς Θασίους εἰς τὴν ἐκδίωξιν τῶν Θρακῶν. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ Θάσος ἐξήσκησε ἰδιαίτη ἐπιβολὴν εἰς τοὺς Παρίους· καὶ μάλιστα τὸ γλυκὸ καὶ θαλαπυρὸ κλίμα τῆς· καὶ τὰ πλούσια μεταλλεῖα τῆς καὶ γι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπ' αὐτοῦς ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς κοντὰ στοὺς συμμάχους τῶν Θασίους, ὅπου καὶ μετὰ τὸ καιρὸ ἀφομοιώθησαν ὀλεκληρωτικὰ μετὰ αὐτοῦς.

Ἀργότερα ὅμως ἡ μερικὴ αὐτὴ ἐγκατάστασις τῶν Παρίων στὴν Θάσο ἀνemiχθῆκε καὶ περιεπλήχθη μετὰ διαφόρους μύθους καὶ δικφόρους χρησμοῦς, γιὰτὶ λέγεται πῶς ὁ Πάριος Τηλεσικλῆς ἤλθε στὴν Θάσο κατόπιν ἀπὸ ἓνα χρησμὸς, ὁ ὅποιος τὸν προέτρεψε «νήσῳ ἐν Ἑρῆῳ κτιζεῖν εὐδαίελον ἄστν». Αὐτὸς ὁ χρησμὸς, τὸν ὅποιον ἀναφέρουν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς καὶ πού δὲν εἶνε εὐκρινῆς, ἀλλ' οὔτε καὶ ὁμιλεῖ περὶ ἐποικισμοῦ, εἶνε ἀφορμὴ νὰ πιστευθῆ, πῶς οἱ πρῶτοι ἀποικοὶ τῆς Θάσου ἦσαν οἱ Πάριοι καὶ ὄχι οἱ Φοίνικες. Αὐτὸ ὅμως δὲν στηρίζεται σὲ καμμικὴ ἱστορικὴ θάσι καὶ οὔτε ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ πιστευτὸ, γιὰ τοὺς λόγους πού κατωτέρω ἀναφέρονται καὶ ἐξηγοῦνται.

Ἡ πρώτη αὐτὴ συμμαχία τῶν Παρίων μετὰ τοὺς Θασίους, φαίνεται πῶς ἐξακολούθησε καὶ κατόπιν, μετὰ τὸν καιρὸ δὲ στενοὶ ἀναπτύχθησαν μεταξὺ τῶν δύο λαῶν φιλικοὶ δεσμοί, γιὰτὶ ἀναφέρεται πῶς ἀργότερα, μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Θρακῶν ἀπὸ τῆς Θάσος, ἐξεστράτευσαν καὶ πάλιν μαζί ἐναντίον αὐτῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης, ὅπου ἐνίκησαν τὸν στόλον τοῦς καὶ κατέλαβαν τοὺς λιμένας καὶ ἀρκετὸ μέρος ἀπὸ τὴν ἐνδοχώρα τοῦς. Ἡ

πολεμική αὐτὴ συνεργασία καὶ κατοπινὴ ἢ εἰρηνικὴ συνάφεια τῶν δύο λαῶν ἐπέδρασε στὴν μετέπειτα ἐξελίξι τούς καὶ ἐπέφερε σημαντικὴ πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἀφορμῶσι, τὴν ὁποίαν ἀργότερα κακῶς ἐρμήνευταν διάφοροι ἱστορικοὶ καὶ ἀρχαιολόγοι καὶ ἐδημιούργησαν ἀπ' αὐτὴν τὸν μῦθον τῆς ἀπὸ τοῦ Παρτίου πρῶτης ἐποικίσεως τῆς Θάσου.

Τὸ πλέον λοιπὸν βέβαιον, τὸ ἀπὸ τὰ ὀλίγα ἱστορικὰ δεδομένα ἐξαγόμενον, εἶνε ὅτι οἱ Πάριοι προσηλθον ὡς φίλοι καὶ σύμμαχοι τῶν Θασίων καὶ ὡς τοιοῦτοι κρέμειναι στὴν νῆσον τους, ὅπου μὲ τὸν κενρὸν ἐλητηρόνησαν τὴν πρώτην τους πατρίδα καὶ ὅχι οἱ αὐτοὶ ἦσαν οἱ πρῶτοι οἰκισταὶ τῆς. Γιατὶ τὸ τελευταῖον αὐτὸ ὅχι μονάχα δὲν πιστοποιεῖται ἀπὸ καμμιὰ ἱστορικὴ πηγὴ, ἀλλ' εἶνε καὶ ἀντίθετον πρὸς ὅσα ὄσα ἀνωτέρω ἀναφέρονται γιὰ τοῦς Φοίνικας καὶ τὴν ἀλήθεια τῶν ὁποίων βεβαιώνει ἐπὶ τέλους ἕνας ἱστορικός, ὅπως ὁ Ἡρόδοτος, κατὰ τὸν ὅποιον 700 ἢ 800 χρόνια πρὸ τῶν Περσῶν κατέλαβον τὴν Θάσον οἱ Φοίνικες καὶ ἔθεσαν τὰ θεμέλια ἐνὸς πολιτισμοῦ, ποῦ ἀργότερα ἐφθασε σὲ τόσον μέγαλον καὶ περίδλεπτον σημεῖον.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπ' ὅσα αὐτὰ ὁ κατὰ τὸν 5ον καὶ 4ον π. χ. αἰῶνα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν πλέον γνωστὸς πολιτισμὸς τῶν Θασίων, ἢ ναυτικὴ τῶν δύναις, ὁ πλοῦτος τῶν ὁ ἀφθαστος, τὰ περιλαμπρά ἐρὰ τῆς νήσου, οἱ θυμαστοὶ ναοὶ τῆς, τὰ ὄνομαστά ἀλλὰ κτιριὰ τῆς, τὰ μαρμαρίνα τεῖχη τῆς, ποῦ μοναδικὰ κατὰ τὴν ἀρχαιότητά ἐπροφύλαξαν τὴν νῆσον ἀπὸ τοῦς ἐχθροῦς τῆς, ἢ εὐρυτάτη ἐκμετάλλευσίς τῶν μεταλλείων καὶ λατομείων τῆς, αἱ κτήσεις τῆς στὴν Μακεδονίαν, ἢ ἕδρασις τόσων ἀκμαίων πόλεων εἰς αὐτήν καὶ ὅλη ἢ ἄλλη δυναμικὴ καὶ ποικιλίωτροπὴ ἐκδηλώσις τοῦ πολιτισμοῦ τῶν, δὲν ἦτο δυνατὸν βέβαιον νὰ δημιουργηθῆ μέρτις εἰς ἕνα ἢ τὲ δύο αἰῶνας, ὅσοι ἐπέρασαν ἀπὸ τῆς θρυλλουμένη ἐποικίσεως τῶν Περσῶν, ἕως τὴν ἐποχὴν, ποῦ εὐρίσκουμε τὴν Θάσον σκελισμένην μὲ τὴν ἀπειρία αὐτῆς τῶν δημῶν κτιρίων καὶ τεμενῶν τῆς, τῶν ὁποίων ἢ φήμη διέτρεχε τότε ὅλες τῆς χώρες καὶ ὅλες τῆς θάλασσης τοῦ Αἰγαίου Πελάγους καὶ προσηλκνε τοῦς θαυμαστὰς καὶ προσκυ-

νητάς της.

Ἄλλα καὶ ἡ πρὸ ὀλίγων χρόνων ἀνεύρεσις τοῦ περιφήμου κολοσσοῦ τῆς Θάσου, τοῦ λεγομένου Κρισφόρου Ἀπόλλωνος, γιὰ τὸν ὅποιον γίνεται κατωτέρω λόγος, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ κτετακτευή, σύμφωνα δεδαιώνουν οἱ ἀρχαιολόγοι, ὅτι ἀνέρχεται σ' ἐποχὴ προϊστορικὴ, δηλαδὴ σ' ἑκατοντάδα; ἔτη πρὸ τοῦ οἱ Πάριοι ἔλθουν εἰς τὴν Θάσον, καταδεικνύει, κατὰ τὸν τρόπον ἀναμνησθέντος, ὅτι πολλοὺς αἰῶνας πρῶτην ὑπῆρχε σ' αὐτῆν πολιτισμὸς; πολλὴ προηγουμένη; καὶ ἀνάπτυξις; τῶν τεχνῶν πολὺ ἐνδιαφέρουσα καὶ πολὺ σημαντικὴ.

Ἐπίσης καὶ ἐπὶ τ' ἀνευρεθέντα εἰς τὴν Θάσον καὶ εἰς τὴν Πάρον ἀγάλματα τοῦ Ἀπόλλωνος, τὰ ὅποια εἶνε ἀνόμοια ὄχι μόνον εἰς τὴν τέχνην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κτετακτευήν καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν τοῦ Θεοῦ, καταφαίνεται ἡ διαφορὰ τῶν δύο αὐτῶν πολιτισμῶν. Ἐπίσης εἶνε δεδαιωμένο, πῶς ἡ λατρεία τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὴν Θάσον προῆλθε ἐκ τῆν Φοινίκην, εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς; ὁποίας Τύρον ὑπῆρχαν περίφημοι ναοὶ του, ὅπως βέβαια ἀργότερα ἐκτίσθησαν καὶ εἰς τὴν Θάσον τοιοῦτοι, ἂν καὶ ἀκόμα ἡ σκαπάνη τῶν ἀρχαιολόγων δὲν τοῦ; ἀπεκάλυψε, εἶνε ὁμοίως ἀπὸ ἐπιγραφὰς ἐξακριβωμένο, πῶς ὁ Φοινικικὸς Ἡρακλῆς ἦτο ὁ προστάτης τῆς; Θάσου.

Ἄν λοιπὸν εἶνε ἀληθινὸ ὅτι οἱ Πάριοι ἦσαν οἱ πρῶτοι οἰκιστὰς τῆς; Θάσου, ἔπρεπε νὰ εἶχαν φέρῃ εἰς τὴν νέα πτετρίδα τους καὶ τὴν γλυπτικὴν τέχνην, ἢ ὁποία βέβαια δὲν ἤμποροῦσε μέσθ εἰς ἕνα αἰῶνα νὰ ὑποστῆ μιὰ τέτοια μεταβολὴ καὶ νὰ λάβῃ μιὰ τέτοια δικὴ της ἐκδήλωσι, ὥστε νὰ καταφαίνεται εἰς τὴν κτετακτευήν καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν τῶν ἀγαλμάτων τῶν Θεῶν των, ὁ δὲ Ἡρόδοτος νὰ εὑρίσκη εἰς τὴν νῆσον περίλαμπρον ναὸν τοῦ Ἡρακλέους, ὁ ὅποιος νὰ φημίζεται πῶς; ἐκτίσθηκε ἀπὸ τοῦ; Φοινίκας.

Ἄπ' ὅλα λοιπὸν τ' ἀνωτέρω ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα, μετὸν τρόπον μάλιστα πολὺ πιθανόν, ὅτι οἱ Πάριοι κατὰ τὸν 6ον π. χ. αἰῶνα προσῆλθον εἰς τὴν Θάσον ὡς φίλοι καὶ σύμμαχοι καὶ ὄχι ὡς οἰκιστὰς της. Ὅσοι δὲ ἀπ' αὐτοῦ; ἐγκατεστάθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς αὐτὴν, συνεταύτισαν κατόπιν μετὸς

νέους συμπολίτας των εκτός των άλλων και την ιστορία τους και άργότερα διαμειράσθηκαν μ' αὐτούς; τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης καθὼς και τὴν τύχη τῶν πολέμων.

Μεταξὺ τῶν Παρίων ποῦ ἦλθαν στὴν Θάσο κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴν, ἀναφέρεται και ὁ λυρικός ποιητὴς Ἀμφίλοχος. ὁ ἐφευρέτης τοῦ λαμβικοῦ στίχου, υἱὸς τοῦ Τελεσικλή, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἀνωτέρω ἀναγράφεται, ἐφημίζετο ὡς ὁ οἰκιστὴς τῆς νήσου. Λέγεται μάλιστα γιὰ τὸν ποιητὴ, ὅτι, ὅταν πολεμοῦσε κάποτε μὲ τοὺς Θασίους κατὰ τῆς Θρακικῆς φυλῆς τῶν Σαῶν ἢ Σαπαίων, ἔχασε τὴν ἀσπίδα του και ἐγκαταλείψας τὴν μάχη ἐπέστρεψε στὴν Θάσο, ὅπου γιὰ τὸ ἀτύχημά του αὐτὸ πολλοὺς ὑπέστη ἐμπαιγμοὺς και καταφρονήσεις.

Ἐπίσης ἀναφέρεται ὅτι εἶχε μνηστευθῆ οὗτος τὴν Νεοβούλη, θυγατέρα τοῦ συμπολίτου του Λυκάμδη, τὴν ὁποῖαν ὄμως δὲν κατώρθωσε νὰ νυμφευθῆ, γιὰτι ὁ πατέρας τῆς, ἀγνωστο γιὰ ποιά ἀφορμὴ, ἴσως γιὰ λόγους οἰκονομικοὺς ἢ γιὰ τὸ πάθημα του στὴν Θράκη, τὴν ἐνύμφεψε μὲ ἄλλον. Αὐτὸ ἐστοίχισε πολὺ στὸν ποιητὴ, ὁ ὁποῖος φαίνεται πῶς ἀληθινὰ ἀγαποῦσε τὴν νέα και ὁ ὁποῖος ἐκδικούμενος τὸν πεθερό του και τὴν μνηστή του, ἔγραψε ἐναντίον τους εἰρωνικοὺς και φαρμακεροὺς στίχους, ποῦ μὲ τὴν δηκτικότητά τους τόσο ἐπικράναν και τόσο ἐταπείνωσαν και ἐξηυτέλισαν αὐτούς, ὥστε ἐπέφεραν τὸν θάνατό τους, ὡς ἐκδίκησι γιὰ τὴν σκληρότητα ποῦ ἔδειξαν πρὸς τὸν εὐπαθῆ και ἀίσθηματικὸ ποιητὴ.

Ἐπὶ οὗτοι ἢ ὑπόθεσις αὐτὴ τῆς καθόδου τῶν Παρίων στὴν Θάσο συνυφάνθηκε ἀργότερα μὲ τόσοις ἄλλοις μύθους ἀκαταλήπτους και ζντιφατικοὺς, ποῦ μέσα στὰ δάθη τοῦ ἀνεξηγήτου και τῆς ἀπιθανότητός των ἐχάθηκε κάθε ἱστορικὴ ἀλήθεια. Γιὰτι βέβαια εἶναι ἀκατανόητος, ἀνάξιος κάθε προσοχῆς και ἀναιρετικός κάθε ἱστορικῆς πληρροφορίας ὁ μῦθος, ὅτι ὁ Ἑρακλῆς παρέδωκε τὴν Θάσο στοὺς υἱοὺς τοῦ Ἀνδρόγεω, (Βασιλέως τῆς Πάρου και υἱοῦ τοῦ Μίνως) Σθενέλαον και Ἀλκατον. Ἐπίσης τῆς ἰδίας ἀσημότητος εἶνε και ὁ ἄλλος μῦθος, ποῦ ἀναφέρει πρᾶγματα διαφορετικὰ ἀπ' αὐτά, ὅτι δηλαδὴ ὁ Ἑρακλῆς ἐρχόμε-

νος ἀπὸ τὴν Δῆλο ἐφύνευσε τὸν τύραννο τῆς Πάρου, τοῦ ὁποίου τοὺς υἱοὺς ἐγκατέστησε κατόπιον στὴν Θάσο κατὰ διαταγὴ τοῦ «Ἀρχαγέτου» Ἀπόλλωνος!

Ἀπὸ τοιούτους μύθους, ποῦ συγγέουν ὀνόματα χρονολογίαι καὶ γεγονότα, δὲν ἔμπορεῖ βέβαια νὰ ἐξαχθῇ κανένα βασικὸ συμπέρασμα. Ἀλλοίμονον δὲ στὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια, ποῦ θὰ θελήσῃ νὰ θγάλλῃ κανεὶς ἀπὸ τέτοιαι παιδαριώδει διηγήσεις, ποῦ καὶ ἂν εἶχαν κάποια πραγματικὴ βάσι τὴν ἔχασαν καὶ αὐτὴν μέσα στὸ κύκλωμα τῆς μυθολογικῆς ἀσυναρτησίαι των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ Θάσος κατὰ τοὺς Ὀμηρικοὺς χρόνους.

Ἡ Θάσος ἦτο γνωστὴ στὸν Ὅμηρο; Κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ὑπῆρχε στὴν Θάσο πολιτισμὸς καὶ ποίου εἴδους ἦτο αὐτός; Ἴδου μερικὰ ἐρωτήματα, εἰς τὰ ὅποια ἡ ἀπάντησις εἶνε δύσκολη καὶ σχεδὸν ἀδύνατη, ἐκτὸς ἐὰν θελήσῃ κανεὶς νὰ λύσῃ αὐτὰ μὲ ὑποθέσεις, ὀλίγο ἢ πολὺ ἀληθοφανεῖς. Γιατὶ ἐφ' ἔσον γιὰ τὴν προελληνικὴ ἐποχὴ, δηλαδὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ τὴν πρὸ τοῦ 7ου π.χ. αἰῶνος, δὲν ὑπάρχει καμμιὰ περὶ τῆς Θάσου ἱστορικὴ πληροφορία, κατ' ἀνάγκην θὰ καταφύγῃ κανεὶς σὲ τέτοιου εἴδους πληροφορίες, γιὰ νὰ λύσῃ τὰς ἀπορίες αὐτὰς καὶ νὰ συμπληρώσῃ τὰ κενά.

Ἀνωτέρω ἀναφέρεται, ὅτι κατὰ τὰς πληροφορίες τοῦ μᾶς δίνει ὁ Ἡρόδοτος, ἡ Θάσος ἐποικίσθηκε ἀπὸ τοὺς Φοίνικας κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα π.χ. Ἐὰν δεχθῶμε λοιπὸν ὡς ἀληθινὸ τὸ γεγονός αὐτό, τότε θὰ ἔχουμε ὡς ἄμεσο συμπέρασμα, ὅτι κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, ποῦ ἔλαβε χώραν κατὰ τὸν 12ον π.χ. αἰῶνα, στὴν Θάσο ἀσφαλῶς ὑπῆρχαν κάτοικοι καὶ ἐπομενῶς ἀνάλογος πολιτισμὸς. Ἀλλὰ τότε γιατί οἱ Θάσιοι δὲν ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν Ὅμηρο; Γιατὶ δὲν ἔλαβαν μέρος στὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, εἴτε ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, εἴτε ὑπὲρ τῶν Τρώων; Καὶ στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ δοθῇ ἐξακριβωμένη ἀπάντησις, τὸ πιθανώτερον ὅμως φαίνεται εἶνε, ὅτι οἱ Θάσιοι ἔμειναν οὐδέ-

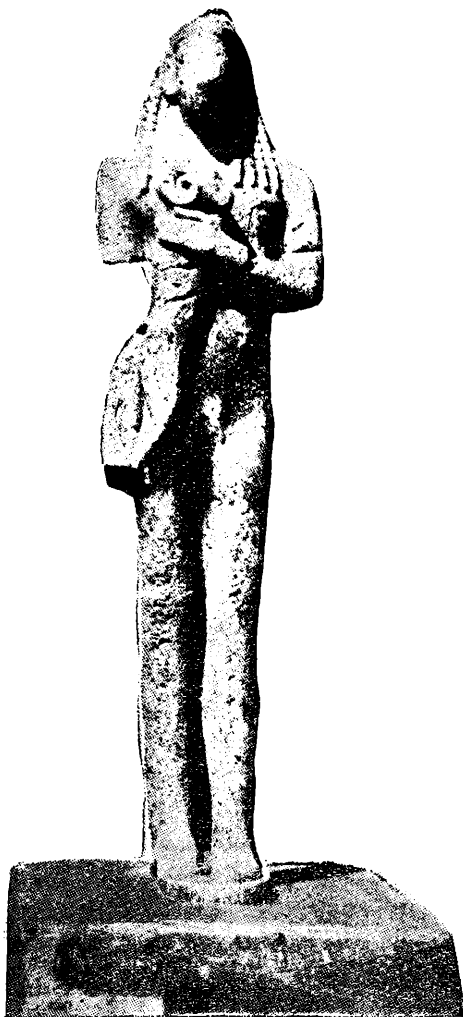
τεροι, γιὰ τὸν λόγον δὲ αὐτὸν καὶ στὰ Ὀμηρικὰ ἔπη δὲν ἀναφέρεται ἢ συμμετοχὴ των στὸν πόλεμον, ποῦ ἀνεστάτωσε κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὀλόκληρον τὸν Ἑλληνικὸν καὶ Μικρασιατικὸν κόσμον.

Ἡ προελληνικὴ Θάσσιαν τὴν τέχνην.

Εὐτυχῶς γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Θάσου ἓνα γεγονός ἐντελῶς ἀπροσδόκητον ἔρχεται ν' ἀποδείξῃ, κατὰ τρόπον μάλιστα ἀναμφισβήτητον, ὅτι κατὰ τὴν προελληνικὴν ἐποχὴν, δηλαδὴ πρὸ τοῦ τοῦ περιποῦ π.χ. αἰῶνος, στὴν Θάσον ὑπῆρχε πολιτισμὸς ἀρκετὰ σημαντικὸς, ὁ ὁποῖος βέβαια θὰ ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὴν πρώτην μεγάλην σύγκρουσιν τῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν Ἀσίαν, κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον. Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶνε ἡ ἀνεύρεσις κατὰ τὸ 1920 τοῦ Κριοφόρου κολοσσίου τῆς Θάσου, τοῦ λεγομένου Κριοφόρου Ἀπόλλωνος, ἀγάλματος ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, ποῦ ἦτο ἐντειχισμένον στὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ τείχους τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἡ σημασία τῆς ἀνεύρεσεως αὐτοῦ εἶνε ἀληθινὰ μεγάλη καὶ ἀνυπολόγιστη, ὅπως καὶ ἀνωτέρω ἀναφέρεται, γιὰτὶ διαλευκαίνει μερικὰ πράγματα, ποῦ ἦσαν καὶ θὰ ἔμεναν γιὰ πάντα ἴσως σκοτεινὰ καὶ ἀνεξήγητα, ἐνῶ τώρα μετὰ τὸ ἀγαλμα αὐτὸ κάποια ἀκτινα φωτὸς χύνεται στὴν ἀγνοίαν, ποῦ κυριαρχοῦσε γιὰ τὴν ἐποχὴ αὐτήν, ποῦ προηγήθηκε τοῦ γνωστοῦ Θεσίου πολιτισμοῦ τοῦ 6ου καὶ 5ου αἰῶνος π.χ. καὶ ἔτσι μᾶλλον ἐπιτρέπεται νὰ κάμουμε γι' αὐτὴν ὑποθέσεις καὶ νὰ σχηματίσουμε γνώμες, ποῦ νὰ πλησιάζουν πολὺ πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν.

Τὸ κολοσσιατὸ αὐτὸ ἀγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπὸ τὸ πρῶτον ἀκόμα ἀντίκρουσμά του καταφαίνεται πῶς δὲν εἶχε ἀποτελειωθῆ καὶ ἐντελῶς καταργασθῆ ἀπὸ τὸν γλύπτην του, ἰδιαιτέρως δὲ ἡ ἀτέλεια αὐτὴ φαίνεται στὰς κνήμας του καὶ στὸ πρόσωπόν του, ὅπου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σχῆμα τῆς κεφαλῆς, δὲν ὑπάρχει οὔτε ἴχνος σιαγόνος, στόματος καὶ ματιῶν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ κόμη του εἶνε μὲ πολὺ ἐπιμέλειαν καὶ προσοχὴν κατασκευασμένη καὶ διευθετημένη. Ἀλλὰ γιὰτὶ ὁ κατασκευαστὴς του τὸ ἄφησε ἡμιτελές; Ἀπέθανε ἢ ἀνεχώρησε ἀπὸ τὴν νῆσον; Εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ καμμιά βέβαια δὲν ἔμπορεῖ νὰ δοθῆ ἀπάντησις. Κάθε ὑπόθεσις

Ο ΚΡΙΟΦΟΡΟΣ ΑΠΟΛΛΩΝ
ΕΡΓΟΝ ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΘΑΣΙΑΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

θά ἦτο ἀθάλαττη καὶ ἐντελῶς ἀπίθανη.

Τὸ ἀγαλμα αὐτὸ τοῦ Ἀπόλλωνος εἶνε ὁ τρίτος κολοσσὸς τοῦ ἀνευρέθηκε μετὰ τοῦς κολοσσῶς τοῦ Διονύσου τῆς Νάξου καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος τῆς Δήλου. Ἔχει ὕψος 3 1)2 μέτρων καὶ εἶνε κατασκευασμένο ἀπὸ μονόλιθο μάρμαρο, πρᾶγμα πολὺ σπουδαῖο καὶ μεγάλης σημασίας, ἀλλὰ καὶ πολὺ σπάνιο εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ τῶν κολοσσικῶν ἀγαλμάτων. Φίνεται δὲ πῶς σὲ παλαιότερους χρόνους, ἦτο στημένο στὸν παρακείμενο τῆς Ἀκροπόλεως ναὸς, ποῦ ἦτο ἀφιερωμένος στὸν Θεὸ Ἀπόλλωνα.

Ἡ ἐντελειότης του στὴν Ἀκρόπολι δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ παρὰ ἐν δεχθῶμε, ὅτι, ὅταν μετὰ αἰῶνας ἐξελίχθηκε ἡ γλυπτική τέχνη στὴν νῆσο, τὸ ἀγαλμα αὐτό, ἐπειδὴ δὲν ἦτο τελείως κατεργασμένο καὶ καλῆς τέχνης, ἐθεωρήθηκε ἀπὸ τοῦς προσδευμένους πλέον κατοίκους τῆς νήσου, ὅτι δὲν ἤμποροῦσε νὰ προσαρμωθῆ πρὸς τὴν καλαισθησίαν τους, ποῦ μὲ τὸν χρόνο ἐγίνε λεπτότερη καὶ ἀπαιτητικώτερη. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν ἀντὶ νὰ τὸ συντρέψουν καὶ τὸ καταστρέψουν τὸ ἐντελίχσαν εἰς τὴν Ἀκρόπολι, ἡ δὲ πρόοδος τῆς Ἑσσιακῆς τέχνης, ποῦ καταφαίνεται στὸν περιφρημο Ἀπολλώνειο ναὸς, ἔστησε ἀργότερα στὴν θέσιν τοῦ ἀπορριμμένου κολοσσῶς νέα ἀγάλματα τοῦ Θεοῦ, πολὺ ἀνώτερα στὴν τέχνη τῆς κατεργασίας καὶ τῆς παραστάσεως.

Τὸ ἀπροσδόκητο αὐτὸ εὔρημα τοῦ Κριοφόρου Ἀπόλλωνος δέχονται οἱ ἀρχαιολόγοι, ὅτι κατεδεικνύει τὴν ὑπαρξὴν ἰδιαίτηρας Ἑσσιακῆς γλυπτικῆς τέχνης, πολὺ πρῶτου οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἔλθουν σὲ συνάφεια μὲ τὸν Ἀττικὸ πολιτισμὸς, καὶ στὴν ὁποίαν εἶνε καταφανὴς ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἀσιατικῆς καὶ Αἰγυπτιακῆς τέχνης. Αὐτὸ ἐξάγεται καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς ὄλης κατεργασίας τοῦ ἀγάλματος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Θάσιος κολοσσὸς φέρει τὸν κριὸ στοὺς θραχίλους καὶ πρὸς τὸ δεξιὸ μέρος τοῦ στήθους, ἐνῶ ἡ Ἑλληνικὴ γλυπτικὴ τέχνη παριστάνει αὐτὸν πάντοτε μὲ τὸν κριὸ ἐπὶ τοῦ ὤμου. Ἐπίσης ἡ ἐπίδρασις καὶ μάλιστα τῆς Αἰγυπτιακῆς τέχνης παρατηρεῖται καὶ στὸν τρόπο τῆς κατασκευῆς καὶ διασκευῆς τῆς κόμης. Γενικὰ δὲ ἡ ἐπίδρασις αὐτῆ τῆς Ἀσιατικῆς οἰκοδομικῆς καὶ γλυπτικῆς τέ-

χνης καταφαίνεται και από τές πύλες του τείχους της Θάσου, από τὰ δημόσια κτίριά της και από τὰ διάφορα εἰς αὐτὴ ἀνάγλυφα, διήρηκε δὲ αὕτη ἔως τὸ θοῦν και ἕθον αἰῶνα, ὁπότεν πλέον ἢ Ἑλληνικὴ τέχνη ἐπέβαλε τὴν ἰδική της πολύτροπην ἐπίδρασι.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναπερόμενων φαίνεται πολὺ πιθανόν, ἂν ὄχι ἐντελῶς δεδαιωμένο, ὅτι κατὰ τὴν προελληνικὴν ἐποχὴν ἢ τέχνην στὴν Θάσον εἶχε ἰδικὰς της κατευθύνσεις και ἐκδηλώσεις, πάντοτε ὁμως ἐπηρεασμένες ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν. Καὶ μάλιστα ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ πῶς στὴν Θάσον συναντήθηκε ἢ Ἀσία μὲ τὴν Εὐρώπην, ἕνα μέρος τοῦ Ἀσιατικοῦ και ἕνα μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, γιατί και τῶν δύο αὐτῶν αἱ ἐπιδράσεις εἶνε καταφανεῖς και στέες τέχνες και στὴν θρησκεία τῶν Θασιῶν. Τὸ γεγονός λοιπὸν αὐτὸ δὲν εἶνε οὔτε ἀπλό, οὔτε ἀσήμαντο, ὑπάρχει δὲ μεγάλη ἐλπίδα, ὅτι μὲ τές ἀνασκαφάς, ποῦ μὲ τὸν καιρὸ θὰ ἐνεργηθοῦν στὴν Θάσον, θὰ λυθοῦν και ἄλλα προβλήματα ἱστορικά, τεχνικά και ἀρχαιολογικά, ποῦ σήμερα μένουσιν ἐντελῶς ἄγνωστα και ἀνεξήγητα.

Ὁ Θασιὸς κολοσσὸς μὲ τὴν ἰδιότυπην αὐτὴν Θασιακὴν του τέχνην διαψεύδει ὄλους τοὺς θρύλους, ποῦ ἐπλάσθησαν γύρω ἀπὸ τὴν Παριακὴν τῆς Θάσου ἐπαίσεις και τὴν εἰσαγωγὴν εἰς αὐτὴν τῶν τεχνῶν και ἐπιστημῶν τῆς Πάρου. Ὁ Θασιὸς Ἀπόλλων καταρρίπτει ὅλα τὰ μυθεύματα αὐτὰ και πιστοποιεῖ πῶς, σὲ πολὺ παλαιότερην ἐποχὴν, πολλοὺς αἰῶνας προτοῦ λάβῃ χώραν ἢ καθοδος τῶν Παρίων, ὑπῆρχε στὴν Θάσον σημαντικὸς πολιτισμὸς, ὑπῆρχαν ναοὶ και ἀγάλματα και δημόσια κτίρια, τὰ ὁποῖα δέβαια οὔτε ἔφεραν, οὔτε ἐδημιούργησαν οἱ Πάριοι. Ἐπομένως ἔταν ὁ Ὅμηρος ἔγραψε τὴν Ἰλιάδα του ἤμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς δεδαιωμένο, πῶς στὴν Θάσον ἤκμαζε πολιτισμὸς ἐντελῶς ἰδιότυπος και ἀνεπηρέαστος ἀκόμα ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν τέχνην.

Ἦτο γνωστὴ εἰς τὸν Ὅμηρον ἢ Θάσος ;

Ὁ Ὅμηρος στὴν πρώτην Ραψωδίαν τῆς Ἰλιάδος του ἀναφέρει, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἔφθασε εἰς τὴν «Χρυσήν», ὅπου ὑπῆρχε ναὸς

τοῦ Ἐκηδύλου Ἀπόλλωνος, «φέρων ἱερὰν ἑκατόμβην», γιὰ νὰ προσφέρῃ θυσίαι καὶ γιὰ ν' ἀποδώσῃ τὴν ἀρχαγεία ἀπὸ τοῦ Ἑλληνας Χρυσήδα στὸν πατέρα της Χρῦσην καὶ ἔτσι νὰ ἐξηλεώσῃ τοὺς Θεοὺς, πρὸς ἣσαν ὀργισμένοι μαζὶ τοὺς γιὰ τὴν πρᾶξι αὐτὴν καὶ πρὸς ἔπειλαν εἰς αὐτοὺς πρὸς τιμωρία τοὺς τὸν λοιμὸν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τότε ὑπέφεραν δεινὰ. Ἀλλὰ ποιά ἦτο αὐτὴ ἡ «Χρῦση»; Ἄλλοι ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολόγους καὶ τοὺς ἀσχολουμένους εἰς τὴν ἐρμηνεία τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν δέχονται πὺς ἡ «Χρῦση» ἦτο πύλις, κειμένη στὸν Ἑλλήσποντο, εἰς τὴν ὁποῖαν ὑπῆρχε καὶ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ ὁποῦ ἱερεὺς ἦτο ὁ Χρῦσης, ὁ πατέρα; τῆς περιφήμου Χρυσήδου, καὶ ἄλλοι πάλιν ληχυρίζονται πῶς ἡ «Χρῦση» ἦτο νῆσος, εὐρισκομένη μεταξὺ τῆς Δήμου καὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς, ἡ ὁποία ἀργότερα καταδυσθῆκε, σὲ ἀγνωστὴ ὁμῶς καὶ ἀπροσδιόριστὴ ἐποχῇ. Ἡ διχογνωμία λοιπὸν εἶνε πλήρης, ἡ δὲ ἀριστεία καὶ ἀντίφασις ἀθεράπευτῃ δυστυχῶς.

Εἰς τὸ ζήτημα αὐτὸ θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ μιὰ ὑπόθεσις, ὀλίγο τολμηρῆ, τὴν ὁποῖαν θὰ σπεύδουν βέβαια νὰ καταπολεμήσουν ὡς φαντασιώδη καὶ ἀναληθῆ οἱ διάφοροι Ὀμηρισταὶ καὶ Ἀρχαιολόγοι. Εἶνε γνωστὸ ὅτι ὁ Ὀμηρὸς οὔτε πολλὰς γεωγραφικὰς γνώσεις εἶχε, οὔτε ἡ τοπογραφία καὶ ἡ ὀνοματολογία τῶν διαφόρων χωρῶν καὶ πόλεων τοῦ εἶχε καμμιὰ ἀκρίβεια. Ὁ ἀκαθορισμὸς καὶ ἡ φαντασία ἐρρῦθμιζε κάθε γεωγραφικὴ του γνώσι καὶ σκέψι. Τὰ ὀνόματα λοιπὸν καὶ αἱ θέσεις τῶν πόλεων, τῶν νήτων καὶ τῶν χωρῶν εἰς τὴν Ὀμηρὸν εἶνε ἀπροσδιόριστα διατυπωμένα καὶ δὲν ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ δεχθῇ ὡς ἀληθινὴν κάθε χωρογραφικὴ τους τοποθέτησι.

Εἶνε ἐπίσης βεβαιωμένον, ὅπως ἀναφέρεται καὶ ἀνωτέρω, ὅτι ἡ Θύρα; πρὸς τὴν λάθῃ τὸ ὄνομα τῆς αὐτῆς ὀνομάζετο ἀπὸ τοὺς ποιητὰς καὶ «Χρῦση», γιὰ τὸν ἄρθρον κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐξαγόμενον ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα της χρυσό. Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶνε ἀναμφισβήτητον καὶ ἀναφέρεται μάλιστα ἀπὸ πολλοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἐν λοιπὸν λάθουμε ὑπ' ὄψιν μας τὴν ὑπὲρ νου τοῦ Ἀπόλλωνος στὴν «Χρῦση» καὶ στὴν Θύρα;.

τὸν γεωγραφικὸ ἀκαθορισμὸ καὶ τὴν ἔλλειψιν τοπογραφικῶν γνῶσεων, ποῦ διακρίνει τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη, γιατί' τάχα νὰ μὴ δεχθομε πῶς ἡ «Χρῦση» ἦτο αὐτὴ ἡ Θίσιος καὶ ὄχι καμμιά ἄλλη νήσος ἢ πόλις, ποῦ δῆθεν ἐξαφανίσθηκε καὶ καταποντίσθηκε σὲ χρῶνους ἀγνώστους; Καὶ γιατί' νὰ μὴ ἐνισχυθομε στὴν σκέψιν μας αὐτὴν καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός, ποῦ ἐσημειώθηκε καὶ ἀνωτέρω, ὅτι ἡ Θίσιος εἶχε κατὰ τὴν Ὀμηρικὴν ἐποχὴν ἰδικὸν της καὶ μάλιστα ἀρκετὰ σημεντικὸν πολιτικὸν καὶ τὴν ὁποῖαν ἀπὸ κλῶς θὰ ἐγνώριζαν οἱ πολιορκηταὶ τῆς Τροίας, ἀφοῦ ἐγνώριζαν τὴν ἀπέναντί της εὐρισκομένην Λήμνον, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν μετέφεραν τὸν ἐκεῖ ἐγκαταλειφθέντα καὶ ὀδυρόμενον Φιλοκτήτην, γιὰ νὰ ἴμφορέσουσιν νὰ κυριεύσουσιν τὴν Τροίαν;

Ἐπίσης ἐὰν ἡ Θίσιος ἦτο ἀκατοίκητη ἢ δάρυαρη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, τότε πῶς ἐγνώριζε ὁ Ὀμηρὸς τὴν εἰς τὴν Μακεδονικὴν παραλλὰ Θαισικὴν ἀπεικία Ὀλύμην, τὴν ὁποῖαν μάλιστα ὀνομάζει Αἰσύμην; Ἀλλὰ τότε γεννᾶται καὶ τὸ ἄλλο λογικὸν ἐρωτήμα, ἀφοῦ ὁ Ὀμηρὸς ἐγνώριζε τὴν Θάσση, γιατί' δὲν κάμνει λόγο γι' αὐτὴν; Αὐτὸ ἴμφορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ μόνον ἐὰν δεχθομε πῶς οἱ Θίσιοι κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἔμειναν οὐδέτεροι, ὁ δὲ Ὀμηρὸς ἀναφέρει μόνάχα ἐκείνους, ποῦ ἐπολέμησαν ὡς σύμμαχοι τῶν δύο ἀντιπάλων καὶ ὄχι ἐκείνους, ποῦ δὲν ἔλαβαν μέρος στὸν πόλεμον.

Δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία, πῶς μιὰ τοιαύτη ὑπόθεσις καὶ γνῶμη θὰ εὖρη ἐχθρικοῦς ὄλους διοὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὸν Ὀμηρὸν καὶ οἱ ὅποιοι θὰ τὴν δεχθοῦν μὲ μεγάλην δυσπιστίαν καὶ εἰρωνείαν καὶ γιὰ τὴν ἀπόκρουσίν της, εἶμαι βέβαιος, πῶς θὰ φέρουν ὡς ἐπιχειρήματα τὴν ἀπόστασιν τῆς Θίσιος ἀπὸ τὴν Τροίαν καὶ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἑλλήνων τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς των στὴν «Χρῦση», ὅπως ἀναφέρει ὁ Ὀμηρὸς. Ἀληθινά, τὰ ἐπιχειρήματα αὐτὰ θὰ εἶχαν τὴν ἀξίαν τους, ἐὰν, ὅπως ἀναφέρεται καὶ προηγουμένως, ὁ Ὀμηρὸς εἶχε ἀκριβεῖς γεωγραφικὰς γνῶσεις καὶ ἐγνώριζε τὴν τοπογραφίαν τῶν πόλεων, τῶν χωρῶν καὶ τῶν νήσων ποῦ περιγράφει. Αὐτὸ ὅμως δὲν συμβαίνει, καθὼς δὲν ἴμφοροῦν ν' ἀρνηθοῦσιν οὔτε οἱ ἀντίθετοι. Ἀλλὰ

ἐπὶ τέλους; ὁ Ὅμηρος ἔγραψε πῶλημα καὶ ὄχι ἱστορία καὶ στὴν πῶλην ἐπιτρέπονται ἀνυχρονισμοὶ καὶ ἀνατοπίσεις, γιὰ αὐτὴ δὲν εἶνε οὔτε γεωγραφία, οὔτε μαθηματικὴ. Ἐπομένως, κατόπιν ἀπὸ τ' ἀνωτέρω, δὲν ἴμπαρει νὰ θεωρηθῆ, ὡς ἀσίλευτη καὶ ἀναντίκρουστη ἢ ἀντίθετη γνώμη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ «Χρῦση» ἦτο δῆθεν νῆτος; ἢ πύλις κοντὰ εἰς τὸν Ἑλλάσποντο, ποῦ καταστράφηκε ἢ καταποντίσθηκε σὲ ἐποχὴ ἄγνωστη καὶ ἀκαθόριστη.

Ἡ παράδοσις περὶ Φιλοκτῆτου.

Ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἀνωτέρω ὑπάρχουν καὶ ἄλλες μυθολογικὰς παραδόσεις, ποῦ ἔρχονται νὰ ἐνισχύσουν τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν τῆς »Χρῦσης«-Θάσου καὶ τοῦ προῖστορικοῦ τῆς πολιτισμοῦ. Ἡ σπουδαιότερη ἀπ' αὐτὰς εἶνε ἡ παράδοσις περὶ τοῦ Φιλοκτῆτη, — ὁ ὁποῖος ὠδήγησε τοὺς Θεσσαλοὺς ἐναντίον τῆς Τροίας μὲ τὰ ἐπιτὰ πλοῖα του — καὶ τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Σοφοκλῆς; καὶ ὁ Εὐριπίδης στὰ ὁμώνυμά των δράματα.

Κατὰ τὴν παράδοσιν αὐτὴν, σύμφωνα μ' ἓνα χρησμό, οἱ Ἄχαιοὶ θὰ ἐκυρλεύον τὴν Τροία μόνον ἐὰν ἔκαμναν θυσίας στὸν ὄμο μὴ στὸν ναὸ τῆς Ἀθηναίης, ὁ ὁποῖος εὕρισκετο στὴν «Χρῦση» καὶ ἦτο ἐπιχωματωμένος. Τὸν ὄμο αὐτὸν τὸν ἐγνώριζε μονάχα ὁ Φιλοκτῆτης, ὁ ὁποῖος τὸν εἶχε μάθη ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ κατὰ τὴν Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία.

Ὅταν λοιπὸν μετέβαιναν οἱ Ἕλληνες ἐναντίον τῆς Τροίας ἐπύγαν, γιὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ χρησμοῦ αὐτοῦ, καὶ στὴν «Χρῦση». Ἐκεῖ ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τοῦ Φιλοκτῆτη ἠθέλησαν ν' ἀνεύρουν τὸν ὄμο τῆς Ἀθηναίης. Κατὰ τὴν ἀναζήτησιν ὁμοῦ αὐτοῦ, ὁ Φιλοκτῆτης; ἐδαγκώθη ἀπὸ ἔχιδνα εἰς τὸ πόδι, οἱ δὲ Ἕλληνες δὲν ἠμπύρεσαν ν' ἀνεχθοῦν τὰς φωνὰς καὶ οἰμωγὰς του, ποῦ προήρχοντο ἀπὸ τοὺς πόνους τῆς πληγῆς του καὶ κατὰ πρότασιν τοῦ Ὀδυσσεῦς τὸν ἐγκατέλειψαν στὴν Ἀῆμνο.

Ὁ Φιλοκτῆτης ἔμεινε στὴν Ἀῆμνο ἐπὶ δέκα ἔτη, τὸν παρέλαβε δὲ κατόπιν πάλιν ὁ Ὀδυσσεύς, γιὰ αὐτὸ ὑπῆρχε ἄλλος χρησμός, ὅτι θὰ κυριευθῆ ἡ Τροία μονάχα μὲ τὰ τόξα τοῦ Ἡρακλέους, τὰ ὁποῖα εἶχε ὁ Φιλοκτῆτης.

Ἀπὸ τὴν παράδοσι αὐτὴν διακρίνουσιν τὰ ἐξῆς συμπεράσματα, τὰ ὅποια δὲν ἴσχυρα εἶναι ἀπὸ καλῆς πίστεως μελετητάς : Καὶ ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης ἀναφέροντες τὴν Χρῦση «Ποντίαν», τὸ ὅποιον σημαίνει ὅτι ἦτο αὐτὴ νῆσος. Ὁ Φιλοκτῆτης ἐδαγκώθη ἀπὸ ἐχιδνα στὴν «Χρῦσην», ἀναζητῶντας τὸν θωμὸν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ κατόπιν εἶπε Ἕλληνας τὸν ἐγκατέλειψαν στὴν Λῆμνον. Ἄρα ἡ «Χρῦση» ἦτο πρὸ τῆς Λήμνου. Ἀλλὰ πρὸ τῆς Λήμνου, ἐπὶ τῆς θαλασσίας ὁδοῦ τοῦ ὠκεῖου γίγνετο τοῦς Ἀχαιοῦς ἀπὸ τὴν Αὐλίδα στὴν Τροία, δὲν ὑπάρχει ἄλλη νῆσος ἀπὸ τὴν Θίασο, ἡ ὁποία, ὅπως ἀνωτέρω ἐσημειώθηκε, ἐλέγετο καὶ «Χρῦση», καὶ εἶπε γνωστὸν ὅτι ἔχει πολλὰ φεῖδια.

Κατὰ τὰς παραδόσεις λοιπὸν αὐτές, ὅτι ὁ Φιλοκτῆτης ἐδαγκώθη στὴν «Ποντίαν» Χρῦση καὶ ἐγκαταλείφθηκε ἀπὸ τοῦς Ἕλληνας στὴν Λῆμνον καὶ ὅτι ὑπῆρχε ἐκεῖ θωμὸς τῆς Ἀθηνᾶς, δταν ἐγίνε ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀργοναυτῶν, ἐξάγεται κάτι περισσότερο ἀπ' ὅτι ἀνωτέρω ἀναφῆθηκε, δηλαδὴ ὅτι ὄχι μονάχα «Χρῦση» ἦτο ἡ Θίασο, ἀλλ' ὅτι ὑπῆρχε εἰς αὐτὴν καὶ πολιτισμός, ὁ ὅποτος εἶχε ἰδρύτη θωμῶς καὶ ναοῦς, πολὺ ἐνωρίτερα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου !

Στὰ συμπεράσματα αὐτὰ ἴσχυρα εἶναι νὰ φθάσῃ, δταν σκεφθῆ ἡ πρότερος ἄλλες γνώμης καὶ πρότερος ἄλλες ἐπιστημονικὲς βεβαιώσεις, ποῦ ἐθεωροῦντο ἀκλόνητες, δὲν διαφεύσθησαν μὲ τὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης καὶ μὲ τὴν ἀνερεῦνησι τῶν ἀρχαίων πολιτισμῶν. Ὅπως μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Θαλίου κολοσσοῦ ἐξηγήθησαν ἀρκετὰ σκοτεινὰ σημεῖα τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς τῆς νήσου, γιὰτι ἄραγε μὲ τὰς ἀνακαλύψεις, ποῦ μὲ τὸν καιρὸν θ' ἀποκαλύψουν ὀλοκληρωτικὰ τὴν Θησιακὴν πρωτεύουσιν καὶ μὲ τὴν ἐξερεῦνησι καὶ μελέτη ἄλλων ἱστορικῶν ἐποχῶν καὶ συγγενῶν λαῶν, νὰ μὴ βεβαιωθῆ καὶ ἡ ἀλήθεια τῶν ὑποθέσεων αὐτῶν, ποῦ σήμερον κινουῦν τὴν δυσπιστίαν ;

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΘΑΣΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ὁ ἀρχαῖος πολιτισμὸς τῆς νήσου.

Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος στέκεται ἐκπληκτος καὶ σκεπτικὸς ἔμπρὸς στ' ἀνασκαπτόμενα ἐρείπια μεγάλων καὶ θαυμαστῶν πολιτισμῶν, ποῦ ἐξέλιπαν μέσα στὸ βάθος τοῦ ἀγνώστου παρελθόντος καὶ μὲ τρόμο παρατηρεῖ τὸν δρόμο, ποῦ αἰῶνας ψηλαφητὰ ἐδάδιζαν αἱ πρόγονοί του ἀνάμεσα στὸ σκότος τῆς ἀγνοίας καὶ τὸν ἀγῶνα, ποῦ ἐπάλαισαν κατὰ τῆς σκληρῆς φύσεως καὶ τῶν ἀναριθμῆτων κόπων καὶ θυσιῶν ποῦ κατέβαλαν, γιὰ νὰ κατορθώσουν ν' ἀνέλθουν σὲ μιὰ ὑψηλότερη βαθμίδα ἀπὸ τὴν πρώτη κτηνώδη κατάστασί τους.

Τὸ ἀνεβασμὰ τους αὐτὸ ἔγινε ἀργό, γιὰτὶ ὁ χρόνος δὲν εἶνε πάντῃ ἀνυπόμονος στὴν δυναμικὴ του ἐξέλιξι. Οἱ πολιτισμοὶ ποῦ ἀναπτύχθησαν στὰ διάφορα μέρη τῆς γῆς, δεικνύουν πόσο μακρὸς καὶ πόσο ἐξαντλητικὸς ὑπῆρξε ὁ δρόμος αὐτός. Καὶ ὅμως χωρὶς τὴν ἐπίμονη αὐτὴν προσπάθεια, ὁ ἄνθρωπος θὰ παρέμεινε ἀκόμα στὴν ἀσυνείδητη κτηνωδίᾳ του, δίχως καμμιά ἀνώτερη καὶ εὐγενέστερη τάσι καὶ ροπή.

Εἰς τοὺς πολιτισμοὺς λοιπὸν αὐτοὺς, ποῦ διὰ μέσου τῶν αἰῶνων προώθησαν τὴν ἀνθρωπότητα στὸν ἀνηφορικὸ δρόμον τῆς αὐτογνωσίας τῆς, μεγάλη ὀφείλει αὐτὴ εὐγνωμοσύνη καὶ πρέπει γονατιστὴ ν' ἀποκαλύπτεται ἔμπρὸς στὰ σημερινὰ ἐρεῖπια τοῦ ἱστορικοῦ τῆς δρόμου, ποῦ μὲ τὴν γλῶσσα τῆς σιωπῆς των διαλαλοῦν τὴν ἱστορίαν τῆς.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς πολιτισμοὺς αὐτοὺς, ποῦ εἰσέφερε τὸ ἴδιόν του μέρος στὴν ἀνθρώπινη ἐξέλιξι, εἶνε καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς Θάσου, ποῦ ξύπνησε τόσων θαρβάρων λαῶν τὴν σκέψιν καὶ μὲ τὸ μοναδικόν του ἄνθισμα ἐφώτισε τόσων ἄλλων τὴν κοιμισμένη συνείδησιν.

Δυστυχῶς ἔμωσ' συνέβη καὶ μὲ τὴν Θάσον διὰ καὶ μὲ τὸν Κρητικόν, τὸν Μυκηναϊκὸν καὶ τὸν Αἰγυπτιακὸν πολιτισμὸν. Ἀναπτύχθη καὶ αὐτὸς κατ' ἀρχάς, ὅπως κ' ἐκεῖνοι, σὲ χρόνους προϊστορικοῦς, κατὰ τοὺς ὁποίους δὲν εἶχε ἄρχισῃ ἀκόμα ἡ μετάδοσις τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἱστορίας μὲ γραπτὰ μνημεῖα. Καὶ ὅπως χωρὶς τὰς ἀνασκαφὰς οἱ πολιτισμοὶ ἐκεῖνοι θὰ ἦσαν ἄγνωστοι γιὰ τὸν ἄνθρωπον, ἔτσι καὶ ὁ Θάσιος πολιτισμὸς μένει ἄγνωστος, ἀφοῦ σὲ δάθος μέτρων ὁλοκλήρων χώματος κρύπτεται ἀκόμα ὁ τόπος, ἔπου ἔλαβε χώραν ἡ ἀνάπτυξις του.

Ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Θάσου.

Ἀπὸ τὰς ὀλίγας ἱστορικὰς πληροφορίαις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ποῦ διασώθηκαν μέχρις ἡμῶν, ἀπὸ τὰς ἐπιγραφὰς ποῦ εὐρέθησαν καὶ ἀπὸ τὰς ἀσήμεντες ἕως σήμερα ἀνασκαφὰς ποῦ ἔγιναν, φαίνεται πῶς ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου, ποῦ ἐλέγετο καὶ αὐτὴ Θάσος, «Θάσος νήσος καὶ πόλις καὶ λιμένες δύο. Τούτων εἰς κλειστός», ὅπως λέγει ἀρχαῖος συγγραφεὺς, στὴν μεγαλειότερη ἀκμὴ τῆς εἶχε περὶ τὰς 60 80 χιλιάδας ἐλευθέρων κατοίκων καὶ ἄγνωστο ἀριθμὸν ἐιλωτῶν, ποῦ ἐδούλευαν στὰ μεταλλεῖα καὶ στὰ λατομεῖα τῆς νήσου.

Ἡ πρωτεύουσα αὐτὴ, κτισμένη στὴν ὄρειον παραλίαν τῆς νήσου, ἀκριβῶς ἀπέναντι ἀπὸ τὰς Μακεδονικὰς ἀκτῆς, περιελάμβανε μέσα στὰ τεῖχην τῆς μέρος τῆς πεδιάδος καὶ δύο συνεχόμε-

νους γηλόφους, εις τὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦτο κτιμένη ἡ Ἀκρόπολις καὶ στὸν ἄλλο ὀρθώνετο ἐπιβλητικὸς ὁ περιφημὸς ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἡ ὄλη τοποθεσία τῆς πόλεως ἦτο ἀληθινὰ μαγευτικὴ καὶ εἰς τὴν ὁποίαν φαίνεται πῶς διεξήχθη πεισματικὸς ἀγῶνας μεταξὺ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνθρώπινης τέχνης, περὶ τοῦ ποιὸς ἀπὸ τοῦ; δύο νὰ προσπεράσῃ τὸν ἄλλον στὸν στολισμὸ τῆς νήσου καὶ στὴν ἐπίδειξι τοῦ ὠραίου, τοῦ ὑπερόχου καὶ τοῦ σαγηνευτικοῦ, σὲ ὅλες τὰς πολύμορφαις ἐκδηλώσεις τους.

Ἀπὸ τὸ σημερινὸ ἀντίκρουσμα τῆς τοποθεσίας, ὅπου ἦτο κτισμένη ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα, καὶ τῆς τριγύρω φύσεως, ποῦ ὄργᾳ σὲ βλάστηει καὶ ἀκόμα ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη, ποῦ εἶχαν ἐκλέξῃ οἱ ἀρχαῖοι Θάσιαι, γιὰ νὰ κτίσουν τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἄλλα δημόσια κτίριά τους, ἤμπορεῖ κανεὶς, συμπληρώνων μὲ τὴν φαντασία του ὅσα ὁ χρόνος κατέστρεψε, νὰ σχηματίσῃ ἔστω καὶ μιὰ ἀμυδρὴ ἰδέα τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ τῆς ἐπιβολῆς, ποῦ εἶχε ἡ πρωτεύουσα τῆς Θάσου κατὰ τὴν ἀρχαία ἐκείνη εὐτυχημένη ἐποχὴ.

Καὶ σήμερα ἀκόμα, σὲ οἰοδῆποτε μέρος τῆς πόλεως καὶ ἂν σταθῇ κανεὶς, ἀντιλαμβάνεται τὴν λεπτότητα καὶ τὴν ἐκλεκτικότητα ποῦ εἶχαν οἱ ἀρχαῖοι, εἰς τὸ νὰ διαλέγουν τοὺς τόπους τῶν πόλεων των, ὅπως συνέβη καὶ γιὰ τὰς Ἀθήνας, τὰς Μυκῆνας, τὴν Τύριθα, τοὺς Δελφοὺς καὶ τὴν Ὀλυμπία.

Ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Θάσου εὗρίσκετο ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Διονύσου, ὅπως σαφῶς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴν, ποῦ εὗρίσκεται στὴν κυριώτερη πύλῃ τῶν τειχῶν, τὴν λεγομένην τοῦ Ἡρακλέους καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν «Ζηνὸς καὶ Σεμέλης καὶ Ἀλκμήνης τανυπέπλου ἐτῆσιν παῖδες τῆς δε πόλεως φύλακοι».

Ἡ ἀρχαία θρησκεία τῆς Θάσου.

Ἡ θρησκεία τῶν Θασίων, ὅπως καὶ ὅλες αἱ θρησκείαι τῶν ἀρχαίων λαῶν, ἔχει τὴν ἀρχὴν της σὲ διηγήσεις μυθολογικὰς, περιλαμβάνει δὲ ὡς Θεοὺς της ὅλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἀρ-

γότερα ελατρεύθηκαν στην αρχαία Ἑλλάδα.

Ὅπως ἀνωτέρω ἀναφέρεται, ὁ Ἡρόδοτος, ὅταν ἐπέρασε ἀπὸ τὴν Θάσο, εὔρε ἐκεῖ Ἱερὸν τοῦ Ἱρακλέους, κτισμένο ἀπὸ τοὺς Φοίνικας. Φαίνεται λοιπὸν πῶς ὁ πρῶτος Θεὸς, ποῦ εἰσῆχθαι πρὸς λατρεία στὴν Θάσο, ἦτο ὁ Ἡρακλῆς τῶν Φοινίκων, ὁ ὁποῖος ἀνακηρύχθηκε καὶ προστάτης τῆς πόλεως καὶ τοῦ ὁποῦ ἀνάγλυφα σώζονται στὸ Μουσεῖο τῆς Κων)πόλεως, μεταφερθέντα ἐκεῖ κατὰ τὸ 1884 ἀπὸ τὸν Ἄγγλο ἀρχαιολόγο Θ. Μπέντ.

Ὁ Θάσιος Ἡρακλῆς φαίνεται κατὰ τὴν Μυθολογία πῶς ἦτο ἐντελῶς διαπορευτικὸς ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ, ποῦ κατόπιν ἐλάτρευσαν οἱ Ἕλληνες, ἴσως κατὰ τὸν μυθικὸν τρόπο τῆς γεννήσεώς του, τῆς λατρείας του, καὶ τῆς παραστάσεώς του. Τοῦ πρώτου αὐτοῦ Θεοῦ καὶ προστάτου τῆς πόλεως, δυστυχῶς ἕως σήμερα δὲν εὐρέθηκε ὁ ναὸς, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς ὑπῆρχε καὶ ἀσφαλῶς θὰ ἦτο πλούσιος καὶ μεγαλοπρεπῆς, ποῖος ξέρει δὲ ποῦ εὐρίσκειται σήμερα ἐρειπωμένος καὶ καταχωμένος εἰς τὸ βάθος τῶν χωμάτων, ποῦ κατεκάλυψαν τὴν ἀρχαία πρωτεύουσα.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ ἐλάτρευετο στὴν Θάσο καὶ ὁ Ζεὺς, ποῦ εἶχε τὴν προσωνομίαν τοῦ Σεβαστοῦ, καθὼς καὶ ὁ Διόνυσος, ὁ ὁποῖος ἔθεωρεῖτο ἐπίσης προστάτης τῆς πόλεως καὶ τοῦ ὁποῦ ἀνάγλυφα ἐπίσης σώζονται στὸ Μουσεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου ἦτο πολὺ διαδομένη, αὐτὸ δὲ ἐξάγεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸς εἶχε ἰδιαιτέρο Ἱερὸν, ποῦ ἀνακαλύφθηκε κατὰ τὰς ἀντικαφῆς τοῦ 1922 καὶ τοῦ ὁποῦ ἢ λατρεία κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους εἶχε λάβη μορφῆ ὀργιστικῶν ἐορτῶν.

Ἀργότερα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ καὶ τὸν Διόνυσον, τῶν προστατῶν τῆς νήσου, ἐλατρεύθηκαν στὴν Θάσο καὶ ἄλλοι Θεοί. Ὅλοι σχεδὸν Φοινικικῆς καταγωγῆς. Τὴν πρώτη θέξι ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς κατεῖχε ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ ὠραίου Θεοῦ τοῦ φωτός, ποῦ παριστάνετο γυμνὸς στὰ ἀγάλματα καὶ στὰ ἀνάγλυφα καὶ ἦτο ἡ προσωποποίησις τῆς ὑγείας καὶ τῆς εὐμορφίαις τοῦ ἀνδρικοῦ σώματος. Εἰς τὸν ὠραῖο μάλιστα αὐτὸν Θεὸν, οἱ Θάσιοι ἀφιέρωσαν ἕνα μεγαλοπρεπέστατον ναὸν, ποῦ τὸ ἐξαιρετικὸν του

κάλλος ἦτο ἐφάμιλλο καὶ ἱσάξιο πρὸς ἄλλους περιφήμους καὶ γνωστούς ναοῦ; τῆς ἀρχαιότητος.

Ἐπί τῆς ἐκτὸς ἀπ' αὐτοῦ ἐλατρεύετο στήν Θιάσο καὶ ἡ Θεὰ Ἄρτεμις, Φοινικικῆς καὶ αὐτὴ καταγωγῆς καὶ ἡ ὁποία ἔφερε τὴν προσωνομίαν Πώλω, γιὰτὶ ἐπίστευον οἱ κάτοικοι, ὅτι ὅταν ἔδωκεν ἐπὶ τὴν κυνήγιά της ἔπτευε σὺν Ἀμαζῶνα καὶ μὲ τὴν μορφὴν αὐτὴν ἔκαμνε τὰς ἐμφανίσεις τῆς στοῦς ἀνθρώπους. Τῆς Θεᾶς αὐτῆς ὑπῆρχε στήν ἀρχαιότητα περίφημο τέμενος, τὸ ὅποιον ἀνεκάλυψε τυχαίως κατὰ τὸ 1909 ἕνα; χωρικός, ποῦ ἔσκαφε ἀμέρμνος τὸν ἀγρὸν του. Ὅταν τότε εἰς τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ τεμένους ἔγιναν πρόχειρες ἀνασκαφαὶ εὐρέθησαν ὅχι μονάχα αἱ θάσεις του, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ ἀγάλματα γυναικῶν, ἴσως Θεαινῶν, τὰ ὅποια μεταφέρθησαν καὶ εἰρρίζονται ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Μὲ τὴν λατρεῖαν τῆς Θεᾶς Ἄρτεμιδος Πώλω, ἡ ὁποία ἐλέγετο καὶ «Εὐμένης» ἢ «Ἐπιφανής», γιὰτὶ ἔδειχνε στοὺς ἀνθρώπους εὐμένεια καὶ καλωσύνη, εἶχαν συνδεθῆ ἀργότερα καὶ διάφορα μυστήρια, τὰ ὅποια ἀγνωστοὶ μετέφεραν στήν Θιάσο, ἴσως ἀπὸ τὴν Ἐφεσον ἢ ἀπὸ τὴν Σαμοθράκην ἢ καὶ ἀπὸ τὴν Ἐλευσίαν. Πιθανότερον ὅμως ἀπ' ὅλα φαίνεται πῶς αὐτὰ ἦσαν ἕνα εἶδος Καθυρείων μυστηρίων τῆς Σαμοθράκης, ποῦ μόλις ὀλίγα μίλια ἀπέχει ἀπὸ τὴν Θιάσο καὶ τῶν ὁποίων αἱ τελεταὶ καὶ αἱ λεπτομέρειές τους δὲν διασώθηκαν μέχρις ἡμῶν. Γιὰ τὴν τέλεσιν δὲ τῶν μυστηρίων αὐτῶν εἶνε γνωστὸν, ὅτι ὑπῆρχαν στήν Θιάσο καὶ μυσταγωγοὶ ἢ πρωτομυσταί, ὅπως ἐλέγοντο οἱ ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι κατεῖχαν τὰ ἀξιώματα αὐτὰ καὶ τὰ ἀγνωστα μυστήρια τῶν ἀκατανοήτων μυήσεων.

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Θεοὺς αὐτοὺς στήν Θιάσο ἐλατρεύετο καὶ ὁ Ποσειδῶν, τοῦ ὁποίου μόλις πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἀνευρέθησαν τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ του, κίτω ἀπὸ τὸ θέατρο πρὸς τὴν θάλασσαν, κοντὰ στὰς πύλας τοῦ τείχους. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ἀνακαλύφθησαν καὶ δύο ἄλλες θάσεις, ἐπάνω στὰς ἑποῖες φαίνεται πῶς ὑπῆρχαν ἀγάλματα τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ἑωμὸς τῆς Ἥρας, ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο προστατρία τοῦ λιμένος τῆς νήσου.

Ἐπίσης στήν Θάσο ἐλατρεύετο καί ὁ Πάν, ὁ Θεός τῶν ποιμένων, ποῦ πικίζει τήν φλογέρα του ἀνάμεσα στοῦ; στίχεις καί μέσα στίς ὀλοπράσινες ἐκτάσεις τῶν ἀγρῶν. Ὁ Θεός αὐτός σώζεται ἀκίμα λαξευτός μέσα εἰς ἕνα βράχο κοντά καί κάτω ἀπό τόν ναό τοῦ Ἀπόλλωνος, εἰς τὸ μέσον τράγων, ποῦ χορεύουν μέ τοὺς ἤχους τοῦ ἀδλοῦ του.

Τὸ πολίτευμα τῆς Θάσου.

Τὸ πολίτευμα μέ τὸ ὅποιον ἐκυβερνήθηκε ἡ Θάσος καθ' ὅλην τήν διάρκειά της ἱστορίας της ἦτο τὸ δημοκρατικό, τὸ ὅποιον ἀπέδωκε τόσους καρπούς καί συνετέλεσε στήν ἀνάπτυξιν ἑνὸς τόσου ὑπερόχου στήν νῆσο πολιτισμοῦ. Ἀπ' ὅσα εἶνε γνωστά εἰς ἡμᾶς γιά τήν λειτουργία τοῦ πολιτεύματος αὐτοῦ, φαίνεται ὅτι τήν νομοθετική ἐξουσία ἐξασκούσαν ἡ Βουλὴ καί ἡ Γερουσία, κάθε ἔτος δὲ τρεῖς ἄρχοντες εἶχαν τήν ἐκτελεστική ἐξουσία καί οἱ ὅποιοι ἔδιναν εἰς αὐτὸ τὸ ὄνομά τους.

Ἐπίσης ὑπῆρχαν καί τρεῖς Θεωροί, τῶν ὁποίων μᾶς εἶνε ἄγνωστα τὰ καθήκοντα, καί ἕνας Ἱερομνήμων, δηλαδή μέγας θησαυροφύλακας, ὁ ὅποιος ἐφύλαγε τὸν δημόσιον πλοῦτον καί τοὺς ἄλλους θησαυρούς, ποῦ ἦταν συγκεντρωμένοι ἴσως μέσα στήν Ἀκρόπολιν ἢ μέσα στὸν ναό τοῦ Ἀπόλλωνος, δηλαδὴ σὲ μέρος κατὰ τὸ δυνατόν ἀσφαλισμένο, ὅπως ἔκαμνον συνήθως οἱ ἀρχαῖοι λαοί.

Περισσότερες λεπτομέρειες γιά τὸ Θασικὸν πολίτευμα καί γιά τὸν τρόπον μέ τὸν ὅποιον λειτουργοῦσε αὐτὸ δὲν γνωρίζουμε δυστυχῶς καί τὲς ὁποῖες ἴσως νὰ μάθουμε, ὅταν γίνουν ὀλοκληρωτικὲς αἱ ἀνασκαφαί τῆς Θάσου καί ἀνευρεθοῦν ψιφίσματα ἢ ἐπιγραφές, ποῦ θ' ἀποτελέσουν τήν μόνη σοβαρὰ πηγὴ τῆς ἱστορίας τῆς νήσου καί ἐπομένως καί τοῦ πολιτεύματός της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Πόλεις, ναοί, δημόσια κτίρια, έρείπια.

Όπως άνωτέρω αναφέρεται, Θάσος, κατά τούς άρχαιους χρόνους, έλέγετο όχι μονάχα ή νήσος, αλλά και ή πρωτεύουσά της, ή όποια ήτο και ή μόνη πόλις, που συνεκέντρωνε όλους τούς κατοίκους και όλο τόν πλοΰτο και τόν πολιτισμό της νήσου.

Έκτός όμως από την πρωτεύουσα υπήρχαν στην 'Ανατολική πλευρά της νήσου και άλλες μικροπόλεις, που κατοικοΰντο, όπως φαίνεται, μονάχα από εΐλωτας ή και από έργάτας. Μια άπ' αυτές ήτο και ή 'Αλίκη ή 'Αλική, της όποιας σώζονται έως σήμερα τά έρείπια και αί θάσεις ναού του Ποσειδώνος και ή όποια εύρίσκετο κοντά στα λατομεία των μαρμάρων και κατοικείτο και αυτή άπό τούς έργάτας, που άσχολοΰντο στην άνόρυξι και στην κτεργασία των μαρμάρων.

Έπίσης στην ίδια πλευρά της νήσου υπήρχαν και δυό άλλες μικροπόλεις, τά Αΐνυρα και Κόινυρα, άπό τες όποιες της μόν πρώτης εΐνε άγνωστη ή τοποθεσία, ένφ εΐνε γνωστό τό μέρος εις τό όποϊον εύρίσκετο ή δεύτερη, γιατί ύπάρχει και σήμερα στην ίδια θέσι μικρό χωριό με τό ίδιο όνομα.

Τά Αΐνυρα, με πολύ μεγάλη πιθανότητα, ήμποροΰμε νά τά τοποθετήσουμε προς την παραλία, κοντά στο τέρμα της λοφοσειράς, που φθάνει άπό την κορυφή του 'Υψαριού, που λέγεται Προφήτης 'Ηλίας, έως την θάλασσα, στην τοποθεσία άκριβώς

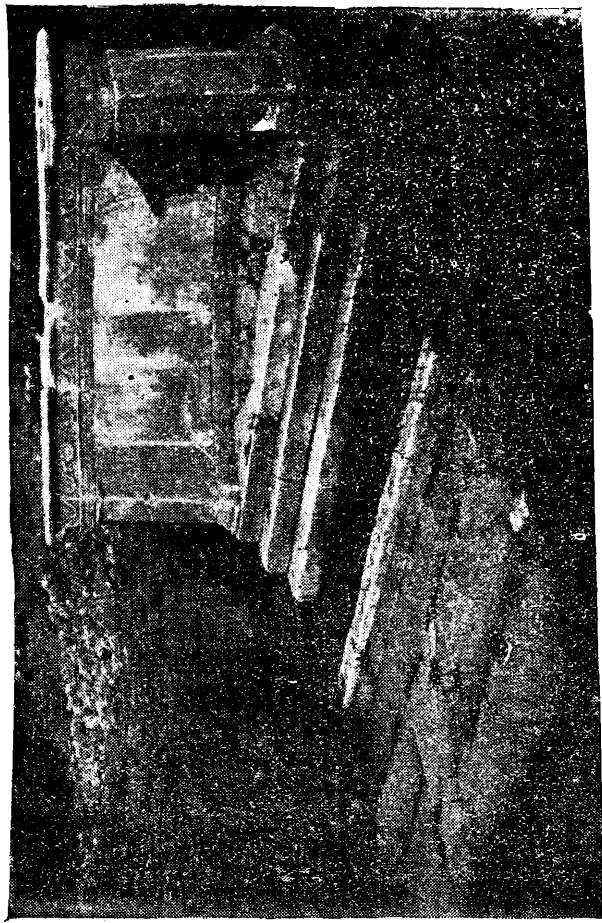
που σήμερα φέρει τὸ ὄνομα Παληοχώρι ἢ Παλαιόπολις. Καὶ αἱ δυὸ δὲ αὐτὲς μικροπόλεις ἢ συνοικισμοὶ εὕρισκοντο κοντὰ στὰ μεταλλεῖα, ἀπὸ τὰ ὅποια ἐδγαίνει ὁ χρυσὸς· καὶ τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι θὰ ἦσαν, ὅπως καὶ τῆς Ἀλικῆς, ἐλωτες ἢ ἐργάται, οἱ ὅποιοι κατεγίνοντο εἰς τὴν ἐκτκαφή αὐτῶν.

Δὲν εἶνε ἔμως γνωστὸ ἐὰν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρχαν στὴν νήσο καὶ ἄλλες πόλεις ἐκτὸς ἀπ' αὐτὲς, οὔτε ποῦ εὕρισκοντο, οὔτε ποιεῖ· ἐκτάσεως καὶ πόσου πληθυσμοῦ ἦσαν, τὸ μόνο δὲ ποῦ ἡμπορεῖ νὰ πιθανολογηθῇ ἀπὸ τὰ εὕρισκόμενα σὲ ἄλλα μέρη τῆς νήσου καὶ μάλιστα στοὺς γύρω τῆς ἀρχαίας πρωτεύουσας λόφους καὶ στὲς πλαγιὰς τῶν βουνῶν, λαξευμένα καὶ στὴν γῆ ἐμπηγμένα μάρμαρα, εἶνε ὅτι καὶ ἀλλοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα, ὑπῆρχαν συνοικισμοὶ καὶ οἰκοδομὲς, ἰδιωτικὲς ἐπυλεις, ἢ ἡσυχαστήρια ἢ καὶ θεραπευτήρια. Ἐπίσης στὴν σημερινὴ τοποθεσία Ἀστρίς δὲν γνωρίζουμε ἐὰν ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα συνοικισμὸς ἢ πόλις καὶ πόσο μεγάλη ἦτο αὕτη.

Αἱ ἀρχαεὶ ὁδοί.

Ἡ Θάσος εἶνε χώρα ὀρεινὴ καὶ βραχώδης καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν δὲν εἶνε εὐκολὴ ἢ κατασκευὴ εἰς αὐτὴν δρόμων συγκοινωνίας. Ἐκεῖνο ποῦ ἀσφαλῶς γνωρίζουμε εἶνε, ὅτι μέσα στὴν πρωτεύουσα τῆς ἀρχαίας Θάσου ὑπῆρχε μιὰ κεντρικὴ ὁδός, ποῦ ὀδηγοῦσε ἀπὸ τὸ Βουλευτήριον στὸ Πρυτανεῖο καὶ στὴν Ἀγορά, ἕως δὲ καὶ ἔως τὸ Θέατρο καὶ τῆς ὁποίας μὲν ὀλίγα μέτρα ἀποχωματώθηκαν πρὸς 5-6 ἐτῶν. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἦτο στρωμένη μὲ μεγάλες μαρμάρινες πλάκες, εἶχε πεζοδρομία ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη τῆς, ἕως δὲ νὰ εἶχε καὶ κίονας καὶ ἀγάλματα ἀπὸ τὰς δυὸ πλευρὰς τῆς. Τὸ ὀλικὸ πλάτος τῆς ὁδοῦ αὐτῆς φαίνεται πῶς θὰ ἦτο περὶ τὰ πέντε μέτρα.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν μεγάλη καὶ κεντρικὴ αὐτὴν ὁδὸν, ἀσφαλῶς θὰ ὑπῆρχαν μέσα στὴν πρωτεύουσα καὶ ἄλλοι στενότεροι δρομίται, ποῦ ὀδηγοῦσαν πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὸν ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅπως τὸ μαρτυροῦν μερικὰ ἔχνη τους ποῦ σώζονται ἕως σήμερα.

Ἡ κεντρικὴ ὁδὸς τῆς ἀρχαίας Θεσσατικῆς πρωτεύουσας, ποῦ ὀδηγοῦσε ἀπὸ τὸ Βουλευτήριον εἰς τὴν Ἀγορὰν. Εἰς τὴν ἄκρην αὐτῆς ἡ περίφημη Ἐπιφάνεια τοῦ Αυτοκράτορος Καρκαίλλου.

Ἄλλα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα θὰ ὑπῆρχαν ἐδάτια καὶ ἄλλοι δρόμοι, ποῦ θὰ συνέδεαν αὐτὴν μὲ τὰς διάφορες μικροπόλεις καὶ τοὺς συνοικισμούς, ποῦ ἀναφέρονται ἀνωτέρω, καὶ τῶν ὁπίστων δὲν γνωρίζουμε τὴν κατεύθυνσι, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει κανένα ἴχνος αὐτῶν. Μονάχα πρὸς τὴν Ἀλίκη, σώζεται ἓνα μέρος ὁδοῦ, στρωμένῃς μὲ μάρμαρα καὶ ἡ ὁποία, ὅπως καὶ σήμερα διακρίνεται, ἀπὸ τὰ δύο μέρη της εἶχε αὐλακας, μέσα εἰς τοὺς ὁπίστους, ὅπως περιέπου στὸν σημερινὸ σιδηρόδρομο, ἔτρεχαν οἱ τροχοὶ τῶν ἀμαξῶν, μὲ τὰς ὁποῖας μετέφεραν τὰ μάρμαρα, ποῦ ἐβγαίναν ἐκεῖ στὰ πλησίον Λατομεῖα. Ἡ ὁδὸς αὐτὴ δὲν θὰ ἔφθανε ἴσως ἕως τὴν πρωτεύουσα, ἀλλὰ θὰ κατέληγε εἰς τὰ Κόινυρα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ μεταφέροντο, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὰ μάρμαρα εἰς τὴν πρωτεύουσα διὰ θαλάσσης.

Ἐπίσης ἴχνη παλαιᾶς ὁδοῦ φαίνονται στὴν πλαγιὰ τοῦ βουνοῦ, ποῦ εὐρίσκεται κατάντικρυ ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα καὶ τὸ ὅποτον διαπερνοῦν σήμερα οἱ κάτοικοι γιὰ νὰ πηγαίνουν στὸ χωριὸ Ραχῶνι. Ποιάς ὁμως ἐποχῆς εἶνε ἡ ὁδὸς αὐτὴ καὶ σὲ τί ἐχρησίμευε καὶ ποῦ ἀκριβῶς ὠδηγοῦσε οὔτε εἶνε γνωστὸ, ἀλλὰ οὔτε καὶ ὑπάρχουν ἄλλα γεγονότα ἢ πληροφορίες, ποῦ νὰ ἡμποροῦν νὰ πιθανολογήσουν μιὰ οἰαδήποτε ὑπόθεσι.

Τὸ ἄρχαῖον τεῖχος καὶ αἱ πύλαι αὐτοῦ.

Ὅπως εἶνε γνωστὸ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν, αἱ ἀρχαῖαι Πολιτεῖες ἀποτελοῦντο συνήθως ἀπὸ μιὰ καὶ μόνῃ πόλι, τῆς ὁποίας πάντοτε σχεδὸν ἐλάμβαναν τὸ ὄνομα καὶ ἀπὸ ἄλλους, ἔξω συνήθως ἀπὸ τὰ τεῖχη της, μικροτέρους συνοικισμούς. Ἡ πόλις αὐτὴ ποῦ ἦτο καὶ πρωτεύουσα τῆς Πολιτείας, συνεκέντρωνε ὅλη τὴν δύναμίν της, τὸν πλοῦτον της καὶ ὅλον τὸν πολιτισμὸν της σὲ ναοὺς, σὲ θέατρα, σὲ βουλευτήρια καὶ σὲ ἄλλα δημόσια κτίρια. Ἀπαρτήτο ὁμως γιὰ κάθε Πολιτεία, πρὸς ἀσφάλειάν της ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, ἦτο τὸ τεῖχος της, τὸ ὅποιο νυμάλιστα ἔπρεπε νὰ εἶνε ὅσο τὸ δυνατὸν μεγαλειότερον καὶ ἰσχυρότερον, γιὰ νὰ ἐκπληρῶνῃ τὸν ἀσφαλιστήριον προορισμὸν του.

Γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ τεύχους αὐτοῦ οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἐφεί-

δωλεύοντο κανενός ὀλικοῦ ἢ χρηματικοῦ μέσου, γὰρ νὰ τὸ καταστήσουν ὅσο ἡμποροῦσαν ἰσχυρὸν καὶ ἀπρόσβλητο. Χωρὶς τεῖχος κάθε πόλις ἦτο ἐκτεθειμένη στὴν ἐπιδρομὴ τοῦ πρώτου ἐχθροῦ, χωρὶς αὐτὸ δὲν ὑπῆρχε οὔτε δύναμις, οὔτε ἐπιβολή, οὔτε ἀσφάλεια, τὰ εἰς πλοῦτη, ἢ εὐγμερία της καὶ τὰ ἱερά της ἔμειναν ἀπροστάτευτα καὶ στὴν θέλησιν τοῦ πρώτου κατακτητοῦ, ποῦ θὰ ἤθελε νὰ τὰ κάμῃ δικά του.

Καὶ στὴν Θάσο συνέβη τὸ ἴδιον. Οἱ πρῶτοι οἰκισταὶ της ἐφρόντισαν νὰ τὴν ἀσφαλίσουν μὲ τεῖχος, καὶ μάλιστα πολὺ ἰσχυρὸν, γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ ὀποίου ὑπῆρχαν στὴν νῆσον, ὅπως γνωρίζουμε, ἄφθονα καὶ πρόχειρα τὰ ὀλιγα μέσα. Ἀπὸ τὰ ἐρείπια δὲ ποῦ σώζονται σήμερα, φαίνεται ὅτι ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Θάσου, μαζί μὲ τοῦς λοφίσκους, ἐπάνω στοῦς ὀποίους εὐρίσκετο ἡ Ἀκρόπολις καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, περιεβίβλετο ἀπὸ μεγάλο καὶ ἐπιβλητικὸν τεῖχος, κατασκευασμένο ἀπὸ μεγάλα ὀρθογωνισμένα μάρμαρα. Τὸ τεῖχος αὐτὸ ἤρχιζε ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ἀνατολικῆς παραλίας, διέτρεχε τὴν βορειοανατολικὴν πλευρά, καὶ ἔφθανε ἕως τὴν πεδιάδα, τὸ ἕνα μέρος τῆς ὀποίας περιελάμβανε, καὶ ἀπέληγε ὀπίσω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν.

Τὸ τεῖχος τῆς ἀρχαίας Θασιακῆς πρωτεύουστος ἦτο ὄχι μόνον ἰσχυρὸν, ἀλλὰ καὶ μεγαλοπρεπές, ὄχι μόνον γιὰ τὴν κατασκευασμένο ὀλόκληρον ἀπὸ Θασιακὸν μάρμαρον, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ κατασκευὴ του ὠφείλετο σὲ μιὰ ὑπέροχην καὶ ἐξαιρετικὴν τέχνην. Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸν πούθενά τοῦ ἀρχαίου κόσμου δὲν ὑπῆρχε παρόμοιον τεῖχος ὀλομάρμαρον, οὔτε εἰς αὐτὰς τὰς Ἀθήνας, ἂν καὶ ἐκεῖ ἦτο ἄφθονον τὸ Πεντελικὸν μάρμαρον.

Φαίνεται ὁμως ὅτι τὰ τεῖχη τῆς Θάσου πολλῶν ἐχθρῶν θ' ἀντιμετώπιζαν τὰς ἐπιθέσεις κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἱστορίας της, γιὰ τὴν πολλὰς φορὰς συμπληρώθηκαν καὶ ξανακτίσθηκαν, εἴτε κατόπιν ἀπὸ κατατροφῆ, εἴτε γιὰ νὰ γίνονιν ἰσχυρότερα καὶ στερεώτερα. Καὶ πραγματικῶς τὸ τεῖχινον αὐτὸ μεγαλεῖον τῆς Θάσου καταφαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ ἐρείπια ποῦ σώζονται ἀκόμα εἰδῶ κ' ἐκεῖ. Μάρμαρα ὑπερμεγέθη, μάρμαρα ὀλόλευκα, τετραγωνισμένα καὶ ἐπιδλητικά, ὀρθώνονται ὑπερήφανα, καὶ μάλιστα στές

πύλεις τοῦ τείχους ποῦ διασώθηκαν καὶ ἐπικάθονται μεγαλοπρεπῶς τὸ ἕνα ἐπάνω στὸ ἄλλο καὶ μαρτυροῦν τὸ μεγαλεῖο τῆς τέχνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ποῦ ἐπέρασε ἀπὸ τὸν τόπο αὐτόν.

Ἐκτὸς ὁμῶς ἀπὸ τὰ μέρη αὐτὰ τοῦ τείχους σώζονται, ὅπως προηγουμένως ἀναφέρεται, καὶ ἀρκετὲς πύλεις αὐτοῦ, ὅπως στὸ νότιο μέρος τῆς πόλεως ἡ πύλη τοῦ Ἡρακλέους, ἡ ἑσπία ἢ το

Ἡ πύλη τοῦ Διὸς

καὶ ἡ κυριώτερη ἀπ' ὅλες πρὸς τὴν πλευρὰ αὐτήν, ἡ πύλη τοῦ Σεληνεῦ, ἢ πρὸς τὸ δυτικὸ μέρος τῆς πόλεως πύλη τοῦ Διὸς καὶ ἄλλες, ποῦ τελευταίως ἀνακαλύφθηκαν μετὰ ἀνασκαφῆς εἰς τὸ πρὸς τὸν λιμένα τεῖχος καὶ τῶν ὁποίων εἶνε ἄγνωστες ἀκόμα αἱ ὀνομασίαι. Σὲ ὅλα τὰ μάρμαρα τῶν πυλῶν αὐτῶν ὑπῆρχαν καὶ ἀνάγλυφα, ποῦ παρίσταναν διαφόρους Θεοὺς καὶ

ήρωας, με αφιερώσεις και επιγραφές, πολλά δὲ ἀπ' αὐτὰ διατηροῦνται καὶ μέχρι σήμερον.

Στὴν μεγαλειότερη καὶ κυριώτερη πύλη τοῦ Ἡρακλέους σώζεται ἐπίσης εὐανάγνωστη ἐπιγραφή, ἡ ὁποία ἀναφέρεται ἀνωτέρω, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία ἐπιγραφή ἀποδεικνύεται, ὅτι φύλακες καὶ προστάται τῆς πόλεως ἦσαν ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Διόνυσος, ποῦ τ' ἀγάλματά τους ἦσαν στημένα ἀπὸ τὰ εὖς μέρη αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ ἀνάγλυφα τῶν προστατῶν αὐτῶν Θεῶν, κομμοῦσαν τὴν πύλη αὐτήν, τὰ ὁποία ὑπάρχουν σήμερα στὸ Μουσεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μεταφερμένα ἐκεῖ, ὅπως προαναφέρθηκε, ἀπὸ τὸν Ἀγγλο ἀρχαιολόγο Θ. Μπέντ. Ἀπὸ τὲς διάφορες παραστάσεις καὶ τ' ἀνάγλυφα τῶν πυλῶν αὐτῶν καταφαίνεται καθαρὰ ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἀνατολικῆς τέχνης στὴν Θάσο, ὅπως ἀποδεικνύεται αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὲς ἀνάγλυφες παραστάσεις τῶν ἄλλων δημοσίων κτιρίων, ποῦ κατασκευάσθησαν πολλοὺς αἰῶνας πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐποχῆς, γιατί εἶνε σήμερα ἐπιστημονικῶς βεβαιωμένο, ὅτι πολλὰ ἀπὸ τὰ δημόσια κτίρια, ὅπως λ. χ. τὸ Πρυτανεῖο, ἐπανακτίσθησαν ἢ συμπληρώθησαν κατὰ τὸν ὅσον αἰῶνα π.χ., ὅπότεν πλέον ἦτο καταρανής ἡ ἐπίδρασις τῆς ἰνῆσιας Ἑλληνικῆς τέχνης.

Ἡ Ἀκρόπολις.

Γιὰ τὴν ἱστορία τῶν ἀρχαίων πόλεων ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τεῖχος σπουδαία θέσι κατεῖχε καὶ ἡ Ἀκρόπολις των, ἡ ὁποία συνήθως ἦτο καὶ αὐτὴ περιτειχισμένη. Οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ πρὸ ὀλίγων ἀκόμα αἰῶνων, προτοῦ δηλαδὴ ἐφευρεθοῦν τὰ τρομακτικὰ τηλέμαχα ἔπλα, στὲς Ἀκροπόλεις τοὺς ὄχι μονάχα ἐφύλαγαν τοὺς θησαυροὺς των καὶ ὅ,τι πολῦτιμο εἶχε ἡ πόλις των, ἀλλὰ σιῆς κρίσιμες στιγμῆς χρησιμοποιοῦσαν αὐτὲς καὶ ὡς τελευταῖο καταρῦγιο, ὅταν κατελάμβαναν τὸ ἐξωτερικὸν τεῖχος οἱ ἐχθροὶ καὶ τότε ἐκεῖ ἀντέτασαν οἱ πολιορκούμενοι τὴν τελευταία τους ἄμυνα γιὰ τὴν σωτηρία τῆς πόλεως των.

Τέτοιο σκοπὸ εἶχε καὶ ἡ Ἀκρόπολις τῆς Θάσου, ἡ ὁποία εἶνε ἀλήθεια, ὅτι σήμερα δὲν παρουσιάζει τίποτε ἀπολύτως τὸ

εξαιρετικό και από τήν όποιαν δέν σώζονται παρά ένα μικρό μόνον μέρος τοῦ αρχαίου τείχους της, γιατί τὰ ἄλλα μέρη ποῦ διατηροῦνται εἶνε μεταγενέστερα, ἄθλια κατασκευάσματα και πρωτθῆκες τῶν Ἑνετικῶν και Βυζαντινῶν χρόνων. Δέν ὑπάρχει ὁμως καμμιά ἀμφιβολία πῶς ἐκεῖ, στήν σχετικῶς μικρή περιοχὴ τῆς Ἀκροπόλεως, πολλές φορές, στήν διαδρομὴ τῆς Ἱστο-

Ἡ πύλη τοῦ Σεληνοῦ.

ρίας των, οἱ Θάσιοι θὰ ἀναγκάσθηκαν νὰ καταφύγουν και κάτω ἀπὸ τὰ τείχη της ἀσφαλῶς πολλές θὰ ἔλαβαν χώραν μάχες, γιὰ τὸν ὑπεράσπισι τῆς κινδυνευούσης ἐλευθερίας των.

Ἐναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος.

Τὸ ὠραιότερο ὁμως, τὸ λαμπρότερο και τὸ θαυμαστότερο ἀπὸ

δλα τ' ἀρχαῖα τεμένη καὶ ἱερὰ καὶ τὰ λοιπὰ ἀρχιτεκτονικὰ κτίρια τῆς Θάσου, ἦτο ἀναμφισβήτητα ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, ποῦ ἐλέγετο καὶ Πύθιος.

Ὅπως ἀνωτέρω στήν περιγραφή τῆς ἀρχαίας πρωτεύουστος τῆς Θάσου ἀναφέρεται, ἦτο κτισμένη αὐτὴ στήν μικρὴ, κοντὰ στήν θάλασσαν, πεδιάδα καὶ στήν περιοχὴ τῆς περιελάμβανε ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴν καὶ τοὺς ἀνωτέρω δυὸ γηλόφους, ἐπάνω στοὺς ὁποίους εὐρίσκοντο στὸν ἕνα ἢ Ἀκρόπολις καὶ στὸν ἄλλο ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος. Δυστυχῶς ἀπὸ τὸν ναὸ αὐτὸν δὲν ἀπέμειναν πλέον σήμερα πρὸς μόνίχα αἱ εἰσόδους του, ἀποτελούμενες ἀπὸ μεγάλα τετραγωνισμένα μάρμαρα. Ἀπὸ τὸ σύνολο ὅμως τοῦ μέρους τοῦ ναοῦ ποῦ σώζεται, φάνεται πῶς ἦτο μεγαλοπρεπῆς, τὴν δὲ μεγαλοπρέπειά του αὐτὴν ἀντιλαμβάνεται κανένας καὶ σήμερα ἀκόμα, βλέποντας ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τοὺς κολοσσοὺς ἐκείνους τῶν μαρμάρων, ποῦ τὸ ἀνέδασμά τους στὸ ὕψος ἐκείνο τῶν λόφων εἶνε ἕνα ἀπὸ τὰ μυστήρια τῆς ἀρχαίας τεκτονικῆς καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἀποσκοπόντας τὴν τριγύρω ὀργανιστικῶς πλούσια σὲ δάσστησι φύσι.

Τὸ θέαμα ἀπὸ τὸ ὕψος ἐκείνο εἶνε καὶ ἀφαντίστως ὑπέροχο, καὶ ὀχυμαστῶς ἐκπληκτο, εἶνε ἕνα ἀληθινὸ ὄνειρο, ποῦ ἐξελισσεται μετὰ στήν γύρω πλημμυρισμένη ἀπὸ ἀνκρίθμητα πευκα καὶ ἀπὸ ἀτελειωτὴ πρασινάδα φύσι, ἔντικρυ καὶ γύρω ὀλογάλανης θαλάσσης, ποῦ στέλνει τὰς μαρμαρυγὰς τῆς καὶ τὴν ὄροσι τῆς ἔως ἐκεῖ ἐπάνω στὸν θαυμαστὸ ναὸ τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος.

Ὁ ὑπέροχος Θεός, ὁ ὠραῖος καὶ εὐγχαρμμος νεανίας, ὁ φωτοβόλος Ἀπόλλων, ἠαρρεῖς ζηλότυπα ἔλαβε ὑπὸ τὴν προστασία του τὸ ἀριστοῦργημα αὐτό, ποῦ ἄγνωστοι τεχνίται ὕψωσαν πρὸς αἰώνιο ὕμνο του καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἀγκαλιάζει κάθε ἡμέρα μὲ τὰς χρυτὰς ἀκτίνες του, ἀπὸ τὸ πρῶτ' ἔως τὸ θράδου, ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ ἔως τὴν δύσι, χύνοντας ὅλην τὴν λαμπρότητα τοῦ φωτός του καὶ περιβάλλοντας μὲ τὸν χρυτὸ μανδύα τῆς ἀστραπῆς του τὸν μαχρικὸ ἐκεῖνο λαφίσκο, στὸ ὕψος τοῦ ὁποίου ἐσκέφθηκε ὁ ἄνθρωπος, σὲ μὲν θεία ἐκτετατὴ του, σὲ μὲν τολμηρὴ ἐμπνευσί

του, να κτίση τὸν νὰ αὐτὸν τοῦ Ἑλλίου — Ἀπόλλωνος, ὡς σύμβολο τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.

Ἡ θέα ἀπὸ τὸν νὰ αὐτὸν, ἢ ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ ἐπισκόπησις τοῦ γύρου φυσικοῦ μεγαλείου, εἶνε τόσο μαγευτικὴ, τόσο σαγηνευτικὴ, πρὸς καταλαμβάνεται ὁ παρατηρητῆς ἀπὸ ἓνα εἶδος ἀνεξήγητης χαρᾶς καὶ θειασίας συγκινήσεως, ποῦ φέρνει τὸν ἱλιγγοτῆς ἐκστάσεως. Δὲν ἀποτελεῖ δὲ καμμιά ὑπερβολὴ ἐὰν εἰπῆ κανεὶς, ὅτι ἢ ἀπὸ τὸν λόφον αὐτὸν θέα εἶνε ἀνώτερη καὶ θαυμαστότερη καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν θέα τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηναίων. Γιατὶ πούθενά ἔτι δὲν ὑπάρχει ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς τῆς θάλασσης, πρὸς μὲ τὸς διαφόρους κολπίσκους τῆς καὶ τὴν γλυκύτητά τῆς παρουσιάζει ἀμίμητες γραφικότητες, τῶν πεύκων ποῦ καβαλλικεύουν τοὺς ἀποτόμους βράχους τῶν βουνῶν καὶ μὲ τὰς κορφὰς τοὺς καὶ τὰς πλαγιὰς τοὺς γράφουν στὸν οὐρανὸ τὰς πειθγοητευτικὰς γραμμὰς.

Ὑποτίθεται ἀκόμη ὅτι οἱ κίονες καὶ ἡ στέγη τοῦ ναοῦ αὐτοῦ θὰ εἶχαν χρυσὰς διακοσμήσεις, ἴσως νὰ ὑπῆρχε καὶ κανένα διάχρυσον ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, οἱ δὲ ναυτιλλόμενοι ὅταν ἐπλησίαζαν ἢ ὅταν ἀπομακρύνοντο ἀπὸ τὴν νῆσον, θὰ διέκριναν ἀπὸ μεγάλας ἀποστάσεις τὴν λάμψιν τοῦ ναοῦ, ποῦ ἀπὸ τὴν περιόλεπτον θέσιν τοῦ ἐξέσποζε σὲ ὀλόκληρες τὰς γύρω θάλασσας καὶ διαλαλοῦσε τὸ ἄφθαστον μεγαλεῖον ἑνὸς ἐξαιρετικοῦ πολιτισμοῦ.

Αὐτὸς εἶνε ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐνα θαῦμα ποῦ ὀλίγοι τὸ γνωρίζουν. Ἐνας συνδυασμὸς ἐμπνευσμένης ἀνθρώπινης τέχνης καὶ ὑπερτέλειας φυσικῆς καλλονῆς, ποῦ ἐὰν θὰ ἦτο ποτὲ δυνατὸν ν' ἀναπαρασταθῆ, ἔστιν καὶ σὲ σχέδιον, θ' ἀποτελοῦσε ἓνα ἀριστούργημα, ἀπὸ ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα σεμνύεται ὁ πολιτισμὸς καὶ τὸ ὁποῖον τυφλωμένοι ἀπὸ τὸ δηλητήριον τῆς μισαλλοδοξίας, τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῆς ἀμυθίας ἀνθρώποι, ἀνίκανοι ν' ἀντιληφθοῦν τὸ ὄρατον, σκοτισμένοι τὸν νοῦ ἀπὸ στρεβλωμένες ἰδέας κατέστρεψαν καὶ ἐξαφάνισαν πρὸς αἰῶνιον αἴσχος των! Ἡ κατὰρὰ δὲν ἀνκπληρώνει τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς!

Τὸ Ἱερὸν τοῦ Διονύσου.

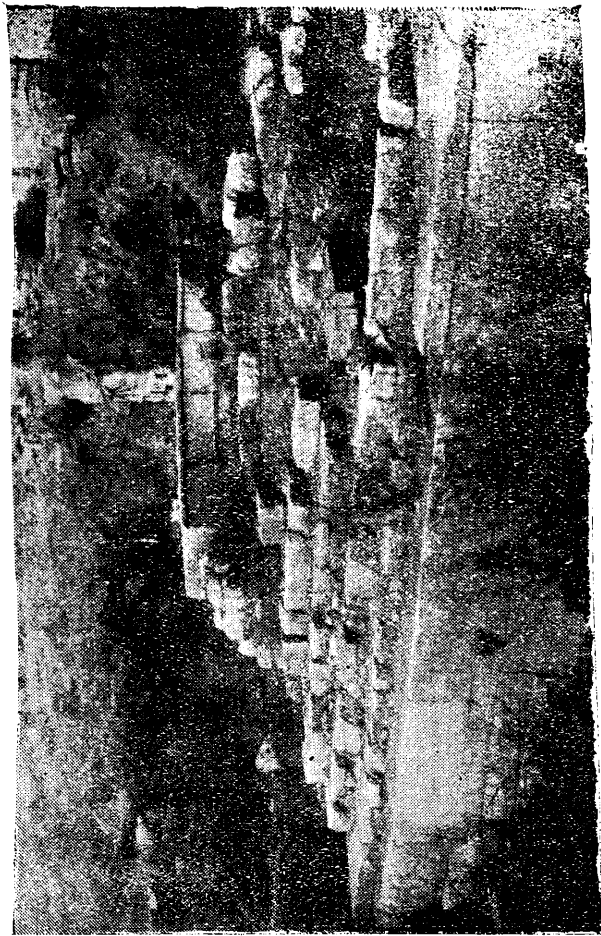
Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐμφανῆ ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα, τὰ ὅποια κερματισμένα διέσωσε ὁ χρόνος ἐπάνω ἀπὸ τὴν γῆ, ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς Ξυπνᾶ, μὲ τὸν βαρύτυπο κρότο τῆς, ἀπὸ μιᾶς περίπου δεκαετίας, ἕνα ἄλλον κόσμον τοῦ Θεοῦ πολιτισμοῦ, μιὰ ἄγνωστη ἐποχὴ, αὐτὴ μένει λησμονημένη στὴν ἱστορία καὶ στὴν μνήμη τῶν ἀνθρώπων, χωμένη στὸ βάθος τῆς γῆς. Οὕτω κατὰ τὸ 1922 αἱ ἀνασκαφὲς ἀπεκάλυψαν τὸ Ἱερὸν τοῦ Διονύσου, στὲς ὑπώρειες τοῦ γηλόφου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ κοντὰ στὴν Ἀγορά.

Ἐντὸς αὐτοῦ ἀνευρέθη καὶ ἀκέφαλο ἄγαλμα φυσικοῦ μεγέθους, ἴσως καμμιάς Νύμφης καὶ παμμέγιστα μαρμάρινα δοχεῖα, εἰς τὰ ὅποια ἐσφάζοντο οἱ γιὰ θυσιὰς προσφερόμενοι στὸν Θεὸ Διόνυσον ἄμνοι. Ἐπίσης ἀνευρέθη καὶ ἕνα εἶδος προσκηνίου, τὸ ὅποιον φαίνεται νὰ εἶχε τριγύρω διάφορα ἀγάλματα καὶ τῶν ὁποίων αἱ θάσεις σώζονται, σὲ μιὰ δὲ ἀπ' αὐτὲς ἐπαναστήθηκε τὸ ἀνευρεθὲν τελευταία, ἔπως ἀνωτέρω ἀναφέρεται, ἀκέφαλο ἄγαλμα τῆς Νύμφης. Κάτω ἀπὸ τ' ἀγάλματα αὐτὰ σώζονται ἐπίσης καὶ αἱ ἐπιγραφαὲς: «Τραγωδία. Θεόδωρος ὑπεκρίνετο». «Κωμῶδία. Φιλήμων ὑπεκρίνετο». «Διθύραμβος. Ἀρίστων ὁ Μιλήσιος ἠῦλει».

Τὸ τέμενος τῆς Ἀρτέμιδος Πώλω.

Κατὰ τὸ 1909 ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὀλωδοδιόλου τυχαίως, καὶ ἀπὸ ἕνα ἀνύποπτο χωρικό, ἀνακαλύφθηκε ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, τῆς τόσον σημαντικῆς αὐτῆς Θεᾶς τῶν Θεσίων, γιὰ τὴν λατρεία τῆς ὁποίας ἐτελοῦντο τόσα μυστήρια καὶ ἡ ὅποια εἶχε τόση ἐπιρροὴ στοὺς κατοίκους. Δυστυχῶς καὶ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ δὲν σώζονται παρὰ μονάχα αἱ θάσεις καὶ τὰ θάρρα εἰς τὰ ὅποια, κατὰ τὴν τυχαία ἀνακάλυψίν του, εὐρέθησαν καὶ ἑπτὰ μεγάλα, ὑπερφυσικοῦ μεγέθους ἀγάλματα Θεαινῶν, ὅπως ἀναφέρεται στὸ προηγούμενον κεφάλαιον.

Ἀπὸ τὲς ἀνακαλυφθεῖσες αὐτὲς θάσεις τοῦ ναοῦ καὶ ἀπὸ τὰ

Τὸ Ἴερόν τοῦ Διονύσου

άνευρεθέντα στην είσοδο του αγάλματα, φαίνεται πώς τὸ τέμενος τῆς Θεᾶς Ἀρτέμιδος ἦτο ἀρκετὰ μεγάλο καὶ ἀρίστης τέχνης. Ἐκεῖνο ἕως ποῦ κάμνει ἐντύπωσι εἶνε, ὅτι κανένας ἀπολύτως ἀρχαῖος συγγραφεὺς δὲν ὀμιλεῖ γι' αὐτό. Γεγονὸς πολὺ σημαντικὸν, ἀπὸ τὸ ὅποιον ἀποδεικνύεται, ὅτι δυστυχῶς δὲν εἶνε δυνατὸν ἀπὸ τὰς πηγὰς τῶν ἀρχαίων καὶ μόνον συγγραφέων νὰ συλλέξουμε τὰς ἀναγκαῖες πληροφορίες, γιὰ νὰ συνθέσουμε τὴν ἱστορίαν τῆς Θάσου, τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἔκτασι τοῦ πολιτισμοῦ τῆς. Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸν μόνον αἱ ἀνασκαφές θὰ μᾶς δώσουν ἴσως; ἐκεῖνο ποῦ θὰ ἡμπόρεση ν' ἀναπληρώσῃ τὰ κενὰ μέρη τῆς Θασιακῆς θρησκείας καὶ ἱστορίας.

Ἡ ἀρχαία Ἀγορὰ καὶ τὸ Πρωτανεῖον.

Ἐνα ἐπίσης ἀπὸ τὰ μεγαλεῖτερα καὶ ὠραιότερα δημόσια κτίρια τῆς ἀρχαίας Θάσου ἦτο καὶ ἡ Ἀγορὰ τῆς, ποῦ εὕρισκετο κοντὰ τὴν παραλία καὶ στὸν Λιμένα. Δυστυχῶς καὶ αὐτῆς μόνον αἱ δάσεις σώζονται καὶ μερικοὶ πεσμένοι καὶ θρυμματισμένοι κίονες.

Τὸ σχῆμα τῆς Ἀγορᾶς δὲν ἦτο ἐντελῶς ὀρθογώνιον, ὑπολογίζεται δὲ τὸ ἐμβαδὸν τῆς σὲ 100 τετραγωνικά μῆτρα. Ἀπὸ τὰς δάσεις τῆς καταφθάνεται, ὅτι αὕτη ἔφερε στὰς τέσσαρες πλευρὰς τῆς ἀπὸ 36 κίονας, ἕκαστος ἀπὸ τοῦ; ὁποίους ἀποτελεῖτο ἀπὸ 4 σπονδύλους, ἐκτὸς τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, τῆς ὁποίας οἱ κίονες ἦσαν ἀπὸ μάρμαρον μονόλιθον. Δηλαδή ὀλόκληρη ἡ Ἀγορὰ ἀποτελεῖτο ἀπὸ 144 κίονας καὶ ἀπὸ 500 περίπου σπονδύλους. Ἡ εἴσοδος τῆς ἦτο πρὸς τὸ μέρος τοῦ Λιμένος, φαίνεται δὲ πῶς εἶχε καὶ προστύλιον στεγασμένον καὶ μὲ διπλὴν σειρὰ κίωνων καὶ συγχρόνως διακοσμημένον μὲ αἰτώματα.

Μὲ τὰ διδόμενα αὐτὰ ποῦ ἔχουμε γιὰ τὴν Θασιακὴν Ἀγορὰν, ἐὰν τὴν ἀναπαραστήσουμε καὶ αὐτὴν σὲ σχέδιον, θὰ παρουσιασθῇ ἕνα κτίριον ὑπέροχον καὶ μεγαλοπρεπές, τὸ ὅποιον χαράσσει τὴν ψυχὴν μας τὴν ἐντύπωσιν τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῶν περασμένων καλῶν αὐτῶν καιρῶν τῆς Θάσου. Ὅταν ἀνασκαφῇ ὀλόκληρῆς ὁ χώρος εἰς τὸν ὅποιον εὕρισκεται ἡ ἀρχαία Ἀγορὰ

ὕπάρχει ἐλπὶδα νῦ ἀνακαλυφθῶσιν καὶ ἄλλα ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα, ποῦ ἀρκετὰ θὰ μά; διαφωτίσουν γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς καὶ γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον λειτουργοῦσε καὶ θὰ μάθουμε ἀκόμα καὶ κίθε τι ἄλλο ποῦ περιλαμβάνετο στὴν περιοχὴ τῆς.

Ὅπισω ἀπὸ τὴν Ἀγορὰ καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦ λόφου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπῆρχε καὶ τὸ Πρυτανεῖο, εἰς τὸ ὁποῖον διέμειναν συνήθως οἱ ἀρχόντες τῆς Πολιτείας, ποῦ ἐλέγαντο Πρυτάνεις, καθὼ; καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ξένων χωρῶν, ποῦ ἤρχοντο γιὰ νὰ ἐπιτελεθῶσιν τὴν νῆτρο ἢ γιὰ νὰ διαπραγματευθοῦν συνθήκας εἰρήνης ἢ συμμαχίας καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμα ποῦ προσέφεραν ὑπηρεσίες στὴν πατρίδα.

Τὸ Πρυτανεῖο ἀνακαλύφθηκε κατὰ τὸ 1912 μαζὶ μὲ τὴν Ἀγορὰ. Ἀπὸ τὲς ἀνασκαφὰς ποῦ ἔγιναν σ' αὐτὸ καταφαίνεται, ὅτι ὑπῆρχαν δύο Πρυτανεῖα, δηλαδὴ τὸ ἀρχαιότερο, ποῦ καταστράφηκε, ἄγνωστο πῶς καὶ γιὰ ποιοῦς λόγους, κατὰ τὸ ἔτος 412 π.χ. καὶ τὸ νεώτερο, ἐκεῖνο ποῦ ἐκτίσθηκε ἐπάνω στὰ θεμέλιά του, πολὺ ἀργότερα, κατὰ τὸν 4ον π.χ. αἰῶνα. Στὴν εἰσοδο τοῦ Πρυτανείου ὑπῆρχαν καὶ τ' ἀγάλματα τοῦ νυμφηγέτου Ἀπόλλωνος, τοῦ Ἑρμοῦ, τῶν Χαρτίων καὶ τῶν Νυμφῶν. Ὁ ἀρχαιολόγος Μύλλερ κατὰ τὸ 1864 ἀπεκόμισε ἀπ' αὐτὸ διάφορες ἐπιγραφὰς καὶ ἀνάγλυφα, τὰ ὁποῖα μετέφερε στὸ Λοῦβρο, ὅπου καὶ ἔω; σήμερα σώζονται.

Θεῖατρον. Βουλευτήριον. Νεκροταφεῖον.

Κάτω ἀπὸ τὸν ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνος πρὸς τὴν δόρειο πλευρὰ τῆς νήστου, ὀλίγο ἐπάνω ἀπὸ τὴν θάλασσα τοῦ Λιμένος καὶ σὲ θέσι κατωφερῆ, σώζονται καὶ τὰ εἱλεπια τοῦ ἀρχαίου Θεάτρον, τὸ προσηκνίον, ἢ σκηνὴ καὶ μέρος τῆς ἀρχήστρας του. Δυστυχῶς τὸ μεγαλειότερο μέρος αὐτοῦ εἶνε ἀκόμα καταχωμένο μέσα στὴν γῆ, τῶν περισσοτέρων δὲ κερκίδων εἶνε ἀφηρημένα τὰ μάρμαρα. Τὸ σωζόμενον μέρος τῶν κερκίδων μαρτυρεῖ, ὅτι τὸ Θεῖατρο ἦτο μεγαλοπρεπέστατο, ὀλομάρμαρο καὶ εὐρυχωρότατο.

Ἀλλὰ καὶ σήμερα ἀκόμα, ὅταν κανεὶς καθήμενος στὲς κερ-

κίβες παρατήρησιν τὴν ἔμπροσθέν του, κάτω σχεδὸν ἀπὸ τὰ πόδια του, χρυσίζουσα μὲ τὲς μαρμαρυγές της εἰρηνικὴ θάλασσα καὶ τὲς πέραν στὸν ὀρίζοντα διαγραφόμενες μακεδονικὲς ἀκτές, ἡμπορεῖ ν' ἀντιληφθῆ πόσο οἱ ἀρχατοὶ ἐγνωρίζαν νὰ ἐκλέγουν τὲς θέσεις, στὲς ὁποῖες ἔκτιζαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰ θεατρά τους καὶ τὰ ἄλλα ἱερὰ τεμένη τους, μέσα εἰς τὰ ὁποῖα ἀνύψωναν τὲς ψυχές των πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὴν Τέχνην.

Ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο Βουλευτήριον, ποῦ εὗρισκετο ὀλίγο μακρὰν ἀπὸ τὴν πύλην τοῦ Διὸς, δὲν σώζονται παρὰ ὀλίγα μόνον μάρμαρα. Στὴν περιοχὴ αὐτὴν δὲν ἔγινε καμμιά ἀπολύτως ἀνασκαφή. Ποιὸς γνωρίζει τί πρόκειται ν' ἀνακαλυφθῆ κάτω ἀπὸ τὸ παχὺ χῶμα, ποῦ καλύπτει σήμερον ὀλόκληρον τὸν χῶρον, εἰς τὸ ὅποιον εὗρισκετο ἄλλοτε ἡ Βουλὴ τῶν ἀρχαίων Θεσίων ; Ἴσως τότε καὶ μόνον μὲ τὲς ἀνασκαφὰς αὐτὰς νὰ μάθουμε περισσότερα πράγματα καὶ γιὰ τὸ Θεσιακὸ πολίτευμα.

Κατόπιν ἀπὸ τ' ἀνωτέρω φυσικὸ ἔρχεται τὸ ἐρώτημα σ' αὐτὸν ποῦ μελετᾷ καὶ ἐρευνᾷ τὸν πολιτισμὸ τῆς Θάσου. Ποῦ εὗρισκετο τὸ ἀρχαῖο Νεκροταφεῖο της ; Οἱ ἀρχαιολόγοι δίνουν ἀόριστες πληροφορίες γι' αὐτὸ, ὑποθέτουν ὅμως πῶς θὰ εὗρισκετο στὸ δυτικὸ ἢ νοτιοδυτικὸ μέρος τῆς ἀρχαίας πόλεως, στὴν πεδιάδα καὶ ἀμέσως ἔξω ἀπὸ τὸ τεῖχος, ὅπου σήμερον εἶνε φυτευμένος ἐλαιῶνας, ἐπάνω, ποιὸς ξέρει, ἀπὸ τοὺς τάφους ποιῶν μεγάλων ἱρώων καὶ διασήμων ἀνδρῶν. Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ μέρους αὐτοῦ εἶνε πολὺ πιθανὸς, γιὰτι δὲν ὑπῆρχε καὶ ἄλλος καταλληλότερος χῶρος γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτόν.

Δυστυχῶς ὅμως καὶ στὸ μέρος αὐτὸ καμμιά δὲν ἔγινε ἕως σήμερον ἀνασκαφή, ἐνῶ εἶναι πολὺ πιθανὸν, στὴν τοποθεσίαν αὐτὴν νὰ ἀνακαλυφθῆ τὸ ἀρχαῖο Κοιμητήριον, πολλὰ κειμήλια καὶ ἄλλα ἐνδιαφέροντα ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα, γιὰτι εἶνε γνωστὸν, ὅτι οἱ ἀρχατοὶ πολὺ μεγάλη ἀπέδιδαν σημασίαν στοὺς τάφους των καὶ ὄχι μόνον κοσμοῦσαν αὐτοὺς μὲ ἀγάλματα, ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλα ἀντικείμενα, τὰ λεγόμενα κτερεῖσματα, καὶ τὰ ὁποῖα συνέθαπταν μαζί μὲ τοὺς νεκροὺς. Ὅλα αὐτὰ θὰ ἡμποροῦσαν νὰ μᾶς βγάλουν ἀπὸ τόσες πλάνες καὶ ἀπὸ τόσες

ἀγνοίεις γιά τόσα σπουδαία και σημαντικά ζητήματα, τῶν ὁποί-
ων τήν ἐξήγησι ἀδυνατοῦμε σήμερα νά ζῶσουμε, πλανώμενοι
μέσα στόν ἀκαθορισμό τῶν ὑποθέσεων.

Τὸ ἀρχαῖον Στάδιον. Οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες.

Κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ἀλλὰ και κανεὶς ἀπὸ
τοὺς σημερινοὺς ἀρχαιολόγους, δέν ἀναφέρουν τίποτε γιά τὸ
Στάδιο τῆς Θάου, οὔτε γιά τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας, ποῦ ἀσφα-
λῶς θά ἐτελοῦντο εἰς αὐτό. Εἶνε δὲ περίεργο ὅτι και κανένα
ἱχνοσ αὐτοῦ δέν ὑπάρχει, ἀλλ' οὔτε και ἀνακαλύφθηκε ἕως
τώρα ἀπὸ τὰς γενόμενες ἀνασκαφές. Γιά τὴν ὑπαρξί δμως αὐτοῦ
δέν ἴμπορεῖ νά γεννηθῆ καμμιά σοβαρῆ ἀμφιβολία, μόνον δὲ
ἡ τοποθεσία αὐτοῦ εἶνε ἀγνωστη και ἡ ὁποία πρὸς τὸ παρὸν
μόνον μὲ ὑποθέσεις εἶνε δυνατὸν νά προσδιορισθῆ.

Δυτικὰ ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολι και ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς πό-
λεως, ἀπὸ τὸν γήλοφο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἕως τὴν θά-
λασσαν, ἐκτείνεται ἡ μεγάλη πεδιάδα, ποῦ σήμερα εἶνε φυτευ-
μένη ἀπὸ χιλιάδες ἐλαιόδενδρα. Ἐκεῖ σὲ κάποιο μέρος τῆς πε-
διάδος αὐτῆς εἶνε πιθανόν, ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐτελοῦντο
γυμνικοὶ, ἴσως δὲ και ἱππικοὶ ἀγῶνες, γιὰτι ἡ θέσις τῆς, ἡ
διασκευὴ τῆς και ἡ ἔκτασίς τῆς εἶνε καταλληλότετες γιά τέ-
τοιου εἶδους ἀγῶνας. Ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ ἐνισχύεται και ἀπὸ τὸ
γεγονός, ὅτι πρὸς τὸ μέρος αὐτὸ τῆς πεδιάδος ὑπάρχουν μεγάλες
και εὐρύχωρες πύλες στὰ τείχη τῆς πόλεως, ἀπὸ τὰς ὁποῖες σώ-
ζονται ἀκόμα μερικὲς και φέρνουν τὰ ὀνόματα τοῦ Ἡρακλέους,
τοῦ Διὸς και τοῦ Σεληνοῦ, ὅπως ἀναφέρεται ἀνωτέρω.

Μὲ μεγάλη δασιμότητα λοιπὸν ἴμπορεῖ νά ὑποτεθῆ, ὅτι
στὴν πεδιάδα αὐτὴν θά ὑπῆρχε και τὸ Στάδιο τῆς ἀρχαίας Θά-
σου, ἡ ὑπαρξίς τοῦ ὁποῦ προέπει νά θεωρηθῆ καθ' ὅλα βεβαία,
γιὰτι εἶνε ἀδύνατον σὲ μιὰ πόλι τόσων χιλιάδων κατοίκων, κο-
σμημένη μὲ τόσα ὑπέροχα και θαυμαστὰ τεμένη και ἱερὰ και ἡ
ὁποία ἀνέπτυξε ἕνα τόσο σημαντικό πολιτισμό, νά μὴ ἐγίνοντο
και γυμνικοὶ ἀγῶνες και νά μὴ ὑπῆρχε και Στάδιο, ἀφοῦ και
στὴν μικρότερη πόλι τῆς ἀρχαιότητος ἀνακαλύπτονται σήμερα

Ἡ ἀρχαία Ἀγορά.

είτε βάσεις είτε και δλόκληρα Στάδια. Ἄλλὰ και ἀπὸ τὴν ἱστορία και τοὺς ἀρχαίους συγγραφείς μανθάνουμε, ὅτι πανταχοῦ σὲ ὄλες σχεδὸν τὲς πόλεις τῆς ἀρχαιότητος ἐτελοῦντο ἀθλητικοὶ ἀγῶνες, συνδυασμένοι μάλιστα μὲ διάφορες θρησκευτικὲς ἐορτὲς και λατρεῖες.

Εἶνε ἀκόμα γνωστὸν, ὅτι ἡ ἀρχαία Θάσος εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ πολλοὺς ἀθλητὰς και Ὀλυμπιονίκας και μάλιστα ἕνας ἀπ' αὐτοῦς, ὁ Θάσιος Θεαγένης, ὁ υἱὸς τοῦ Τιμοσθέους, ἀναδείχθηκε πολυνίκης στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν θαυμασμὸς τῶν συγχρόνων του εἶχε φθάσῃ στὸ σῆμετο, ὥστε νὰ λατρευθῇ οὕτως ὡς ἥρωας.

Αὐτὰ ὄλα μᾶ; πείθουν, κατὰ τρόπον ἀδιάφυστο, ὅτι και στὴν πρωτεύουσα τῆς Θάσου και Στάδιο ὑπῆρχε και ἀγῶνες ἐτελοῦντο σ' αὐτὸ και μόνον ἀπὸ τὴν ἀρχαιολογικὴ ἐπιστήμη και τὲς ἀνασκαφὲς ἀναμένεται και ἐξακτᾶται τώρα, μὲ δικαιολογημένη ἀνυπομονησία, ἡ ἀνεύρεσις αὐτοῦ.

Ἡ ἀδικφορία τῶν συγχρόνων.

Περὶσσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὰ κτίρια τῆς ἀρχαίας Θασιακῆς πρωτεύουσῆς δὲν εἶνε δυνατὸν σήμερα νὰ δοθοῦν, ἐκτὸς ἐὰν κανεὶς θελήσῃ νὰ λεπτολογήσῃ γιὰ πράγματα ποῦ δὲν ἡμποροῦν νὰ ἐνδιαφέρουν τὸν πολὺ κόσμον, ποῦ δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀρχαιολογία.

Και ὁμως και γι' αὐτὸν ποῦ δὲν ἔχει τὲς εἰδικὲς γνώσεις γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ μελέτη, εἶνε εὐχάριστο νὰ πλανᾶται ἐπάνω στὰ θρυμματισμένα αὐτὰ εἰρεῖπια, νὰ αἰσθάνεται βίγη ταρακτικῆς συγκινήσεως και νὰ φέρνεται ἀκούσια ὀπίσω, πρὸς μιὰ ἐποχὴ, ποῦ εἶνε τόσο ἀπομικρυσμένη ἀπὸ ἡμᾶς και τὰ εἰρεῖπια τῆς ὁποίας ὁμοιάζουν μὲ σθεσμένας δᾶδες, ποῦ ἄλλοτε ἐφώτισαν τὸν ἀνθρώπινον νοῦ γιὰ μιὰ ἀνώτερη διανόησι και ἐθέρμαναν τὴν ἀνθρώπινη καρδιά πρὸς γενναϊότερα και εὐγενέστερα ἔργα.

Δυστυχῶς ἡμεῖς οἱ νεώτεροι, ἐγκληματικὰ ἀδιαφορήσαμε ἔως σήμερα γιὰ τὴν περασμένη αὐτὴ δόξα τῆς ληθμονημένης Θάσου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐκπέμφθησαν οἱ πρῶτες φωτολάμψεις τοῦ

πολιτισμοῦ στὴν σκοτεινιασμένη καὶ βαρβρωμένη Μακεδονία καὶ Θράκη καὶ πέρα ἀκόμα, σὲ χρόνους ποῦ μόλις γλυκοῦφεγγε ἢ χαραυγὴ τῆς Ἀττικῆς μεγαλουργίας.

Ἀπὸ τοῦς ἐπιτελείας ποῦ ἔρχονται κάθε χρόνο στὴν Θάσο, γιὰ νὰ θαυμάσουν τὴν φυσικὴ τῆς καλλονῆ ἢ γιὰ νὰ δροσιεθοῦν στὰ παγερά νερά τῆς, οὔτε οἱ πέντε, οὔτε οἱ δέκα, δὲν φθάνουν ἕως τὰ ἀρχαῖα ἑρείπια. Πολὺ ὀλίγοι δὲ εἶνε κ' ἑκείνοι οἱ ὅποιοι ἄκουσαν, ἔστω καὶ ἀόριστα, κάτι γιὰ τὴν περασμένη δόξα τῆς.

Οἱ ἄλλοι ἔρχονται τυφλοὶ καὶ ἀμαθεῖς σ' αὐτὴν καὶ ἀμέριμοι καὶ ἀδιάφοροι ἐπιστρέφουν στυῖς τόπους των, χωρὶς νὰ νοιώσουν τὴν γλυκεῖα ἐκείνη συγκίνησι, ποῦ αἰσθάνεται ὁ ἀνθρώπος ὅταν στέκεται ἐπάνω στὰ ἑρείπια μιᾶς ἀρχαίας πόλεως, στὴν ὅποίαν ἄλλοτε διέπρρευσε ἡ ζωὴ τόσων χιλιάδων ὁμοίων του καὶ ποῦ ἀνθίσε ἕνας πολιτισμὸς, ποῦ ἔσως στές ἠθικῆς του δάσεις νὰ ἦτο ἄνωτερος ἀπὸ τὸν σημερινό.

Ἡ ἀδιαφορία αὐτὴ ὀφείλεται κυρίως στὴν ἐπιστήμη ποῦ δὲν ἠθέλησε, ἔστω καὶ μὲ αὐτὰ ποῦ γνωρίζει, νὰ κάμῃ γνωστὸ τὸ μεγαλεῖο τῆς Θάσου στὸν πολὺ κόσμον, ὁ ὅποιος, ἀδίδακτος καὶ ἀπορροφημένος στὸν τραχὺ τῆς ζωῆς ἀγῶνα, ἀγνοεῖ ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ ἀπὸ τὴν παλαιὰ του δόξα, ὅχι τόσο γιὰ ν' αὐξήσῃ μ' αὐτὸ τὲς ἱστορικῆς του γνώσεις, ὅσο γιὰ νὰ μάθῃ νὰ σεμνύνεται γιὰ ἕνα παρελθόν, ποῦ εἶνε ἕνα σκαλι στὸ ἐκπολιτιστικὸ ἀνέδασμα τῆς ἀνθρώπινης προόδου.

Ἀρχαιολογικὴ ἐπιστήμη δὲν θὰ πῆ ἀνάγνωσις ψυχρῶν ἐπιγραφῶν καὶ σχολαστικὴ συζήτησις ἐπουσιωδῶν πραγμάτων. Ἀρχαιολογία σημαίνει διαφώτισις γιὰ ὅ,τι ἀπορᾷ τὸ παρελθόν, ἀλλὰ διαφώτισις μὲ εἰκόνας, ποῦ μὲ τὲς γενικῆς τους γραμμῆς νὰ φέρνουν στὸν νοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὀλοκάθαρες τὲς περασμένες ἐποχῆς. Τέτοιαις ἐπιστημονικῆς ἐργασίας ἔχει ἀνάγκη ἡ Θάσος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Οἱ συντελεστικὲς τοῦ Θασίου πολιτισμοῦ.

Ὅπως σὲ προηγούμενα κεφάλαια ἀναφέρεται, τοὺς ναυτιλλοὺς Φοίνικας, κατὰ τὲς ἀνὰ τὸ Αἴγατο Πέλαγος περιπλανήσεις τους, προσήλκυσαν στὴν Θάσο κυρίως τὰ πλούσια Μεταλλεῖα της, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κιτόπιν ἐξήγαγαν τὸν σίδηρον καὶ τὸν μόλυβδο σὲ μεγάλες ποσότητες καὶ ἀπεκόμισαν ἄρθρον τὸ περιζήτητο χρυσάφι τῶν καὶ τῶν ὁποίων μετάλλων τὴν κατεργασία φαίνεται πῶς ἐγνώριζαν τελείως οἱ πῶτοι αὐτοὶ οἰκισταὶ τῆς νήσου. Ἐἶνε δὲ ἱστορικῶς βεβαιωμένο, ὅτι τὰ Μεταλλεῖα αὐτὰ ὑπῆρξαν ἢ ἀκένωτη πηγή, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν οἱ Θάσιοι, ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους, ἤντησαν τὴν δύναμι, μὲ τὴν ὁποῖαν κατεργάσθησαν τὰ μάρμαρα καὶ τὴν ξυλεῖα τῶν δασῶν της καὶ ἐδημιούργησαν μὲ αὐτὰ τὸν μέγαν καὶ πολύμορον πολιτισμὸν τους.

Λιτομετὰ μάρμαρων.

Ἐἶνε ἀλήθεια ἀναμφισβήτητη, ὅτι τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θασίου πολιτισμοῦ ἀντιλαμβανόμεθα σήμερα μονάχα ἀπὸ τὰ σωζόμενα ἐρείπια τῶν διαφόρων ἱερῶν τῆς νήσου, τῶν ναῶν καὶ τῶν ἄλλων δημοσίων κτιρίων της, τῶν κατασκευασμένων ἀπὸ μάρμαρον, τὸ ὁποῖον ἄρθρον πηρήγαγε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ παράγει καὶ ἔω· σήμερα ἢ Θάσος καὶ τὸ ὁποῖον ἦτο ἐφάμιλλον πρὸς τὸ Πεντελικὸν καὶ ἐπροτιμᾶτο κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους

ἀπὸ τοῦς Ρωμαίους Αὐτοκράτορας, ὡς τὸ καλλίτερο καὶ ὠραιότερο γιὰ τὴν κατασκευὴ ἀγαλμάτων καὶ οἰκοδομῶν. Ὁ μαρμαρίνος αὐτὸς πλοῦτος σώζεται καὶ μέχρι σήμερα καὶ ἡμπορεῖ, ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, νὰ χρησιμοποιηθῆ καὶ μετὰ τὴν λευκότητά του νὰ κατασκευασθοῦν καὶ πάλιν περιφανῆ ἔργα οἰκοδομικῆς. Δυστυχῶς καὶ αὐτὸς ὁ πλοῦτος εἶνε ἄγνωστος εἰς ἡμᾶς τοῦς νεωτέρους, ὅπως τόσα ἄλλα πράγματα ποῦ ἀποροῦν τὴν Θάσο.

Ἐὰν λοιπὸν τὰ Μεταλλεῖα τῆς Θάσου ἔδωσαν τὸν οἰκονομικὸ πλοῦτο στὸς κατοίκους τῆς, τὰ Λατομεῖα τῶν μαρμάρων συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν τεχνῶν καὶ εἰς τὸν στολισμὸν τῆς πρωτεύουσας τῶν μετέπειτα, τὰ ὅποια προκαλοῦν τὸν θαυμασμὸν εἰς ἡμᾶς τοῦς νεωτέρους. Αἱ ἐκσκαφῆς αὐτῆς τῶν Λατομεῶν σώζονται ἐπίσης ἕως σήμερα, πολλὰ δὲ μάρμαρα ἐξορυγμένα καὶ λαξευμένα, ἔτοιμα πρὸς χρησιμοποίησιν, κατὰμαυρα δμως ἀπὸ τὴν πολυκαιρία, μένουσιν ἀκόμα ριχθέντα ἔξω ἀπὸ τὰ Λατομεῖα καὶ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ στὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς νήσου περιμένουσιν τὴν μετακίνησίν τους.

Τὰ μάρμαρα λοιπὸν ποῦ ἐξορύχθησαν στὸν παλαιὸν καιρὸ ἀπὸ τὰ Λατομεῖα αὐτὰ τῆς Θάσου, ἦσαν ἐφάμιλλα μετὰ τὰ καλλίτερα τῆς ἀρχαιότητος, φαίνεται δὲ πῶς ἄλλοτε ἦσαν πολὺ ἀφθονώτερα καὶ τὰ ὅποια χρησιμοποιόντας οἱ ἄγνωστοι τεχνίται καὶ γλύπται τῆς προϊστορικῆς καὶ κατόπιν τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς τῆς νήσου μετὰ τὴν ὑπέροχον τέχνην τους, ἔκαμαν ν' ἀναπηδῆσουν ἀπ' αὐτὰ τ' ἀριστουργήματα ἐκεῖνα τῆς γλυπτικῆς, ποῦ ἔγιναν τὸ ὠραιότερον κόσμημα τῆς Θασιακῆς πρωτεύουσας. Ἄλλὰ καὶ κατόπιν, κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, τὰ μάρμαρα τῆς Θάσου ἐχρησιμοποιήθησαν γιὰ τὴν κατασκευὴν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ γιὰ διάφορα ἄλλα αὐτοκρατορικὰ καὶ ἰδιωτικὰ οἰκοδομήματα.

Μεταλλεῖα χρυσοῦ καὶ σιδήρου.

Γιὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ Θασιακοῦ πολιτισμοῦ δὲν θὰ ἦσαν βέβαια ἀρκετὰ μονάχα τὰ μάρμαρα τῆς νήσου, ἐὰν δὲν ὑπῆρ-

χαν και τὰ χρηματικά μέσα, με τὰ ὅποια ν' ἀνορυχθοῦν, νὰ μετακινήθοῦν και χρησιμοποιηθοῦν ταῦτα, σύμφωνα με τὸν προορισμό τους. Καὶ τὰ μέσα αὐτὰ τὰ ἐχορήγησαν στοὺς κατοίκους τῆς νήσου τὰ Μεταλλεῖα τοῦ χρυσοῦ, τὰ ὅποια εἶχαν ἀνευρεθῆ στὴν ἀνατολική πλευρά της και ἀπὸ τὰ ὅποια φαίνεται, ὅτι ἐξήγαγαν οὗτοι ἀμύθητα πρῶτα.

Ἔως σήμερα ἀκόμα φαίνονται αἱ θέσεις τῶν Μεταλλείων αὐτῶν και ὁ τρόπος με τὸν ὅποιον ἐξερεύνησαν οἱ ἀρχαῖοι Θάσιοι

Αἱ βάσεις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος

τὴν γῆ, με τὴν κατὰ διαμερίσματα, τὸ ἓνα κάτω ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἐκσκαφῆ τῆς γῆς, και τὰ ὅποια διαμερίσματα ἐρωτίζοντο και ἀερίζοντο ἀπὸ μεγάλες ὀπές, τὲς ὅποιες ἄφριναν στὸ μέσον, διὰν ἐπρόκειτο νὰ διανοιξοῦν δεύτερο, κάτω ἀπὸ τὸ πρῶτο, διαμέρισμα.

Αἱ ἐκσκαφές αὐτές, ποὺ ἐφθάναν σὲ πολλὰ μέρη ἑκατοντάδες μέτρα στὸ βάθος τῆς γῆς, καταδεικνύουν εἰς ἡμᾶς τοὺς μεταγενεστέρους τὴν ἐπιμονὴν με τὴν ὅποιαν οἱ ἀρχαῖοι Θάσιοι

ἀναζήτησαν στὰ στήθη τῶν βουνῶν των τὸ πολύτιμο μέταλλο. Ἐκεῖ γύρω ἀπὸ τὰ Λατομεῖα καὶ τὰ Μεταλλεῖα αὐτὰ καὶ γιὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν, ἰδρῦθησαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὅπως καὶ ἀνωτέρω ἀναφέρεται, καὶ αἱ πόλεις Ἄλικη ἢ Ἀλικὴ καὶ τὰ ΑἼνυρα καὶ Κοῖνυρα.

Φαίνεται ὅμως, ὅτι ὁ ἐξαγόμενος ἀπὸ τὰ Μεταλλεῖα αὐτὰ χρυσὸς ἦτο τόσο πολὺς καὶ ἄφθονος, ὥστε νὰ χρησιμεύοιται ὄχι μονάχα γιὰ τὴν κοπὴ νομισμάτων, γιὰ τὴν δαπάνη τῆς ἀνεγέρσεως τῶν διαφόρων μεγαλοπρεπῶν κτιρίων τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν κατασκευὴ καὶ ἄλλων χρυσῶν ἀντικειμένων. Κατὰ τὰς πληροφορίας μάλιστα τῶν ἀρχαίων, τόσα περισσεύματα ὑπῆρχαν τοῦ χρυσοῦ αὐτοῦ, ὥστε διεμοιράζοντο αὐτὰ δωρεὰν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς νήσου ! !

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὸν χρυσὸ τὰ Μεταλλεῖα τῆς Θάσσου, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Πλινίου, περιεῖχαν καὶ πολυτίμους λίθους καὶ μάλιστα τὸν Ἀμέθυστον καὶ τὸ Ὀπάλιον, μὲ τὰ ὅποια, ποῖός γινωρίζεται, πόσα ἀπιερώματα δὲν ἔχουν διακοσμήσῃ τὰ ἱερὰ τῶν Θεῶν στὴν ἐπεχὴ τῆς μεγάλης εὐτυχίας τῆς νήσου !

Ἀπὸ τ' ἀνωτέρω λοιπὸν ἐξάγεται, ὅτι εἶνε ἀναμφισβήτητο πῶς ἡ γῆ τῆς ἑρχαίας Θασιακῆς πρῶτευούτης θὰ περικλείῃ ἄκμα χρυσᾶ ἀντικείμενα καὶ μάλιστα νομίσματα, ἴσως καὶ ἀγάλματα, ὅπως πολλὰ ἀπ' αὐτὰ, πόρπες, δακτυλίδια καὶ ἄλλα ἀναθήματα ἀνευρίσκονται καὶ σήμερα τυχαίως καὶ τὰ ὅποια ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν ἡ Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή, ποῦ ἐνεργεῖ τὰς ἀνασκαφάς, νὰ περισώσῃ ἀπὸ τὴν κλοπὴ καὶ τὸ Κράτος νὰ λάβῃ τὰ ἀνάλογα μέτρα γιὰ τὴν διαφύλαξίν των.

Ἀποδείξεις τοῦ πολυτίμου καὶ κρυμμένου αὐτοῦ θησαυροῦ τῆς Θασιακῆς γῆς εἶνε καὶ τὸ ἕξῃς : Διηγοῦνται οἱ κάτοικοι τῆς νήσου, ὅτι πρὸ ὀλίγων χρόνων, ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἓνας Θάσιος χωρικός τυχαίως εὗρηκε στὸν ἀγρὸ του στέφανο ὀλόχρυσο, ποῦ παρίστανε κλάδο ἐλαίας μὲ τὰ φύλλα καὶ τοὺς καρπούς του, ἴσως προσωρισμένο νὰ στεφανώσῃ τοὺς νικητὰς τῶν ἐγώνων ἢ τὰς κεφαλὰς τῶν Ῥωμαίων Αὐτοκρατόρων καὶ Στρα-

τήγων, ποῦ συχνὰ ἐπισκέπτοντο τὴν Θάσο καὶ τὸν ὁποῖον στέφανο μὲ ὀλίγα κερμάτια ἠγόρασε τότε ἓνας Τοῦρκος πασαῶς.

Ἐκτὸς ἔμως ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ χρυσοῦ, ὑπῆρχαν στὴν Θάσο καὶ Μεταλλεῖα σιδήρου καὶ μολύβδου. Τὰ Μεταλλεῖα αὐτὰ εὑρίσκοντο στὴν νοτιοδυτικὴ πλευρὰ τῆς νήσου, κατάντικρυ ἀπὸ τὸν Ἄθωνα, αἱ διατρύσεις τῶν ὁποίων ἕως σήμερα ἀκόμη σώζονται καὶ διακρίνονται καὶ τὲς ἐποῖες μετχειρίζεται πρὸς ἐξακολούθησι τῶν ἐργασιῶν τῆς ἡ σημερινῆ Μεταλλευτικῆ Ἑταιρία.

Ὁ Ἡρόδοτος, ὁ ὁποῖος μᾶς δίνει, ἔπως πολλὰς φορὰς ἀναφέρθηκε προηγουμένως, τὲς περισσότερες γιὰ τὴν ἀρχαία Θάσο πληροφορεῖ, ἀναφέρει στὴν ἱστορίᾳ του, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴ του, δηλαδὴ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰῶνος π.χ., τὰ Μεταλλεῖα χρυσοῦ τῆς Θάσου παρήγαγαν 8000 περίπου χιλιόγραμμα μεταλλεύματος ἔτησίως, μέγιστο ποσὸ γιὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους, ὅταν κανεὶς λάβῃ ὑπ' ὄψιν τοὺς τὰ πρωτόγονα καὶ ἀτελέστατα μέσα, μὲ τὰ ὅποια οἱ ἀρχαῖοι ἀνέσκαπταν τὴν γῆν σὲ βάθος πολυλάκις ἑκατοντάδων μέτρων.

Ἄσση. Στόλοι. Λιμένες.

Ὅτε μόνος ὁ χρυσός, οὔτε μόνον τὰ μάρμαρα τῆς νήσου θὰ ἦσαν ἀρκετὰ γιὰ νὰ δημιουργήσουν μιὰ τόσο σημαντικὴ ἐποχὴ πολιτισμοῦ, ἐὰν δὲν ὑπῆρχαν εἰς αὐτὴν καὶ τὰ ἀφθονα καὶ πολυδενδρα δάση τῆς, ἀπὸ τὰ ὅποια οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοί τῆς κατεσκεύαζαν τὸν πολεμικὸ καὶ ἐμπορικὸ τοὺς στόλο, μὲ τοὺς ὁποίους ἐκυριάρχησαν καὶ κατὰ τοὺς πολέμους καὶ κατὰ τὴν εἰρήνην, σ' ὀλόκληρο τὸ Αἰγαῖο Πέλαγος καὶ σ' αὐτὴν τὴν Μεσόγειο Θάλασσα καὶ τὸν Εὐξείνιο Πόντο.

Γιὰ τὴν κατασκευὴ καὶ προφύλαξιν τῶν στόλων τῶν αὐτῶν οἱ Θάσιοι κατεσκεύαζαν πρὸς τὸ βορειοδυτικὸ μέρος τῆς πρωτευούσης τῶν καὶ δύο λιμένας, τὸν ἓνα πολεμικόν, ὁ ὁποῖος σώζεται σχεδὸν ὀλόκληρος, καὶ τὸν ἄλλο πλησίον αὐτοῦ ἐμπορικόν, τοῦ ὁποίου μόνον αἱ βάσεις διακρίνονται σήμερα.

Ὁ πολεμικὸς λιμὲνας τῆς Θάσου εἶνε πραγματικῶς ἔργο

μεγάλης και ἐξαιρετικῆς τέχνης και ὑψίστου ἐνδιαφέροντος. Τὸ σωζόμενο περιτείχιμά του εἶνε κατασκευασμένο ὀλόκληρο ἀπὸ ὑπερμεγέθη μάρμαρα, ὃ δὲ πιθμέναις του εἶνε ἐπίσης στρωμένοι ἀπὸ μεγάλες πλάκες μαρμάρων, αἱ ὁποῖες διακρίνονται και σήμερα και εἶνε γεμάτοι ἀπὸ χρώματα και ἀπὸ φύκη.

Γιὰ τὴν εἴσοδο και ἐξοδο τῶν πλοίων ὑπῆρχε ἓνα και μόνο διάνοιγμα στὸ περιτείχιμα τοῦ λιμένος αὐτοῦ, τὸ δὲ βάθος του ὑπολογίζεται σὲ ἑπτὰ ἕως ὀκτὼ μέτρα και τὸ ὅποιον και μετὰ τότους αἰῶνας και μὲ τόση κατάρπτωσι χωμάτων, εἶνε ἀρκετὸ ὥστε και σήμερα νὰ ἴμποροῦν νὰ εἰσέρχονται εἰς αὐτὸν ὄχι μόνον ἰστιοφόρα και βενζινόπλοια, ἀλλὰ και ἀτμόπλοια ἀρετῶν ἑκατοντάδων τόνων. Δὲν ὑπάρχει δὲ καμμιά ἀμφιβολία, ὅτι ἐὰν καθαρισθῆ καταλλήλως ὁ πιθμέναις του θὰ ἴμπορῆ νὰ περιλάβῃ και ἀτμόπλοια πολὺ μεγαλειτέρας χωρητικότητας.

Ἐκεῖ στοὺς δύο αὐτοὺς λιμένας ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους ἐξωπλιζέτο ὁ πολεμικὸς στόλος γιὰ νὰ φέρῃ τὴν Θασιακὴ δύναμι και κυριαρχία ἀνὰ τὰς γνωστὰς τότε θάλασσας και νὰ φρουρήσῃ τὴν εὐτυχημένην κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πρωτεύουσα τῆς νήσου και νὰ προστατεύσῃ τὰς ἀποικίας τῆς. Ἐκεῖ, στοὺς λιμένας αὐτοὺς, ἐφορτώνετο και ὁ ἐμπορικὸς στόλος ἀπὸ μεταλλεύματα, ἀπὸ χρυσάφι και ἀπὸ ἄλλα προϊόντα γιὰ νὰ τὰ μεταφέρῃ σὲ μακρυνοὺς τόπους και νὰ τ' ἀνταλλάξῃ μὲ τὰ προϊόντα τῶν χωρῶν αὐτῶν, ποῦ ἦσαν ἀπαραίτητα γιὰ τοὺς κατοίκους τῆς εὐημερούσης νήσου.

Και σήμερα ἀκόμα, ἔταν κανένας σταθμὸς εἰς τὸ ὀλίγον ἐπάνω ἀπὸ τὴν παραλία εὐρισκόμενον θέατρο, ἢ στοὺς λόφους τῆς Ἀκροπόλεως και τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, και παρατηρήσῃ ἀπ' ἐκεῖ τὸ σωζόμενο περιτείχιμα τοῦ πολεμικοῦ λιμένος και τὰς μέσα στὸ βάθος τῆς θαλάσσης βάσεις τοῦ ἐμπορικοῦ τοιοῦτου, θὰ αἰσθανθῆ μιὰ εὐχάριστη ψυχικὴ συγκίνησι και θὰ μεταφερθῆ, χωρὶς νὰ θέλῃ, στὴν λησμονημένη ἐκείνη ἐποχὴν, ποῦ χιλιάδες τριήρεις και ἐμπορικὰ πλοῖα μὲ φουσκωμένα τὰ πανιά τοὺς ἀπὸ τὸ δροσερὸ ἀγέρι τῆς ἡσυχουματούσης θαλάσσης, ἀναχωροῦσαν και ἤρχοντο, κατεργαζόμενα τὴν εὐτυχία τῆς νή-

σου και φρουροῦντα τὸ μεγαλεῖο τοῦ πολιτισμοῦ της.

Τὰ Μεταλλεῖα λοιπὸν τοῦ χρυσοῦ και τοῦ σιδήρου, τὰ Λατομεῖα τῶν μαρμάρων, τὰ ἀπέραντα δάση, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κατασκευάσθηκε ἐπὶ σειρὰν αἰῶνων ὁ πολεμικὸς και ἐμπορικὸς στόλος τῆς Θάσου, καθῶς και οἱ δύο λιμένες της, ὑπῆρξαν οἱ συντελεστικὰ τοῦ πολιτισμοῦ της, τῆς δημιουργίας και ἐξελλξεῖώς του, ἀλλὰ και τῆς διαρκείας του ἐπὶ μιὰ περίπτου χιλιετηρίδα.

Ἄλλὰ μὲ τὰ πολύτιμα αὐτὰ ὕλικά προϊόντα τους οἱ Θάσιαι δὲν ἐκαλλῶπισαν μονάχα τὴν νῆσο τους, δὲν κατεσκεύασαν μονάχα τοὺς στόλους τους και δὲν ἔγιναν κυρίαρχοι μόνον τῶν θαλασσῶν και τῶν παραλίων. Εἰσεχώρησαν σιγὰ—σιγὰ και πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Μακεδονίας και Θράκης, δπου, ἀφοῦ καθυπέταξαν τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν αὐτῶν, ἔδρυσαν και ἐκεῖ λιμένας και πόλεις και ὑποχρέωναν τοὺς ὑποτελεῖς τους νὰ ἐργάζονται γι' αὐτοὺς, τὰ δὲ προϊόντα τους, και ἰδίως τὰ σιτηρὰ τους, τὸν φόρο τῆς δουλωσύνης των, μετέφεραν μὲ τὰ πλοῖά τους στὴν Θάσο. Γιατὶ ἡ νῆσος μὲ τὸ βραχῶδες ἔδαφός της, ἦτο ἴσως κατάλληλη νὰ παράγῃ εὐκορμα δένδρα γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν πλοίων των και ἄφθονα μάρμαρα και μέταλλα γιὰ τὴν ἀνέγερσι μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν, ὄχι δμως και γεωργικὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀπαραίτητα γιὰ τὴν διατροφή τῶν κατοίκων της.

Τόσο δὲ ἦτο ἄγονο τὸ ἔδαφος τῆς Θάσου, ὥστε και αὐτὸς ὁ ποιητὴς Ἀρχίλοχος λέγει εἰρωνικά, ὅτι αὕτη ὀμιλιάζει πρὸς τὴν βράχη ὄνου «ὕλης ἀγρίας ἐπιστεφής», και ὁ ἄλλος δὲ ποιητής, ὁ πολὺς Ἀμφίλοχος, εἰρωνευόμενος και αὐτὸς τὴν ἀγονία τοῦ Θασιακοῦ ἐδάφους, λέγει : «μηδ' ὁ Ταντάλου λιθος τῆς δ' ὑπὲρ νήσου κρεμάσω».

Οἱ Ἡπειρωτικοὶ Λιμένες.

Ἐκτὸς δμως ἀπὸ τοὺς δύο λιμένας τῆς πρωτεύουσῆς των, ποῦ οἱ ἀνωτέρω ἀναφέρονται, οἱ Θάσιαι εἶχαν ἰδρύσῃ και ἄλλους τοιοῦτους στὲς ἀκτὲς τῆς Μακεδονίας και Θράκης. Σκοπὸς τῶν λιμένων αὐτῶν ἦτο κυρίως ἐμπορικὸς, γιατί εἰς αὐτοὺς ἔφθαναν

ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τῶν χωρῶν αὐτῶν, τὰ διάφορα προϊόντα τους καὶ μάλιστα τὰ σιτηρὰ καὶ τὰ μεταλλεύματα καὶ ἀπ' αὐτοὺς τὰ μετέφερε ἔπειτα ὁ Θασιακὸς στόλος στὴν νῆσο, ἣ καὶ σὲ ἄλλες μακρύτερες χώρες, γιὰ ἐμπόριο ἢ γιὰ ἀνταλλαγῆ.

Οἱ κυριώτεροι ὁμοῦ ἀπὸ τούς Ἑπειρωτικοὺς αὐτοὺς λιμένας εὑρίσκοντο στὰ Μακεδονικὰ παράλια, ἀνάμεσα στὲς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος καὶ τοῦ Νέστου ποταμοῦ, δηλαδὴ κάτω ἀπὸ τὸ Πηγγαῖο ὄρος. Οἱ λιμένες αὗτοι ἐχρησίμευαν κυρίως γιὰ τὴν μεταφορὰ τῶν μεταλλευμάτων τῶν ὄρους αὐτοῦ, τὰ Μεταλλεῖα τοῦ ὁποῦ φαίνεται, πῶς οἱ Φοίνικες εἶχαν ἀνακαλύψῃ πολὺ ἐνωρίτερα ἀπὸ τὰ Μεταλλεῖα τῆς Θάσου, ὅπως σὲ προηγούμενα κεφάλαια ἔγινε λόγος.

Οἱ Θάσιοι πολλὰς φορὰς εἶχαν ἀναγκασθῆ νὰ πολεμήσουν μὲ τούς Θρᾶκας, ἄλλοτε, στὸν παλαιότερο καιρὸ, γιὰ ν' ἀποκρούσουν τὰς ἐπιδρομὰς τους στὴν νῆσο τους καὶ ἄλλοτε γιὰ νὰ κατακτήσουν τὴν χώρα τους καὶ νὰ μεταφέρουν τὰ διάφορα δημητριακὰ τους προϊόντα. Γιὰ τὸν δεῦτερο αὐτὸν σκοπὸ ἀναφέρεται, ὅτι ἐπολέμησαν καὶ μὲ τούς κατοίκους τῆς Μαρωνείας καὶ ἔδρυσαν καὶ λιμένας στὰ παράλια τῆς Θράκης, ἀπὸ τούς ὁποῖους ὁ σπουδαιότερος ἦτο ἡ Στρώμη.

Ἄλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ τούς λιμένας αὐτοὺς, οἱ Θάσιοι εἶχαν διαπλεύσῃ καὶ τὸν Ἐβρο ποταμὸ, μὲ τὰ ἐλαφρὰ τους πλοῖα, γιὰ τὸν ἴδιο βέλαια σκοπὸ, τοῦ ν' ἀποκομίζουσαν δηλαδὴ τὰ ἀφθονα σιτηρὰ τῆς Θράκης. Αὐτὸ ἐξάγεται ἀπὸ ὅσα ἀνωτέρω ἀναγράφονται, χωρὶς ὁμοῦ νὰ εἶνε καὶ ἱστορικῶς δεδαιωμένο, ὅπως δὲν εἶνε δεδαιωμένο καὶ ἕως ποῦ τῆς Θράκης εἶχαν φθάσῃ οἱ Θάσιοι καὶ ὅπως μᾶς εἶνε ἄγνωστη καὶ κάθε ἄλλη λεπτομέρεια σχετικὴ μὲ τὴν κυριαρχία ἢ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς χώρας αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ἡ μεγίστη ἀκμὴ τῆς Θάσου.

Ὅπως πολλάκις ἀνωτέρω ἀναφέρεται, ἀπὸ τὰ σωζόμενα εἰρεπια τῆς Θάσου καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ἀνακαλύπτει σιγά—σιγά ἢ βραδυκίνητη σκαπάνη τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, καταδεικνύεται, κατὰ τρόπο ποῦ δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῆ, ὅτι κάτω ἀπὸ τὴν γῆ τῆς ἀρχαίας πρωτεύουσας τῆς Θάσου κοιμᾶται ἓνα μεγαλεῖο ἀφθάστου δόξης καὶ εὐημερίας.

Ἀπὸ ἐκεῖνα ἐπίσης ποῦ μᾶς εἶνε ἕως σήμερα γνωστά, βεβαιώνεται ἀκόμα, ὅτι ἀπὸ τὸ νησί αὐτὸ ἐπέρασε μιὰ ἐποχὴ, ποῦ εἶχε τὴν ἰδική της σφραγίδα, ἓνας πολιτισμὸς ποῦ ἦτο ἐφάμιλλος πρὸς τὸν πολιτισμὸ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Κνωσοῦ καὶ τὸν ὅποσον θὰ ἔλθῃ ἡμέρα κατὰ τὴν ὅποιαν, σκεπτικὸς καὶ ἐκπληκτικὸς ὁ νεώτερος ἄνθρωπος, θ' ἀρχίσῃ νὰ μελετᾷ μὲ προσοχὴ καὶ νὰ ἐρευνᾷ μὲ ἀκόρεστη περιέργεια. Καὶ αὐτὸ θὰ γίνῃ μὲ βεβαιότητα, ἀρκεῖ νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἕως σήμερα δὲν ἔγινε οὔτε τὸ ἓνα εἰκοστὸ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ὅτι ὀλόκληρη σχεδὸν ἀκόμα ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα καλύπτεται ἀπὸ σωρῶς χωμάτων.

Ἡ ἐξέλιξις τῶν τεχνῶν.

Κατὰ τὴν ἡμέρα κατὰ τὴν ὅποιαν θὰ γνωσθῆ ὀλόκληρος ὁ Θασιακὸς πολιτισμὸς, θὰ καταδειχθῆ τότε καὶ κάτι ἄλλο ἀκρ-

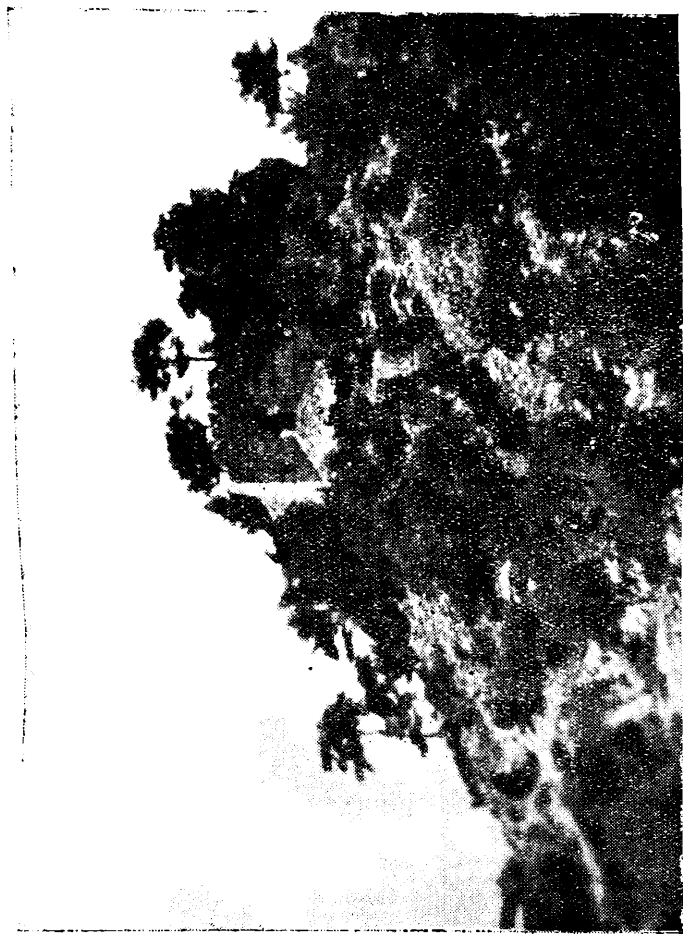
μα, ποῦ ἀναφέρθηκε ἀνωτέρω, καὶ ποῦ σήμερα εἶνε ἄγνωστο καὶ ἀνυπόπτευτο, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀρχαία Θάσος προηγήθηκε πολλῶν ἄλλων στὴν ἀνθρωπιστικὴ ἐξέλεξι καὶ ἐπεξέτεινε τὴν εὐεργετικὴ τῆς ἐπίδρασι καὶ σὲ πολὺ μακρυνὲς χώρες καὶ μὲ τὸν καιρὸ ὁ πολιτισμὸς τῆς αὐτῆς ἔγινε ἡ ἐπίτια, στὴν ὁποίαν ἤλθαν οἱ γύρω λαοὶ νὰ πάρουν τὴν φωτιὰ τῆς προόδου καὶ τὴν ἐμπνευσι τῆς τέχνης.

Καὶ αὐτὸ ἔγινε πολὺ ἐνωρίτερα τῆς Ἑλληνικῆς ἐποχῆς, δηλαδὴ τῆς ἐποχῆς, ποῦ ὁ Ἀθηναϊκὸς ἰδίως πολιτισμὸς ἐκυριάρχησε σὲ ὅλο τὸν γυναιτὸ τότε κόσμον. Δὲν θὰ εἶνε δὲ τολμηρὸ νὰ εἴπη κανεὶς, ὅτι γιὰ τὴν ἀνάπτυξι αὐτῆ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ συνετέλεσε καὶ ἡ Θάσος.

Οἱ Ἀθηναῖοι γλύπτει προτοῦ ὑψώσων τὲς τέχνες στὸ θαυμαστὸ ἐκεῖνο σημεῖο, ποῦ ἐξεθάμβωνε τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἐκπλήττει καὶ σήμερα ἀκόμα τὴν ἀνθρωπότητα καὶ στὴν ἀνάβασι τοῦ ὁποίου μάταια προσπαθοῦν νὰ φθάσουν οἱ νεώτεροι, ἐφοίτησαν, σὲ ἐποχὲς ἄγνωστες εἰς ἡμᾶς, στὴν Θάσο, τῆς ὁποίας τὲς καλὲς τέχνες ἐδιδάχθησαν σὲ ἀγνώτων διδασκάλων σχολῆς. Ἀπόδειξις αὐτοῦ εἶνε τὸ γεγονὸς, ποῦ ἀναφέρουν οἱ ἀρχαῖοι, ὅτι ὁ διδάσκαλος τοῦ μεγίστου Ζωγράφου τῆς ἀρχαιότητος Ζεύξιδος, ἦτο ὁ Θάσιος Νησεύς.

Εἶνε ἀλήθεια, ὅτι ἕνας τοιοῦτος ἰσχυρισμὸς σὰν τὸν ἀνωτέρω, ἡμπορεῖ νὰ θεωρηθῆ τολμηρὸς, ἀφοῦ δὲν ἔχουμε τὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ δεδαιωθῆ ὀλοκληρωτικὰ ἡ βασιμότης του. Ἄλλ' ἄς ἀναμεινουμε τὲς ἀνασκαφές. Σήμερα δὲν εἶνε δυνατὸν βέβαια νὰ γνωρίζουμε περισσότερα πράγματα, παρὰ μονάχα τὲς διαφορὲς πληροφορίαι, ποῦ σώζονται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ στ' ἀρχαῖα κείμενα καὶ ποῦ φθάνουν ἕως σ' ἡμᾶς, σὰν ἀσθενικοὶ ἦχοι μιᾶς ἀπμακρυσμένης καὶ νεκρῆς πλέον ἐποχῆς.

Ὅσοι λοιπὸν προσεκτικὰ μελετοῦν καὶ συνεχιστὰ παρακολουθοῦν, χωρὶς σχολαστικότητα καὶ χωρὶς στενοσκεψία, τὰ ὀλίγα σημεῖα τοῦ Θασιου πολιτισμοῦ, ποῦ μᾶς ἔφησαν τοῦ χρόνου τὰ τρομερὰ ἀνακυλισμὰ, θὰ πειθοῦν πῶς τὸ ἄγνωστο αὐτὸ νησί περικλεῖει μέσα του μιὰ ἄλλη Ἑλλάδα, ποῦ προηγή-

·Η 'Ακρόπολις τῆς Θέρου μὲ τὰ φουντωμένα τρίγυρω τῆς πεύκα.

θήκε τῆς Ἀττικῆς Ἑλλάδος, τὲς τέχνες καὶ σὲ κάθε τι εὐγενικό καὶ πολιτισμένον.

Τὸ ἀτύχημα ἴμφορεὶ κανεὶς νὰ εἰπῇ τῆς Θάσου εἶνε, ὅτι ἀνέπτυξε τὸν πολιτισμὸ τῆς κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν, γιὰ τὴν ὁποῖαν ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἔχει ἱστορικὰ στοιχεῖα, παρὰ μόνον ἀνάχα θρύλλους ἀσυνεπεὶς καὶ μύθους φαντασιώδεις καὶ κατὰ τὴν ὁποῖαν ἄγνωστοὶ εἰς ἡμᾶς τεχνίται, συναγωνίζοντο εἰς τὴν κατασκευὴν θαυμαστῶν ἔργων τέχνης, καὶ ὅτι κατόπιν αἱ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαί, ποῦ διήρκεσαν περισσότερο ἀπὸ χίλια χρόνια, κατέστρεψαν ἕως τὰ θεμέλια κάθε μνημεῖο καὶ κάθε ἔργο, ποῦ θὰ διαλαλοῦσε τὴν δοξασιμένην ἐκείνην ἐποχὴν.

Μ' ὅλα αὐτὰ ὅμως ἡ σημασία τοῦ Θασιου πολιτισμοῦ δὲν διαφεύγει τὴν ἀντίληψιν πολλῶν ἀρχαιολόγων, οἱ ὅποιοι συνηθίζουσι νὰ ὀνομάζουσι τὴν Θάσον «Ἀθήνας τοῦ Βορρᾶ», πράγμα ποῦ ἐλπίζεται νὰ πιστοποιηθῇ ἀπὸ τὴν ἀρχαιολογικὴν σκαπάνην, ποῦ ἄρχισε ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια νὰ ἐρευνᾷ τὸ ἔδαφος τῆς.

Προφητεία Ἀρχαιολόγου.

Γερμανὸς Ἀρχαιολόγος, πρὸ ὀλίγων χρόνων, ἐπεσκέφθηκε τὴν Θάσον γιὰ νὰ μελετήσῃ τὰ ἐρεῖλιά τῆς καὶ τὲς γενόμενες ἕως τότε ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Ἀρχαιολογικὴν Σχολὴν ἀνασκαφές. Μία ἡμέρα ἐκάθετο ἐπάνω στὰ μάρμαρα τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἀπὸ τὸ σημεῖο ἐκεῖνο διανοήγετο ἐμπρὸς στὰ μάτια τοῦ ἡ ὑπέροχη θέα τῶν γύρω πευκοφυτευμένων βουνῶν καὶ μιὰ ζωντανὴ καὶ φανταχτερὴ εἰκόνα ἀπὸ χρῆματα, ἀπὸ καμπυλοτήτες καὶ ἀπὸ μαρμαρυγὰς τῆς γύρω ἡρεμοκύματης θαλάσσης.

Ἐμπνευσμένος τὴν στιγμήν ἐκείνην ὁ Γερμανὸς Ἀρχαιολόγος, ἔλεγε τὰ ἐξῆς προφητικὰ λόγια : «Τὴν Θάσον σήμερον τὴν ἀγνοοῦμε. Δὲν ὑπάρχει ὅμως καμμιά ἀμφισβόλια, ὅτι ὅταν γίνουσι αἱ ὀλοκληρωτικαὶ ἀνασκαφὰς τῆς καὶ ἀναπηδήσῃ ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ἀρχαία πόλις μετὰ τὰ ἐρεῖλια τῶν ναῶν τῆς, τῶν δημοσίων κτιρίων τῆς καὶ μετὰ ὅλο τὸν ἄλλο πλοῦτον τῆς, τότε ὁ κόσμος θὰ ἐκπλαγῇ καὶ ἡ ἔκπληξις τοῦ θὰ φθάσῃ μέχρι θαυμασμοῦ, ὅπως συνέβη ἄλλοτε μετὰ τὲς ἀνασκαφὰς τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς

Αιγύπτου. Σήμερα θαυμάζουμε μονάχα τὰ συντρίμματα τοῦ ὑπέροχου, τοῦ ὀλομαρμάρου αὐτοῦ τείχους, ποῦ δὲν εὑρίσκεται πουθενὰ τοῦ ἀρχαίου κόσμου, γιατί εἶνε ἕνα ἀπὸ τὰ θαύματα τῆς ἀρχαίας τεκτονικῆς...» Καὶ τὰ προφητικά αὐτὰ λόγια τοῦ σοφοῦ Γερμανοῦ μελετητοῦ τὰ ἐπῆρε τὸ ἀπαλοφύσητο ἀγέρι, ποῦ φυσοῦσε ἤρεμα τὴν ὥρα ἐκείνη, καὶ τὰ ἐσκορπίσε σὰν νανούρισμα ἐπάνω καὶ τριγύρω ἀπὸ τὰ σιωπηλὰ ἐρείπια!

Ὁ Ζωγράφος Πολύγνωτος.

Στὴν Θάσο δὲν ἀνεγέρθησαν μονάχα θαυμαστά κτίρια, ἀλλ' ἐγεννήθησαν καὶ μεγάλοι ἄνδρες καὶ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν. Δυστυχῶς ὄλων αὐτῶν δὲν περιεσώθησαν οὔτε τὰ ὀνόματα, οὔτε τὰ ἔργα. Μιὰ ἀπὸ τὲς ἐξαιρετικὲς αὐτὲς φυσιογνωμίες, ἀπὸ τὲς ἀθάνατες αὐτὲς δόξες τῆς Θάσου καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὑπῆρξε καὶ ὁ Ζωγράφος Πολύγνωτος, υἱὸς τοῦ ἐπίσης Ζωγράφου Ἀγλαοφόντος. Ὁ Πολύγνωτος ἔγινε πρῶτα γνωστὸς στὴν πατρίδα του Θάσο, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀργότερα ἠ φήμη του ἄρχισε νὰ φθάνη στὲς ἄλλες Ἑλληνικὲς πόλεις, γιὰ νὰ μείνῃ κατόπιν ἀθάνατη στὴν παγκόσμια ἱστορία τῆς Τέχνης.

Ὅταν ὁ Στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Κίμων κατέλαβε τὴν νῆσο, ἐγνώρισε ἐκεῖ πρώτη φορὰ τὸν Πολύγνωτο, τὸν ὁποῖον ἐξετίμησε πολὺ καὶ τοῦ ὁποῖου τὰ ἔργα μεγάλῃ τοῦ ἔκαμαν ἐντύπωσι. Ὅταν ἐπέστρεψε εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Ἀθηναῖος Στρατηγὸς παρέλαβε μαζί του καὶ τὸν Θάσιο Ζωγράφο καὶ ἐκράτησε αὐτὸν ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰ προστασία του. Ἀπὸ τότε ἡ δόξα αὐτοῦ διέτρεξε ἀστραπέβολη ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ φήμη του ἐπλήρωσε κάθε γωνιά Ἑλληνικῆς γῆς. Οἱ Ἀθηναῖοι, τιμῶντες τὸν ξακουστὸ Ζωγράφο, τὸν ἀνεκήρυξαν Ἀθηναῖο πολίτη, μεγίστη ὡς γνωστὸν τιμὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ποῦ ἀπονέμετο μονάχα σὲ ἐκτάκτους περιστάσεις καὶ μόνον σὲ πρόσωπα ποῦ ἐξαιρετικὲς εἶχαν προσφέρει στὴν πατρίδα ὑπηρεσίες.

Διάφορα ἔργα τοῦ Πολυγνώτου ἐστόλισαν τὴν Ποικίλλῃ Στοᾷ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ πολλὰ δημόσια τῶν ἀρχαίων κτί-

ρια, όπως τὰ Προπύλαια τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸ Θησεῖον. Στὲς εἰκόνας τοῦ ὁ Θάσιος Ζωγράφος ἀναπαρίστανε, κατὰ τὲς πληροφορίες τοῦ μᾶς δίνουν οἱ ἀρχατοὶ συγγραφεῖς, διάφορα μυθολογικὰ συμβάντα καὶ Ὀμηρικοὺς θρύλους, ἔξινε δὲ εἰς αὐτὲς τόση δύναμι, τοῦ ἐνόμιζε κανεῖς, ὅτι ἐλάμβαναν ζωὴ οἱ διάφοροι μυθολογικοὶ ἥρωές του. Ἀναφέρεται ἐπίσης, ὅτι διάφορες εἰκόνας τοῦ ἐκόσμησαν τὸ Ἱερὸν τῶν Δελφῶν, σὲ μιὰ δὲ ἀπ' αὐτὲς παρίστανε τὸν προπάτορα τοῦ ποιητοῦ Ἀμφιλόχου Τέλλιν κατὰ τὴν εἰς τὸν Ἄδη μετάβασι τοῦ Ὀδυσσέως πλησίον τῆς Κλεοβοίας, ἣ ὁποία, ὅπως εἰρηγεῖται ὁ Παιουσανίας, εἶχε φέρει στὴν Θάσο τὰ ὄργανα τῆς Δήμητρας.

Δυστυχῶς περισσότερα δὲν γνωρίζουμε γιὰ τὰ ἔργα τοῦ περιφήμου Θασίου Ζωγράφου, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἐπακριδῶς τὰ ἔτη κατὰ τὰ ὁποῖα ἐξετέλεσε τὰ ὑπέροχα ἔργα του. Οἱ Θάσιοι ἔμως ὑπῆρξαν πάντοτε ὑπερήφανοι γιὰ τὸν συμπολίτη τους αὐτόν, τοῦ ἐχάρισαν στὴν Ἑλληνικὴ ζωγραφικὴ τέχνη καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἔμεινε ἀθάνατο σὲ ὅλη τὴν ἱστορία τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητος.

Ὁ Πολύγνωτος εἶχε καὶ ἄλλους ἀδελφούς, τὸν Ἀριστοφῶντα, ἐπίσης κάλλιστο Ζωγράφο, ὁ ὅποιος ἔμως διέμεινε διαρκῶς στὴν Θάσο, καθὼς καὶ τὸν Πολύδωρο, ὁ ὅποιος εἶχε ἐκλεγεῖ καὶ Θεωρὸς στὴν πατρίδα του.

Ἄλλοι ἐπιφανεῖς Θάσιοι.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὸν Πολύγνωτο καὶ ἄλλοι Θάσιοι ἀναδείχθησαν στὰ γράμματα καὶ στὲς τέχνες. Δυστυχῶς, ὅπως ἀνωτέρω ἀναφέρεται, δὲν περιεσώθηκαν μέχρι ἡμῶν τὰ ὀνόματα ὄλων ἐκείνων τῶν ἐμπνευσμένων τεχνιτῶν, τοῦ ἐδημιούργησαν τὸν ἀρχιτεκτονικὸ ἐκείνον πλοῦτο τῆς νήσου, ὁ ὅποιος ἐστόλιζε τὴν Θάσο ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους καὶ τὰ ὀνόματα ἐκείνων, τοῦ μὲ τὴν σοφία καὶ τὴν μόρφωσί τους ἐκαλλιέργησαν καὶ προήγαγαν τὲς ἐπιτιτῆμες καὶ τὲς τέχνες. Τὰ εἰς ἡμᾶς γνωστὰ ὀνόματα αὐτῶν ἀνήκουν μόνον στὴν ἐποχὴ τοῦ 5ου καὶ 4ου π. χ. αἰῶνος.

Οὕτω αναφέρεται, ὅτι ὁ **Στησίμβροτος** ὁ Θάσιος, ἐξέδωκε βιβλίο ἐπιγραφίμενο «περὶ Θεμιστοκλέους, Θουκυδίδου καὶ Περικλέους». Ὁ ἴδιος ἐδίδαξε καὶ στάς Ἀθήνας τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη καὶ τὴν ῥητορικὴν, πολλὰς φορές δὲ ὁ Σωκράτης τὸν εἰρωνεύετο στοὺς διαλόγους του. Ἐπίσης ὁ Θάσιος **Ἡγεμῶν** συνέγραψε κωμωδίες, ὠνομάζετο δὲ χαριεντιστικὰ καὶ Φακῆς καὶ ὁ ὅποιος, ἄγνωστο γιὰ ποῖο παράπτωμά του, εἰσῆχθηκε στά Ἀθηναϊκὰ Δικαστήρια καὶ τὸν ἑποῖον μόλις ἔσωσε ἀπὸ τὴν καταδίκη καὶ τὴν ἐξορία ὁ προστάτης του Ἀλκιβιάδης. **Θραυσάλκης** ὁ Θάσιος, ἕνας ἀπὸ τοὺς γνωστοτέρους φυσιοδίφας τῆς ἀρχαιότητος, ἔγραψε βιβλίο περὶ τῶν πηγῶν τοῦ Νείλου, τὸ ὅποιον ἀκολούθησε ἀργότερα καὶ ὁ Ἀριστοτέλης. **Δαόδαμος** ὁ Θάσιος, γνωστός καὶ αὐτὸς συγγραφεὺς, λέγεται, ὅτι ἐκάλεσε τὸν Πλάτωνα νὰ ἔλθῃ στὴν Θάσο, νὰ ἰδρῦσῃ εἰς αὐτὴν πόλιν καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ νομοθεσίαν σύμφωνη πρὸς τὴν γνωστὴ Πολιτεία του.

Ἐπίσης **Θεαγένης** ὁ Θάσιος, υἱὸς τοῦ Τιμοσθέου, ἀναδείχθηκε στὴν Ὀλυμπία νικητὴς τοῦ Παγκρατίου ἀγωνίσματος, ὁ δὲ γλύπτης Πυθαγόρας κατασκεύασε τὸ ἄγαλμά του, τὸ ὅποιον ἐστήθηκε στὴν ἀγορά, αὐτὸς δὲ ἐλατρεύετο ὡς ἥρωας. Ὁ Θάσιος **Ἀνδροσθένης** ἀκολούθησε τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον στὴν κατὰ τῆς Ἀσίας ἐκστρατεία του, ἐξετέλεσε μεγάλους πλοῦς καὶ ἔγραψε σύγγραμμα «περὶ τοῦ παράπλου τῆς Ἰνδικῆς». **Φιλίσκος** ὁ Θάσιος ἐπίσης συνέγραψε σύγγραμμα «περὶ μελισσῶν», ὁ **Ἀναξίπολις** «περὶ γεωργίας» καὶ ὁ **Εὐάγων** «περὶ ἀγροτικοῦ βίου». **Ἄβιτος** δὲ ὁ Θάσιος, συγγραφεὺς καὶ αὐτὸς, ἦτο στενὸς φίλος καὶ γνώριμος τοῦ Πλουτάρχου.

Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ ἀναφέρεται καὶ ἀνωτέρω καὶ τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ καύχημα τῆς Θάσου, δόξα ἀφθίτη, τιμὴ ἀνυπέρβλητη καὶ ἐγωῖσμὸς δικαιολογημένο κ' εὐγενικὸν, εἶνε ὅχι μονάχα γιὰτὶ ἔδωσε αὐτὴ στὸ Πάνθειον τῆς Ἑλληνικῆς ἀθανασίας τὸν Ζωγράφον Πολύγνωτον, ἀλλὰ γιὰτὶ ἦτο δικό της γέννημα καὶ ὁ Νησεύς, ὁ διδάσκαλος τοῦ μεγίστου ἐπίσης Ζωγράφου τῆς ἀρχαιότητος, τοῦ Ζεῦξιδος.

Ἄλλ' ἄρα γε καὶ πόσους ἄλλους ἱεροφάντας τῆς τέχνης καὶ

τῶν γραμμάτων δὲν παρήγαγε ἡ Θάσος σὲ χρόνους ἀρχαιοτέρους, οἱ ὅποιοι ἐδίδαξαν τὲς ἐπιστῆμες ὄχι μονάχα στὴν Θάσο, ἀλλὰ καὶ στὰς Ἀθήνας καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπετύπωσαν τὴν θεία ἐμπνευσί τους στὰ περίτεχνα τῆς νήσου κτίρια καὶ τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἐχάθησαν μέσα στὸ ἄγνωστο καὶ ἀνερευνῆτο τῶν προϊστορικῶν χρόνων; Πόσοι ἄραγε ἦρωες τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἐπιστημῶν δὲν κοιμούνται ἤτιυχα, ἄγνωστοι καὶ λησιμονημένοι, στὰ ἱερὰ χῶματα τῆς Θασιακῆς γῆς; Ἡμεῖς οἱ νεώτεροι στοὺς ξεχασμένους αὐτοὺς ἐργάτας καὶ μύστας τῶν ἀνθρωπίνων ἰδεωδῶν, ἔχουμε τὴν ὑποχρέωσι ν' ἀποτίσουμε φόρο ὑπερτάτης εὐγνωμοσύνης.

Προϊόντα. Ἐμπόριον. Ναυτιλία.

Ἡ Θάσος ὡς χώρα ὀρεινὴ καὶ ἄγονη, γεμάτη ἀπὸ δάση καὶ ἀπὸ βράχους, δὲν ἦτο κατάλληλη γιὰ τὴν παραγωγὴ δημοστριακῶν καρπῶν, τοὺς ὁποίους οἱ κάτοικοι τῆς ἦσαν ἀναγκασμένοι νὰ ζητήσουν στὲς εὐφορες πεδιάδες τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ὅπως στὸ προηγούμενο κεφάλαιο ἐγίνε λόγος.

Ἄλλ' ἐὰν ἡ Θάσος δὲν παρήγαγε καρποὺς τοῦ εἴδους αὐτοῦ, εἶχε ὅμως ἄλλα προϊόντα, τῶν ὁποίων μάλιστα διενεργούσε εὐρύτατο ἐμπόριο. Τὰ προϊόντα αὐτὰ ἦσαν ὁ οἶνος, τ' ἀμύγδαλα, τὰ λεπτόκαρα, τὰ ρεπάνια, τὸ ξύδι, ὁ ἐλέβορος (χόρτο θεραπευτικὸ τῶν τρελλῶν) καὶ ἡ δάφνη.

Τὸ σπουδαιότερο ὅμως καὶ τὸ περιφημότερο ἀπὸ τὰ προϊόντα αὐτὰ ἦτο τὸ εὐγευστο κρασί τῆς. Ὁ «Θάσιος οἶνος» ἦτο ἡ σαμπάνια τῶν ἀρχαίων, ἦτο τὸ ἐπιτραπέζιο κρασί τῶν Ἀθηναίων, ἐπροτιμᾶτο ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους Αὐτοκράτορας, ἐζητεῖτο ἀπὸ τὰς ἐταίρας καὶ ἐπαινεῖτο εὐφῆμως ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο, τὸν Δημοσθένη, τὸν Θουκυδίδη καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἐπίσης ἡ Κλεοπάτρα τῆς Αἰγύπτου ἔστειλε ἐξεπίτηδες πλοῖα στὴν Θάσο, γιὰ νὰ τῆς φέρουν τὰ σπάνια καὶ περίφημα Θασιακὰ ἀμύγδαλα καὶ λεπτόκαρα.

Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ παραγωγὴ τῶν προϊόντων αὐτῶν ἦτο τόσο πολὺ μεγάλη, ὥστε διενεργούσαν οἱ Θάσιοι εὐρύτατο ἐμ-

πόριο αὐτῶν καὶ διὰ τῆς ξηρᾶς καὶ διὰ τῆς θαλάσσης. Τὸ ἐκπληκτικώτερον ὅμως ἦτο, ὅτι οἱ Θάσιοι ἔμποροι, τολμηροὶ καὶ ἀκαταπόνητοι, ἐφθασαν καὶ σὲ τόπους βαρβάρων λαῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, διέσχισαν ὄρη, διέβησαν ποταμούς καὶ περιέτρεξαν χῶρες, ποῦ ἦσαν ἀγνωστες τότε στὸν Ἑλληνικὸν καὶ Ἀσιατικὸν κόσμον καὶ στὲς ὁποῖες μόλις καὶ μετὰ βίας εἰσεχώρησαν ἀργότερα τὰ νικηφόρα ῥωμαϊκὰ στρατεύματα.

Ἀναφέρεται λοιπὸν ὅτι οἱ Θάσιοι ἔμποροι, γιὰ τὴν διάβασιν τῶν ἐμπορευμάτων τῆς πατρίδος των, ἐφθασαν, σὲ ἀκαθορίστους χρόνους, ἕως τὴν σημερινὴν Τρασυλβανίαν, τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Μοραβίαν, ἕως τὰ Καρπάθια, τὸν Δούναβι, τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ρωσσίαν. Αὐτὸ μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὰ Θασιακὰ νομίσματα ποῦ ἀνακαλύπτονται στὲς χῶρες αὐτὲς καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν ὁποίων ἀργότερα ἀπομιμήθηκαν καὶ ἄλλοι διάφοροι βάρβαροὶ λαοὶ καὶ μάλιστα οἱ Γαλάται.

Τὰ νομίσματα αὐτὰ τῶν Θασίων ἔφεραν ἀπὸ τὴν μίαν μὲν πλευρὰν τὸν Ἑρακλῆ, ἀπὸ τὴν ἄλλην δὲ τὸν Διόνυσον, δηλαδὴ τοὺς δυὸ προστάτας Θεοὺς τῆς Θάσου, ἦσαν δὲ τὰ μόνα κατὰ τὸν ὅσον καὶ 4ον ἰδίως αἰῶνα π.χ. νομίσματα, ποῦ εἶχαν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν καὶ ἐμπιστοσύνην σὲ ὅλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον. Ἐπίσης ἢ εἰσεχώρησις αὐτῆ τῶν Θασίων ἐμπόρων στὲς τότε βάρβαρες αὐτὲς χῶρες, ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὰ ἀνευρισκόμενα σήμερον σὲ αὐτὲς τεμάχια καὶ στόμια ἀμφορέων, μὲ τοὺς ὁποίους μετέφεραν τὸν τόσο περιζήτητον Θάσιον εἶνον.

Δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία, ὅτι τῶν ἀφανῶν ἐκείνων Θασίων ἐμπόρων τὸ ἔργον ὑπῆρξε μὲγáλο καὶ ἀνεκτίμητον. Πηγαίνοντας αὐτοὶ τὰ ἐμπορεύματά τους στὰς ξένους ἐκείνους τόπους, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἐζούσαν ἀκόμα τὴν ζωὴν τῶν θηρίων καὶ ἐκυλλόντο σὲ σκότος ἀδιαπέραστο ἀμαθείας καὶ κτηνωδίας, ἔφερναν μαζί μ' αὐτὰ καὶ τὸ φῶς ἐνὸς ἀνωτέρου πολιτισμοῦ καὶ μὲ τὰ νομίσματά τους διέδιδαν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἀλφάβητον καὶ τὰς στοιχειώδεις γνώσεις τῆς ἀριθμητικῆς καὶ τῆς θρησκείας καὶ ἔτσι, ἴσως ἄθελα, συντελοῦσαν στὸ πρῶτον ξύπνημα τῶν ἀγρίων ἐκείνων λαῶν.

Ἐάν και μόνην τὴν ἄποψι αὐτὴν ἐξετάσῃ κανεῖς, ποῦ εἶνε τόσο πολυσήμκντη, θὰ ἡμπορέσῃ νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν μεγάλη ἐπίδρασι τοῦ Θασιακοῦ πολιτισμοῦ, τὴν συμβολή του στὴν Ἑλληνικὴ πρόοδο και ἐξέλιξι, στὸ εὐγενικὸ δάδισμα τῆς ἀνθρωπότητος· πρὸς ἓνα ἀνώτερο πολιτισμό, πρὸς μιὰ ὑψηλότερη συναίσθησι τῆς ἀποστολῆς τῆς και στὸ ζῦπνημα τῶν βαρβάρων ἐκείνων τόπων τῆς μέσης και βορείου Εὐρώπης, δπου δέν εἶχε φθάσῃ και δέν εἶχε εἰσδύσῃ ἔως τότε καμμία ἀκτίνα πολιτισμοῦ.

Ἄλλ' ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἐμπόριο τῆς ξηρᾶς οἱ Θάσιοι διεξήγαγαν και ἐμπόριο διὰ τῆς θαλάσσης. Ἐκατοντάδες Θασιῶν πλοίων διέσχίζαν τὸ Αἰγαῖο Πέλαγος, τὴν Προποντίδα, τὸν Εὐξεινο Πόντο και τὴν Μεσόγειο και ἔφθαναν ἔως τὴν σημερινὴ Ρωσία, τὴν Φοινίκη, τὴν Αἴγυπτο, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Σικελία και τὰς θόρειες παραλίες τῆς Ἀφρικῆς. Ἐπὶ χίλια περίπου χρόνια ὁ ἐμπορικὸς στόλος τῆς Θάσου ἦτο κυρίαρχος στὰς θάλασσας αὐτὰς, γιατί οἱ Θάσιοι, ἀξιοὶ ἀπόγονοι τῶν ποντοπόρων Φοινίκων, ὑπῆρξαν ἄριστοι ναυτίλλοι και μὲ τὴν ἱκανότητά τους αὐτὴν συνετέλεσαν εἰς τὴν εὐτυχία και τὴν πρόοδο τῆς πατρίδος τῶν.

Αἱ ἀποικίαι τῶν Θασιῶν.

Τὸ τολμηρὸ ἐμπορικὸ πνεῦμα τῶν Θασιῶν, τὰ εἰς τὸ Παγγαλο ὄρος χρυσοφόρα Μεταλλεῖα τους και ἰδίως ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ἐξευρίσκουν γιὰ τὴν διατροφή τους τὰ ἀναγκαιοῦντα σιτηρά, ὤθησαν τοὺς δαιμονίους αὐτοὺς κατοίκους τῆς Θάσου, ὅπως ἀνωτέρω ἀναφέρεται, πρὸς τὰς εὐφορώτατες Μακεδονικὰς και Θρακικὰς πεδιάδες. Ἡ Μακεδονία δμως, διότι εἶχε τὰ Μεταλλεῖα τοῦ Παγγαλοῦ και διότι ἦτο πλησιέστερη πρὸς αὐτοὺς, ἔγιγε ἡ κυρίως ἀποικία τῶν Θασιῶν, εἰς τὴν ὁποίαν και ἱδρυσαν μὲ τὸν καιρὸ διάφορες πόλεις, ποῦ διατηρήθηκαν ἐπὶ αἰῶνας κατόπιν και πολλὰς ἀπὸ τὰς ὁποῖας ἠκμασαν και εὐημέρισαν. Αἱ σπουδαιότερες ἀπ' αὐτὰς ἦσαν : Ἡ Γαληψός, ἡ ὁποία μυθολογεῖται πὼς ἐκτίσθηκε ἀπὸ τὸν Γαληψό, υἱὸ τοῦ Θάσου και

της Τηλέφης. Ἡ πόλις αὐτὴ ἦτο παραθαλασσία, εὐρίσκετο δὲ ἀνάμεσα στὲς ἐκβολὲς τοῦ Στρυμῶνος ποταμοῦ καὶ στὴν παραλιακὴ ἐπίσης Θασιακὴ πόλι Ἀπολλωνία, κάτω ἀπὸ τὸ Παγγαίου ὄρος. Ἄλλη ἀποικία τῶν Θασίων στὲς Μακεδονικὲς ἀκτὲς ἦτο ἡ πόλις *Ολοῦμη*, τὴν ὁποία νῦναφέρει καὶ ὁ Ὅμηρος, ὀνομάζων αὐτὴν Αἰλύμην. Ἐπίσης παραλιακὲς ἀποικίες ἦσαν ἡ *Νεάπολις*, ἡ *Ἀπολλωνία* καὶ ἡ *Ἀμφίπολις*.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Μακεδονίας αἱ σπουδαιότερες πόλεις τῶν Θασίων ἦσαν : Ἡ *Σκαπτὴ ὕλη* (Σκαπτύλη) καὶ αἱ *Κρηνίδες*. Ἡ Σκαπτὴ ὕλη ἦτο πόλις σχετικῶς μικρὴ, εὐρίσκετο δὲ πλησίον στὰ Ὀρυχεῖα τοῦ Παγγαίου ὄρους. Ἀπὸ τὴν πόλι αὐτὴν, δηλαδὴ ἀπὸ τὰ πλούσια Χρυσωρυχεῖα τῆς, στὲς ἀρχὲς τοῦ 5ου π. χ. αἰῶνος, κατὰ τὸν ἱστορικὸ Ἡρόδοτο, οἱ Θάσιοι ἐξήγαγαν 80 τάλαντα χρυσοῦ περίπου τὸ ἔτος. Κοντὰ σ' αὐτὴν εἶχε Μεταλλεῖα καὶ γαίας καὶ ὁ Θουκυδίδης, ὁ ὁποῖος, ὕταν αὐτεξορίσθηκε κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο, ἤλθε καὶ παρέμεινε στὴν πόλι αὐτὴν ἐπὶ εἴκοσι περίπου χρόνια, κατὰ τὰ ὁποῖα καὶ συνέγραψε τὸ μεγαλειότερο μέρος τῆς περιφήμου ἱστορίας του.

Ἡ πόλις Κρηνίδες εὐρίσκοντο στὴν πεδιάδα, ὅπου ἐργότερα ἐκτίσθηκε ἀπὸ τὸν Βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππο, ἡ δὲ ὀνομασία του πόλις «Φίλιπποι». Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ πεδιάδα αὐτὴ ἐλέγετο «Δάτον», ἦτο δὲ εὐφορωτάτη καὶ περιελάμβανε εὐκαρπες ἐκτάσεις, λιμένας, ποταμοὺς καὶ Χρυσωρυχεῖα. Τόση δὲ ἦτο ἡ εὐφορία καὶ ἡ γονιμότης τοῦ ἐδάφους τῆς, ὥστε ἐγίνετο περίφημη κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἡ παροιμία : «Δάτου ἀγαθῶν».

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ μιὰ ἄλλη Θασιακὴ ἀποικία, ἡ πόλις *Στρώμη*, ἡ ὁποία ὅμως, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εὐρίσκετο στὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ οὐχὶ τῆς Μακεδονίας, γιατί κατὰ τὸν Ἡρόδοτο (Βιβλ. VII § 1(8)), ὁ στρατὸς τοῦ Ξέρξου, ὕταν ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἑλλάδος, πρῶτα ἐπέρασε ἀπὸ τὴν πόλι αὐτὴν καὶ κατόπιν ἐπορεύθηκε στὲς ἄλλες Θρακικὲς πόλεις, τὴν *Μαρώνεια* καὶ τὰ Ἄδθηρα.

Ὁ αὐτὸς Ἡρόδοτος ἀναφέρει, ὅτι ἀπὸ τὴν Στρώμη διήρχετο καὶ ὁ ποταμὸς Λίσσος, ὁ ὁποῖος ἀποξηράθηκε, ὅταν μὲ τὸ νερὸ του ἠθέλησε νὰ ποτισθῇ ὁ διψασμένος στρατὸς τοῦ Ξέρξου.

Ἐπίσης ἐκτὸς ἀπὸ τὸν λιμένα αὐτὸν τῆς πόλεως Στρώμης ὑπῆρχαν εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ ἄλλοι Θασιακοὶ λιμένες, ὅπως καὶ ἀνωτέρω ἔχει σημειωθῆ, τῶν ἐποίων ὅμως δὲν γνωρίζουμε τὰ ὀνομασίες. Ἡ ὑπαρξὶς τῶν λιμένων αὐτῶν δεβαιώνεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς, ποῦ ἀναφέρουν οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοί, ὅτι δηλαδὴ οἱ Θρακικοὶ λιμένες τῶν Θάσιων κατελήφθησαν πρῶτα ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ κατόπιν ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, κατὰ τὴν ἐποχὴν ποῦ συνεχεῖς καὶ σκληροὺς διεξήγαγαν πολέμους ἐναντίων τῶν οἱ Θάσιοι.

Τὸ ὅτι τὰ παράλια τῆς Θράκης εὐρίσκοντο στὴν κυριαρχία τῶν Θάσιων καὶ εἶχαν διαφόρους ἐμπορικοὺς λιμένας εἰς αὐτά, ἀναφέρεται καὶ ἀπὸ τὸν Θουκυδίδην (I. 100. 2), μαρτυρεῖται δὲ ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὸν Διονύσιον τὸν Βυζάντιο, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει, ὅτι Ἀρχίας ὁ Θάσιος, υἱὸς τοῦ Ἀριστωνύμου, ἦλθε μὲ τὸν στόλο του στὸ Βυζάντιο καὶ ἠθέλησε νὰ κτίσῃ ἐκεῖ μιὰ νέα πόλι. Οἱ ἀπέναντι ὅμως κατοικοῦντες Χαλκιδόνιοι ἐφοδῆθησαν τὴν δύναμι καὶ τὴν κυριαρχία τῆς Θάσου καὶ κατῶρθωσαν νὰ ματαιώσουν τὴν ἔδρυσιν τῆς πόλεως αὐτῆς. Τότε ὁ Ἀρχίας ἀνεχώρησε ἀπὸ τὸ Βυζάντιο καὶ ἦλθε στὴν Θρακικὴ Χερσόνησο, ὅπου καὶ ἔκτισε τὴν πόλι Αἶνον. Ἄλλ' ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ οἱ Θάσιοι, καὶ τὸν Ἐβρο ποταμὸ διέπλευσαν καὶ ἐφθασαν καὶ πρὸς τὸ Αἶμο, πιθανὸν δὲ φαίνεται, ὅτι οὗτοι καὶ στὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θράκης ἔκτισαν πόλεις, τῶν ὁποίων ὅμως κανένα ὄνομα δὲν διεσώθηκε μέχρι ἡμῶν, ὅπως ἐδόθηκε ἀφορμὴ νὰ γίνῃ λόγος στὸ προηγούμενον κεφάλαιον.

Οἱ χρυσοὶ αἰῶνες τῶν Θάσιων.

Ὅπως ἀναφέρεται ἀνωτέρω, ὁ πολιτισμὸς τῆς Θάσου κατὰ τοὺς προῖστορικοὺς καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν ἱστορικῶν χρόνων μᾶς εἶνε κατὰ τὸ περισσότερον μέρος τοῦ ἀγνωστος. Εἶνε ὅμως ἱστορικῶς δεβαιωμένο, ὅτι ἀπὸ τὸν ἦον ἕως τὸν 4ον π. χ. αἰῶ-

να ἡ Θάσος εὕρισκετο στὸν κολοφῶνα τῆς δόξης της.

Κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνην ὁ πολεμικὸς στόλος τῶν Θασίων, ἰσχυρὸς καὶ ἀκατάβλητος, περιέφερε τὴν Θασιακὴ δύναμι ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο Πέλαγος, ἕως τὸν Εὐξείνιο Πόντο καὶ τὴν Μεσόγειο, κυρίαρχη καὶ ἐπιβλητικὴ. Ὁ ἐμπορικὸς στόλος τῶν ἔφθανε στὲς πλείον ἀπομακρυσμένες χώρες τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου καὶ διεξήγαγε δλόκληρο τὸ ἐμπόριο τῶν παραλλίων τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικής.

Τὰ εἰς τὴν νῆσο καὶ εἰς τὸ Παγγαῖο ὄρος Μεταλλεῖα, ἀπέδιδαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη πλούσιο θησαυρὸ σὲ σίδηρο, σὲ χρυσάφι καὶ σὲ πολυτίμους λίθους. Ἡ κυριαρχία τῶν στὰ παράλια καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, εὕρισκετο στὸ κατακόρυφο σημεῖο τῆς ἰσχύος της. Οἱ ὑποτελεῖς τῶν χωρῶν αὐτῶν καλλιεργοῦσαν γιὰ τοὺς δεσπότας τῶν τὴν γῆ καὶ παρέδιδαν σ' αὐτοὺς τοὺς καρπούς της.

Στὴν πρωτεύουσα τῆς νήσου, ἡ ὁποία τότε ἀριθμοῦσε περὶ τὲς 80.000 κατοίκων, ὅπως σὲ προηγούμενα κεφάλαια ἀναφέρεται, μέσα στὰ πλούσια καὶ θαυμαστὰ τεμένη της, ἐτελοῦντο θυσίαι μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἐορτὲς ἐπιβλητικὲς γιὰ τοὺς πολιούχους Θεοὺς της. Ἡ Ἀγορὰ της ἦτο γεμάτη ἀπὸ κόσμον πολυσχολοκ' εὐτυχισμένο, ποῦ συζητοῦσε τὰ μεγάλα ζητήματα τῆς πόλεως ἢ διενεργοῦσε πράξεις ἐμπορικὲς ἢ ἄκουε τοὺς ῥήτορας νὰ ζητοῦν νὰ κατευθύνουν τὸν δρόμο τῆς πατρίδος τῶν μὲ τὴν δύναμι τῆς ῥητορικῆς τῶν.

Οἱ δύο λιμένες της, ὁ πολεμικὸς καὶ ὁ ἐμπορικὸς, βομβοῦσαν ἀπὸ τὲς φωνῆς τῶν ναυτῶν, ποῦ ἔφευγαν γιὰ μακρυνοὺς τόπους ἢ ἤρχοντο νικηταὶ ἀπὸ ναυμαχίας ἢ ἔφερναν μὲ τὰ πλοῖα τοὺς τὰ προϊόντα τῶν ξένων ἀγορῶν.

Οἱ ναοὶ της, κοσμημένοι ἀπὸ θαυμαστὰ ἀγάλματα, ἀπὸ μεγαλοπρεπεῖς κίονας καὶ θωμοὺς, κατασκευασμένους ἀπὸ τὸ ὀλόασπρο μάρμαρο τῶν δουνῶν της καὶ ἀπὸ χρυσὲς ἐπιγραμμίσεις, ἐδέχοντο τοὺς πιστοὺς στὰ μυστήρια τῆς Ἀρτέμιδος Πώλω ἢ στὰ ὄργια τοῦ Διονύσου ἢ στὴν λατρεία τοῦ ὠραίου Θεοῦ, τοῦ Ἐκηβόλου Απόλλωνος.

Τὸ Θέατρό της, κτισμένον σὲ μιὰ ἀπὸ τὰς ὠραιότερας τοποθεσίας ποῦ ἔμπορεῖ κανεὶς νὰ φαντασθῆ καὶ γι' αὐτὸ μοναδικὸ σὲ θεὰ καὶ σὲ ἐπιβολὴ εἰς ὀλόκληρην τὴν Ἑλλάδα, ἀντηχοῦσε ἀπὸ τὰς πρῶσιτάσεις τῶν ἀρχαίων δραμάτων καὶ τραγωδιῶν, ποῦ παριστάνοντο ἔμπρὸς σὲ χιλιάδες ἀκροατάς, ἀπὸ μεγάλους ἐρμηνευτάς καὶ ὑπερόχους ὑποκριτάς. Διδάσκαλοι τῆς τέχνης καὶ διδάσκαλοι τῶν γραμμῶν, ἀύληται καὶ ἠθοποιοὶ, ὄρχησται καὶ ἀγωνισταὶ συναγωνίζοντο εὐγενικὰ ποιὸς νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἰκανότητά του, ποιὸς νὰ ξεπεράσῃ τὸν ἄλλον καὶ ποιὸς νὰ τιμηθῆ μὲ τὸν κότινο ἢ μὲ τὸν ἔπαινο τῆς πόλεως. Χιλιάδες ξένων ἐμπόρων ἢ περιέργων ἢ μελετητῶν ἐπεσκεπτόντο τὴν εὐτυχῆ πόλι, γιὰ νὰ θαυμάσουν τὰ κτίριά της καὶ νὰ παρασταθοῦν στὲς μεγαλοπρεπεῖς τελετὰς καὶ παραστάσεις της.

Ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπὸ τὸ ὕψος του, πάλλευκος καὶ ἐπιβλητικὸς, διακήμεντος, σ' ἐκείνους ποῦ ἤρχοντο καὶ σ' ἐκείνους ποῦ ἔφευγαν, τὸ μεγαλεῖο τῆς Θείσου καὶ τὸ ἀνθίσμα μιᾶς μοναδικῆς εὐτυχίας, ποῦ γένοῦσε τὸν φθόγο καὶ τὴν ζηλοτυπία στοὺς ἄλλους γείτονας τῆς νήσου. Καὶ ἀκόμα ὁ ναὸς αὐτὸς μὲ τὴν μεγαλοπρέπειά του, ἦτο τρανὴ ἐκδήλωσις τῆς εὐημερίας της, ἦτο τὸ σύμβολο τῆς δυνάμεώς της, ἦτο κάτι παρόμοιο πρὸς τὸν Παρθενῶνα, ποῦ κ' ἐκεῖνος ὅπως κι' αὐτὸς, ἐσυμβόλιζαν μιὰ ἐποχὴ δόξης, ἓνα ἀστραποφῶτισμα τῆς μεγάλης Τέχνης.

Τόση ἦτο ἡ εὐημερία τῆς Θασιακῆς Πολιτείας κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴν, ὥστε ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι ἀπὸ τὰ Μεταλλεῖα τῆς νήσου καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ ἀπὸ τοὺς φόρους καὶ τὰ γεωργικὰ προϊόντα, εἰσέπρατταν οἱ Θάσιοι 200—300 τάλαντα κατ' ἔτος (τὸ τάλαντο ἰσοδυναμεῖ μὲ 6.000 περίπου σημερινὰ χρυσὰ δραχμὰς). Φαίνεται δὲ πῶς αὐτὰ ἀρκοῦσαν ὄχι μονάχα γιὰ τὴν κατασκευὴ καὶ τὴν συντήρησι τοῦ πολεμικοῦ τῶν στόλου, γιὰ τὴν διοίκησι τῆς νήσου καὶ τῶν ἀποικιῶν, γιὰ τὰς δημόσιες δαπάνες καὶ γιὰ τὸ δημόσιο θησαυροφυλάκιο, ἀλλὰ καὶ ἐπερίσσευαν τόσα, ὥστε, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ποῦ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦσιν, τὰ ἐμπίραζαν στοὺς κατοίκους τῆς νήσου, ὅπως καὶ ἀνωτέρω ἀναφέρεται, καθὼς δηλαδὴ, περίπου ἐγένετο

και στας Ἀθήνας κατά τὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλέους, ποῦ ἐπληρώνοντο οἱ πολῖται τὰ λεγόμενα θεωρικά, γιὰ νὰ μεταβαίνουν στὸ θέατρο.

Ἐὰν λάβουμε ὅμως ὑπ' ὄψιν μας, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι κατά τὴν μεγαλειότερη δύναμι καὶ ἐπικράτησί τους, ὅποτεν εἶχαν στὴν δεσποτεία τους τόσες πλούσιες καὶ ἐκτεταμένες χῶρες καὶ ὅποτεν τῶν ἀποικιῶν καὶ ὑποτελῶν οἱ φόροι ἔφθαναν ἀνέπαφοι στὰ θησαυροφυλάκιά τους, εἰσέπρατταν τὸ ἔτος μόνις περὶ τὰ 1000 τάλαντα, θὰ ἐννοηθῆ, ὅτι τὰ 300 τάλαντα γιὰ μιὰ τόσο μικρὴ Πολιτεία, ὅπως ἡ Θάσος, ἦτο πλοῦτος ἀμύθητος, ἐπαρκὴς γιὰ ὅλες τὰς δαπάνες τῆς καὶ γιὰ ὄλους τοῦ; ἐξωραϊσμούς τῆς.

Ἐὐτυχὴς ἐποχὴ! Ἐποχὴ ποῦ θὰ τὴν ἐζήλευε κάθε λαός, ἐποχὴ ποῦ ἐπέρασε κ' ἐχάθηκε, ὅπως παρέρχονται καὶ χάνονται ὅλα στὸν κόσμον αὐτόν, χωρὶς πλέον νὰ ὑπάρχη καμμιά πιθανότης νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ πάλιν στὴν ὠραία Θάσο, ποῦ ἀργότερα ἐπλήρωσε πολὺ σκληρὰ ὄλο αὐτὸ τὸ χρυσοπλημμυρισμένον μεγαλεῖο τῆς!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Οἱ πόλεμοι τῶν Θάσιων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Θάσος εὐρίσκετο στὸ μεγαλειότερον σημεῖον τῆς εὐημερίας καὶ τῆς δυνάμεώς της, ποικίλλοι καὶ διάφοροι ἀναφάνηκαν ἐχθροί, ποὺ ἀπειλῆσαν τὴν ἐλευθερίαν της καὶ ἐπιβουλεύθηκαν τὰ πλούτη καὶ τὴν εὐτυχίαν της.

Ὁ πόλεμος δημιουργεῖ Πολιτεῖες ἰσχυρές, ἀλλὰ καὶ καταστρέφει αὐτές, ὅταν τὴν νίκη ἀντικαταστήσῃ ἡ ἥττα, τὴν δύναμι ἢ ἀδυναμία, τὴν φρόνησι καὶ τὴν θέλησι, ὁ ἐγωῖσμος καὶ ἡ πανουργία. Ὅταν ἡ Θάσος συγκρούσθηκε πρὸς ἰσχυροὺς ἐχθροὺς καὶ ὅταν ἡ σύγκρουσις αὐτὴ ἐστράφηκε ἐναντίον της, ἄρχισε τὸ σιγανὸν πέσιμό της, κατόπιν ἀκολούθησε ἡ ὑποδούλωσις της καὶ ἔπειτα ἐπῆλθε ἡ ὀλοκληρωτικὴ καταστροφή της.

Πολιορκία Ἰστιαίου—Πέρσαι.

Ἡ πρώτη δοκιμασία τῆς Θάσου κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ἦτο ἡ πολιορκία της ἀπὸ τὸν Ἰστιαῖον, Ἕλληνα ποὺ εἶχε ἐξομώσῃ πρὸς τοὺς Πέρσας.

Ὁ Ἰστιαῖος αὐτὸς κατὰ διαφόρους χρόνους εἶχε ὑπηρετήσῃ τὸν Βασιλέαν τῶν Περσῶν Δαρείον, στὴν ἀυλὴ τοῦ ὁποίου παρέμεινε ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Ὡς ἄνθρωπος ἦτο πανουργὸς καὶ μοχθηρὸς. Ὅταν ἀργότερα ὁ Δαρεῖος καὶ ὁ Ἀρταφέρνης τὸν ὑπο-

πτεύθησαν ὡς ὑποκινητὴ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰώνων, ἔφυγε νύκτα ἀπὸ τὴν Περσία, ἔφθασε στὴν Χίο καὶ ἀπ' ἐκεῖ στὴν Μίλητο, τῆς ὁποίας ἦτο ἄλλοτε τύραννος. Οἱ Μιλήσιοι ἔμωσαν, ποὺ τὸν εἶχαν γνωρίσει καλὰ, τὸν ἀπεδίωξαν. Τότε αὐτὸς κατέφυγε στὴν Λέσβο καὶ ἀφοῦ ἔλαβε ἀπ' ἐκεῖ ὀκτὼ τριήρεις, μὲ πληρώματα ἀπὸ Ἴωνας καὶ Αἰολεῖς, ἄρχισε νὰ ληστεύῃ καὶ νὰ κατατρέφῃ διάφορες πόλεις καὶ νήσους.

Μεταξὺ ἄλλων ἐπῆλθε καὶ ἐναντίον τῆς Θάσου, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπολιόρησε, ἴσως δὲ θὰ τὴν ἐκυρίευε, ἐὰν δὲν τὸν ἀπειλοῦσε ὁ στόλος τῶν Θασίων καὶ ἐὰν δὲν ἐμάνθανε πῶς ἤρχοντο ἐναντίον του οἱ Φοίνικες ἀπὸ τὴν Μίλητο. Ὁ κίνδυνος αὐτὸς τόσο πολὺ τὸν εἶχε φοβήσῃ, ὥστε ἔλυσε τὴν πολιορκία τῆς Θάσου καὶ κατέφυγε μὲ τὸν στόλο του στὴν Λέσβο.

Οἱ Θάσιοι, ἀσυνήθιστοι ἀπὸ αἰώνων σὲ τέτοιου εἴδους πολιορκίες καὶ πολέμους, τόσο πολὺ ἐτρόμαξαν κ' ἐταράχθησαν ἀπὸ τὸν κίνδυνο αὐτόν, ποὺ φαίνεται πῶς ἦτο πολὺ μεγάλος καὶ ἡ πτώσις τῆς νήσου πολὺ βεβαία, ἂν δὲν τὴν ἐματαίωσαν λόγοι σχεδὸν ἀνεξάρτητοι ἀπ' αὐτούς, ὥστε μόλις ἔλυσε ὁ Ἰστιάριος τὴν πολιορκία, ἔσπευσαν ἀμέσως, ὅπως ἀναφέρει καὶ ὁ Ἡρόδοτος (Βιβλ. VI § 28) νὰ συμπληρώσουν τὸ τεῖχος τῆς πόλεως τῶν, νὰ τὸ κάμουν ἰσχυρότερο καὶ στερεότερο καὶ νὰ ἐνισχύσουν τὸν στόλο τους μὲ νέα πολεμικὰ πλοῖα.

Μόλις ὁμοῦς εἶχε παρέλθῃ ἡ πρώτη αὐτῆ συμφορά, ἡ πρώτη αὐτῆ ἐναντίον τῆς πόλεως τῶν ἀπειλή, μετὰ δύο ἔτη οἱ Θάσιοι ἐδοκίμασαν καὶ νέο κίνδυνο. Ὁ Πέρσης στρατηγὸς Μαρδόνιος, ὅταν ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐπέρασε καὶ ἀπὸ τὴν Θάσο, τῆς ὁποίας καὶ κατέστρεψε τὸν στόλο (Ἡρόδ. Βιβλ. VI 46-48). Οἱ Θάσιοι εἶχαν πληροπορηθῆ τὲς συμφορὰς ποὺ ὑπέστησαν αἱ πόλεις καὶ νῆσοι τῆς Ἰωνίας ἀπὸ τοὺς Πέρσας καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτόν, γιὰ ν' ἀποφύγουν ὁμοίαν καταστροφή, ἀφοῦ πλέον δὲν εἶχαν καὶ στόλο, παραδόθηκαν στὸν Πέρση στρατηγὸν, χωρὶς καμμιά ἄλλη ἀντίστασι.

Μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Περσικοῦ στόλου στὸ ἀκροτήριον τοῦ Ἄθωνα καὶ τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ Μαρδονίου στὴν Ἀσία, οἱ

Θάσιοι προσεπάθησαν ν' αποτινάξουν τὸν Περσικὸν ζυγόν. Καταπροδόθησαν ὁμοῦ στὸν Δακρυῖο ἀπὸ τοὺς γείτονάς τους, τοὺς Ἀστυγείτονας, ὅπως τοὺς λέγει ὁ Ἡρόδοτος. Τότε ὁ Πέρσης Βασιλεὺς ἔστειλε ἄγγελμα στοὺς Θασίους καὶ τοὺς διέτασσε νὰ καταστρέψουν τὸ τεῖχος τους καὶ νὰ φέραν τὰ πλοῖα τους στὰ Ἄβδηρα. Οἱ Θάσιοι καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν ἐφοβήθησαν τὴν ἀπειλὴ τοῦ Πέρσου Μονάρχου καὶ πραγματικὰ κατεδάφισαν τὸ τεῖχος καὶ μετέφεραν τὰ πλοῖα τους εἰς τὴν ἀνωτέρω πόλιν. Ἡ πράξις αὐτὴ τῶν Θασίων, τοῦ νὰ ὑπακούσων σὲ μιὰ ἀπλὴ διαταγὴ, εἶνε πολὺ ἀξιοκατάκριτη καὶ ἡμπορεῖ νὰ συγχωρηθῆ μονάχα ὅταν κανεὶς ἀναλογισθῆ τὸν ἄμεσο κίνδυνον, τὸν ὅποιον θὰ διέτρεχε ἡ πατρίδα τους ἀπὸ τὴν ἀνυπακοή στὴν διαταγὴ ἐνὸς τόσο ἰσχυροῦ Μονάρχου.

Δὲν ἐπέρασαν ὁμοῦ καὶ πάλιν πολλὰ ἔτη, ὁπότεν καὶ γιὰ τρίτη φορὰ ἀπειλήσῃ τὴν Θάσο ὁ Περσικὸς κίνδυνος. Ξέρξης ὁ Βασιλεὺς τῶν Περσῶν, μετὰ τὸν Μαρδόνιο, ἐξεστράτευσεν καὶ αὐτὸς ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, μὲ μεγάλο στόλον καὶ μ' ἑκατομμύρια στρατοῦ. Τώρα θὰ ἦτο πραγματικὰ ἀπρὸς ὄψιν εἰ ὀλίγοι Θάσιοι ν' ἀντισταθοῦν ἐναντίον τοῦ Περσικοῦ χειμάρρου. Γιατὶ κάθε ἀντίστασις ἐναντίον μιᾶς τόσο τρομερῆς στρατιᾶς καὶ ἐνὸς τόσο πολυαριθμοῦ στόλου, δὲν θὰ εἶχε ἄλλο ἀποτέλεσμα παρὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴν καταστροφὴν τῆς νήσου καὶ μαζί μ' αὐτὴν καὶ τῶν Μακεδονικῶν ἀποικιῶν τῆς, ποῦ ἀποτελοῦσαν τὸν σιτοβολῶνα καὶ τὴν πηγὴν τῆς εὐτυχίας των.

Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸν οἱ Θάσιοι, φρόνιμα κάμνοντες στὴν περίπτωσηί αὐτῇ, δὲν εἶδειξαν καμμιά ἐχθρότητα πρὸς τὸν Πέρση Βασιλέα καὶ μάλιστα, γιὰ ν' ἀποφύγουν τὴν ὀργήν του, ἀναγκάσθησαν νὰ τὸν φιλοξενήσουν καὶ νὰ θρέψουν τὸ στράτευμά του ἐπὶ μιὰ ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξόδεψαν γιὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν 400 τέτλαντα ἀργυρίου, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, τὸ καθήκον δὲ αὐτὸ καὶ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς φιλοξενείας εἶχαν ἀναθέσει στὸν ἀμφολόγητον τὸν Ἀντίπατρον.

Συμμαχία καὶ πόλεμος πρὸς Ἀθηναίους.

Οἱ Πέρσαι νικημένοι στὸς Πλαταιέας, στὸν Μαραθῶνα καὶ

στήν Σαλαμίνα ἐγκατέλειψαν τὴν Ἑλλάδα καὶ κατασιχημένοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀσία. Ἀπὸ τότε, κατόπιν ἀπὸ τὰς περιλαμβανουσας αὐτὰς νῆες, ἀρχίζει ἡ δύναμις καὶ τὸ μεγαλεῖο τῶν Ἀθηναίων. Νικηταὶ καὶ κυρίαρχοι πλέον αὐτοὶ τοῦ Αἰγαίου, ἀρχισαν μὲ τὸν ἰσχυρὸν στόλον νὰ ὑποτάσσουν τὰς διαφόρους νήσους καὶ τὰς παράλιες πόλεις τῆς Ἰωνίας, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης.

Οἱ Θάσιοι δταν εἶδαν πῶς τὴν ἴδια τύχη θὰ εἶχαν καὶ αὐτοὶ καὶ ἀφοῦ δὲν ἤμποροῦσαν ν' ἀντιταχθοῦν ἐναντίον τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων, γιὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴν ὑποδούλωσι καὶ γιὰ νὰ σώσουν καὶ τὰς Μακεδονικὰς ἀποικίας τους, συμμαχοῦν μ' αὐτοὺς καὶ προσφέρουν πρὸς ἐπίσχυσι τὸν στόλον τους (480 π. χ.).

Δὲν παρέρχονται ὅμως πολλὰ ἔτη ἀπὸ τὴν ἀκουσίαν αὐτὴν συμμαχίαν τους μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ὁπότεν οἱ Θάσιοι ἀρχισαν νὰ κατανοοῦν τὸν κίνδυνον ἀπὸ τὸν ἐμπορικὸν καὶ τὸν πολεμικὸν τοῦ στόλου, ποῦ νικητὴς ἐπέβαλε πανταχοῦ τὴν κυριαρχίαν του. Αὐτὸ τοῦς ἐγέννησε τὸν δικαιολογημένον φόβον μήπως οἱ Ἀθηναῖοι, μὲ τὴν αὐξανομένη αὐτῇ δύναμιν τους, καταστρέψουν τελευταία καὶ τὸ ἰδικὸν τους ἐμπόριον καὶ θέσουν εἰς κίνδυνον τὰς Μακεδονικὰς κτήσεις τους καὶ ἀκόμα μήπως μὲ τὸν καιρὸν ἀπορροφήσουν ὅλη τὴν ἰσχύν τους καὶ μαζί μ' αὐτὴν τὴν ἀνεξαρτησία καὶ τὴν εὐτυχίαν τους.

Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸν διέλυσαν τὴν συμμαχίαν τους μ' αὐτοὺς, καὶ ἐτάχθησαν μὲ τὸ μέρος τῶν Λακεδαιμονίων. Ἡ ἐλπίδα των ὅμως εἶτι μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν θὰ κατώρθωναν ν' ἀποκτήσουν τὴν χαμένην ἐλευθερίαν τους ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀθηναίων, ἀποδείχθη πολὺ γρήγορα ματαία, ἀπραγματοποίητη καὶ καταστρεπτικὴ.

Μετὰ τὴν ἀποστασίαν αὐτὴν τῶν Θασίων, ὁ ἐνδοξὸς στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Κίμων, ἐξεστράτευσε ἐναντίον τῆς νήσου μὲ ἰσχυρὸν στόλον (466 π. χ.) καὶ ἐπολιόρησε τὴν πρωτεύουσάν της. Ἡ πολιορκία αὐτὴ ὑπῆρξε σκληρὴ γιὰ τοὺς Θασίους. Ἐπὶ τρία ἔτη κάτω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως των δεῖνός διεξήχθη ἀγῶ-

νας. Τέλος οί Θάσιοι εξαντλημένοι ἀπὸ τὲς κακουχίες, ἀπὸ τὲς ἀσθένειες καὶ ἀπὸ τὴν ἔλλειψι τροφῶν ἀναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν στοῦς Ἀθηναίους.

Οἱ ὄροι τῆς ὑποταγῆς των ὑπῆρξαν βαρεῖς καὶ σκληροί. Ὑποχρέωθησαν νὰ καταρρίψουν μέρος τοῦ τείχους των (Θουκ. 1. 100), νὰ παραδώσουν τὰ πλοῖα τους, 33 τὸν ἀριθμό, νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ Μακεδονικὰ Μεταλλεῖα τους, τὲς ἀποικίες καὶ τοὺς λιμένας τους καὶ νὰ πληρώσουν πολεμικὴ ἀποζημίωσι, ἀνάλογη πρὸς τὲς δαπάνες τῶν Ἀθηναίων, ποῦ εἶχαν κάμη κατὰ τὴν τριετῆ πολιορκία καὶ νὰ καταβάλλουν εἰς τὸ μέλλον καὶ φόρο ὑποτελείας.

Ἄλλ' ἡ σημασία τῆς ἡττας των αὐτῆς ὑπῆρξε πολὺ βαθύτερη σὲ ἀποτελέσματα. Δὲν ἦτο μονάχα ἡ ὄλικὴ ζημία καὶ ἡ ὑποταγὴ τους. Ἦτο ἡ ἠθικὴ τους πτώσις, ποῦ τοὺς ὠδήγησε κατόπιν σὲ ἄλλες πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις, ἀπὸ τὲς ὁποῖες ἐξῆλθαν συντριμμένοι καὶ ὕστερα ἀπ' αὐτὲς ἄρχισε ἡ ὑποδούλωσις καὶ ἡ καταστροφὴ των.

Κατὰ τὴν πολιορκία αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Κίμωνος, οἱ Θάσιοι ἐδειξαν πραγματικὸ ἡρωϊσμὸ καὶ θέλησι ἀνδρική, ποῦ ἔμειναν σὰν θρόλος καὶ σὰν παραμῦθι στὲς κατόπιν γεννεές. Ἀναφέρεται διγλαδῆδι κατὰ τὴν πολιορκία αὐτὴν, τόσο εἶχαν ἐξαντληθῆ, ὥστε δὲν εἶχαν σχοινιά γιὰ νὰ λειτουργήσουν τὲς πολεμικὲς μηχαναὲς τῶν τευχῶν των. Τότε αἱ Θάσιες γυναῖκες μὲ αὐτοθυσία καὶ αὐταπάρνησι, ἀπέκοψαν τὴν κόμη τους καὶ προσέφεραν αὐτὴν, γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴν ἐξακολούθησι τῆς ἀμόνης, ἀλλὰ καὶ αἱ ἴδιες δὲν ἐδίστασαν νὰ πολεμήσουν ἐπάνω στὰ τείχη, κοντὰ στοὺς ἄνδρας τους, γιὰ τὴν σωτηρία τῆς πατρίδος των.

Ἐπίσης κατὰ τὴν πολιορκία αὐτὴν ἀναφέρεται καὶ ἓνα ἄλλο γεγονός, ἀποδεικτικὸ τοῦ μίσους καὶ τοῦ πείσματος μὲ τὸ ὁποῖον πολεμοῦσαν οἱ Θάσιοι κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς πολιορκίας καὶ γιὰ ν' ἀποφύγουν τὴν ταπείνωσι καὶ τὴν δουλεία, εἶχαν ἀποφασίσῃ νὰ καταστραφοῦν παρὰ νὰ παραδώσουν τὴν πόλι τους σ' αὐτοὺς. Γιὰ νὰ περιφρουρήσουν δμως τὴν ἀπόφασί τους αὐτὴν, ἐψήφισαν νόμο στὴν Βουλῆ, κατὰ

τὸν ὁποῖον ἐκεῖνος ποῦ θὰ ἐπρότεινε εἰρήνη μὲ τοὺς Ἀθηναίους θὰ ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατο.

Μὲ τὴν ψήφισι τοῦ νόμου αὐτοῦ οἱ Θάσιοι ὤθησαν τὴν ἀντίστασι τοὺς εἰς τὰ ἔσχατα. Ἡ παράτασις ὁμως τῆς πολιορκίας, ἢ ἔλλειψις τῶν τροφίμων, ἢ ἀπὸ τὸν πόλεμο, τὲς στερήσεις καὶ τὲς ἀσθένειες ἐλάττωσις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν πολεμιστῶν, ἔκαμαν ὥστε νὰ ἐνσχύσῃ στὴν πόλι ἡ πείνα καὶ ἡ δυστυχία. Τότε ἓνας πολίτης, ὀνομαζόμενος Ἡγητορίδης, ἐμφανίσθηκε μιὰ ἡμέρα στὴν Ἀγορὰ μ' ἓνα σχοινί γύρω ἀπὸ τὸν λαιμό του καὶ ἐπρότεινε εἰρήνη μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἔτοιμος, ἐὰν δὲν γίνῃ εἰσακουστὸς, νὰ σύρῃ μόνος του τὸν βρόχο καὶ ν' ἀποθάνῃ.

Οἱ Θάσιοι, ποῦ ἤθελαν πλεόν τὴν εἰρήνην κατόπιν ἀπὸ τὴν ἐξάντλησι, ἀλλὰ καὶ ποῦ δὲν τολμοῦσαν νὰ τὴν προτείνου, ἔκαμαν δεκτὴ τὴν πρότασι τοῦ Ἡγητορίδου, κατήργησαν τὸν νόμο ποῦ ἀπηγόρευε τὴν εἰρήνην καὶ ἐσυνθηκολόγησαν μὲ τοὺς Ἀθηναίους ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω ἀναφερομένους ταπεινωτικὰς ὅρους.

Ἡ ἐπὶ τρία συνεχῆ χρόνια ἀντίστασις τῶν Θασίων κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἀποδεικνύει, κατὰ τρόπο ἀναμφισβήτητο, πόσο ἰσχυροὶ ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴν καὶ πόσο πλοῦτο καὶ πόση δύναμις διέθεταν γιὰ νὰ κατορθώσουσι ν' ἀντισταθοῦσι οὐ μὴ τόσο μακρὰ πολιορκία καὶ ἐναντίον ἐχθροῦ ποῦ ἐθεωρεῖτο ὁ ἰσχυρότερος κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

Εἶνε ἀλήθεια πὼς οἱ Ἀθηναῖοι, μετὰ τὴν ταπείνωσι αὐτὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέβαλαν τοὺς Θάσιους, παρεχώρησαν ἀργότερα καὶ πάλιν σ' αὐτοὺς τὴν ἐλευθερίαν τοὺς καὶ τοὺς ἀπέδωκαν τὲς Ἡπειρωτικὰς ἀποικίας τοὺς, περιώρισαν δὲ τὴν ὑποτελείαν τοὺς στὴν εἰσπραξί μόνάχα φόρου.

Μ' ὅλα αὐτὰ ὁμως ἦτο τόσο μεγάλη ἡ ἀπὸ τὴν τριετῆ πολιορκία ζημία καὶ τὴν ψυχικὴν ταπείνωσις τῶν, ὥστε ἄρχισαν ἀμέσως μετὰ τὴν συνθηκολόγησι τοὺς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους νὰ λαμβάνουσι χώραν στὴν νῆσο Ἐριδες καὶ στάσεις, αἱ ὁποῖαι καὶ ἔφεραν μὲ τὸν καιρὸ τὴν φθορὰ τῆς πολιτειακῆς μηχανῆς, τὴν καταστροφὴν τῆς ψυχικῆς ἡρεμίας τῶν κατοίκων καὶ τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς μελλοντικῆς καταπτώσεως τοῦ Θασιακοῦ πολιτισμοῦ.

Συμμαχία και πόλεμος πρὸς Σπαρτιάτας.

Οἱ Θάσιτοι, ὅταν ἐπολιορκούντο ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, εἶχαν ζητήσῃ κρυφὰ τὴν συνδρομὴ τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ ὅποιοι πραγματικῶς ὑπεσχέθησαν νὰ εἰσβάλουν στὴν Ἀττικὴ, νὰ περισπάσουν τὰς δυνάμεις τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάσουν νὰ λύσουν τὴν πολιορκία τῆς Θάσου. Τὴν ὑπόσχεσί τοὺς αὐτὴν οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐκτελέσουν, γιὰτὶ ἐμποδίσθησαν ἀπὸ σεισμοὺς καὶ ἀπὸ τὴν στάσι τῶν Εἰλωτῶν (Θουκ. I. 100. 1.), οἱ δὲ Θάσιτοι κατόπιν τῆς ἤττας των καὶ κατόπιν ἀπὸ τὴν εὐμενῆ πρὸς αὐτοὺς στάσι τῶν Ἀθηναίων ἀναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν ἐπὶ ἔτη ἀδιαμαρτύρητα πλέον τὸν ξενικὸ ζυγόν.

Κατὰ τὸ 421 ὅμως ὁ στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Βρασιδᾶς ἐπολιόρχησε καὶ ἐκυρεύεσε τὴν κυριώτερη ἀπὸ τὰς Μακεδονικὰς κατακτήσεις τῶν Ἀθηναίων, τὴν Ἀμφίπολι. Κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης εἶχε σταλῆ μὲ στόλο στὴν Θάσο, γιὰ νὰ περιπολῆ τὰς γύρω ἀποικίας τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ παρεμποδίξῃ τὴν συνεννόησι τῶν Θασίων μὲ τοὺς Σπαρτιάτας. Ὅταν ἔμαθαν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν πολιορκία τῆς Ἀμφιπόλεως διέταξαν τὸν Θουκυδίδην νὰ βοηθήσῃ τοὺς πολιορκουμένους κατοίκους τῆς. Ὁ Θουκυδίδης ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως καὶ νὰ προλάβῃ τὴν ἄλωσι τῆς πόλεως. Γιὰ τὴν παράλειψί τοῦ αὐτὴν κατηγορήθηκε ὡς παραδότης τοῦ καθήκοντός τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ἀκόμα τοῦ ἀποδόθηκε ἡ μωμφή, ὅτι εἶχε συνεννοηθῆ μὲ τοὺς ἐχθρούς. Γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν τιμωρίαν, ποῦ ἀσφαλῶς τὸν περιέμενε, κατόπι ἀπὸ τόσο σοβαρὴ κατηγορία, δὲν ἐπέστρεψε πλέον σιὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ ἐπῆγε στὴν Σικαπτὴ Ὑλῆ, ἀποικία τῶν Θασίων, ὅπου καὶ ἔκτοτε παρέμεινε.

Μετὰ τὴν ἀποτυχία αὐτῆν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀμφιπόλεως ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, οἱ Θάσιτοι ἀνεθάρρῃσαν καὶ βοηθούμενοι ἀπ' αὐτοὺς, ἄρχισαν νὰ ἐξοπλίζονται γιὰ ν' ἀποτινάξουν τὸν ζυγὸ τῶν Ἀθηναίων. Αἱ συνεννοήσεις των μὲ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ οἱ ἐξοπλισμοὶ των διήρκεσαν ἐπὶ ἄρκετὰ ἔτη, ὅταν ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἔμαθαν τὰς προετοιμασίας των ἐστειλαν ἐναντίον τοὺς τὸν στρατηγὸ Θρασύβουλο μὲ 30 πλοῖα,

ὁ ὁποῖος ἀφοῦ καθυπέταξε τὰς πόλεις τῆς Θράκης, αὐτὸ εἶχαν προσχωρήσῃ στοῦ; Λακεδαιμονίους, ἐτήληθε καὶ κατὰ τῆ; Θίσου.

Τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνη ἢ νῆτος εὑρίσκετο σὲ κακίστη θέσει ἀπὸ τοὺς πολέμους, τὰς στάσεις καὶ τὸν λοιμὸν (Ξεν. Ἑλλ. I 49) Ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς εἰδείθηκε σκληρὸς πρὸς τοὺς ἄλλοτε συμμάχους τῆς πατρίδος του, γιὰτι, ἀφοῦ κατέλαβε τὴν πρωτεύουσά του, ἐφόνευσε περὶ τοὺς 200 πολίτας, κατεδάφισε τὰ τείχη του καὶ ἔκαμε καὶ ἄλλες μεγάλες καταστροφὰς; καὶ εἶδειξε βαρβαρότητα ἀνήκουστη, ποῦ ἐξηνέγκασαν τοῦ; Θασίους νὰ κύψουν στὴν βίαι, νὰ δεχθοῦν τοὺς Ἀθηναίζοντας συμπολίτας του, τοὺς ὁποῖους εἶχαν ἐξορίσῃ καὶ νὰ γίνουν καὶ πάλιν ἀκούσιοι σύμπαχοι μὲ τού; Ἀθηναίους. Ἄλλ' ἢ δυστυχία καὶ αἱ δοκιμασίαι τῆς Θάσου δὲν εἶχαν ἀποτελειωθῆ μὲ τὴν καταστροφή ποῦ ἔκαμε εἰς αὐτὴν ὁ Θρασύβουλος.

Κατὰ τὸ 404 ἀρχηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο ὁ Λύσανδρος, ἀνθρωπος σκληρὸς, πονηρὸς καὶ κακοῦργος ποῦ δὲν ἐξιστάζε νὰ μεταχειρισθῆ κάθε εἶδος ἀπάτης καὶ ἀγριότητος γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πατρίδα του. Μετὰ τὴν πανωλεθρία τῶν Ἀθηναίων στοὺς Αἰγὸς Ποταμοῦς, οἱ Σπαρτιάται ἔγιναν κυρίαρχοι τῶν θαλασσῶν καὶ τῶν πόλεων. Τότε ὁ Λύσανδρος νικητῆς καταπλέει στὴν Θάσο. Μεταδίδει ἀμέσως στὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἐκεῖ, μὲ λόγους φιλανθρώπους καὶ μὲ ὑποσχέσεις ἀμνηστίας; καὶ ἐλευθερίας, καλεῖ ὄλους τοὺς Ἀθηναίζοντας πολίτας νὰ προσέλθουν στὸν ναὸ, εἶπου ὀχι μόνον δὲν εἶχαν τίποτε νὰ πάθου, ἀλλὰ ἀντιθέτως θὰ τοὺς ἐδίδοτο συγγνώμη γιὰ τὴν ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων στάσι τους. Αὐτοὶ πραγματικῶς ἐπέισθησαν στοὺς λόγους τοῦ Σπαρτιάτου στρατηγοῦ καὶ μετέβησαν στὸν ναὸ τοῦ Ἡρακλέους. Ἐκεῖ ὀμως κατὰ διαταγὴ του ἐσφάγησαν ὄλοι. Ἀληθινὰ ὀδελυρὴ καὶ φρικτὴ καὶ ἀπάνθρωπη ἢ πράξις τοῦ Σπαρτιάτου στρατηγοῦ. Ἐμπνέει τὴν ἀπέχθεια πρὸς αὐτούς; οἱ ὀποῖοι μὲ τόση σκληρότητα κατέλυσαν τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ Λύσανδρος ἀφοῦ κατετρόπωσε κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν τοὺς ἐχθροὺς του καὶ μὴ φοβούμενος πλέον, κατόπιν ἀπὸ τὴν

σκληρή τιμωρία, ἀποστασία τῶν Θασίων, ἐγκατέστησε στήν νῆτο τους δέκα ἄρχοντας μὲ Ἀρμοστή και ἀνεχώρησε γιά νά σπεύρη τήν σκληρότητά του ἐναντίον και ἄλλων πόλεων.

Ἀργότερα ὁ Βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀγησίλαος, δταν ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Περσῶν, ἦλθε και στήν Θάσο, τήν ἐποίησαν, ἀντιθέτως πρὸς τὸν σκληρὸ Λύσανδρο, εὐηργέτησε και ἐπροστάτευσε και ποικιλότροπα τήν ὠφέλησε. Οἱ Θάσιοι λέγεται πῶς ἔμειναν τότε εὐχαριστημένοι ἀπὸ τήν πρὸς αὐτοὺς στάσι τοῦ Σπαρτιάτου Βασιλέως, ὥστε μεγάλως ἐτίμησαν και ἀποθέωσαν αὐτόν.

Αἱ μεταπτώσεις αὐτὲς τῶν Θασίων ἀπὸ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στὸν Σπαρτιατικὸ ζυγὸ, οἱ ἀλλεπάλληλοι πόλεμοι, αἱ συνεχεῖς στάσεις, τὸ ὀριστικὸ χάσιμο τῆς ἐλευθερίας των και τῶν κτήσεων των, αἱ καταστροφὲς τῶν τειχῶν των, ὁ θάνατος ἀπὸ τοὺς πολέμους και τοὺς λοιμοὺς τόσων πολιτῶν και δλα τὰ συνακόλουθα κακὰ ἐσώρρευσαν στήν Θάσο ὄχι μονάχα ὕλικές καταστροφές, ἀλλὰ ἐπέφεραν συγχρόνως και ψυχικὴ κατάπτωσι ἀνεπανόρθωτη. Ὅταν ἔχασαν οἱ Θάσιοι τήν ἐλευθερία τους ἔχασαν συγχρόνως και τήν πεποίθησι πρὸς τὸν ἑαυτὸ τους και πρὸς τήν Πολιτεία τους και συνέπεια αὐτοῦ ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς παρακμῆς των.

Ἐποταγή τῶν Θασίων εἰς τοὺς Μακεδόνους.

Οἱ Θάσιοι μὲ τήν ὑποταγὴ τους πότε στήν κυριαρχία τῶν Ἀθηναίων και πότε τῶν Σπαρτιατικῶν, ἐξηντλήθηκαν και περιέπεσαν σιγὰ-σιγὰ σὲ δυστυχία και σὲ ἀσημότητα. Ἡ εὐτυχία εἶνε συνδουασμένη μὲ τήν ἐλευθερία. Ἡ ἀπώλεια αὐτῆς ἔχει συνέπεια τήν ἐξαπάνισι ἐκείνης. Αὐτὸ ἔπαθαν οἱ Θάσιοι. Οἱ ἀλλεπάλληλοι πόλεμοι και ἡ ὑποταγὴ τους στοὺς νικητὰς ἔθραυσαν τήν πρώτη ἀκμὴ τους, ἐξήντλησαν τοὺς οἰκονομικοὺς των πόρους, διέφθειραν τοὺς χαρακτῆρας και πρὸ πάντων κατέστρεψαν τήν πεποίθησι και τήν ψυχικὴ δύναμι τους. Αὐτὰ δλα πάλιν ἐγέννησαν τοὺς μικροὺς, τοὺς προδότας και τοὺς εὐτελεῖς.

Τέτοια ἦτο ἡ κατάστασις στὴ Θάσο δταν ἀνεφάνηκε νέος ἐχθρὸς. Ὁ Βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Β'. ἀφοῦ καθυπέ-

ταξε δλοκλήρη σχεδόν την Ἑλλάδα, κατόπιν ἀπὸ τὴν μάχη τῆς Χιρωνείας, ἠμποροῦσεν νὰ καυχήσῃ, ὅτι ἐδατίλευε τοῦ Ἑλληνισμοῦ δλοκλήρου. Ὑστερα ἀπὸ τὴν δόξα δὲν ἦτο βέβαια δυνατὸν ν' ἀφήσῃ τὴν Θάσο ὑποταγμένη στοὺς Λακεδαιμονίους. Σ' αὐτὸ μάλιστα τὸν ἐβοήθησε καὶ μὴ μεγάλη μερίδα τῶν κατοίκων, ποῦ ἐνόμιζε ὅτι ὄχι μονάχα ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Μακεδόνοσ Βασιλέωσ ἦτο μάταιοσ καὶ ἀσχοποσ, ἀλλὰ καὶ ἀντιθέτωσ, ὅτι μ' αὐτὸν θὰ εὔρισκε ἡ νῆσοσ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἡσυχία ποῦ εἶχε ἀνάγκη, ὕστερα ἀπὸ τὴσ δυστυχίεσ καὶ τὴσ ἀναστατώσεισ, ποῦ διήρκησαν πλέον ἀπὸ ἓνα αἰῶνα. Ὑπῆρχαν ἕμωσ καὶ οἱ τὰ ἀντίθετα σκεπτάμενοι Θάσιαι, ποῦ δταν ὁ Φίλιπποσ κατέλαβε τὴν Θάσο, αὐτοὶ ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ Κηφισοφῶντοσ, ἐγκατέλειψαν τὴν πατρίδα τουσ καὶ μετηνάστευσαν στὴν Πάρο.

Δυστυχῶσ αἱ πολιτικῆσ ἐριδεσ κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴν ἐσπάρασαν τὴν Θάσο. Ὑπῆρχαν δυὸ μερίδεσ εἰσ αὐτὴν. Οἱ φιλομακεδονικοὶ καὶ οἱ ἀντιμακεδονικοὶ. Οἱ πρῶτοὶ ἦσαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ Ἀριστόλεω καὶ οἱ δεῦτεροὶ ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ Κηφισοφῶντοσ. Ὁ τελευταίοσ αὐτὸσ φαίνεται ὅτι ἦτο πολὺ ἰσχυρόσ πολιτικῶσ καὶ χρηματικῶσ, γιὰτὶ, δταν κατὰ τὴν κατάληψι τῆσ νῆσοσ ἀνεχώρησε μὲ τοὺσ ὁμόφρονάσ του στὴν Πάρο, δὲν ἔπαυσε καὶ ἀπ' ἐκεῖ ν' ἀντιδρᾷ κατὰ τῶν Μακεδόνων καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ ποικιλότροπα, ἠθικῶσ καὶ χρηματικῶσ, τοὺσ φυγάδεσ ὁπλοῦσ του.

Ὁ Κηφισοφῶν αὐτὰσ ἦτο ἓνασ ὑπερήφανοσ ἰδεολόγοσ, ποῦ ἐννοιωθε στὴν ψυχὴ του ὅλη τὴν γλυκύτητα τῆσ ἐλευθερίασ. Ἦτο ἓνασ αἰσθηματικὸσ πατριώτησ, ποῦ ἐνεπνέετο ἀπὸ τὴν δόξα ποῦ μεγάλου παρελθόντοσ τῆσ πατρίδοσ του, ἡ ἀστροπολεμική τῆσ ὁποίασ ἐφάτιζε τὴν σκέψι του καὶ ἐνίσχυε τὴν ἀντίστασί του. Καὶ γιὰ τὸν σκοπὸ του αὐτὸν δὲν ἐδίστασε νὰ ζητήσῃ ἐνίσχυεισ καὶ ἀπὸ τοὺσ Ἀθηναίοσ Δυστυχῶσ ἕμωσ καὶ αὐτοὶ εὔρισκοντο στὴν ἴδια κατηγορία μὲ τοὺσ Θασίοσ. Ἦσαν καὶ αὐτοὶ ὑποτελεῖσ τοῦ Μακεδόνοσ Βασιλέωσ, ποῦ μὲ τὴν ὑποταγὴν αὐτῆσ Ἑλλάδοσ προπαρασκεύασε τὸ μεγαλοῦργημα τοῦ

υιού του 'Αλεξάνδρου, πῶς ἀστραποφώτισε τὲς τρεῖς Ἰπείρους.

Οἱ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸ τῆς 'Αριστόλειω Θάσσει, πῶς ἀδιαμαρτύρητα. ἐδέχθησαν τὴν Μακεδονικὴν δεσποτεία ἴσως νὰ διέσωσαν τὴν πρῶτην τὸν εὐτυχία, ἀλλὰ ἔχασαν τὴν ἐλευθερία τους. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἡ ὑποταγή τους αὐτῇ πρὸς τὸν Μακεδόνα Βασιλέα δὲν εἶχε τὴν σκληρότητα καὶ τὴν ἀπανθρωπία ἐκείνη τοῦ Θρασυβούλου καὶ Λυσάνδρου. Εἶνε ἀλήθεια, ὅτι αὐτὴ δὲν εἶχε ὡς συνακόλουθα οὔτε σφαγές οὔτε ἔξανδραποδισμούς, εἶχε ὅμως τὴν ὀριστικὴ ἀπώλεια τῶν ἀποικιστῶν των, μεταξὺ τῶν ὀπλοῶν καὶ τῆς περιφήμου πεδιάδος τοῦ Δάτου!

Κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸν οἱ Θάσσει ὄχι μονάχα ὑπετάγησαν στὸν Μακεδόνα, ὄχι μονάχα μέρος αὐτῶν ἀναγκάσθηκε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πατρίδα του, ἀλλὰ ὀριστικὰ πλέον ἔχασαν καὶ ὅλες τὲς Μακεδονικὰς κτήσεις τους, ἀπὸ τὲς ὁποῖες ἀπεκόμιζον, ὅπως σὲ ἀνωτέρω κεφάλαια ἐσημειώθηκε, ἐπὶ αἰῶνας τὰ στήθεά τους, ἓνα μέρος τῶν μεταλλῶν των καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς δυνάμεώς των, μὲ τὴν ὅσῃσαν εἶχαν γίνῃ ἰσχυροὶ καὶ κυρίαρχοι. Εἶνε ἀλήθεια, ὅτι ἀργότερα ὁ Βασιλεὺς Φίλιππος, κατόπιν αἰτήσεως τῶν Ἀθηναίων, ἐδέχθηκε καὶ ἐπέτρεψε τὴν ἐπιστροφή τῶν αὐτεξορίστων Θασίων, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἠμποροῦσε πλέον νὰ ἐπανορθώσῃ ὅ,τι εἶχε καταπέση καὶ ὀριστικὰ χαθῇ.

Ὅταν ἀργότερα ὁ Μέγας 'Αλέξανδρος συνήγειρε τὸν Πανελληνικὸν κόσμον ἐναντῖον τῆς Ἀσίας, οἱ Θάσσιοι προσέφεραν καὶ αὐτοὶ γιὰ τὸν Ἑλληνικὸν αὐτὸν θρίαμβον ἄνδρας καὶ τριήρεις, ὁ δὲ Θάσιος ἀρχηγὸς Ἀνδρῶσθένης ἀκολούθησε τὸν Ἑλληνα Στρατηλάτη στὲς ἐκστρατείας του, ἔκαμε μεγάλα θαλασσινὰ ταξίδια καὶ ἔγραψε τὸ περιφώνημα σύγγραμμά του « Ὁ παράπλους τῆς Ἰνδικῆς », ὅπως ἀνωτέρω ἀναφέρεται.

Ἀργότερα ὁ Λυσίμαχος, ἓνας ἀπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ Μεγάλου 'Αλεξάνδρου καὶ Βασιλεὺς τῆς Θράκης, περιέλαβε τὴν Θάσον στὸ Θρακικὸν τοῦ Βασιλείου καὶ παρεχώρησε στοὺς κατοίκους τῆς ἀρκετὰς ἐλευθερίας. Κατόπιν ὅμως Φίλιππος ὁ Β', Βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἐζήτησε νὰ καθυποτάξῃ ὀλοκληρῶς

τικῶς τὴν Θάσο καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ ἀπλὴ ἐπαρχία του. Οἱ Θάσιοι, γιὰ ν' ἀποφύγουν νέες καταστροφές, ἐδέχθησαν νὰ τοῦ παραδώσουν τὴν πόλιν τους, νὰ μείνουν ὅμως ἀφορολόγητοι καὶ νὰ κυβερνῶνται μὲ τοὺς ἰδικούς των νόμους. Ὁ Φίλιππος προσποιήθηκε πῶς δέχεται τὰς προτάσεις τους, δταν ὅμως κατέλαβε τὴν Θάσο παρεσπόνδισε, ἀφῆρεσε ἀπ' αὐτὴν ὅ,τι ἠμπόρεσε καὶ ἐξηνδραπόδισε τοὺς κατοίκους της κατὰ τρόπο αἰσχιστο καὶ ὀδελυρό, ποῦ δὲν ἤρμοζε εἰς ἓνα Βασιλεῖα, ὁσοδήποτε καὶ ἔαν ἦτο αὐτὸς διεφθαρμένος καὶ ταπεινός.

Ἡ νέα αὐτὴ καταστροφή συνεπλήρωσε τὴν κατάπτωσιν τῆς Θάσου, τὴν ὅποίαν δὲν κατώρθωσε ν' ἀνορθώσῃ πλέον οὔτε ἡ κατόπιν Ρωμαϊκὴ εὐνοια. Στὸ μέλλον Θασιακὸς στόλος δὲν διασχίζει πλέον τὰς θάλασσας τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Μεσογείου, τὸ ἐμπόριο τῶν Θυρίων φθίνει καὶ μπραίνεται, οἱ κάτοικοι δουλοπρεποῦν, ἡ νῆτος δὲν κυβερνᾶται μὲ τοὺς ἰδικούς της νόμους καὶ ἡ παλαιὰ δόξα ἀμαυρῶνεται ἀπὸ τὸ δάρος τῆς δουλείας εἰς τοὺς ξένους δεσπότης !!

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΡΩΜΑΪΚΗ & ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΠΟΧΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ Θάσος Ρωμαϊκῆ Ἐπαρχία.

Οἱ Ἕλληνες κατόπιν ἀπὸ τόσους θριάμβους, ἀπὸ τόσες κατακτήσεις καὶ ἀπὸ τόση δόξα περιέπεσαν σὲ διαιρέσεις καὶ ἀλληλοσπαραγμούς, πρᾶγμα ποῦ τοὺς ἔκαμε νὰ ἐξαντλήσουν ὅλες τὲς οικονομικὰς, τὲς πολεμικὰς καὶ τὲς ψυχικὰς τοὺς δυνάμεις σὲ ἀσκοπεῖς ἐριδές καὶ σὲ μᾶταιες φιλοδοξίαις.

Δὲν ἠμπόρεσαν ν' ἀντιληφθοῦν τὴν Ἑλληνικὴν ἰδέαν στὴν δόξηα τῆς. Δὲν αἰσθάνθησαν ποτέ τοὺς τὴν ἀνάγκη τῆς ἐνότητος γιὰ τὴν ἐθνικὴν τοὺς σωτηρίαν καὶ προκοπὴν. Δὲν εἶχαν τὴν αὐτοδύναμι νὰ ἐννοήσουν πόσο καταστρεπτικὸν ἦτο τὸ ἐμφύλιον μῖσος καὶ ἐλησμόνησαν τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐνότητος, ποῦ ἔδωκε κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ὁμόνοια, μὲ τὴν ὁποίαν καὶ μόνῃ κατώρθωσαν ν' ἀποκρούσουν τὸν τρομερὸν κίνδυνον τῆς ὑποδουλώσεώς των πρὸς τοὺς Πέρσας. Καὶ ἔτσι αὐτοὶ μόνοι, μὲ τὰ δικά τοὺς χέρια, προπαρασκευάσαν τὴν νέα ὑποδούλωσίν τοὺς καὶ παρεχώρησαν τὴν θέσιν τοὺς στοὺς Ρωμαίους

κατακτητάς.

Ἀπό τῆς τετάρτης π. χ. ἀκόμα ἑκατονταετηρίδος τὰ Ρωμαϊκὰ στρατεύματα περιέτρεχαν νικηφόρα τὲς χώρες τῆς Εὐρώπης καὶ κατὰ τὸ τέλος τῆς τρίτης καὶ τὲς ἀρχές τῆς δευτέρας π. χ. ἑκατονταετηρίδος ἄρχισαν νὰ εἰσχωροῦν στὴν Μακεδονία καὶ στὴν κάτω Ἑλλάδα. Στὴν τρομακτικὴ δύναμι τῶν Ρωμαϊκῶν λεγεῶνων ἔκυπταν οἱ διάφοροι λαοὶ τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, ὁ ἕνας κατόπιν τοῦ ἄλλου, χωρὶς νὰ ἴμποροῦν ν' ἀντισταθοῦν στὴν ἀκάθεκτη ὀρμὴ τους καὶ ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία ἐξάπλωνε τὴν κυριαρχία της σὲς τρεῖς Ἡπειροὺς. Κανένας ἔθνος τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου δὲν ἴμποροῦσε ν' ἀντιέξῃ στὴν Ρωμαϊκὴ χεῖμαρρο. Φυσικῆ ἦτο ἡ συνέπεια νὰ μὴ ἀποφύγη αὐτὸν καὶ ἡ Θάσος.

Ρωμαϊκὴ κατάκτησις.

Ἡ αἰσχυρὴ διαγωγή τοῦ Μακεδόνοιο Βασιλέως Φιλίππου τοῦ Εἰκοτῆτος πρὸς τοὺς Θάσιους, ἡ ἐξανδραπόδισις τῶν κατοικῶν της, αἱ συμφορὰς ποὺ ἐπακολούθησαν τὴν φρικτὴ ἐπιδρομὴ τοῦ σκληροῦ καὶ παρασπόνδου αὐτοῦ Βασιλέως, ἐκούρασαν αὐτοὺς καὶ ἐγέννησαν τὸ μῖσος στὴν ψυχὴ τους ἐναντίον τῶν Μακεδόνων. Γι' αὐτὸ ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ἐμφανίσθησαν στὴν Ἑλληνικὴ Χερσόνησο καὶ ὅταν κατόπιν κατέλαβαν τὴν νῆσο τους οἱ Θάσιοι, ὄχι μόνον δὲν ἐσκέφθησαν ν' ἀντισταθοῦν ἐναντίον τους ὁπωσδήποτε, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐθεώρησαν αὐτοὺς ὡς ἐλευθερωτὰς καὶ ὡς σωτήρας τῶν ἀπὸ τὴν μισητὴν Μακεδονικὴν τυραννίαν.

Οἱ Ρωμαῖοι λοιπὸν ἐρχόμενοι στὴν Θάσο εὗρηκαν φίλους, εὗρηκαν ἀνθρώπους ἐτείμους νὰ τοὺς ὑποδεχθοῦν μὲ ἐπυφημίαι. Γιὰ νὰ ἀποδείξουν δὲ οἱ Θάσιοι τὴν χαρὰν τοὺς γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοὺς αὐτῶν, γιὰ νὰ ἐκδηλώσουν τὴν εὐγνωμοσύνην τοὺς πρὸς τοὺς νέους κυριάρχους τῶν ἔκοψαν νομίσματα ἀναμνηστικὰ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ καὶ ἀφεὺ συνηλλθαι στὴν Ἀγορὰ ἐπέφισαν στέφανο τιμῆς πρὸς τὸν λαὸν τῆς Ρόδου γιὰ τοὺς πεισματικὰς καὶ νικηφόρους πολέμους τῶν ἐναντίον τῶν μισητῶν Μακεδόνων (196 π.χ.).

Ἡ Θάσος κατὰ τοὺς ἔμφυλλους πολέμους μεταξὺ τοῦ Ὀκταβιανοῦ καὶ Ἀντωνίου κατὰ τῶν Βρούτου καὶ Κασσίου (43 π.χ.) ἀθελα καὶ ἀναγκαστικά ἔλαβε μέρος εἰς αὐτούς. Οἱ δύο τελευταῖοι, ἀμφισβητοῦντες πρὸς τοὺς δύο πρῶτους τὴν κοσμοκρατορία, κατέλαβαν τὴν Θάσο, τὴν μετέτρεψαν σὲ πολεμικὸ ἐρμητήριόν τους καὶ αὐτὴ ἀποθήκη τῶν τροφίμων καὶ τῶν πολεμοφοδίων των καὶ γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸν τὴν ἐχρησιμοποίησαν καθ' ὅλη τὴν διάρκειαν τῶν πολέμων πρὸς τοὺς ἀντιπάλους των.

Ὅταν μετὰ τὴν μάχην τῶν Φιλίππων ἐφονεύθηκε ὁ Κίσσιος, ὁ νεγρὸς του μεταφέρθηκε εἰς τὴν Θάσο, κατόπιν δὲ ἀπὸ τὴν ὀλοκληρωτικῆ ἤττα καὶ τοῦ Βρούτου κατέφυγαν εἰς αὐτὴν καὶ πολλοὶ ἄλλοι φυγάδες τοῦ νικημένου στρατοῦ του. Μετὰ τὴν καταστροφή τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου, τὴν Θάσο κατέλαβε ὁ Ἀντώνιος μετὰ τὸ στόλον του, ὀλίγον ὁμως βραδύτερον ἐκδιώχθη καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸν Ὀκταβιανὸν (21 π.χ.).

Ἡ Ρωμαϊκὴ εὐνοια.

Οἱ Ρωμαῖοι δὲν ὑπῆρξαν σκληροὶ πρὸς τοὺς Θασίους ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Σπαρτιάται καὶ οἱ Μακεδόνες, ἀντιθέτως; μάλιστα ἐπέτρεψαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν νῆσον ὅλοι οἱ ἐξόριστοι καὶ ἀπέδωκαν εἰς αὐτὴν ἕνα μέρος τῆς προηγουμένης ἐλευθερίας της. Ὅταν δὲ ἀργότερα κατέπαυσαν καὶ οἱ ἐμφύλιοι τῶν Ρωμαίων πόλεμοι, ἡ Θάσος ἐπὶ τρεῖς περίπου αἰῶνας διετέλεσε ἡσυχὴ καὶ ἀδιατάρακτὴ ἀπὸ κατακτῆσεις καὶ ἐπιδρομῆς.

Εἶπε ἀλήθεια, ὅτι δὲν εἶχε πλέον στόλους, ὅπως ἄλλοτε, ἡ δοξασμένη νῆσος. Εἶπε ἀλήθεια, ὅτι δὲν εἶχε οὔτε ἱστορίαν πλέον δική της, ὅπως στὸν παλαιὸν καιρὸν. Μετὰ τὴν ἐλευθερίαν ποῦ τῆς ἔδωκαν οἱ Ρωμαῖοι, μάταια ἀγωνίζετο νὰ συνέλθῃ ἀπὸ τὰς προηγουμένους καταστροφῆς. Ὁμοίαζε πρὸς τὸν ἀσθενῆ ποῦ προσπαθεῖ, ἀλλὰ δὲν ἔμπορεῖ νὰ ξαναποκτήσῃ τὴν χαμένη υγείαν του, κατόπιν ἀπὸ μιᾶ μακρὰ καὶ ἐξαντλητικῆ ἀρρώστεια. Ὅπως οἷον ποτε ὁμως ἐπανακτᾷ ἡ νῆσος ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου ἕνα μέρος τῆς προηγουμένης εὐτυχίας της.

Εἰς τὰ παλλὰ καὶ σημαντικὰ ἱερά της, ποῦ σώζονται ἀκό-

μα άνέπαφα και περίλαμπρα, προσέρχονται τώρα διάφοροι Ρωμαίοι Αύτοκράτορες, στρατηγοί και άλλοι πλούσιοι και δημοσίοι λειτουργοί και με μυρίους τρόπους δεικνύουν πρὸς τὴν νῆσο τὴν εὐνοιά του; και ἔρχονται ἀκόμα και Ρωμαίοι ἐργάται νὰ παραλάβουν τὰ χιονόλευκα μάρμαρά της γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν ἀγαλμάτων τῶν Θεῶν και τῶν Αὐτοκρατόρων των. Τόση δὲ εἶναι κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴν ἡ προτίμησις πρὸς τὸ Θάσιο μάρμαρο, ὥστε εἶχε λησμονηθῆ ὀλότελα ἡ Πεντέλη και κάθε ἀγαλμα και κάθε οἰκοδομὴ τῆς Ρώμης ἐθεωρεῖτο χωρὶς καλλιτεχνικὴ ἀξία ἂν δὲν ἦτο κατασκευασμένη ἀπὸ Θάσιο μάρμαρο.

Ἄλλὰ και οἱ Θάσιοι πολύτροπα εἰδείζν πρὸς τοὺς Ρωμαίους τὴν εὐγνωμοσύνη τους. Ἡγεῖραν ναὸ πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐτοκράτορος Αὐγούστου και ἀφιέρωσαν τιμητικὰ τέξα και ἀψίδες πρὸς τοὺς Αὐτοκράτορας Καρακάλαν και Σέπτημον Σεβῆρον (213 μ. χ.). Ἡ πρὸς τιμὴν μάλιστα τοῦ Καρακάλα ἀνεγερθεῖσα θριαμβευτικὴ ἀψίδα σώζεται ἀκόμα κατὰ ἓνα μέρος της ἕως σήμερα και εὐρίσκειται ἀκριβῶς ἐπάνω στὴν ἀρχαῖο δημόσιο δρόμο, ποῦ ὀδηγοῦσε ἀπὸ τὸ Βουλευτήριον στὴν Ἀγορά. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἀψίδα αὐτὴ ἦτο μεγαλοπρεπὴς και ἐπιδλητικὴ, γιὰτὶ ὑπῆρχαν εἰς αὐτὴν ἀνάγλυφα, μικρὰ χάλκινα και ἄλλα φυσικοῦ μεγέθους ἀγάλματα, καθὼς κ' ἐπιγραφές, πολλὰ δὲ ἔπ' αὐτὰ κατὰ τὸ 1884 ὁ Ἄγγλος ἀρχαιολόγος Θ. Μπέντ, μαζὺ με ἄλλα ἀνάγλυφα τῆς Πύλης τοῦ Ἡρακλέους μετέφερε κρυφὰ στὴν Κων(νο)πολι, ἀφοῦ δὲν ἠμπούρεσε νὰ τὰ μεταφέρῃ στὸ Λονδίνο, ὅπως και σὲ προηγούμενο κεφάλαιο ἐδόθηκε ἀφορμὴ νὰ γίνῃ λόγος γιὰ τὴν τόση μανιώδη ἀρχαιοφιλία τοῦ Ἄγγλου αὐτοῦ!

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν ἀψίδα αὐτὴν οἱ Θάσιοι ἀνεκῆρυξαν τὸν Αὐτοκράτορα Καρακάλαν σωτήρα τῆς νήσου και νέο Ἡρακλῆ, γιὰτὶ ἐχορήγησεν εἰς αὐτὴν δικαιώματα ἰσοπολιτείας και ἐλευθερίας, και ἀκόμα πρὸς τιμὴν του ἔκοψαν νομίσματα, τὰ ὅποια ἔφεραν τὴν προτομὴ του. Κατόπιν οἱ Θάσιοι ἠγεῖραν ἀνδριάντα πρὸς τιμὴν και τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ και ἔκοψαν ἐπίσης και γι' αὐτὸν νομίσματα με τὴν προτομὴ του.

Δυστυχῶς ὅμως και γιὰ τὴν Ρωμαϊκὴ κυριαρχία τῆς Θάσου

δὲν γνωρίζουμε περισσότερα πράγματα, ὥστε νὰ ἡμποροῦν νὰ συναρμολογηθοῦν ταῦτα καὶ ν' ἀποτελέσουν μιὰ συνεχιστὴ ἱστορία τῆς εὐτυχοῦς αὐτῆς ἐποχῆς; πρὸ διήρκεσε τρεῖς ἔως τέσσαρας αἰῶνας. Γνωστὸν μόνον εἶναι ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς λειτουργοῦσαν ὅλα τὰ ἱερά τῆς νήσου, ἐτελοῦντο ἐορτές, πνηγύρεις καὶ ἀγῶνες, ἐπικαλαμβάνοντο αἱ ἐλεύθερες συζητήσεις στὴν Ἀγορὰ καὶ ἐπαναφέρθηκε μὲ τὴν Ρωμαϊκὴ κυριαρχία καὶ ἕνα μέρος τῆς ἀρχαίας εὐτυχίας της, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχουν πλέον οἱ θάσιοι πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ δρᾶσι καὶ πρωτοβουλία, ὅπως κατὰ τοὺς παλαιοὺς καλοὺς καιροὺς. Ἦσαν ὑποτελεῖς καὶ δοῦλοι.

Ἔστησαν θριαμβευτικὲς ἀψίδες καὶ χειροκροτοῦσαν Ρωμαῖοι στρατηλάτας, ἀφοῦ δὲν εἶχαν τίποτε καλλίτερο νὰ πράξουν. Θεοποιοῦσαν τοὺς Αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης γιὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς εὐνοιά τους, καὶ ἀπαθεῖς ἔβλεπαν τοὺς νέους κατακτητὰς των ν' ἀφαιροῦν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους τὰ καλλίτερα ἀπὸ τ' ἀγάλματά της, τὰ πολυτιμότερα ἀπὸ τὰ μάρμαρά της καὶ τὰ σπανιώτερα καὶ ὠριότερα κοσμήματα τῶν ναῶν της.

Ὅπως ὅλοι οἱ δρόμοι ὀδηγοῦσαν στὴν Ρώμη ἔτσι καὶ κάθε κλῶ καὶ πολύτιμο ἔπρεπε νὰ συγκεντρωθῆ στὴν πρωτεύουσα τοῦ κόσμου. Καὶ ἐσπευδαν οἱ νέοι κατακτητὰι ν' ἀπογυμνώσουν κυριολεκτικῶς τὴν Θάσο, ὅπως ἔπραξαν καὶ σὲ τόσες ἄλλες πόλεις καὶ χώρες, ἀπὸ κάθε τί, τὸ ὅποιον ἢ παλαιὰ δόξα καὶ εὐημερία της εἶχαν συγκεντρώσει εἰς αὐτήν, γιὰ νὰ στολίσουν μὲ αὐτὰ τοὺς δρόμους καὶ τὰ ἱερά τῆς Παγκοσμίας πόλεως, ὅχι μονάχα γιὰ τὴν εὐπρέπεια καὶ τὸν πλουτισμό της, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀπόδειξι τῆς δυνάμεως καὶ τῆς κυριαρχίας της.

Ἡ Ρώμη δὲν ἀνέδειξε οὔτε γλύπτας, οὔτε ἀρχιτέκτονας ἀξιόσους λόγου καὶ γιὰ τὸν εὐπρεπισμό της συνεκέντρωσε στοὺς ναοὺς της, στὰ πλατεῖες της, στὰ στάδιά της καὶ στὰ Αὐτοκρατορικὰ ἀνάκτορά της ὅ,τι πολύτιμο καὶ ὠραῖο καὶ ἀξιοτιμητὸ εἶχαν δημιουργήσῃ καὶ κατασκευάσῃ οἱ ὑποτελεῖς των. Μεταξὺ αὐτῶν ὅχι ὀλίγα εἰσέφερε καὶ ἡ Θάσος. Ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους τὰ Θάσια ἀγάλματα ἐστόλιζαν τὴν Ρώμη καὶ τὰ Θάσια κομφοτεχνήματα κοσμοῦσαν τὰ πολυτελῆ τῶν Αὐτοκρατόρων ἀνάκτορα καὶ οἱ πολύτιμοι λίθοι ἄστραφταν στὰ Αὐτο-

κρατορικά διαδήματα και στῶν ἐδουλωμένων γυναικῶν των τὰ σφριγηλά στήθια.

Ἰαπ' ἔλα αὐτὰ οἱ Θάσιοι ὑπῆρξαν πάντοτε εὐγνώμονες πρὸς τοὺς Ῥωμαίους γιὰ τὴν χορηγηθεῖσα εἰς αὐτοὺς ἑλευθερία και γὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσα τόση εὐνοιά τους, ποὺ ἐπανέφεραν τὲς παλαιὰς ἡμέρες τῆς ἡσυχίας των. Καὶ τὸ αἶσθημα αὐτὸ τῆς εὐγνωμοσύνης ἐπριζώθηκε τόσο βαθειά μέσα στὴν ψυχὴ τους, ὥστε ἡ ἀνάμνησις τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς ἔμεινε ἀνεξάλειπτη ἀπὸ τὴν μνήμη τῶν κατόπιν γεννεῶν.

Ἀπόδειξις αὐτοῦ εἶναι καὶ ἡ συνήθεια, ποὺ σώζεται ἕως σήμερα στὴν Θάσο, τοῦ νὰ δίνεται δηλαδὴ στὰ ἄρρενα τέκνα τὸ ἔθνος Αὐγουστος, πρᾶγμα ποὺ δὲν συμβαίνει σὲ καμμιά ἄλλη χώρα ἀπὸ τὲς τόσες ποὺ κατέκτησε ἡ Ῥωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία καὶ ἐπρόσθησε ὑπὸ τὴν κυριαρχία τῆς ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους καὶ στὲς ὑποῖες ἐπέβαλε τὰ ἴθρη τῆς, τὰ ἔθιμά τῆς καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς.

Ἐπίσης ἀπόδειξις τῆς στενῆς σχέσεως ποὺ ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῆς Θάσου εἶναι καὶ τὰ ἀφθονα νομίσματα, ποὺ ἔκοψαν οἱ Θάσιοι κατὰ τὲς διάφορες περιόδους τῆς Ῥωμαιοκρατίας καὶ τὰ ὅποια ἀνευρίσκονται σήμερα κατὰ τὲς ἀνασκαφὲς ποὺ γίνονται ἢ ἀναφαίνονται ἀπὸ τὰ χώματα ποὺ παρασύρονται ἀπὸ τὲς βραχθαῖες βροχῆς. Ὅλα αὐτὰ φέρουν συνήθως τῆς προτομῆς τῶν διαφόρων Ῥωμαίων Αὐτοκρατόρων καὶ ὄχι τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Ἡρακλέως, ὅπως ἐγένετο στὸν παλαιότερο καιρὸ καὶ τὰ ὅποια εἶνε σπάνια καὶ δυσεύρητα σήμερα.

Οἱ Θάσιοι γὰρ νὰ τιμῆσουν καὶ νὰ εὐχαριστήσουν τοὺς Ῥωμαίους, ποὺ τόσο καλοὶ ἐφάνηκαν πρὸς αὐτοὺς, δὲν ἄφησαν καὶνένα τρόπο ποὺ νὰ μὴ τὸν χρησιμοποιήσουν γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτόν. Τὲς ἐπευφημίαις τους, τὰ πλοῦτη τους, τὰ ἱερά τους, τὰ μάρμαρά τους καὶ τὴν γλυπτικὴ τέχνη τους ἀκόμα, ποὺ δὲν ἤκαμαζε σέβαια ὅπως ἄλλοτε, ἀλλὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ καλλιεργεῖται, ἔστω καὶ μιμητικῇ καὶ χωρὶς καμμιά δική τῆς πρωτότυπη ἐμπνευσι.

Οἱ τεχνίται τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν ἔχουν τὴν ἀξίωσι νὰ

συγκριθούν με τους προγόνους των. Αυτοί άπλώς συμπληρώνουν, δ,τι φθείρει και καταστρέφει τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου. Ἐπιτὸς ὅμως ἀπ' αὐτὸ κατασκευάζουν και ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα δέβαια δὲν ἔχουν τὴν λεπτὴ καλλιτεχνικὴ γραμμὴ, τῆς παλαιᾶς τέχνης και δὲν εἶνε ἔργα ποῦ ἐνέπνευσε ἡ φωτιὰ τῆς καλλιτεχνίας, ἀλλὰ ἡ ἀνάγκη ἢ ἡ Ρωμαϊκὴ προσταγὴ.

Ἐνα ἀπὸ τοῦ εἶδους αὐτοῦ τὰ γλυπτικὰ ἔργα εἶναι και τὸ ἄγαλμα, ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, ποῦ σώζεται σήμερα ριχμένο ἔξω ἀπὸ τὸ μικρὸ Μουσεῖο τῆς Θάσου. Εἶνε ἀκροτηριασμένο στὴν κεφαλὴ, και σπὰ πόδια, τὸ δὲ ὑπόλοιπο μέρος τοῦ σώματος, ποῦ ἔχει διάμετρο δυόμισυ περίπου μέτρων, φέρει τὸν Αὐτοκρατορικὸ μανδύα και στὸ στήθος τὰ αὐτοκρατορικὰ διάσημα με τὸν ἀετὸ.

Τὸ ἄγαλμα αὐτὸ ἀπὸ τὴν πρώτη του ὄψι φαίνεται πῶς εἶνε Ρωμαίου Αὐτοκράτορος. Πιθανὸν τοῦ Καρκαλά, γιατί κανεῖς ἄλλος Ρωμαῖος δὲν ἀγάπησε τόσο τὴν Θάσο, ὅσο αὐτὸς και κανένα ἄλλον δὲν ἐτίμησαν περισσότερο οἱ Θάσιοι ἀπ' αὐτάν, ἀφοῦ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὸν ὀνόμασαν Νέο Ἑρακλῆ και σωτήρα τῆς νήσου των.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποῦ ἐκυρίευσαν οἱ Ρωμαῖοι τὴν Θάσο, ἔως τοῦ καταστράφηκε ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία, ἡ Θάσος ἦτο πάντοτε ἐξ ἴσου ἀγαπητὴ εἰς αὐτοὺς, ὅπως και αἱ Ἀθηναί. Τὰ γεγονὸς αὐτὸ δεβαιώνεται, κατὰ τρόπο ἀναμφισβήτητο, ἀπὸ ἔσσα ἀνωτέρω ἀναφέρονται, ἀπὸ ὅσα γνωρίζει ἡ ἀρχαιολογικὴ Ἐπιστῆμη, ἀπὸ ὅσα μᾶς δίνουν αἱ σωζόμενες ἱστορικὲς πληροφορίες και μαρτυροῦν τὰ ἐδῶ και ἐκεῖ σωζόμενα μνημεῖα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς.

Ἡ ἰδιαίτερη αὐτῆ εὔνοια και προτίμησις τῶν Ρωμαίων πρὸς τὴν Θάσο ὀφείλεται ἴσως στὴν δουλοπρέπεια τῶν κατοίκων της, ποῦ δὲν ἔφεραν καμμιά ἀντίστασι, ἔστω και ἂν αὐτὴ ἦτο ἀνώφελη και ματαία, ἀλλὰ ἔκυψαν θεληματικὰ και ἐδουλώθη καν ταπεινωτικά, ὅταν οἱ Ρωμαῖκοι ἀετοὶ ἄρχισαν νὰ σκιάζουν τὸν Ἑλληνικὸ ὀρίζοντα και ὅταν τῶν Ρωμαϊκῶν λεγεῶνων οἱ νικητῆριοι ἀλλαλαγμοὶ ἀντηχοῦσαν ἀπὸ τὲς Μακεδονικὲς ἀκτὲς

πέρα στα κύματα του Αιγαίου και άπειλοσαν την νήσο τους. Στην δυσλοπρέπεια και ταπεινότητα, που τες έγένησαν· αί έριδες των κατοίκων της, αί αυθαιρεσίες και αί σκληρότητες του τελευταίου Φιλίππου Βασιλέως της Μακεδονίας και τες έξέθρεψαν αί κατόπιν δοκιμασίες, που τους έκαμαν να χάσουν την ψυχική τους ήρεμια και έθανάτωσαν μέσα τους κάθε ευγενικό αίσθημα και κάθε άγάπη προς την έλευθερία.

Άλλ' εκτός του λόγου αυτού, ή προς την Θάσο άγάπη Ρωμαίων όφειλεται και στον μεγάλο πλουτο της, στα άφθονα και όλόασπρα μάρμαρά της, στους ναούς της, στα άγάλματά της, στα αναθήματά της, και ακόμα στες μεγαλοπρεπείς τελετές της, τες όπολες και οί ίδιοι ένίσχυαν χρηματικώς και έλάμπρυναν με τες συχνές επισκέψεις των Αυτοκρατόρων και Στρατηγών των. Και ή σπανία όμως φυσική καλλονή της νήσου, τά πευκόφυτα δάση της και τó γλυκό κλίμα της, ήσαν και αυτά μια άπό τες αίτίες που έκαμαν τούς Ρωμαίους ν' άγαπουν και εύνοουν ιδιαιτέρως την Θάσο.

Κυρίως όμως ή προς την Θάσο προτίμησις αυτή των Ρωμαίων είχε πολιτικούς και πολεμικούς σκοπούς, γιατί ή θέσις της νήσου, που εύρσκεται κατόντινκρυ άπό τες Μακεδονικές άκτές, ήτο έξαιρετική για την θαλασσία ασφάλεια των Ήπειρωτικών των κτήσεων. Επίσης και οί δυό λιμένες της, ό πολεμικός και ό έμπορικός, τούς όποιους ό Δημοσθένης άλλοτε με την ρητορική του δεινότητα έξυμνουσε μέχρι του ουρανού (Δημοσθ. II 64), ήσαν τó ασφαλές καταφύγιο του Ρωμαϊκού στόλου, άλλα και τó όρμητήριο του για την επίδλεψη όλων των ύποτελών νήτων και των παραλίων του Αιγαίου Πελάγους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ Θάσος κατὰ τὸν Μεσαίωνα.

Κατόπιν ἀπὸ τὴν διάλυσι τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ τὴν ἔδρυσι τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ὁ κόσμος ἄλλαξε κοινωνικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατεύθυνσι καὶ πολιτικοὺς προσανατολισμούς, νέα δὲ ἱστορικὰ γεγονότα ἤλθαν νὰ διαπλάσσουν νέα ἔθνη, νέα ἔθιμα, νὰ δημιουργήσουν νέες ἐθνολογικὲς μεταβολὲς καὶ ζυμώσεις, καὶ νὰ θέσουν τὰς βάσεις ἐνὸς καινούργιου πολιτισμοῦ.

Καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ μέσα στὲς ἀναστατώσεις τῆς Ἀνατολῆς καὶ μέσα στὲς διάφορες βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς, ποὺ ἀνατάραξαν ἐπὶ αἰῶνας τὴν Εὐρώπη καὶ τὴν Ἀσία, ἡ Θάσος εἶχε περιπέση σὲ τελεία ἀσημότητα καὶ ἀφάνεια. Δὲν εἶχε πλέον δική της ἱστορία, δὲν παρείχε κανένα ἐνδιαφέρον, κανεὶς δὲν ἐνθυμεῖτο τὴν παλαιὰ της δόξα καὶ μονάχα κατὰ τὲς διάφορες ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων ἐναντίον τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, μετεβάλλετο σὲ καταφύγιο καὶ παρείχε ἄσυλο εἰς τοὺς φυγάδας. Τίποτε ἄλλο. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἦτο μιὰ ἀπλουστάτη χωρὶς ἐνδιαφέρον νῆσος.

Ἡ Θάνατος τῆς Ἀρχαίας δόξης.

Μετὰ τὴν πτώσι τῆς Ρώμης καὶ τὴν διάλυσι τῆς Αὐτοκρατορίας, τὴν προσοχὴ τοῦ κόσμου ἀπορρόφησε ἡ διδασκαλία μιᾶς νέας θρησκείας. Ὁ Χριστιανισμὸς, μετὰ τὴν ἐπικράτησιν

του, ανταποδίδοντας τὰ ἴδια, ἄρχισε νὰ καταδιώκῃ καὶ πρὸς τὴν παλαιὰ θρησκεία, χάριν τῆς ὁποίας τόσους ὑπέστη ἄλλοτε διωγμοὺς ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς. Περισσότερο ἀδυσώπητος καὶ σκληρὸς αὐτὸς δὲν ἀνεγνώριζε καὶ δὲν ἤθελε ν' ἀνεχθῆ τὴν θρησκεία τῶν Ὀλυμπίων Θεῶν. Ζητοῦσε τὴν συντριβὴν τοὺς καὶ ἐπέβαλλε σὲ ὅλες τὰς χώρας, ὅπου ἐπικρατοῦσε, τὸν φανατισμὸν τοῦ καὶ τὴν ἀποκλειστικότητά του καὶ σκορποῦσε τὸ μίσος καὶ τὸν διωγμὸν γιὰ ὅ,τι δὲν ἦτο σύμφωνο μὲ τὴν δικήν του διδασκαλία.

Μέσα στὸ ἀνατάραγμα αὐτὸ, ποῦ ἔφερε ἡ ἀνυποχώρητη μισαλλοδοξία τῆς νέας θρησκείας, παρασύρεται καὶ ἡ Θάσος. Οἱ ναοὶ τῆς, ὁ ἕνας κατόπιν ἀπὸ τὸν ἄλλον, κλείονται. Οἱ Θεοὶ τῆς ποῦ τὴν ἐπροστάτευσαν ἐπὶ αἰῶνας, οἱ Θεοὶ τῆς εἰς τοὺς ὀποίους, οἱ Θάσιοι ἐθυσίασαν τόσες ἐκατόμβες, ἐπικαλούμενοι τὴν εὐμένειάν τοὺς ἢ τὸν οἶκτον τοὺς, καταδιδᾶζονται ἀπὸ τὰ δάθρα τοὺς γιὰ νὰ συντριθοῦν. Τὰ ἱερά τῆς καταρρίπτονται γιὰ νὰ μεταφερθοῦν τὰ μάρμαρά τῆς στὴν Κων)πολιν ἢ καὶ σὲ ἄλλα τῆς Αὐτοκρατορίας μέρη, γιὰ τὴν οἰκοδόμησιν κοινῶν καὶ ἀσήμεων κτιρίων ἢ γιὰ τὴν κατασκευὴν καὶ συμπλήρωσιν τειχῶν ἀγνώστων πόλεων ἢ λιμένων ἢ ὁδῶν. Ὁ μαγικὸς αὐλὸς Ἀρίστωνος τοῦ Μιλησίου, ὁ ὁποῖος μεθοῦσε ἄλλοτε μὲ τοὺς μαγικοὺς τοῦ ἤχους τοὺς πρισταμένους στὰ τελετὰς τοῦ Διονύσου, δὲν ἀκούεται πλέον καὶ στὴ θέσιν τοῦ κρούεται καὶ ἠχολογεῖ μιὰ πένθιμη καμπάνα κάποιου ἄλλου ναοῦ, ἐνὸς ἄλλου Θεοῦ.

Αἱ παραστάσεις τοῦ Θεάτρου τῆς, ὅπου ἐδιδάσκοντο ἀπὸ ξακουστοὺς ἠθοποιοὺς τὰ ὑπέροχα καὶ ἀθάνατα ἔργα τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Εὐριπίδου καὶ τοῦ Αἰσχύλου, ἔπαυσαν πλέον καὶ σιγῇ ἀτελείωτη ἐπικρατεῖ στὸν τόπον, ὅπου ἄλλοτε ἤμαζαν αἱ τέχνες καὶ ἐξάπλωνε τὰ φτερά τῆς μιὰ ἀνεφέλωτη χαρὰ. Ἡ θυμέλη τοῦ Θεάτρου, αἱ κερκίδες τοῦ καὶ τὰ διάφορα διακοσμητικὰ ἀγάλματά του, συντρίβονται καὶ αὐτὰ μὲ ὀργῇ ἀδυσώπητη καὶ μὲ σκληρότητα χωρὶς οἶκτον. Τὰς ὡμορφες ἐορτὰς τῶν Θεῶν καὶ προστατῶν τῆς νήσου, τὰς τελετὰς τῆς χαρᾶς καὶ τῆς δόξης, διαδέχονται οἱ πένθιμοι ἤχοι, αἱ κουραστικὰς γο-

νυκλισίες και αἱ μονότονες ὕμνωδίες τῆς νέας θρησκείας. Τὴν λατρεία τοῦ ὄραίου διαδέχεται ἡ καταπόνησις τοῦ σώματος, τοὺς πιαῖνας και τοὺς διθυράμβους τὰ δάκρυα και αἱ θεϊκῆς ἐκστάσεις, και ἀντὶ τὰ ζητηθῆ ἡ εὐτυχία κίτω στὴν γῆ, σιωπηλά ἕνα ὀστεῶδες δάκτυλο δείχνει τὸν οὐρανὸν, δηλαδὴ τὸν θάνατο, ὡς τέρμα τῆς ἀνθρωπίνης δυστυχίας.

Στὴν Θάσο, καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας αὐτοὺς, ἀπὸ τὸ ἕνα ἕως τὸ ἄλλο ἄκρο τῆς κυριαρχεῖ ἡ μάρρη σιωπῆς. Δὲν ἀντηχεῖ πλέον στὴν νῆσο τὸ σφυρὶ τοῦ γλύπτου, ἀλλὰ ἡ σκαπάνη τῆς κατατροφῆς. Δὲν ἀντιλαλοῦν πλέον οἱ ἀδλοὶ και τῶν παϊάνων οἱ πολυθόρυβοι ἤχοι, ἀλλὰ τοῦ πένθους αἱ θρηνωδίες. Ὁ ὄρατος Ἀπέλλων, ποῦ με τὴν ἐκπαγλη εὐμορφία του και με τὸ θαμβωτικὸ του φῶς και με τὴν γλυκύτητα τῆς ἀγνότητός του, ἐξηυγένιζε τοὺς ἀνθρώπους και τοὺς ἐνέπνεε τὴν θέλησι τοῦ καλοῦ και τοῦ ὄραίου, ἔμπρὸς στὸν ἐπερχόμενον ἀκαμμπο και ἀσυμβίβαστο φανατισμὸ τῆς νέας θρησκείας ἀπέρχεται ἄριστικά και αὐτὸς μακρὰν ἀπὸ τὴν νῆσο. Ἀλλὰ μαζὺ μ' αὐτὸν ἐξορίζονται και οἱ ἄλλοι Θεοὶ και ἔτσι σδύνει πλέον στὴν Θάσο ἡ παλαιὰ λατρεία, κλείουν τὰ βιβλία τους οἱ φιλόσοφοι, παύουν αἱ τρελλῆς ἐρρτές τοῦ Διωνύσου και τῆς Ἀρτέμιδος και ἀντικαθιστᾶ ὅλα αὐτὰ μιὰ στενόσκεπη δογματική. Ἀλλοίμονο! Ἀπέθαναν οἱ θεοὶ ἀπὸ τὴν περιφρόνησι και τὴν λησμάσυνη τῶν νέων ἀνθρώπων!

Ἀσημαντὰ ἱστορικὰ γεγονότα.

Κάτω ἀπὸ τὸ δάρος τῶν νέων πολιτικῶν και θρησκευτικῶν συνθηκῶν ἡ Θάσος καταπτᾶ ἀγνώριστη, ἀλλὰ μένει και ἀγνωστη πλέον. Κανένα σημαντικὸ γεγονὸς δὲν σημειώνει τὴν ἱστορικὴ τῆς ὑπαρξι. Μόνον κάθε αἰῶνα κάποια πληροφορία, χωρὶς ἱστορικὴ ἀξία, ἔρχεται νὰ ὑπενθυμίσῃ τὸ ὄνομα τοῦ λησμονημένου νησιοῦ, ὅπως ὁ θάνατος στὸ χωριὸ τῆς Καλῆς Ράχης κατὰ τὸ 431 μ. χ. τοῦ ἐξορίστου τῆς οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Ἐφέσου Νεστορίου.

Τὸ ἐνδικρέρον τῶν Βυζαντινῶν Ἀυτοκρατόρων γιὰ τὴν Θά-

σο είναι άσημαντο, γιατί αναφέρεται μόν οτι ο Αυτοκράτωρ Ἐνδρόνικος είχε κτήματα στην Θάσο, ο δὲ Μιχαήλ ο Παλαιολόγος προήγαγε αὐτήν σὲ Ἀρχιεπισκοπή, αναφέρεται ἕως συγχρόνως οτι καὶ ο Ἰωάννης ο Παλαιολόγος τὴν ἐξώρθηε στοὺς ἀδελφούς του Ἀλέξη καὶ Ἰωάννη.

Ἐκτοτε τὸ μόνο ποῦ γνωρίζουμε γιὰ τὴν Θάσο εἶναι, οτι περιλαμβάνεται πότε σὲ τὸ θέμα τῆς Μακεδονίας, καὶ πότε σὲ τὸ θέμα τῆς Θράκης καὶ οἱ ἀποστελλόμενοι εἰς αὐτὴν διάφοροι κυβερνῆται συναγωνίζονται ποῖος περισσότερο νὰ καταδυναστεύσῃ τοὺς κατοίκους της καὶ ν' ἀποκομίσῃ ἀπ' αὐτὴν πλοῦτο καὶ πολῦτιμα ἀντικείμενα. Καὶ ἡ δυστυχία αὐτὴ ἐξακολουθεῖ συνεχιστὰ καὶ ἀτελείωτα ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους.

Τὴν δυστυχία αὐτὴν ἀκολουθοῦν νέες συμφορές. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ὀγδόου μ. χ. αἰῶνος Θράκες πειραταὶ ἐπιπίπτουν ἐναντίον τῆς Θάσου, διαρπάζουν αὐτὴν καὶ ἐξανδραποδίζουν τοὺς περισσοτέρους τῶν κατοίκων της. Ὁ Αυτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ο Κοπρώνυμος, ἀδύναμος εἰς τὸ νὰ συντρίψῃ τοὺς πειρατάς, ἀναγκάζεται νὰ συνθηκολογήσῃ μ' αὐτοὺς καὶ μὲ λύτρα νὰ ἐξαγοράσῃ 2500 περίπου αἰχμαλώτους. Μετὰ ἕνα περίπου αἰῶνα οἱ Σαρακηνοὶ νικοῦν τὸν Αυτοκρατορικὸ στόλο πλησίον τῆς Θάσου, τὴν καταλαμβάνουν καὶ ἐκεῖ εἰς αὐτὴν προπαρασκευάζονται καὶ κατασκευάζουν τὰς ἐκπολιορκητικὰς μηχανὰς τοὺς γιὰ τὴν ἄλωσι τῆς Θεσσαλονίκης.

Μετὰ τρεῖς περίπου αἰῶνας καταλαμβάνουν τὴν Θάσο οἱ Ἐνετοί, ο δὲ Δόγης αὐτῶν Δάνδολος λαμβάνει αὐτὴν ὡς δῶρο καὶ τὴν ὀχυρώνει μὲ φρούρια. Μερικὰ ἔτη κατόπιν (1306 μ. χ.) κταλαμβάνεται ἡ Θάσος ἀπὸ τοὺς Γενουησίους, φίλους τῶν Παλαιολόγων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἕτερα ἀπ' ὀλίγα ἔτη ἐγκαθιστοῦν οἱ Βυζαντινοὶ στὴν Θάσο Δαλματοῦς. Ἀλλὰ ὀλίγον ἀργότερα ἐπιπίπτουν καὶ πάλιν ἐναντίον αὐτῶν καὶ τῆς Λήμνου οἱ Γενουήσιοι καὶ τὰς καταστρέφουν κυριολεκτικῶς.

Ἔτσι ἡ Θάσος ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους περιπίπτει ἀπὸ κατακτητὴ σὲ κατακτητὴ καὶ ἀπὸ δεσπότη σὲ δεσπότη, ἀπὸ τοὺς Ρωμῆλους στοὺς Βυζαντινοὺς, ἀπὸ αὐτοὺς στοὺς Ἐνετοὺς, ἐπει-

τα στοὺς Γενουσηλοὺς καὶ κατόπιν σὲ ἄλλους ληστές καὶ ἐπιδρομεῖς καὶ τέλος στοὺς Τούρκους.

Κανεὶς ἀπ' αὐτοῦς ὄλους δὲν προσέρχεται ἀπὸ θαυμασμὸ πρὸς τὴν ἀρχαία της δόξα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κτηνώδη ἐπιθυμία, ποῦ γεννᾷ ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ ἀπληστία, γιὰ τὴν κλοπὴ καὶ τὴν λεηλασία. Κανεὶς δὲν ξέρει τὴν ἱστορία της. Γι' αὐτοὺς ὄλους τοὺς βαρβάρους ἐπιδρομεῖς τὰ περυσμένα μάρμαρα ἢ τὰ βυζυμμένα ἀγάλματα εἶνε πέτρες ἄχρηστες. Ὁ σκοτεινιασμένος νοῦς των δὲν ἠμπορεῖ νὰ διακρίνη σ' αὐτὰ τίποτε τὸ ὑψηλότερο καὶ εὐγενέστερο. Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἢ προσπερνοῦν ἀδιάφοροι ἐπάνω ἀπ' αὐτὰ ἢ τὰ μεταχειρίζονται γιὰ ἔρμα τῶν πλοίων των ἢ γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν ἀθλῶν οἰκιῶν των.

Ἄλλὰ τί νὰ γνωρίζουν αὐτοὶ οἱ ἀμαθεῖς; Ὁ Μεσαίωνας, μὲ τὴν θρησκοληψία ποῦ σφιχτοέδεσε κάθε ἀνθρώπινη σκέψι, δὲν εἶχε νὰ ρίξη καμμιά ἐπιστημονικὴ ἀχτίδα φωτός. Μὲ τὴν προσήλωσι στοὺς νέους θεοῦς καὶ προφήτας της ἢ ἀνθρωπότης, ἐξέχασε κάθε γνῶσι τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἀποξενώθηκε ἀπὸ κάθε ἀνώτερη φιλοσοφικὴ σκέψι καὶ καλλιτεχνικὴ ἀντίληψι.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴν τὸν κόσμον ὄλο τὸν κυβερνοῦσε ἡ ἀμάθεια, ἡ βία καὶ ἡ ἀγριότης. Αὐτὲς ὠθοῦσαν τοὺς ἀνθρώπους στοὺς πολέμους, αὐτὲς ἐπνιγαν κάθε εὐγενικὸ αἶσθημα εἴτε ἔμφυτο, εἴτε θρησκόδοτο. Ἀπὸ τέτοια κτηνώδη αἰσθήματα ὀδηγήθηκαν καὶ οἱ διάφοροι κατὰ τῆς Θάσου ἐπιδρομεῖς καὶ ἐπέρασαν σὰν Θεοῦ κατάρρα ἀπὸ τὰ ἱερά της χώματα. Καθ' ὄλη τὴν μακρόχρονη αὐτὴν ἐποχὴ κυριαρχεῖ στὴν Θάσο τὸ σκοτάδι, ποῦ ἐπύκνωσε ἡ ἀγνοία καὶ ἡ λησμοσύνη.

Ὅχι μονάχα δὲν μένει πλέον εἰς αὐτὴν ἴχνος τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου της, ὄχι μονάχα ὄλα τὰ ἀρχαία μνημεῖα της λεηλατοῦνται καὶ συντρίβονται, ὄχι μονάχα τὰ μεταλλεῖα της κλειοῦν τὰ χρυσοφόρα στόματά τους, ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοι της, κατόπιν ἀπὸ τὲς συνεχεῖς καταστροφές καὶ τὲς σφαγές, ἐλαττώνονται καὶ δυστυχοῦν.

Τέτοια ἀκριβῶς ἦτο ἡ κατάστασις στὴν Θάσο, δταν ἦλθε ἡ Τουρκικὴ κατὰκτησις. Μωάμεθ ὁ Β'. ἀπασχολούμενος μὲ τὴν

πόλιορρία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συγκατατίθεται κατ' ἀρχάς νά παραμείνη ἡ Θάσος ὑπὸ τὴν δεσποτεία τοῦ Γενουαίου Δοβρίνου. Μετὰ τὸν θάνατο δὴμως αὐτοῦ καὶ τὴν ἄλωσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Μωάμεθ προσήρτησε τὴν Θάσο στὴν Αὐτοκρατορία του, ὁ δὲ στρατηγὸς του Σκάράμβιος (Σκάράμβιου), ἀφοῦ ἐλεηλάτησέ τὴν νῆσο, ἔφερε ἀπ' αὐτὴν καὶ μεγάλο πλῆθος αἰχμαλώτων εἰς τὴν πρωτεύουσα.

Κατόπιν ἀπ' ὅλες τὰς δοκιμασίας αὐτὰς ἡ Θάσος μένει ἀγνώστη καὶ περίφρονημένη. Τὸν ζῆφο διαδέχεται τὸ βαθὺ σκοτάδι. Ἡ δυστυχία ξινοίγει τὰ φτερά τῆς καὶ στὴν Θάσο, ἔως καὶ ἐπὶ τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῆς Ἀσίας, ἀπὸ τὴν Ἰωνία ἕως τὰς Ἰνδίες καὶ τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τὰ Καρπάθειά ἕως τὰς Ἀφρικανικὰς ἀκτῆς. Τοῦ λοιποῦ κυβερνᾷ τὰς χώρας αὐτὰς ἡ στυγρὴ, ἡ φανατικὴ, ἡ ἀνελεύθερη καὶ ἀδυσώπητη θρησκεία τοῦ Μωάμεθ !

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ Θάσος ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Ἡ Τουρκικὴ δουλεία γιὰ τὴν Θάσο, καθὼς καὶ γι' ὅλες ἐκείνες τὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποῖες ἐπικράτησε μὲ τὸ αἷμα καὶ μὲ τὴν σφαγὴν, ὑπῆρξε ἐξαιρετικὰ βαρεῖα καὶ τρομερὴ. Κανεὶς πλέον οὔτε ἐπρόντιζε οὔτε ἐνθυμεῖτο αὐτήν. Ὅλα περιέπεσαν σὲ τελεία ἀφάνεια, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς περιωρισμένοι μέσα στὴν ἄγωνα καὶ πετρώδη νῆσο τους, δουλεύουν στοὺς τυράννους ἀποζώντες ἀπὸ τὴν ἀσήμαντη καλλιέργεια τῶν λαχανικῶν καὶ ἀπὸ τοὺς καρπὸς τῶν δένδρων τῆς. Καμμιά ἐπικοινωνία μὲ τὸ ἔξωτερικὸ κόσμον, οὔτε πρὸς νότον, οὔτε πρὸς βορρᾶ μὲ τὴν ἀγαπημένην τους Μακεδονίαν. Σκότος καὶ ἀμάθεια καὶ δυστυχία κυριαρχεῖ εἰς τὴν νῆσον ὀλόκληρον καὶ στενάζει καὶ αὐτὴ, ὅπως ὅλως ὁ Ἑλληνισμὸς, κάτω ἀπὸ τὴν σκληρότητα βαρδάρου κυριαρχίας, ποῦ δὲν εἶχε οἶκτον δι' ὅσους ἐν ὁμολογοῦσαν πίστι στέν ψεύτικον προφήτη τῆς.

Τουρκῶν ἐκδίκεςεις.

Ὅπως ἀνωτέρω ἀναφέρεται, μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Μωάμεθ ὁ Β', διὰ τοῦ στρατηγοῦ του Σκαράμπεη, κατέκτησε τὴν νῆσον ἀπὸ τοὺς Γενουσησίους. Κατόπιον ἀπ' ὀλίγα ἔτη (1457) ὁ Πάπας τῆς Ρώμης ἀπέστειλε εἰς τὸ Αἶγατο Πέλαγος στόλον, ἀπὸ 16 γαλέρες. Οἱ Θάσιοι, μὲ ὄλη τὴν δυστυχίαν

τους, με ὅλες τές ἀλλεπάλληλες καταστροφές τους, διατηροῦσαν ἀκόμα με τὴν δύναμι τῆς παραδόσεως, στὰ βίθη τῆς μνήμης των, τὴν Ρωμαϊκὴ ἐπαχὴ, τὴν εὐνοια τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων, τὴν ἀνάκτησι τότε τῆς ἐλευθερίας των, τὴν ἡρεμη καὶ ἀδι-ατάρακτη ζωὴ τους, τὴν ἐπαναφορὰ ἑνὸς μέρους τῆς παλαιᾶς των δόξης καὶ εὐτυχίας καὶ ἐνθουμοῦντο, ὅτι ὑπὸ τὴν κυριαρχία τους δὲν ἦταν οὔτε δούλοι, οὔτε δυστυχεῖς, ὅπως εἶχαν καταντήσει σήμερα.

Ὅταν λοιπὸν εἶδαν νὰ καταπλέη στὲς θαλάσσεές τους ὁ στόλος ἀπὸ τὴν Ἰταλία, με τὴν εὐλογία τοῦ Πάπα καὶ με τὸν σκοπὸ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τῆς Ἀνατολῆς, ποῦ ἤλθαν γιὰ νὰ ἀντικαταστήσουν τὰ χριστιανικὰ σύμβολα με τὰ σήματα τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου, ἐπανεστάτησαν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὁ στόλος ὅμως τοῦ Πάπα ἦτο ὀλιγάριθμος, τὰ δὲ πληρώματά του μισθοφορικὰ, χωρὶς τὴν πίστι καὶ χωρὶς τὴν ψυχὴ τοῦ πολέμου καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν εὐκόλως ἐνίκηθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους, χωρὶς νὰ προφθάσῃ νὰ δώτῃ καμμιά βοήθεια στοὺς δυστυχεῖς Ἰσλαίους.

Τότε ἐπέρχεται ἡ μοιραία καταστροφή. Οἱ Τούρκοι ἐξαλλοὶ ἀπὸ ὀργή, λυσσασμένοι ἀπὸ φανατισμὸ καὶ διψασμένοι ἀπὸ ἐκδίκησι, ἐπιπίπτουν ἀκάθεκτοι ἐναντίον τῆς ἀπροστατεύτου Θί-σου. Τριγμὸς καὶ βρυγμὸς ὀδόντων. Τὰ περισσότερα χωριὰ πυρπολοῦνται, αἱ ἐκκλησίαι ἀνασκάπτονται, τὰ πάντα λεηλατοῦνται, οἱ ἄνδρες σφάζονται καὶ αἱ παρθένες ἀπάγονται στὴν Κων)πολι, γιὰ νὰ πωληθοῦν σκλάβες στὰ Τούρκικα χαρέμια.

Ἀπὸ τὴν κόλασι αὐτὴ κατῶρθωσαν νὰ σωθοῦν μονάχα μερικοί, ποῦ ἐπρόφθασαν νὰ κρυφτοῦν στὰ πυκνὸδεσνδρα δάση τῆς νήσου καὶ στὰ κυλώματα τῶν βράχων καὶ τῶν χαραδρῶν. Αὐτοὶ ἀργότερα, ὅταν ἐπέρασε ἡ θύελλα, ἐπανῆλθαν στὰ καταστραμμένα χωριὰ τους, γιὰ νὰ περισυλλέξουν καὶ ἀνοικοδομήσουν ὅ,τι ὁ τουρκικὸς φανατισμὸς δὲν συνέτριψε καὶ δὲν κατερέλειψε. Ἡ πτώσις αὐτὴ τῆς Θίσου ἦτο ἡ τελευταία καὶ ὀριστική. Οὐδέποτε πλέον ἀνεγέρθηκε αὐτῆ, οὐδέποτε πλέον ἐδοκίμασε ἡμέρες εἰρήνης καὶ εὐτυχίας.

Οἱ Πειραταί.

Ἡ Θάσος εὐρισκομένη ἀπέναντι ἀπὸ τὲς ἀκτὲς τῆς Μακεδονίας καὶ ἀκριβῶς ἐπάνω στὸν θαλάσσιο δρόμο, ποῦ ὁδηγεῖ ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Χαλκιδικῆς πρὸς τὸν Ἑλλησποντο καὶ τὴν Κων)πολι, ἔγινε πάντοτε ἀντικείμενο ἐπιθέσεως ἀπὸ μέρος ὄλων ἐκείνων ποῦ ἐποφθαλμιούσαν τὲς Μακεδονικὲς καὶ Θρακικὲς ἀκτὲς, γιὰ τὴν Ἡ Θάσος ἦτο πλησιέστερη πρὸς αὐτὲς καὶ ἐδέσποζε σὲ ὄλα τὰ ἀπέναντι παράλια καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν παρεῖχε ἀσφαλῆ ἐπισταθμῖα στοὺς στόλους καὶ στοὺς στρατοὺς.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὴ αὐτὴ θέσι τῆς καὶ τὰ ἀρχαῖα Μεταλλεῖα τῆς, τῶν ὁποίων ὅμως ἡ ἐκμετάλλευσις εἶχε παύση μετὰ τὴν Ῥωμαϊκὴ παρακμῆ, ἡ Θάσος εἶχε καὶ τὰ πλούσια δάση τῆς, ποῦ ὄχι μόνον ἦσαν μοναδικὰ κρυσφύγετα, ἀλλὰ παρεῖχαν καὶ τὴν ἀφθονὴ ξυλεῖα τοὺς γιὰ τὴν ναυπήγησι τῶν πλοίων. Τὰ δυὸ λοιπὸν αὐτὰ ἐξαιρετικὰ τῆς χαρίσματα ἔγιναν αἰτία νὰ ἐκτίθεται ἡ νῆσος σὲ συνεχεῖς κινδύνους καὶ καταστροφὰς ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ἀκόμα χρόνους, ἰδίως ὅμως μετὰ τὴν πτώσι τῆς Ῥώμης καὶ καθ' ὅλη τὴν διάρκειαν τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, ἕως σχεδὸν τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος.

Ἐπὶ 1500 περίπου ἔτη ἡ Θάσος ἐδοκίμασε τὲς τρομερώτερες ἐπιδρομὰς, τὲς ἀγριώτερες ἐπιθέσεις καὶ τὲς φρικτότερες λεηλασίες, μερικὲς ἀπὸ τὲς ὁποῖες ἀναφέρονται στὸ προηγούμενον κεφάλαιο. Δὲν εἶχε περιπέτρῃ μονάχα σὲ κατάπτωσι καὶ σὲ ταπεινώσι, ἀλλὰ σὲ πραγματικὴ δυστυχία καὶ ἀθλιότητα. Θραῖκες, Γενουήσιοι, Ἑνετοί, Σικελοί, Καταλανοί, Ἴσπανοὶ καὶ Ἑλληγνες πειραταὶ καὶ κουρσάροι, πότε οἱ μὲν καὶ πότε οἱ ἄλλοι ἐπιπίπτουν ἐναντίον τῆς δυστυχισμένης Θάσου καὶ μὲ τὴν σειρά του ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοῦ; λεηλατοῦν τὴν νῆσο. Ἄλλοι διαρπάζουν τὰ ὀλίγα σπαρτὰ τῶν ἀγρῶν, ἄλλοι πυρπολοῦν τὰ χωριά καὶ ἄλλοι φονεύουσιν τοὺς κατοίκους των, γιὰ νὰ πάρουν τὰ κοσμήματα τοὺς ἢ τὰ ἐνδύματά τοὺς ἢ τὰ τρέφιμά τοὺς. Ἄλλοι πάλιν ἀπὸ αὐτοῦ; καταδικαζόμενοι ἀπὸ ἐχθροὺς των, καταφεύγουν καὶ κρύπτονται στὰ πυκνόφυτα δάση τῆς νήσου, ὅπου ἀνασύρουν τὰ

πλοῖα τους μέσα στὰ φυλλώματά τους ἢ καίουν αὐτά, γιὰ νὰ μὴ περιπέσουν στοῦ; ἔχθρους, ἀφοῦ γιὰ τὴν κατασκευὴ ἄλλων τοιούτων εὔρισκαν καὶ πάλι πρόχειρη καὶ εὐκολόκοπτη τὴν ξυλεία.

Ὁ Μεσαίωνας ὑπῆρξε ἡ ἐποχὴ τῆς παγκόσμιας, ἡμπορεῖ νὰ εἶπῃ κανεὶς, διαρπαγῆς, ἀθλιότητος καὶ καταπτώσεως. Ἡ ληστεία καὶ ἡ πειρατεία ὄχι μόνον εἶχε γίνῃ συνηθισμένο ἐπάγγελμα γιὰ μιὰ πολυάριθμὴ τάξι ἀνθρώπων σὲ ὅλα τὰ κράτη, ὄχι μόνον τὸ ἐπάγγελμα αὐτὸ μεταδίδετο κληρονομικῶς στοὺς ἀπογόνους των, ἀλλὰ ἐθεωρεῖτο καὶ ἀπασχόλησις τιμητικὴ, οἱ ἀρχηγοὶ τους ἀνακηρύσσοντο ἥρωες καὶ ὕμνουντο στὰ λαϊκὰ τραγούδια τῶν διαφόρων λαῶν, οἱ δὲ βασιλεῖς, ὅπως τῶν Φράγκων, παρεῖχαν σ' αὐτοὺς ἄσυλο καὶ προστασία.

Ὅλοι λοιπὸν οἱ πολυάριθμοι καὶ πολυνομάστοι πειραταὶ ποῦ ἐπέρασαν τὸ Αἰγαῖο Πέλαγος, ὄλοι τους, γιὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους, ἐπέπεσαν καὶ ἐναντίον τῆς Θάσου. Οἱ κάτοικοι τῆς ἑμπρὸς στοὺς κινδύνους αὐτοὺς ἀναγκάζοντο νὰ καταφεύγουν στὲς χαράδρες τῆς νήσου καὶ ἐκεῖ ἐκτιζαν τὰ νέα χωριά τους, ὥστε νὰ μὴ εἶνε ὄρατὰ ἀπὸ τὴν θάλασσα καὶ ἀπὸ τοὺς ληστές. Ἀλλὰ γιὰ νὰ προφυλάσσονται καὶ ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῶν ἐπιδρομῶν, κατασκευάζαν σὲ διάφορα ὑψώματα, κοντὰ στὴν θάλασσαν, πυργίσκους, εἰς τοὺς ὁποίους τοποθετοῦταν ἀκταιωρούς, δηλαδὴ φύλακας τῶν ἀκτῶν, οἱ ὅποιοι μὲ ὠρισμένα συνθήματα εἰδοποιοῦσαν τοὺς κατοίκους, ὅταν ἐδὲλεπαν τὰ πλοῖα τῶν πειρατῶν νὰ νὰ πλησιάζουν τὴν νῆσον.

Ὅταν ἡ ἀναγγελία αὐτὴ τοῦ κινδύνου ἐγίνετο γνωστὴ στοὺς κατοίκους, ἄλλοι ἐκρύπτοντο στὲς κρύπτες τῶν οἰκιῶν των μὲ ὅλα τὰ πολύτιμα ἀντικείμενά τους καὶ ἄλλοι κατέφευγαν στὴν προστασία τῶν πυκνοδένδρων δασῶν τῆς νήσου των. Οἱ πειραταὶ, ἐπ' ὅσον δὲν εὔρισκαν κατοίκους στὰ ἔρημα χωριά, λεηλατοῦσαν ἢ ἔκαιαν αὐτά. Μετὰ τὴν παρέλευσι τοῦ κινδύνου καὶ τὴν φυγὴ τῶν ἐπιδρομῶν, οἱ κάτοικοι ἐπανήρχοντο ἀπὸ τὰ δάση καὶ τὲς κρύπτες τους, γιὰ ξανακτίσουν τὲς κατοικίαις τους, ἕως ὅτου καὶ πάλιν ἄλλοι ἐπιδρομεῖς τὲς ξανακάψουν. Καὶ αὐτὸ ἐγίνετο ἐπὶ 1500 περίπου ἔτη!

Δυστυχῶς καὶ γιὰ τὴν ἱστορικὴ αὐτὴν περίοδο τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν δὲν γνωρίζουμε τίποτε τὸ ἀκριβές, εἰμὴ ἀόριστοι μόνον διηγήσεις ἀπὸ τοὺς παλαιότερους κατοίκους τῆς. Ἱστορικῶς μᾶς εἶνε γνωστὴ μόνον ἡ κατὰ τὲς ἀρχὰς τοῦ 19οῦ αἰῶνος κατὰ τῆς νήσου ἐπιδρομὴ.

Κατὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι ἡ Θάσος, μαζὺ μὲ τὰ ἄλλα τμήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐπαναστάτησε κατὰ τῶν Τούρκων. Οἱ κάτοικοί τῆς συνέλαβαν τὸν Τούρκο διοικητὴ μὲ τοὺς ὀλίγους στρατιώτας του καὶ τοὺς ἐξεδίωξαν εἰς τὴν Καβάλλα. Ἀλλὰ μόλις ἔφυγαν οἱ Τούρκοι ἐπῆλθε τρομακτικὴ στῆν νήσο συμφορά, δυστυχῶς ἀπὸ Ἑλληνας τὴν φορὰ αὐτῆ. Ὀκτακόσιοι περίπου πειραταί, Ἑλληνες ἀπὸ διάφορα μέρη καταγόμενοι, ἐπιπλοῦν ἐναντῖον τῆς καὶ χωρὶς πόνου καὶ οἰκτο λεηλατοῦν καὶ καταστρέφουν τὴν νήσο. Οἱ Θάσιοι τρομαγμένοι ἀπὸ τὴν ἀδελφικὴ αὐτὴν συμφορὰ στέλλουν καὶ μετακαλοῦν ἀπὸ τὴν Καβάλλα τὸν Τούρκο Διοικητὴ. Ἀλλὰ πάλιν μετ' ὀλίγα ἔτη Ψαριανοὶ πειραταὶ ἐπέρχονται κατὰ τῆς νήσου των, συλλαμβάνουν στοὺς λιμένας τῆς ὀλίγα τουρκικὰ πλοία γεμάτα ἀπὸ λάδι καὶ δὲν λησμονοῦν καὶ αὐτοὶ ν' ἀφαιρέσουν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς κᾶτι, πῶς τοὺς ἀπέμεινε ἀκόμα ἢ κᾶτι ποῦ θὰ ἦτο χρήσιμον εἰς αὐτοὺς.

Ἐρήμωσες καὶ δυστυχία.

Αἱ ἐπιδρομὲς τῶν πειρατῶν, ὄχι μόνον γιὰ τὴν Θάσο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰς ἄλλας νήσους τοῦ Αἰγαίου, ὑπῆρξαν σκληρὰ δοκιμασία, διαρκῆς συμφορὰ, τρομερὸς κίνδυνος. Πολλὰ μάλιστα νῆσοι ἐπὶ αἰῶνας δὲν εἶχαν κατοίκους, γιὰτὶ τοὺς ἐφόνευσαν ἢ τοὺς ἐξηνδραπόδισαν οἱ ληστοπειραταί. Ἡ Θάσος ὅμως κατῴρθωσε, μὲ ὅλες αὐτὲς τὲς τρομακτικὰς ἐπιδρομὰς, νὰ διατηρήσῃ ἕνα μέρος τῶν κατοίκων τῆς καὶ αὐτὸ ὀφείλεται κυρίως, ὅπως ἐλέχθηκε, στὰ πυκνόδενδρα δάση τῆς, εἰς τὰ ὅποια κατέφευγαν καὶ ἐκρύπτοντο.

Δυστυχία καὶ ἀθλιότης, τρόμος καὶ ἀποκλεισμός ἀπὸ κάθε συγκοινωνία. Κανεὶς δὲν ἤρχετο πλέον στῆν Θάσο καὶ κανεὶς δὲν

ἀναχωροῦσε ἀπ' αὐτήν, γιατί ἀλλοίμονον εἰς ἐκείνους ποῦ θὰ τολμοῦσαν νὰ ταξειδεύσουν. Οἱ πειραταὶ παραδοκοῦσαν παντοῦ τὰ θύματά τους. Γι' αὐτὸ οἱ Θάσιοι, χωμένοι μέσα σὲ ἄθλια χωριά καὶ σὲ βαθύλακκες χαράδρες, περνοῦσαν βίο ἄθλιο καὶ δυστυχῆ. Δὲν τολμοῦσαν τίποτε τὸ διαρκές νὰ κατασκευάσουν, οὔτε ὀπωροφόρα ἀκόμῃ δένδρα νὰ φυτέψουν, γιατί κ' αὐτὰ τ' ἀπειλοῦσαν οἱ πειραταί.

Ἄλλοίμονον! Ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ὑπῆρχε τόση εὐτυχία, τώρα κατοικεῖ ἡ σιγή καὶ τὸ πένθος. Οἱ ὀλίγοι κάτοικοι τῆς νήσου μὲ τὲς ἰσχνές καὶ ὀστρώδεις φυσιογνωμίες τους, ἀσθματικὰ ἀνεβαίνουν τὰ βουνὰ καὶ διασχίζουν τὰ δάση, ὄχι γιὰ ν' ἀναπέμψουν κανένα γλυκότηχο ὕμνο πρὸς τοὺς Θεούς, ἀλλὰ γιὰ νὰ μαζέψουν ὀλίγα χάρτα καὶ νὰ θρέψουν μὲ αὐτὰ τὸ βασανισμένο κορμί τους καὶ νὰ κορέσουν τὴν ἀκόρεστη πείνα τους.

Μὲ τὲς συνθήκες αὐτὲς τοῦ διαρκοῦς τρόμου καὶ φρίκης εἶνε ἀληθινὰ ἀξιοθαύμαστοι οἱ Θάσιοι πῶς κατώρθωσαν νὰ σωθοῦν. Δὲν εἶνε ἥρωες ἐκεῖνοι μονάχα, ποῦ σὲ μιὰ στιγμή παραφροσύνης, βίπτονται στὴν φλόγα τοῦ πολέμου ἢ ἐπιχειροῦν μιὰ πράξι παράτολμη. Ἡρωες εἶνε καὶ αὐτοί, οἱ ἀφανεῖς νησιῶται, ποῦ συνεχῶς, ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους, ἐπάλαισαν, ἀντιστάθηκαν καὶ καταστράφηκαν ἀπὸ τὲς ἐπιδρομὲς τῶν ληστοπειρατῶν, χωρὶς νὰ ἔχουν τὰ ὕλικά μέσα, σὲ ὄπλα καὶ σὲ χρήματα, γιὰ νὰ ἠμπορέσουν ν' ἀντισταθοῦν κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν, ὅπως ἔκαμναν αἱ ἄλλες παράλιες πόλεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Μέσα στοῦ χρόνου τὰ κυκλώματα.

Ὅταν κανεῖς, σταμτώντας στήν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας, ἐρευνῆσθ τὴν περασμένη ἱστορία τῆς Θάσου καὶ ἀναπολήσθ τὰ γεγονότα ποῦ ἔλαβον χώραν στήν διαδρομὴ τῆς, ἄθελα θὰ λυπηθῆς ἀπὸ τὴν σύγκρισιν τῆς παλαιᾶς ἀκμῆς τῆς μὲ τὴν κατόπιν δυστυχία τῆς.

Ἡ ἱστορία τῆς αὐτῆς, ὅπως σὲ προηγούμενα κεφάλαια εἶδαμε, ἐξελίχθηκε μὲ ὄλη τὴν σκληρότητα τῶν ἀπροόπτων γεγονότων τῆς. Ἐὰν δὲ κανεῖς θελήσθ νὰ συναρμολογήσθ ὄλα αὐτὰ σὲ μιὰ σύντομη ἐπισκόπησι καὶ θελήσθ νὰ δώσθ μιὰ περιωρισμένη εἰκόνα των, θὰ παρατηρήσθ τὴν μοιραία ἐξέλιξιν ποῦ ἔλαβαν στὸ πέρασμά τῆς αἱ διάφορες ἱστορικὲς ἐποχές.

Ἄλλὰ γιὰ ν' ἀναπολήσθ τὴν περασμένη αὐτὴν ἱστορία πρέπει πρῶτα νὰ σταθῆ ἐπάνω στὰ συντρίμματα τῆς παλαιᾶς τῆς δόξης, νὰ ἐμπνευσθῆ ἀπὸ τὸ πλανώμενο ἐκεῖ ἀρχαῖο πνεῦμα καὶ τότε νὰ ἠμπορέσθ ν' ἀντιληφθῆ, πῶς τὸ ἀπλετο φῶς διαδέχθηκε τὸ θαθὺ σκοτάδι καὶ πῶς τὴν μεγάλη εὐτυχία τὴν ἀντικατέστησε ἡ ἐρήμωσις καὶ ἡ δυστυχία καὶ σήμερα ἡ τέλεια λησμοσύνη.

Γιατὶ μὲ ὄλη τὴν προσπάθεια ποῦ θὰ καταβάλλουν ἡ ἀρχαιολογία καὶ ἡ ἱστορία γιὰ ν' ἀναπαραστήσουν καὶ ζωντανέψουν, μὲ τὲς ἐρευνες καὶ τὲς περιγραφές τους, τὴν περασμένη

αὐτὴν ἐποχή, εἶνε ἀλήθεια ἀδιάσειστη, πῶς, ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ἀνθίσει ἡ χαρά, σήμερα ἐπικάθεται καὶ ἐξαπλώνεται ὁ θαρῶς πέπλος τῆς νεκρικῆς σιωπῆς.

Ἐπάνω στὴ ἐρείπιχ τοῦ λεηλατηθέντος καὶ καταστραφέντος ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ γλαυκά, μὲ τὴν ἀπαίσια φωνή της, κλαίει τὸ περασμένο μεγαλεῖο τῆς Θύσου. Μέσα στὲς ῥωγμῆς τῶν θραυσμένων μυχμύρων του φωλιάζουν φειδία φαρμακερά, ἔτοιμα νὰ μεταδώσουν τὸ δηλητήριό τους σ' ἐκείνους ποῦ θὰ τολμήσουν νὰ πατήσουν στὸν θρυλλικὸ ναό.

Χώματα ἀκατάπαυστα κυλιοῦνται ἀπὸ τὲς ἐροχῆς πρὸς τὰ ἄλλα μνημεῖα, ποῦ ἀπέμειναν καὶ αὐτὰ μονάχα μὲ τὲς δάσεις τους, καὶ σὰν σάββανο τὰ καλύπτουν ἀπὸ τὰ δλέμματα τῶν ἀπογόνων καὶ τὰ κρύβουν στὸ δάθος τῆς γῆς ἴσως ἀπὸ ἐντροπή γιὰ νὰ μὴ δλέπουν τὴν συμφορὰ καὶ τὴν ταπείνωσι τῆς νήσου. Καὶ τόσο μεγάλη ἔγινε ἡ μεταξὺ τῆς ἀρχαίας δόξης καὶ εὐημερίας καὶ τῆς κατόπιν ἀρκείας καὶ ἀθλιότητος ἀπόστασις, ποῦ νὰ μὴ μποροῦν οἱ ἐπερχόμενοι, οὔτε κἄν νὰ ὑποπτευθοῦν πῶς κάτω ἀπὸ τὰ χώματα ἐκεῖνα κοιμᾶται ἕνας μεγάλος, ἄλλὰ λησμονημένος πλέον πολιτισμὸς.

Μέσα στὴν θλιθερὴ αὐτὴν εἰκόνα παισιώνεται ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς Θύσου. Γι' αὐτὴν ἡμπορεῖ κανεὶς ἀναντίρρητα νὰ εἶπῃ, ὅτι ἡ συμφορὰ της ἦτο μεγαλεῖτερη ἀπὸ τὴν δόξα της. "Ὅ,τι ὑπῆρξε γι' αὐτὴν ἀφορμὴ τοῦ μεγαλείου της, ἔγινε καὶ αἰτία τῆς καταστραφῆς της. "Ἄλλοι ἐποφθαλμιούσαν τὰ πλούσια μεταλλεῖα της, ἄλλοι ἐζήλευαν τὸν ἰσχυρὸ της στόλο, ἄλλοι φθονοῦσαν τοὺς ὠραίους ναοὺς της καὶ κατόπιν τὰ μάρμαρα τῶν πεσμένων κτιρίων της καὶ ἄλλοι τὰ πολύδενδρα δάση της καὶ ὄλοι κάτι προσπαθοῦσαν νὰ κλέψουν ἢ νὰ καταστρέψουν ἀπὸ αὐτὴν.

Ὅπως στὰ προηγούμενα κεφάλαια διεξοδικὰ ἱστορήθηκε, πρῶτοι ἀπὸ ὄλους ἄρχισαν τὴν καταστροφὴ οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι, κυρίαρχοι τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, δὲν ἀνέχοντο τὸ μεγάλο στόλο τῆς μικρᾶς νήσου νὰ σχίζῃ ὑπερήφανος τὰ νερά του. Αὐτοὺς διαδέχθησαν οἱ Σπαρτιαῖται καὶ αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι

καὶ τούτους πάλιν οἱ λησται τῶν σκοτεινῶν χρόνων τοῦ Μεσαίωνος καὶ κατόπιν οἱ Τοῦρκοι.

Ἐκεῖνοι ὅμως ποῦ πρῶτοι ἐπεχείρησαν τὴν λεηλασίαν τοῦ πλούτου τῆς Θάσου ἦσαν οἱ Ῥωμαῖοι. Αὐτοὺς ἐμιμήθησαν οἱ Βυζαντινοὶ μὲ τὴν τρομερὴν θρησκοληψίαν τους, εἰς τὴν ὁποίαν, ὅπως εἰς τὸν βωμὸ τοῦ Μολλώχ, ἐθυσιάσθηκε κάθε τέχνη καὶ κάθε πρόοδος τοῦ παρελθοντικοῦ μεγαλείου. Ἄπ' αὐτὴν καὶ χάριν αὐτῆς κατασκάφησαν οἱ ἀρχαῖοι ναοὶ καὶ καταστράφηκαν τὰ διάφορα ἔργα τῆς γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς.

Αὐτὸς ὁ ἴδιος φανατισμὸς ἐπέρασε καὶ ἀπὸ τὴν Θάσο. Αἱ λίγες πέτρες τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, ποῦ σώζονται ἕως σήμερον στὴν Ἀκρόπολι καὶ στὸν ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, μαρτυροῦν τὴν περιφρόνησι ποῦ εἶχε ὁ νέος κόσμος πρὸς τὸν παλαιό. Περιωρισμένος στὴν ἀποκλειστικὴ διδασκαλίαν τῆς νέας θρησκείας του δὲν ἠμποροῦσε ν' ἀντιληφθῆ τὸ μεγαλεῖο τοῦ παρελθόντος. Γι' αὐτὸν οἱ κίονες καὶ τὰ ἀγάλματα καὶ αἱ μετώπες ἦσαν ἀτήμαντα μάρμαρα, πελεκημένα ἀπὸ θαρβάρους καὶ εἰδωλολάτρας.

Μετὰ τοὺς Ῥωμαίους καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς ἐπῆλθαν ἐναντίον τῆς Θάσου, ὅπως στὸ προηγούμενον κεφάλαιον ἀναφέρεται, οἱ Ἑνετοί, οἱ ὅποιοι χωρὶς νὰ συγκινῶνται καὶ αὐτοὶ ἀπὸ ἔργα εἰδωλολατρικά, κατέκλεψαν ὅλα τὰ μάρμαρα τῶν κτιρίων τῆς, τὰ ὁποῖα μετέφεραν εἰς τὰ διάφορα μέρη, γιὰ νὰ κτίσουν τὰ περίφημα Ἑνετικά τους τεῖχη. Αὐτοὺς ἀκολούθησαν οἱ Γενουήσιοι καὶ ἔπειτα οἱ Τοῦρκοι, οἱ ὅποιοι καὶ αὐτοὶ μὲ τὴν σειρά τους, μετέφεραν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολι ὅ,τι τυχαίως εὑρήκαν καὶ ὅ,τι ἀνεπίστως ἀνακαλύφθηκε κατὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἔργων ἢ ἀπὸ τὴν ὀρμὴ τῶν βροχῶν ἢ ἀπὸ τὰς ἐλάχιστες ἀνασκαφάς, ποῦ ἀσυστηματοποιήτα καὶ περαστικὰ ἐνήρησαν μερικοὶ ἀρχαιολόγοι.

Καὶ ἔτσι ἡ Θάσος ἐγίνε ὁ δρόμος ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐπέρασαν, ἐπὶ 2000 περίπου χρόνια, διάφοροι κατακτηταὶ ἢ ἐπιδρομεῖς, οἱ ὅποιοι δὲν κατέστρεψαν μονάχα ὅ,τι δὲν εὑρήκαν καὶ δὲν ἔκλεψαν ὅ,τι δὲν ἠμπόρουν νὰ μετακινήσουν. Τὸν νεκρὸ ἐσχύ-

λευσαν δλοι οί θάρβαροι και δλοι οί τυμδωρύχοι.

Και έτσι έσβωσε όριστικά μιá υπέροχη σελίδα ενός σημαντικού πολιτισμού. Μέσα στους άναυκλισμούς του φθοροποιού χρόνου απέθανε ή δόξα μιας περασμένης έποχής! Μά εκείνοι που κυττάζουν όχι μετά σωματικά, αλλά με τά ψυχικά τους μάτια, εκείνοι που, παρακολουθώντας την ιστορία της ανθρωπίνης εξέλιξης, ήμποροϋν νά συγκινούνται από τά άθάνατα έργα χαμένων έποχών και εξαφανισθέντων λαών, εκείνοι που γνωρίζουν τί όφείλει ή ανθρωπότης στους άγνωστους ή στους λητμονημένους πολιτισμούς, αυτοί δέν πιστεύουν εις ένα τέτοιο θάνατο. Αυτοί θέλουν νά πιστεύουν ότι, λαοί που άνοιξαν στο άνθρωπο τόν δρόμο της προόδου και εργάσθηκαν για τό ζύπνιμά του με την δυνατή τους σκέψη και με τό ισχυρό τους χέρι, μένουν άθάνατοι στην μνήμη της ιστορίας της ανθρωπότητος.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

Η ΘΑΣΟΣ ΤΩΝ ΣΗΜΕΡΙΝΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ Θάσος τόπος ἀνεκμετάλλευτος.

Θάσος. Μιά λέξις ποῦ εἶνε καὶ σήμερα ἄγνωστη στοὺς πολλούς. Γιὰ τοὺς ἄλλους εἶνε μιὰ νήσος χωρὶς κανένα ἐνδιαφέρον, χωρὶς τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν. Ἡ αἰώνια ἀδιαφορία τῶν Ἑλλήνων πρὸς ὅ,τι ἐξηυγένισε τὴν ἱστορίαν τους, ἢ ἀσυγχώρητη ἄγνοια πρὸς ὅ,τι συναρμολόγησε τὴν θαυμαστὴν ἐξέλιξιν τῆς φυλῆς μας καὶ πρὸς ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἁρμονίας τῆς ἀθάνατης ὠμορφίαν τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως. Καὶ ὅμως ἡ ἄγνοια τῆς μεγάλης ἀρχαιολογικῆς σημασίας τῆς Θάσου ἠμποροῦσε ἴσως νὰ εἶνε συγχωρητὴ, γιὰτι ἀργά, μόλις πρὸ δεκαπέντε χρόνων, ἄρχισαν αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ν' ἀποχωματῶνουν τὰ ἀρχαῖα ἐρείπεια τῆς καὶ νὰ ἐξηγοῦν στὸν κόσμον τὸ θαμμένον μεγαλεῖον τοῦ πολιτισμοῦ τῆς.

Ἀλλὰ ἡ ἀδιαφορία πρὸς τὰς ὑπέροχας καὶ θαυμαστὰς καλλονὰς τῆς νήσου, εἶνε κατὰ ποῦ δὲν ἔπρεπε νὰ συγχωρηθῆ, γιὰτι ἐκεῖ στῆν Θάσο συγκεντρώνεται ὅ,τι θαυμαστὸ ἔχει νὰ ἐπε-

δείξη ἢ Ἑλληνικὴ φύσις σὲ χρώματα, σὲ γλυκύτητα, σὲ γραμμές, σὲ γραφικότητα καὶ σὲ θεαματικὰ ἐναλλαγὰς.

Τὸ κλίμα τῆς Θάσου.

Ὅπως ἀνωτέρω ἀναφέρεται, ἡ Θάσος εἶνε ὄρεινὴ καὶ πυκνοφυτευμένη ἀπὸ συνεχῆ καὶ ἀτελείωτα δάση πεύκων, ποῦ ἀρχίζουσι ἀπὸ τὰς κορφὰς τῶν βουνῶν τῆς καὶ φθάνουσι ἕως τὰς παραλλῆλες τῆς. Νερὰ ἄφθονα, ἰδίως ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς νήσου, τρέχουσι καθαρὰ καὶ διευγῆ μέσα στὰς ζωγραφιστὰς χαράδρας καὶ ποτίζουσι τὴν διψασμένην γῆν. Ἡ θάλασσα ἤρεμῃ συνήθως λούζει τὰς πετρώδεις ἀκτὲς τῆς καὶ οἱ γλυκοὶ ἄνεμοι τῆς Ἀνατολῆς κάμνουσι νὰ θροῦζουσι τὰ φυλλώματα τῶν ἀμετρήτων δασῶν τῆς. Μόνον ἐδῶ κ' ἐκεῖ κοντὰ στὴν παραλλῆλα διακρίνει κανεὶς μικρὰς πεδιάδας φυτευμένες ἀπὸ ἐλαιόδενδρα. Ἐπάνω ἀπὸ τὴν Θάσο διασταυρῶνονται καὶ σμίγουν οἱ θερμοὶ ἄνεμοι τοῦ νότου καὶ οἱ παγεροὶ τῶν Μακεδονικῶν καὶ Θρακικῶν βουνῶν καὶ μαζὺ μ' αὐτοὺς τὰ γλυκὰ φυτῆματα τοῦ Ζεφύρου, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἀντέχουσι γιὰ πολὺν καιρὸ τὰ χιόνια, ποῦ τὸν χειμῶνα ἀσπρίζουσι τὰς κορφὰς τῶν βουνῶν.

Τὰ πυκνόφυτα δάση τῆς Θάσου συντελοῦσι, ὥστε αἱ θερμὲς ἀκτῖνες τοῦ Ἥλιου νὰ μὴ ἀντανακλῶνται στὸ γυμνὸ χῶμα, ποῦ συνήθως ἀπορροφᾷ καὶ κρατεῖ τὴν ἡλιακὴν θερμότητα, ἀλλὰ στὰ σκιερὰ φυλλώματα τῶν πεύκων καὶ οἱ δυνατοὶ ἄνεμοι τοῦ χειμῶνα δὲν διαπερνοῦσι τὴν νήσον κρυεροί, ἀλλὰ σταματοῦσι στὰς συνεχεῖς ὑψηλοκορφὰς τῶν βουνῶν καὶ θραύουσι ἐκεῖ τὴν ὄρμηόν τους καὶ γι' αὐτὸ τὸ κλίμα τῆς Θάσου εἶνε ἐξ ἴσου γλυκὸ τὸ θέρος καὶ εὐχάριστο τὸν χειμῶνα.

Ὅλα τ' ἀνωτέρω ἀποτελοῦσι μοναδικὰ καὶ σπάνια κλιματολογικὰ συνθήκες, ποῦ ἐξαιρετικὰ εὐνοοῦσι τὸ κλίμα τῆς Θάσου καὶ τὸ κάμνουσι νὰ εἶνε ἀπαλὸ καὶ ἤρεμο, χωρὶς φυσικὰς ἀναστατώσεις καὶ χωρὶς ἀπότομες μεταβολὰς. Καὶ τὸ μὲν βορειοανατολικὸ μέρος τῆς νήσου, ἀπὸ τὰ πολλὰ νερὰ ποῦ τρέχουσι κρυερὰ ἀπὸ τὰς χαράδρας τῶν βουνῶν, εἶνε ὀλίγο ὑγρὸ κατὰ τὴν νύχτα, τὸ νοτιοδυτικὸ δὲ μὴ καὶ ἰδίως αἱ κατάντικροι τοῦ

Ἄθωνα ἀπτες, ἔχουν τὸ γλυκύτερο κλίμα καὶ κατὰ τοὺς θερινούς μῆνας ἕνα μοναδικὸ σὲ δροσιὰ ἀγέρι ἀπολύνει τὴν ψυχὴ καὶ χαϊδεύει τὸ κορμὶ μὲ ἡδονικὰς γαργαλισμούς.

Αὐτὰ ὅλα τὰ ἐξαιρετικὰ προσόντα ἀποτελοῦν ἕνα ξεχωριστὸ χάρισμα τῆς φύσεως, μέσα σὲ τόσα ἄλλα δωρήματα, ποῦ τὸ ἐγνώριζαν οἱ ἀρχαῖοι καὶ γι' αὐτὸ ἐδίδαν στὴν Θάσσο τὰ χαλδευτικὰ ὀνόματα Αἰθρα καὶ Ἄερα. Φλίνεται δὲ πῶς κατὰ

Τὰ δροσερὰ νερὰ ποῦ κυλοῦν ἀπὸ τὰς κορφὰς τοῦ Ὑψαργιοῦ.

τὴν ἀρχαιότητα οἱ ἐπισκέπται τῆς δὲν ἤρχοντο γιὰ νὰ θαυμάσουν μονάχα τοὺς ναοὺς τῆς νήσου ἢ γιὰ νὰ παρευρεθοῦν στὰς θορυβώδεις τελετὰς καὶ τὰς ἐπιδητικὰς ἐορτὰς τῆς, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπανέυρουν καὶ τὴν χαμένην ὕμνησιν, κάτω ἀπὸ τὰ ἀειθαλῆ πεῦκα τῆς καὶ κοντὰ στὰ δροσερὰ καὶ γάργαρα νερὰ τῆς.

Θάσος — Ἑλβετία.

Ἡ φύσις φλίνεται πῶς ἐξεπλήγηδες, μὲ μιὰ σπανία ἐκλεκτι-

κόττητα και με κάποια ανεξήγητη ιδιοτροπία, συνεκέντρωσε όλα της τὰ κάλλη, όλα τὴν τρυφερὴ εὐμορφιά της και όλα τὰ χά-
ριδια της στὸ μικρὸ αὐτὸ νησί της Θάσου, γιὰ νὰ τὸ κάμη
ἕνα ἀπὸ τὰ περὶ διαλεκτὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἀτύγκριτο και ἀ-
νώτερο και ἀπὸ τὰ περίφημα βουνὰ τῆς Ἑλβετίας, ἀπὸ τὰ μα-
γικά της τοπεία και ἀπὸ τὰ ξακουσμένα δάση της.

Εἶνε ἀλήθεια, ὅτι ἐκεῖ ὑπάρχουν ὕψηλά βουνὰ, εὐμορφα
και ἀπέραντα δάση, χονδρόκορμα δένδρα, πεδιάδες ἐκτετα-
μένες και ὀλοπράσινες, διαυλακούμενες ἀπὸ ὀρητικούς ποτα-
μούς και ἀπὸ ἀφρώδεις χειμάρρους. Μέσα στὲς χαράδρες τῶν
βουνῶν της, τριγύρω σὲ ὕψηλόκορφα δένδρα και σὲ ἄλλες πολ-
λές εὐμορφές εἶνε κτισμένες πόλεις, χωριά, ξενοδοχεῖα, ἀνα-
παυτήρια, μὲ ὅλες τὲς ἀνάσεις τῆς πλούσιας ζωῆς και εἰς τὰ
ὀποῖα ὀδηγοῦν θαυμαστοὶ δρόμοι και ὀδοντωτοὶ σιδηρόδρομοι.

Τέτοια πράγματα δὲν ὑπάρχουν βέβαια στὴν Θάσο. Μὰ ὀ-
πάρχει εἰς αὐτὴν κάτι ἄλλο, ποῦ δὲν εὐρίσκεται στὴν Ἑλβετία.
Ἐπάρχει ἡ τελειότης τῶν γραμμῶν της, τὰ ἑκατομύρια τῶν
πεύκων της, ποῦ καλύπτουν ὅλα τὰ πλευρὰ τῆς νήσου, ἡ γρα-
φικότης τῶν βουνῶν της, ἡ μαγευτικὴ θέα της, ἡ γύρω ἡρεμο-
κύματη και γλυκεῖα θάλασσά της, ποῦ κολποῦται σὲ ἀπειρες
καμπύλες και ὅλη ἐκείνη ἡ λεπτὴ φυσικὴ καλλονή, μὲ ἕνα
κλίμα εὐχάριστο και ἀπαλὸ, ποῦ σὲ κάμνει νὰ νομίζης ὅτι μέ-
σα στὴν μαγεία του δὲν μπορείς ποτὲ νὰ πεθάνης. Νά, τί ἔχει
ἡ Θάσος και τί δὲν ἔχει ἡ Ἑλβετία.

Ἄλλοτε, πρὸ χρόνων, λέγεται ὅτι ὁ Χεδίβης τῆς Αἰγύπτου
Χιλμῆ, ποῦ εἶχε μάθη τὴν σπανία και ἐκλεκτὴ αὐτὴ ὀμορφιά
τῆς Θάσου και εἶχε εἰς αὐτὴν ὀρισμένα προνόμια, ποῦ τοῦ ἔ-
διναν τὸ δικαίωμα νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ ὀπως ἤθελε, εἶχε ἀ-
ποφασίσῃ νὰ κτίσῃ μεγάλο ξενοδοχεῖο σὲ μιὰ ἀπὸ τὲς ἀνατο-
λικές πλευρὰς τῶν βουνῶν της, ποῦ τρέχουν ἀσταμάτητα τὰ
δροσερὰ νερά, μέσα σὲ κύματα πεύκων, σὲ μιὰ ἀπὸ τὲς διαλε-
κτὲς ἐκεῖνες τοποθεσίες, ποῦ δὲν μπορεί νὰ τὲς ξεπεράσουν ἄλ-
λες καλλιτέρες.

Καὶ εἶχε σκοπὸ ἀκόμα νὰ κτίσῃ ἀναπαυτήρια και ἐπαύλεις

καὶ νὰ μεταβίβη τὴν Θάσο εἰς ἕνα εἶδος Ριδικέρας καὶ Μόντε—Κάρλο, μὲ ὄλες τὲς δυνάτεας ἀναπύσεις, ποῦ νὰ ἐκλύουν τὸν κόσμον τοῦ πλοῦτου κ' ἐκείνους, ποῦ θὰ ἤθελαν μέγα στὴ μηχανικὴ φύσιν νὰ ξεχάσουν τοὺς πόνους τῆς ζωῆς. Δυστυχῶς ὁ πόλεμος ἐματαίωσε ὅλα αὐτὰ τὰ ὠραία σχέδια καὶ ἡ Θάσος ἔμεινε καὶ πάλι πτωχὴ καὶ λησμονημένη.

Ἡ Θάσος πρέπει νὰ γένη γνωστὴ.

Ὅλες αὐτὲς αἱ φυσικὲς καλλονὲς τῆς Θάσου ἔπρεπε ἀπὸ πολλοῦ ἀκόμα νὰ εἶνε γνωστῆς, ὅχι μόνον στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλὰ μακρύτερα μέρη. Γι' αὐτὸ μὲ κάθε τρόπο πρέπει σήμερον νὰ κινηθῆ ἡ προσοχὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου πρὸς τὴν Θάσο, πρὸς τὴν νύφη αὐτὴν τοῦ Αἰγαίου, πρὸς τὸ ξεχασμένον νησί, πρὸς τὰς Ἀθήνας αὐτὰς τοῦ Βορρᾶ. Γιατὶ δυστυχῶς εἶνε τόση ἡ ἀγνοία γι' αὐτήν, ὥστε καὶ αὐτοὶ ἀκόμα οἱ ἀραιοὶ ἐπισκέπται τῆς, ποῦ τίποτε δὲν γνωρίζουν καὶ τίποτε δὲν ἐδιδάχθησαν γιὰ τὴν ἀρχαία καὶ τόσο σημαντικὴ ἱστορία τῆς νήσου, δὲν ἐπισκέπτονται οὔτε τὰ ὀλίγα δῆματα μακρὰν ἀπὸ τὴν πλατεία τῆς πρωτεύουσας εὐρισκόμενα ἢ ἀνασκαπτόμενα εἰρήπια.

Εἶνε ἀλήθεια, ὅτι πολλοὶ ξένοι ἀρχαιολόγοι ἀσχολήθησαν μὲ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Θάσο, δυστυχῶς ὅμως περιώρισαν τὴν ἐργασία τους, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, μέσα στὸ περιθώριον τῆς ἐπιγραφῆς φολογίας. Δὲν ἐξάπλωσαν τὴν ἱστορία τῆς ἐμπρὸς στὰ μάτια τοῦ κόσμου, αὐτοὶ ποῦ εἶνε οἱ πλέον κατάλληλοι γιὰ μὲ τέτοια ἐργασία.

Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἴμεθα ὅλοι ὑποχρεωμένοι καὶ ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι καὶ κράτος καὶ ἄτομα νὰ καταβάλουμε κάθε προσπάθεια καὶ νὰ θέσουμε εἰς ἐνέργεια ὅλα τὰ μέγα γιὰ νὰ κάμουμε πανταχοῦ γνωστὴ τὴν Θάσο, τὴν ἱστορία τῆς καὶ τὸν πολιτισμὸς τῆς. Ἐπίσης μὲ κάθε τρόπο πρέπει νὰ κατασκευασθῆ στὴν νῆσον ἕνα ἀξιοπρεπὲς Μουσεῖον καὶ νὰ διανοιγοῦν μερικοὶ δρόμοι, ποῦ νὰ ὀδηγοῦν ἄλλοι στὰ ἀρχαία εἰρήπια καὶ ἄλλοι στὰ τοπεῖα, τὰ φροντωμένα ἀπὸ πεῦκα καὶ πλαισιωμένα

ἀπὸ σπάνιες γραφικότητες καὶ ἀπὸ τρεχάμενα δροσερὰ νερά.

Αὐτὸ εἶπε ὑποχρέωσις ὄλων μας, εἶπε ἕνας φόρος εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸ τμήμα τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ κόσμου, ποῦ σπμαντικὰ εἰσαέφερε στὴν ἐξέλιξι τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ καὶ ἀκόμα εἶπε μιὰ ἐκδήλωσις θαυμασμοῦ πρὸς τὰς φυσικὰς καλλονάς, ποῦ εἶπε μοναδικὸ καύχημα καὶ πολύτιμο στολίδι τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως.

Γιατὶ δυστυχῶς μὲ τὴν Θίτσο συμβαίνει σήμερα ὅ,τι ἀκριδῶς συνέβαινε ἄλλοτε μὲ τὴν Κνωσσὸ τῆς Κρήτης, τῆς ὁποίας πρὸ ὀλίγων ἀκόμα χρόνων ἦτο ἄγνωστος ὁ ἀληθινὰ μεγάλος πολιτισμὸς τῆς, ποῦ προηγῆθηκε ἐπίσης πολλὰ ἔτη τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος. Ὅταν μὲ τὰς τελευταίας ἀνασκαφὰς ἀνεπὴδῆσε ἀπὸ τὸ Κρητικὸ ἔθνος μέρος τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ, χωμένο στὰ δάση τῆς γῆς καὶ ληθμονημένο ἀπὸ ὄλους, ὁ κόσμος, καὶ πρῶτα οἱ ἀρχαιολόγοι καὶ οἱ σοφοί, ἔτριβαν τὰ μάτια τους ἔμπρὸς στὸ ἄγνωστο αὐτὸ ἀνθρώπινο μεγαλεῖο, ποῦ ἤκμασε ἐκεῖ κάτω χίλια καὶ πλέον χρόνια πρὸ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ ἴδιο συνέβη καὶ στὰς Μυκῆνας, ὅταν πρὸ ἐτῶν αἱ ἀνασκαφὰς ἀπεχωμάτωσαν τὰ εἱρεῖπια τοῦ ληθμονημένου καὶ ἀγνώστου ἕως τότε πολιτισμοῦ τῆς χώρας τοῦ Ἀγαμέμνονος. Τὸ αὐτὸ ἔγινε τώρα τελευταία καὶ μὲ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Αἰγύπτου, ποῦ μᾶς παρουσίασαν ἕνα ἀπροσδόκητο καὶ ἀνύποπτο πολιτισμὸν, ποῦ προεκάλεσε τὸν Ἰλιγγο τῆς ἐκπλήξεως καὶ ποῦ ἤκαματε χιλιετηρίδες δλόκληρες πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου.

Τὸ ἴδιο γίνεται σήμερα καὶ μὲ τὴν Θίτσο. Ὅταν καὶ εἰς αὐτὴν περκατωθοῦν αἱ ἀνασκαφὰς, ποῦ ἀρχισε ἀπὸ δεκαπενταετίας ἡ Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν, θὰ προκληθῆ καὶ γι' αὐτὴν ὁ θαυμασμὸς τοῦ ἀπροσδοκῆτου, ὅπως συνέβη καὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἀγνώστους στὴν ἱστορία λαοῦς, τῶν ὁποίων ὁ πολιτισμὸς εἶχε ταφῆ μέσα στὴν σιγηλὴ ἀγκαλιὰ τῆς γῆς.

Δυστυχῶς ὅμως αἱ ἀνασκαφὰς αὐτές, παρὰ τὴν προθυμία καὶ τὴν θεληματικότητα τῶν ἐταίρων τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, προχωροῦν πολὺ σιγά, γιατί δὲν ἔμποροῦν νὰ διατε-

θοὺν μεγάλα χρηματικά ποσά, ὅπως ἔγινε ἄλλοτε γιὰ ἄλλους ἀρχαιολογικούς τόπους. Καί εἶνε γνωστὸν, ὅτι μόνον μὲ τὰ μέσα αὐτὰ θὰ ἀποκαλυφθῇ γρήγορα ὁ ἀρχαῖος αὐτὸς κόσμος, ἡ σημαντικὴ αὐτὴ ἐποχὴ, ποῦ σήμερα κοιμᾶται στὸ βάθος τῆς γῆς ἐκεῖνης, ποῦ τόσο εὐνοήθηκε καὶ ἀπὸ τὴν φύσιν καὶ τόσο ζηλευτὰ ἐστολίσθηκε μὲ ὄλα τὰ σπάνια καὶ γοητευτικὰ κάλλη τῆς. Γιατὶ χωρὶς τὲς ἀνασκαφὲς αὐτές σὲ μεγάλη κλίμακα, μόνον μὲ τὲς ὀλίγες ἐπιγραφές, μὲ τὴν βραδυκίνητη σκαπάνη καὶ μὲ τὰ ὀλίγα χωρία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἐν εἶνε δυνατὸν νὰ γνωσθοῦν ὅσα πρέπει γιὰ τὸ σημαντικὸ αὐτὸ γεγονός, ποῦ λέγεται προϊστορικός πολιτισμὸς τῆς Θάσου.

Ἡ σημερινὴ δμως αὐτὴ ἀμέλεια καὶ ἀδιαφορία δὲν πρέπει νὰ ἐξακολουθήσουν, ὅπως ἔγινε γιὰ τόσους ἄλλους τόπους τῆς Ἑλλάδος, ποῦ ἔμειναν ἀνεκμετάλλευτοι, ἄγνωστοι καὶ περιφρονημένοι καὶ οἱ ὅποιοι ἐὰν εὐρίσκοντο σὲ ἄλλη χώρα, ποῦ θὰ διέθετε περισσότερα χρηματικὰ μέσα καὶ θὰ ἤξευρε καλλιτέρα νὰ τοὺς ἐκμεταλλεuthῇ, θὰ τὴν ἔκαμναν τὴν εὐτυχέστερη τοῦ κόσμου. Καὶ αὐτὸ γιὰ τὴν θὰ κατῶρρωνε νὰ προσελκύσῃ εἰς αὐτοὺς τοὺς θαυμαστάς τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ καὶ τῶν καλῶν τῆς φύσεως, καὶ μὲ τὴν ὀργάνωσιν τῆς βιομηχανίας τῶν ξένων θὰ ἤμποροῦσε νὰ δημιουργήσῃ πολυτίμους πόρους γιὰ τὴν εὐγμερία τῶν κατοίκων τῆς.

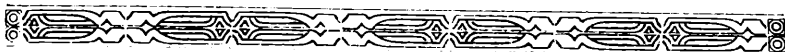
Καὶ ἡ Θάσος εἶνε ἓνας ἀπὸ τοὺς ξεχασμένους καὶ λησμονημένους αὐτοὺς τόπους. Εἶνε ἓνα νησί, χωμμένο σὲ μιὰ ἄκρη τοῦ Αἰγαίου, ἄγνωστο ἀπὸ ὄλους. Τὶ θὰ ἐγίνετο δμως ἐὰν ὑπῆρχαν ἐκεῖνοι, ποῦ θὰ ἤθελαν νὰ ἐκμεταλλεuthοῦν τ' ἀρχαῖα ἐρείπιά του καὶ πρὸ πάντων τὲς ἀπαράμιλλες φυσικὲς καλλονές του, ποῦ μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τῆς γοητείας των ἤμπορεῖ ὁ ἄνθρωπος, ὅπως πουθενὰ ἄλλοῦ, νὰ ξεκουράσῃ ξένοιαστος τὴν πονεμένη ψυχὴ του; Τὶ θὰ ἐγίνετο ἀληθινά, ἐὰν μέσα στὰ τόσα γραφικὰ τοπεῖα του, μέσα στὲς σύσκιες πλαγιὰς τῶν πευκοφυτευμένων βουνῶν του, κοντὰ στὰ παγερά νερά του, ἐκτίζοντο ἐπαύλεις καὶ ξενοδοχεῖα, ἐὰν διανοίγοντο δρόμοι γιὰ αὐτοκίνητα ἢ γιὰ ζῶα ἢ καὶ γιὰ πεζοὺς, ποῦ νὰ φθάνουν ἐπά-

νω στές ύψηλοκορφές τών βουνών, από τές όποιες ξεδιπλώνεται μιιά σπάνια και δυσεύρετη θέα; Τι θά έγίνετο εάν έφρόντιζαν ή Πολιτεία και αί Κοινότητες νά βοηθήσουν τήν καλλιέργεια τής άμπέλου, για ν' άρχίση νά παράγεται και πάλιν ό περιφημος «Θύσιος είνος» και νά ενισχύσουν τήν άγάπη και τήν περιποίησι προς τά όπωροφόρα δένδρα, με τά ώραια, κοκκινωπά και ευώδη ροδάκινα, με τά ευγευστα βύσινα και δαμάσκινα, με τά ξακουστά άμύγδαλα και με τά άρθονα συκα και φρούλα;

Θά μεταβάλλετο άσφαλώς τότε ή Θύσιος εις ένα μοναδικό κέντρο άπολαύσεως, εις ένα τόπο έξαιρετικό και πολυάκουστο, που θά έτρεχε ό κόσμος για νά τόν θαυμάση κ' επάνω στά μαγικά βουνά του νά ρουφήξη άτέλειωτα τήν γλύκα τής ζωής!

Θά μεταβάλλετο εις τό ώμορφώτερο νησί του Αιγαίου Πελάγους, που θά συνεκέντρωνε τές φυσικές ώμορφιές του συνδυασμένες με τήν ανθρώπινη φροντίδα και έπιμέλεια εις ένα σύνολο, τόσο χαριτωμένο και τόσο έλκυστικό, που θά έγίνετο ό τόπος κάθε διασκεδάσεως, κάθε άπολαύσεως και κάθε ιδιοτροπίας. Θά έγίνετο ή άληθινή νύφη του Αιγαίου!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Πολιτικά μεταβολαὶ τῆς Θάσου.

Αἱ φοβερῆς καὶ ἀλλεπάλληλες ἐπιδρομῆς κατὰ τῆς Θάσου τῶν διαφόρων ἐχθρῶν καὶ πειρατῶν, ποῦ εἶχαν καταντήσῃ πληγῇ καὶ μάστιγι, ἤμπορεῖ νὰ εἴπῃ κανεὶς ὅτι ἐπαυσαν στὲς ἀρχῆς τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει κάποια ἐποχὴ ἡσυχίας καὶ εὐτυχίας γιὰ τὴν ταλαιπωρημένη καὶ δυστυχοπληγμένη νῆσο. Δὲν ἀνέτειλαν βέβαια αἱ ἡμέρες τῆς παλαιᾶς χαρᾶς, δὲν ἐξύπνησε ἡ περασμένη δόξα τῆς καὶ δὲν ξαναάνοιξαν τὰ Μεταλλεῖα γιὰ νὰ ξαναδώσουν τὸ πολύτιμο μέταλλό τους. Αὐτὰ εἶνε περασμένα πλέον καὶ λησμονημένα μεγαλεῖα ποῦ δὲν ἤμποροῦν νὰ ξαναέλθουν στὴν Θάσο. Ἀλλὰ ἓνα ἀπροσδόκητο γεγονός ἐήλθε νὰ τὴν γλυτώσῃ, γιὰ πολὺν καιρὸ, ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ δουλεία, ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ θηριωδία καὶ σκληρότητα.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, πρώην καπνοπαραγωγὸς στὴν Καβάλλα καὶ ἔπειτα ἀξιοματικὸς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, μετέβη μὲ μικρὸ σῶμα Ἀλβανῶν στὴν Αἴγυπτο κατὰ τὸ 1799. Ἐκεῖ κατῴρθωσε ν' ἀποκτήσῃ μεγάλη ἐπιρροή, ἰδίως μετὰ τὴν νίκη τοῦ κατὰ τοῦ Τούρκου Διοικητοῦ καὶ τὴν ἐξολόθρευσι τῆς φυλῆς τῶν Μαμελούκων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχαν ἐπαναστατήσῃ κατὰ τῶν

Τούρκων οί Βαχαβίται, φυλή 'Αραβική, και είχαν καταλάβη την Μέκκα. Τότε ο Σουλτάνος Μαχμούτ έζήτησε την συνδρομή του Ισχυρού πλέον Μεχμέτ 'Αλή, ο οποίος πραγματικώς έξεστράτευσε έναντίον των και τους κατενίκησε.

Ο Σουλτάνος προς ανταπόδοσι των τόσων μεγάλων αὐτῶν ὑπηρεσιῶν του, και κατά ήέλησι αὐτοῦ τοῦ ίδιου, τοῦ έξώρρησε την Θάσο, όχι όμως κατά απόλυτο δικαίωμα κυριότητος, αλλά προς έκμετάλλευσι των πόρων της και προς τοῦτο κατά τὸ 1814 έξέδωκε τὸ σχετικὸ φερμάνι. Τὸ ότι ο Σουλτάνος δὲν έδώρησε κατά κυριότητα την νήσο στὸν Μεχμέτ 'Αλή, έξίγεται και ἀπὸ τὸ γεγονός, ότι έπεφύλαξε στὸ Τουρκικὸ κράτος τὸ δικαίωμα τῆς εισπράξεως ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ στρατιωτικοῦ φόρου, τοῦ φόρου χαρτοσήμου και τῶν τελωνειακῶν δασμῶν.

Ο Μεχμέτ 'Αλῆς ἅμα παρέλαβε την Θάσο ἀπὸ τοὺς Τούρκους παρεχώρησε πολλὰ προνόμια στοὺς κατοίκους της, τοὺς δὲ φόρους ποῦ εἰσέπραττε ἀπὸ την νήσο τους, εἶχε προορίση γιὰ την συντήρησι τοῦ φιλανθρωπικοῦ ἰδρύματος τῆς Καβάλλας, τοῦ λεγομένου 'Ιμαρέτ. Σκοπὸς αὐτοῦ ἦτο νὰ παρέχη βοηθήματα και δωρεὰν τροφή στοὺς πτωχοὺς, στοὺς γέροντας και σ' ἐκείνους ποῦ δὲν ἠμποροῦσαν γιὰ ἓνα οἰοδήποτε λόγο ν' ἀποζήσουν ἀπὸ την ἐργασία τους. Έννοεῖται ότι και αὐτὸς ο Μεχμέτ 'Αλῆς και οἱ διάδοχοί του δὲν έπαυσαν νὰ στέλλουν και ἀπὸ την Αἴγυπτο χρήματα γιὰ την συντήρησι τοῦ 'Ιμαρέτ και την ἐκτέλεσι τοῦ φιλανθρώπου σκοποῦ του.

Ο Μεχμέτ 'Αλῆς ἀπὸ ἀπλοῦς Διοικητῆς τῆς Αἰγύπτου ἔγινε κατόπιν Ἀντιβασιλεύς της, οἱ δὲ διάδοχοί του ἀργότερα ἔλαβαν τὸ ὄνομα τοῦ Χεδίδου, δηλαδὴ τοῦ Βασιλέως. Η Θάσος καθ' ὅλη την διάρκεια τῆς Βασιλείας τοῦ Μεχμέτ 'Αλή και τῶν διαδόχων του ὑπῆρξε, ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπη, τὸ εὐτυχέστερο τμήμα τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ. Οἱ φόροι τοὺς ὀπίλους εἰσέπρατταν οἱ Αἰγύπτιοι ἦταν μιθραμνοί. Τούρκοι στρατιῶται και δημόσιοι ὑπάλληλοι δὲν ὑπῆρχαν στὴν νήσο. Οἱ ὀλίγοι ἀντιπρόσωποι τῆς Αἰγυπτιακῆς κυβερνήσεως οὔτε ἠθελαν, οὔτε ἠμποροῦσαν νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Θάσους ἀπὸ τοῦ

νά έχουν απόλυτη ἐλευθερία κινήσεως και σκέψεως.

Ἐπίσης γιὰ τὴν ἀπόδοσι τῆς δικαιοσύνης λειτουργοῦσε στὴν νῆσο και κινητὸ Δικαστήριον, μὲ πρόεδρο Τουρκο δικαστὴ ἑλληνομαθῆ και μὲ μέλη προύχοντας Θασίους. Τὸ Δικαστήριον αὐτὸ ἐδίκαζε ὅλες τὲς πολιτικὲς και ποινικὲς ὑποθέσεις ὄχι μὲ γραπτὸ νόμον, ἀλλὰ κατὰ συνείδησι και σὲ γλῶσσα ἑλληνική.

Κατὰ τὸ 1888, κατ'ἰνίαν ἀιτήσεως τῶν Θασίων, ἰδρύθηκε στὴν Θάσο και Πρωτοδικεῖο, πάλι μὲ πρόεδρο Τουρκο ἑλληνομαθῆ και μὲ μέλη ἀπὸ προύχοντας ἐντοπίους και τὸ ὅποσον ἐδίκαζε κατὰ τὴν τουρκικὴ νομοθεσία και σὲ ἑλληνικὴ πάλι γλῶσσα. Μετὰ δέκα ὅμως ἔτη εἰστέθη στὴν διαδικασίαν ἡ τουρκικὴ γλῶσσα. Τὸ 1902 οἱ Τουρκο ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ μερικὲς ἐσωτερικὲς ταραχὲς και ἐριδες μεταξὺ τῶν κατοίκων και τῶν ὀργάνων τῆς Αἰγυπτιακῆς κυβερνήσεως ἀνακατέλαβαν τὴν νῆσον, γιὰ νὰ ἐπαναφέρουν δῆθεν τὴν διασαλευθεῖσα τάξι και ἀπὸ τότε ἡ Τουρκικὴ ἀστυνομία ἀνέλαβε και πάλι τὰ καθήκοντά της.

Κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸν ἐπανῆλθε στὴν νῆσον ἡ Τουρκικὴ διοίκησις και ἡ Τουρκικὴ δικαιοσύνη, χωρὶς ὅμως νὰ θιχθοῦν και οἱ χάριν τοῦ Ἰμαρὲτ τῆς Καβάλλας εἰσπραττόμενοι ἀπὸ τὴν νῆσον φόροι. Ἡ Τουρκικὴ μάλιστα κυβέρνησις ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλλῃ στοὺς κατοίκους νέους φόρους, πρᾶγμα ποῦ ἐγέννησε διαμαρτυρίαι και ἐξεγέρσεις αὐτῶν, αἱ ὅποιαι και ἐματαίωσαν τὴν ἐπιβολή τους.

Τὰ ἐξαιρετικὰ ὅμως αὐτὰ προνόμιά τους οἱ Θάσιοι δὲν τὰ ἐχρησιμοποίησαν κατελλήλως. Κατὰ τὰ ὀγδοῆκοντα ἔτη, ποῦ ἦσαν ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν και εἶχαν τόσες ἐλευθερίας, δὲν ἔκαμαν ἀπολύτως τίποτε γιὰ νὰ καλλιτερεύσουν τὴν θέσι τους ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν και τὴν πνευματικὴν ἀποψιν. Ἡ ἐλευθερία ποῦ τοὺς ἐδόθηκε δὲν παρήγαγε και ἀναλόγους καρπούς. Ἡ δυστυχία και ἡ ἀμάθεια δὲν μεταβλήθηκαν. Ἴσως γιὰτὶ ἡ συμφορὰ τοῦ παρελθόντος τοὺς εἶχε σβύσῃ κάθε προοδευτικὴ σκέψιν και τοὺς ἐνάρκωσε κάθε πρωτοβουλία.

Ἡ κατέληψις τῆς νήσου ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος.

Ἔτσι εἶχαν τὰ πολιτικὰ πράγματα στὴν Θάσον, ὅταν ἄρχι-

σε ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος. Μετὰ τὴν ἤττα τῆς Τουρκίας καὶ τὴν κατάληψιν τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν, τὸ φῶς τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἐφθασε καὶ πρὸς τὴν Θάσο. Τὴν 18 Ὀκτωβρίου 1912 λόχος πεζικοῦ, ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Δ. Κονταράτο, κατελάμβανε τὴν νῆσον. Μετὰ τὸν ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον καὶ τὴν νικῆν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατελήφθη καὶ ἡ ἀντικρὺ τῆς Θάσου Καβάλλα καὶ τὴν 13 Ἰουλίου 1913 ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος μὲ τὸ Ἀντιτορπιλικὸν «Δόξα» μετέβη εἰς τὴν Θάσον, ὅπου τοῦ ἐγίνε θριαμβευτικὴ ὑποδοχὴ.

Μετὰ δύο καὶ πλέον χιλιάδες χρόνια, κατὰ τὰ ὅποια ἡ πολυπαθὴς Θάσος ἐδούλεψε σὲ πολλοὺς δεσπότας καὶ ὑπέστη ἀνεκδιήγητες δοκιμασίας καὶ δυστυχίες, ἔδλεπε νὰ ἐπανέρχεται πάλιν ἡ χαμένη ἐλευθερία τῆς, μὲ τὸ σύμβολον πλέον μιᾶς ἐθνικῆς ἐνότητος, ποῦ ἐβίδιζε πρὸς ἓνα συντονισμένον σκοπὸν, πρὸς τὸν αὐτὸν δρόμον μιᾶς ἐνωμένης ἐθνικῆς κατευθύνσεως. Ὅταν οἱ δυστυχεῖς Θάσιοι ἀντίκρουσαν τὸν Ἑλληνα Βασιλέα καὶ τὴν λάμψιν τῶν κανονίων τοῦ Ἀντιτορπιλικικοῦ, ἔπεσαν χάμω εἰς τὴν γῆν, γιὰ νὰ φιλήσουν τὸ χῶμα, ποῦ θὰ ἐδοκίμαζε καὶ πάλιν τὰς θοπλίας τοῦ ἀέρα τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας.

Μέσα ἀπὸ τὸ βάθος τῶν αἰώνων οἱ Θάσιοι, βουτυγμένοι στὲς τρομερώτερες δυστυχίες, λυγισμένοι ψυχικῶς ἀπὸ τὰς σκληρότερες καταστροφάς, ἤντησαν, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, τὴν ἐλπίδα ἐνὸς καλλιτέρου μέλλοντος. Καὶ ὅταν ἀντίκρουσαν τὴν λάμψιν τοῦ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ πιστέψουν εἰς τὴν μεγάλην ἐθνικὴν ἐφορτήν. Ὅταν ὁμως συνῆλθαν ἀπὸ τὴν ἐκστασιν τῆς ἀπροσδοκίτου μεταβολῆς καὶ ἐνοιῶσαν τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐλευθερίας ἄρχισαν νὰ ἐπανακτοῦν τὸ πρῶτον ἑαυτοὺς θάρρος. Ὑπὸ τὴν σκέπη τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἡ Θάσος σήμερον προάγεται καὶ μὲ ὅλες τὰς ἀτέλειαι καὶ τὰς μικροδοκιμασίας ἀρχίζει νὰ βαδίζῃ πρὸς ἓνα σταθερὸν καὶ εὐτυχημένον μέλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Τὶ παράγει σήμερον ἡ Θάσος.

Ὅπως ἀναφέρεται σὲ προηγούμενα κεφάλαια, ἡ Θάσος ἂν καὶ εἶνε χώρα ὄρεινὴ καὶ δασώδης, ἔμως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα παρήγαγε πολλὰ προϊόντα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ ξακουστότερα ἦσαν ὁ οἶνος, ὁ περιφημὸς εἰς ὅλην τὴν ἀρχαιότητα, τὰ λεπτόκαρα καὶ τὰ ἀμύγδαλα.

Δυστυχῶς ὅταν κατεπλάκωσαν τὴν Θάσο αἱ συμφορές, ἡ καλλιέργεια τῶν προϊόντων αὐτῶν παραμελήθηκε, γιὰτὶ οἱ κάτοικοι τῆς, ζῶντες μέσα σὲ ἀτελείωτη δυστυχία, προσπαθοῦσαν νὰ σωθοῦν πρῶτα αὐτοὶ ἀπὸ τῆς διάφορας ἐπιδρομῆς, πρᾶγμα ποῦ ἦτο ἢ συνεχῆς σκέψις τῶν καὶ ἢ διαρκῆς ἀπασχόλησις τῶν. Ἐκτὸς ἔμως ἀπ' αὐτὸ οἱ ἐπιδρομεῖς, ἀγροῖκοι καὶ φαῦλοι, κατακτηταὶ καὶ ληστᾶί, ἀσυνείδητοι καὶ αἰμοχαρεῖς, εἶχαν καταστρέψῃ καὶ ὅλα τὰ ἀμπέλια καὶ τὰ ὀπωροφόρα δένδρα. Ὅταν δὲ ἡ Θάσος ἐξῆλθε ἀπὸ τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἀθλιότητος ἦτο πλέον γυμνὴ ἀπὸ κάθε καλλιέργεια κάθε εἴδους προϊόντων.

Δασικὰ καὶ ὄρουκτὰ προϊόντα.

Αἱ διάφορες ἐπιδρομῆς κατὰ τῆς Θάσου, ἐκτὸς τῶν ἄλλων σκοπῶν, ἐγίνοντο καὶ γιὰ τὴν προμήθειαν ξυλείας ἀπὸ τὰ δάση τῆς γιὰ τὴν κατασκευὴν ἰδίως πλοίων. Ἐπὶ αἰῶνας διάφοροι ἔθνη ἐπέπεσαν ἐναντίον τῆς, ὅπως προηγουμένως ἐγίνε λόγος,

και χιλιάδες πλοίων κατασκευάσθηκαν από την ξυλεία των άπεράντων δασών της, τα όποια έχρησιμοποιησαν οι διάφοροι πειραταί για τές έπιδρομές και τές λεηλασίες των νήσων και των παραλλίων και αυτής άκόμα της Θάσου. Άθελα έτσι ή Θάσος έδινε στους διαφόρους αυτούς ληστές τα ύλικά μέσα για να έκτελουν τούς αίμοχαρείς και άπανθρώπους σκοπούς τους. Αυτή όμως ή άγρία και συνεχής και άσυστηματοποίητη καταστροφή των δασών, μαζί με την έλεύθερη κοπή των δένδρων για τές άλλες ανάγκες των κατοίκων και των κατακτητών, κατέστρεψαν έντελώς τα δάση της νήσου. Τήν καταστροφή συμπλήρωσαν αι πυρκαϊές και κατά τούς τελευταίους αυτούς χρόνους ή κοπή άφθονης ξυλείας από τούς Γάλλους, που κατείχαν την νήσο κατά την διάρκεια του Εύρωπαϊκού πολέμου.

Γι' όλους τούς άνωτέρω λόγους τα δάση της Θάσου, άν και είνε άφθονα και πυκνόφυτα, θεωρούνται σήμερα καταστραμμένα, γιατί δεν ήμπορουν να δώσουν πλέον κατάλληλη και ανάλογη οικοδομήσιμο και ναυπηγήσιμο ξυλεία. Δυστυχώς δε και ο δασικός νόμος, που ανέλαβε να προστατεύση τα δάση της Θάσου, είνε και αυτός πολύ σχολαστικός και γραφειοκρατικός και έγέννησε την δυσφορία των κατοίκων.

Κάθε νόμος πρέπει να έχη μέσα του και κάποια σκοπιότητα, γιατί άλλώς αποβαίνει όχι μονάχα άνωφελής, αλλά και βλαβερός. Για τον λόγο αυτόν και ο δασικός νόμος, τουλάχιστον για την Θάσο, πρέπει ν' άπλοποιηθῆ και ν' άπαλλαχθῆ από τό σύστημα της χαρτογραφίας του, που αναγκάζει τούς κατοίκους για την κοπή δύο ή τριών δένδρων να υποβάλλονται σε μύριες διατυπώσεις και να δαπανούν ποσά, τα όποια ίσως δεν θα ίσοφαρίζουν με την αξία της ξυλείας.

Τα δάση για την Θάσο είνε μια πηγῆ, πλούτου άνεκτίμητη. Γι' αυτό τό κράτος έχει την υποχρέωση, κατόπιν από μελέτη πρρσεκτική, να παράσχη στους κατοίκους της κάθε δυνατή διευκόλυνση για την έκμετάλλευσί τους. Γιατί έκτός από την καύσιμο, την οικοδομήσιμο και την ναυπηγήσιμο ξυλεία, που ήμποραυν, άφθονα να παραχθούν, με τό καιρό και με την προφύ-

λαξί τῶν δασῶν ἀπὸ αὐθαίρετο λεηλασία, ἤμπορεῖ νὰ συστηματοποιηθῆ καὶ ἡ συλλογὴ τῆς βήτηνης, τοῦ κατραμίου, τοῦ δαδίου καὶ τοῦ πευκοφλοιοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον παράγεται ἡ χρήσιμη γιὰ τὴν θυροδεψία βαφή.

Ἐπίσης τὰ πευκά εὐνοοῦν καὶ τὴν μελισσοκομία, ἡ ὁποία μάλιστα κατὰ τὰ τελευταία χρόνια εὐδοκίμησε καὶ προήχθηκε πᾶρα πολὺ καὶ ἀποτελεῖ ἓνα σημαντικό πόρο γιὰ τοὺς κατοίκους τῆς νήσου. Ὅλα αὐτὰ εἶνε προϊόντα σπουδαιότατα, ποῦ μποροῦν καὶ τὴν ἐθνικὴ παραγωγὴ νὰ αὐξήσουν καὶ ν' ἀποβοῦν ὄχι εὐκαταφρόνητη πηγὴ πλουτισμοῦ γιὰ τὴν νῆσο. Αὐτὸ ὅμως θὰ γίνῃ ὅταν καὶ τὸ κράτος θελήσῃ νὰ δείξῃ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν παραγωγὴ καὶ ἐνθαρρύνει τοὺς κατοίκους μὲ τὴν παροχὴ κάθε εἴδους εὐκολίας καὶ μὲ τὴν συστηματοποίησι τῆς δασικῆς καὶ γεωργικῆς νομοθεσίας του.

Ἐκτὸς ὅμως αὐτῶν ἡ Θάσος ἔχει σημαντικό ὀρυκτὸ προϊόν καὶ τὰ μάρμαρά της, τὰ περίφημα, τὰ τόσο ξακουσμένα καὶ τόσο περιζήτητα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ εἰς τὴν ἀφθονία τῶν ὁποίων ὑφείλεται καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ της. Μὲ τὴν δουλειὰ καὶ τὴν δυστυχία τῆς Θάσο ἐλησμονήθηκάν μαζί καὶ αὐτά, ὅπως ἐλησμονήθηκε καὶ ἡ περασμένη δόξα της καὶ αὐτὸ ἀκόμα τὸ ὄνομά της.

Κανείς σήμερα δὲν γνωρίζει, ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ Θάσος ἔδωκε ἀφθονὰ τὰ μάρμαρά της αὐτά, μὲ τὰ ὁποῖα κατασκευάσθησαν ποῖοις ζερεὶ πόσαι οἰκοδομαὶ καὶ πόσα ἀγάλματα, ποῦ ἐστόλισαν τὴν νῆσο καὶ πόσα ἐδοκοπίσθησαν στὰ πέρατα τοῦ κόσμου. Κανείς ἐπίσης δὲν γνωρίζει, ὅτι καὶ σήμερα τὰ στήθια τῶν βουνῶν της κρύβουν τὸν ἴδιο πολύτιμο θησαυρὸ, ποῦ μπορεῖ καὶ πάλι ν' ἀποδώσῃ τὸ ὕλικὸ γιὰ πολυτελεῖ ἔργα οἰκοδομικῆς καὶ γλυπτικῆς. Δυστυχῶς ὅμως καμμιά δὲν ἐδόθηκε προσοχὴ καὶ εἰς αὐτὸ καὶ καμμιά δὲν ἐγίνε ἐκμετάλλευσις τοῦ καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν μένει ἀγνώστη καὶ αὐτὴ ἡ πηγὴ τοῦ πλοῦτου τῆς Θάσου.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ξακουσμένα μάρμαρά της ἡ Θάσος εἶχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὰ περίφημα Μεταλλεῖα της καὶ μάλιστα

τὰ χρυσοφόρα, εἰς τὰ ὅποια ὀφείλει τὸ μεγαλεῖο της καὶ τὴν ὑπέροχη τοῦ πολιτισμοῦ της ἐξέλξει, ὅπως στὰ προηγούμενα κεφάλαια ἀναφέρεται. Τὸ πολύτιμο αὐτὸ προῖόν εἶχε ἀναγκάσει τοὺς ἀρχαίους Θασίους νὰ ἀνασκάψουν τὴν γῆ σὲ ἑκατοντάδας μέτρων βάθος, ποῦ ἔως σήμερα σώζονται τὰ στόμια τῶν χρυσοφόρων αὐτῶν πηγῶν καὶ νὰ ἀποκομίσουν ὅλο τὸ περιεχόμενό τους, ὥστε σήμερα νὰ θεωρῆται ἡ Θάσος σχεδὸν ἐξαντλημένη ἀπὸ αὐτό.

Ἄλλ' ἐὰν τὸ μέταλλο αὐτὸ δὲν ὑπάρχει πλέον στὴν Θάσο, σὲ τόση μεγάλη ἀφθονία, ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὑπολογίζεται ὅμως ὅτι ὑπάρχουν ἀκόμα σήμερα περὶ τὰ δέκα Μεταλλεῖα, ἀπὸ τὰ ὅποια εἶνε δυνατὸν νὰ ἐξαχθῇ ὁ ψευδάργυρος, ὁ μόλυβδος, ὁ χαλκός, ὁ σίδηρος, τὸ ἀντιμώνιον, ὁ ἀργυρος καὶ ὁ χρυσοῦς αὐτὸς, εἰς ἐλάχιστη ὅμως ποσότητα.

Ἄλλοτε, μέχρι τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, εἶχε λάβῃ ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν κυβέρνησι τὸ προνόμιον τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν Μεταλλείων τῆς νήσου ὁ Γερμανὸς Σπάϊδελ, μετὰ τὸν πόλεμον ὅμως σχηματίσθηκε νέα ἐταιρία μετὰ τὸ ὄνομα «Ἀνώνυμος Ἑλληνικὴ Μεταλλουργικὴ καὶ Μεταλλευτικὴ Ἑταιρία» μετὰ τὰς Ἀθήνας καὶ ἡ ὅποια ἄρχισε τὰς ἐργασίας της μόλις πρὸ δύο—τριῶν ἐτῶν.

Αἱ ἐργασίες τῆς Ἑταιρίας αὐτῆς διενεργοῦνται σήμερα πρὸς τὰς νοτιοδυτικὰς πλευρὰς τῆς νήσου, ὅπου ὑπάρχουν καὶ ἀρχαῖα Μεταλλεῖα, ἀπὸ τὰ ὅποια ἄλλοτε οἱ κάτοικοι ἐβγαλαν ἀφθονία μολύβδου καὶ σιδήρου καὶ τῶν ὁποίων τὰ στόμια καὶ αἱ ἐκσκαφὰς διακρίνονται ἔως σήμερα καὶ χρησιμοποιοῦνται καὶ ἀπὸ τοὺς νέους μεταλλωρύχους. Μάλιστα πρὸ ὀλίγων χρόνων εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ στόμια αὐτὰ ἀνακαλύφθησαν καὶ τὰ σανδάλια ἀρχαίου ἐργάτου. Ἀπὸ τὰ Μεταλλεῖα αὐτὰ ἐξάγεται σήμερα ἡ καλαμίνα, μετὰλλευμα ποῦ περιέχει κατὰ τὸ πλεῖστον ψευδάργυρον, ἀνθρακὰ καὶ ὀξυγόνο καὶ ἔχει περίβλημα ἀπὸ μάρμαρον, σίδηρον καὶ βαρίτην καὶ τὴν ὁποίαν δὲν ἐγνώριζαν οἱ ἀρχαῖοι καὶ γι' αὐτὸ εἶνε σήμερα τὸ μόνον μετὰλλευμα ποῦ εὐρίσκεται ἀφθονοὶ στὰ Θασιακὰ Μεταλλεῖα.

Φυτικά προϊόντα.

Όπως κατά την αρχαιότητα έτσι και σήμερα η Θάσος ήμπορει νά παράγη άφθονα, έκτός από την άμπελο, τής οποίας ή καλλιέργεια ήτο τόσο έντατικώς διαδομένη άλλοτε, και άλλα φυτικά προϊόντα. Ή έλαία δέν είνε γνωστόν, ένν καλλιεργείτο κατά την αρχαιότητα, σήμερα όμως είνε τó κυριώτερο προϊόν τής Θάσου, τά δέ 900,000 περίπου έλαιόδενδρά τής, όταν καταλλήλως και έπιστημονικώς τά περιποιηθούν, ήμπορουν ν' άποδοϋν σημαντική πηγή τλούτου.

Έργαται σκάπτοντες σέ Μεταλλεία
40-50 μέτρων βάθους.

Δυστυχώς όμως και στό προϊόν αυτό δέν έδόθηκε καμμιά προσοχή, ένν είνε γνωστόν, ότι ή έλαία μέ μικρή περιποίησι άποδίδει δεκαπλάσιο τόν καρπό τής. Έπίσης ένν έξιμερωθούν και τά άγριά έλαιόδενδρα, ό άριθμός τών έλαιών ήμπορει νά πολλαπλασιασθῆ και από τó προϊόν τους αυτό νά τραφῆ και πλουτισθῆ διπλάσιος άριθμός κατοίκων τής νήσου.

Έκτός από την έλαία μποροϋν στην Θάσο νά εϋδοκιμηθούσιν, όπως και κατά την αρχαιότητα, και πολλών ειδών όπωροφόρα ένδρα, τών όποίων μάλιστα ή διάδοσις και ή καλλιέρ-

γεια θά προσθέση άλλον σηµαντικὸ πλοῦτο στὸν τόπο καὶ θά φέρη ἰσοξύγιο στὴν παραγωγὴ. Αὐτὸ εἶνε πᾶρᾶ πολὺ ἴσουδατο γιὰ τὴν δενδροκομικὴ καλλιέργεια, γιὰτι στὴν περίπτωδι ἀφορίας ἢ καταστροφῆς τοῦ ἐλαιοκάρπου θά μωρῶ ν' ἀνακουφί ζῃ τοὺς κατοίκους ἢ παραγωγὴ αὐτῶν ἢ καὶ τὸ ἐναντίον κατὰ τὴν περίπτωσι ἀφορίας αὐτῶν καὶ ἔτσι ὁ γεωργὸς δὲν θά ἀποθάνεται τὰ δυσάρεστα ἀποτελέσματα τῆς μονοκαλλιέργειας.

Δυστυχῶς δμως ἡ προσοχὴ τῶν κατοίκων δὲν ἐστράφηκε καὶ πρὸς τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς καλλιέργειας, ἐνῶ εἶνε ἀναμφισβήτητο, ὅπως συνέδη καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὅτι ἡ παραγωγὴ τῶν ὀπωρικῶν καὶ ἡ ἐμπορία των εἶνε ἕνας μεγάλος καὶ ἀνεκτίμητος πλοῦτος. Ἡ ὀπωροκομία σήμερα εἶνε μιὰ εὐκολη καὶ ἀπλὴ καλλιέργεια, ἢ ὅποια, ὅταν βοηθῆ καὶ τὸ ἔδαφος, μὲ ὀλίγο κόπο ἢμπορεὶ ἀσφαλῶς νὰ εὐδοκημῆσῃ καὶ ν' ἀποδώσῃ πολλαπλάσια. Ἐκτὸς δμως τῆς ἐμπορίας τῶν ὀπωρῶν ἢμπορεὶ νὰ ἐξασφαλισθῆ καὶ ἡ βιομηχανοποίησις αὐτῶν, ποῦ θ' ἀποβῆ σπουδαιότατος κλάδος τοῦ ἐμπορίου.

Τὰ ὀπωροφόρα δένδρα, τὰ ὅποια ἢμποροῦν ἀσφαλῶς νὰ εὐδοκημῆσουν στὴν Θάσο, εἶναι κατὰ πρῶτον ἢ ἀμυγδαλιὰ καὶ ἢ λεπτοκαρυὰ. Καὶ τῶν δυὸ ἢ ἀφθονη παραγωγὴ ἦτο γνωστὴ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, καθὼς καὶ ἢ προτίμησις των ἀπὸ ὁμοια προϊόντα ἄλλων χωρῶν. Ἐπίσης ἢ ροδοκινιὰ εἶνε δένδρο ποῦ ἐξαιρετικὰ εὐνοεῖται ἀπὸ τὸ Θασιακὸ ἔδαφος, ἀφοῦ καὶ σήμερα ὑπάρχουν στὴν Θάσο ροδάκινα, δυστυχῶς σὲ ἐλάχιστη ποσότητα, ποῦ ζυγίζουν τὸ καθένα ἔως μισὴ ὀκά. Ἐπίσης ἢμπορεὶ εὐδοκίμως νὰ καλλιεργηθῆ καὶ ἢ καρυδιὰ, ἢ ἀχλάδι, ἢ συκιὰ, ἢ βερυκοκκιά, ἢ μήλι, καὶ ἢ κάστανια.

Ἐκτὸς δμως ἀπὸ τ' ἀνώτερα δὲν πρέπει νὰ λησιμονητῆ καὶ ἢ ἀμπελοργία, αὐτὴ ποῦ κατὰ τὴν ἀρχαιότητά ἐκάμε γνωστὴ τὴν Θάσο εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον, αὐτὴ ποῦ τῆς ἔδωσέ τὸ πολυτιμότερο προϊόν τῆς, τὸν «Θάσιον οἶνον». Περιφημὸς αὐτὸς, καθὼς εἶνε γνωστὸν, κατὰ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ, ἐκάμε ἐξ ἴσου φημισμένη τὴν νῆσο, ὅπως καὶ οἱ νάοι τῆς καὶ οἱ διάφορῆς μεγαλοπρεπεῖς τελετῆς τῆς.

*Ίσως τὸ ἔδαφος τῆς Θάσου, ἴσως καὶ τὸ κλίμα της νὰ συντελοῦν, ὥστε καὶ σήμερα, δύου εἶνε δυνατὸν νὰ παραχθῇ γνήσιο κρασί τῆς Θάσου, νὰ ἔχη ἓνα σπάνιο ἄρωμα, μιὰ εὐχάριστη γεῦσι καὶ μιὰ ἐξαιρετικὴ εὐωδία. Ὅποιος κατορθώσῃ νὰ πιῇ γνήσιο κρασί τῆς Θάσου, μόνον ἐκεῖνος ἠμπορεῖ νὰ ἐννοήσῃ γιατί οἱ ἀρχαῖοι τόσο ἐκτιμοῦσαν τὸν «Θάσιον οἶνον» καὶ τὸν

*Ελαιόδενδρα ἡλικίας 1800 περίπου ἐτῶν.

θεωροῦσαν δεῖγμα πολυτελείας ἢ σπατάλης καὶ γιατί αἱ Ἑταῖραι προτιμοῦσαν αὐτὸν στὰ πλούσια γεύματά τους καὶ στὰ ὀργιαστικὰ συμπόσια τους. Καὶ ἀκόμα θὰ δικαιώσῃ τοὺς Ρωμαίους Ἀυτοκράτορας καὶ τὴν Κλεοπάτρα, ποῦ ἔστελναν ἐξεπλητῆδες πλοῖα γιὰ νὰ τοὺς φέρνουν τὸ Θάσιο κρασί καὶ τοὺς ἄλλους βαρβάρους τῆς βορείας Εὐρώπης λαούς, ποῦ ἔρριχναν

στά πόδια τῶν Θασίων ἐμπόρων τὰ πλούτη τους, γιά νά προμηθευθοῦν τὸ εὐγευστο καὶ ἀρωματωδὲς προϊόν τους.

Ἡ καλλιέργεια λοιπὸν τῆς ἀμπέλου καὶ σήμερα ἔμπορει, καὶ μάλιστα μὲ τὴν τελειοποίησι ποῦ παρέχει ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις, νά ξαναδῶσῃ στὴν νῆσο σημαντικὸ οἰκονομικὸ πόρο καὶ ὁ «Θάσιος οἶνος» νά ξαναγίῃ καὶ πάλι γνωστός, ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, πρᾶγμα ποῦ δὲν εἶνε οὔτε δύσκολο, οὔτε πολυδάπανο, ὅταν θὰ ὑπάρξῃ ἡ θέλησις γι' αὐτὸ.

Οἱ κάτοικοι ὅμως τῆς νήσου εἶτε ἀπὸ ἀδιαφορία, εἶτε ἀπὸ ἔλλειψι διδασκαλίας καὶ ὑποδείξεως δὲν ἔδωκαν ποτὲ προσοχὴ στὴν καλλιέργεια τῶν ὀπωροφόρων αὐτῶν δένδρων καὶ στὴν ἀμπελοργία, ποῦ μόνον αὐτῇ θὰ ἔλυνε τὸ τόσο δύσκολο καὶ τρομακτικὸ οἰκονομικὸ ζήτημά τους, ποῦ τοὺς κρατεῖ σήμερα σὲ διαρκῆ δυστυχία καὶ ἀπόγνωσι καὶ διώχνει μέρος αὐτῶν ἔξω ἀπὸ τὴν νῆσο καὶ μάλιστα πρὸς τὰ φθοροποιὰ Καπνεργοστάσια. Τῆς Πολιτείας καθήκον καὶ τῶν διαφόρων Σωματίων ὑποχρέωσις εἶνε νά διδάξουν τοὺς κατοίκους καὶ νά κατευθύνουν τὴν προσοχὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τους πρὸς τὲς πλουτοφόρες αὐτὲς καλλιέργειες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Πόλεις καὶ χωριά τῆς Θάσου.

Ἐάν κατά τὸν μεσαίωνα ἡ Ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα ὑπέφερε ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς τόσων καὶ τόσων βαρβάρων καὶ ἔάν κατόπιν ἐστέναξε ἀπὸ τὴν βαρεῖα δουλεῖα τῶν Τούρκων καὶ ἔάν χιλιάδες Ἑλλήνων ἔβαψαν μὲ τὸ πολῦτιμό τους αἷμα τὸ χῶμα τῆς πατρίδος των, τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους μαζὶ μὲ ὅλα τὰ κακὰ τῶν ληστρικῶν καὶ πειρατικῶν ἐπιδρομῶν, ποῦ ἦσαν ἡ μάλιστα καὶ ἡ θύελλα καὶ ἡ κόλασις γιὰ τοὺς κατοίκους των, ὑπέστησαν καὶ τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἐξολόθρευσίν τους. Οἱ πειραταὶ εἶχαν τοὺς σκοτώσει ὅλους ἢ τοὺς εἶχαν ἐξανδραποδίσῃ ὅλους καὶ τοὺς πωλήσῃ σκλάβους. Ἦταν τότε αἱ μαυρὲς ἡμέρες τοῦ σκοτεινοῦ καὶ ζοφεροῦ μεσαιῶνος, ποῦ ἡ ἱστορία του εἶνε γεμάτη ἀπὸ ἀμάθεια καὶ ἀπὸ φρικαλεότητα.

Εἰς τ' ἀνωτέρω κεφάλαια πολλὰς φορὰς εἶχε σημειωθῆ, ὅτι καὶ τῆς Θάσου οἱ κάτοικοι θὰ ἐξαφανίζοντο κατόπιν ἀπὸ μιᾶ τέτοια θεομηνία, ἔάν δὲν εἶχαν τὰ δάση τους, εἰς τὰ ὅποια νὰ καταφεύγουν καὶ νὰ κρύπτονται καὶ ἔάν ἀκόμα δὲν εἶχαν τὴν ξυλεῖα τους, ποῦ τοὺς διευκόλυνε εἰς τὸ ν' ἀνοικοδομοῦν γρηγορὰ καὶ ἀδύπνα τὰς κατοικίας τους καὶ ἔτσι νὰ ξανακτίζον τὰ καταστραφόμενα χωριά τους. Ἀπὸ τὰ σημερινὰ χωριά τῆς Θάσου τὰ ἀρχαιότερα εἶνε ὁ Θεολόγος, ἡ Παναγία, αἱ Μαρτῖς, τὸ Ραχῶνι καὶ τὸ Καζαβίτι. Ὅλα τὰ ἄλλα εἶνε πολὺ μεταγε-

νέστερης εποχής, μόλις ενός ἢ δύο αἰώνων.

III σημερινή πρωτεύουσα.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς νεωτέρους αὐτοῦ συνεισμοῦ τῆς νήσου εἶνε καὶ ἡ σημερινή πρωτεύουσα τῆς Θάσου, καὶ ὀνομάζεται Λιμὴν καὶ ἡ ὀπεία εἶνε κτισμένη ἀκριβῶς ἐπάνω στὴν ἐπιχωματωμένη ἀρχαία πρωτεύουσα, καὶ ἔφερε τὸ ἴδιο μὲ τὴν νήσο ὄνομα. Ὁ Λιμὴν ἄρχισε νὰ κτίζεται μόλις πρὸ ἑκατὸ ἐτῶν.

Ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους ἡ παλαιὰ πρωτεύουσα τῆς Θάσου ἦτο ἔρημη καὶ ἀκατοίκητη καὶ μόνον ἡ τοποθεσία της, οἱ σωζόμενοι λιμένες της καὶ τὸ ὑπὸνυμιον τῆς θαλάσσης της παρεῖχαν εὐνοϊκὸ καὶ ἀσφαλὲς καταφύγιον στοὺς πειρατὰς καὶ στοὺς ἄλλους ἐπιδρομείς, οἱ ὅποιοι εὐκόλα μποροῦσαν ν' ἀφαιρῶσαν εἰς αὐτὴν τὰ πλοῖα τους. Ἀπὸ τὸν φόβον τῶν πειρατῶν οἱ Θάσιοι δὲν τολμοῦσαν νὰ κατέλθουν ἀπὸ τὰς χαράδρας τῶν βουνῶν στὴν παραλία τῆς παλαιᾶς τῶν πρωτεύουσας. Γι' αὐτὸ ἐπὶ αἰῶνας αἱ βροχαὲς καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ τὰ χιόνια ἀνεμπόδιστα πρέσερναν τὰ χῶματα ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐρειπωμένην πρωτεύουσα, ἕως οὗ τὴν ἀπέκρυψαν στὰ βάθη τους σιωπηλὴ καὶ λησμονημένη.

Ὅταν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ἄρχισε νὰ περιστέλλεται ἡ πειρατεία καὶ μάλιστα μετὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι, ὅποταν δὲν ἦτο πλέον εὐκόλη ἡ ἐξίσκησις τοῦ ληστρικοῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος, οἱ κάτοικοι τῆς Θάσου μποροῦσαν ἀκίνδυνα πλέον νὰ κατέρχονται στὴν παραλία, νὰ κατασκευάζουν ἱστιοφόρα καὶ μὲ αὐτὰ νὰ σχίζουσι καὶ πάλι τὰ γαλῶνὰ νερὰ τοῦ Αἰγαίου. Κατόπιν ἀπὸ αἰώνων περιορισμὸν καὶ ἀκούσια φυλάξις μέσα στὰ μικρὰ τους νησιά, οἱ Θάσιοι ἄρχισαν καὶ πάλι νὰ ἔρχονται σὲ ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν ἀπέναντι ἀκτὴ τῆς Μακεδονίας καὶ μὲ τὰς ἄλλας νήσους καὶ νὰ ξαναοίγουν τὰ μάτια τους πρὸς τὴν ζωὴ τοῦ ἄλλου κόσμου, ὅπως ὁ τυφλὸς κατόπιν ἀπὸ μεγάλη ἀρρώστεια ξαναβλέπει τὸ φῶς τοῦ Ἥλιου.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ κάτοικοι ἑνὸς ἀπὸ τὰ μεγαλεῖ-

Η θαυμαστή άποψη της σημερινής πρωτεύουσας
μή τούς βράχους του άρχοντα Λιμένος της.

τέρη και ἀρχαιότερα χωριά, τῆς Παναγίας, ποῦ ἀπέχει περί τες δυὸ ὥρες ἀπὸ τὴν παραλία τῆς ἀρχαίας πρωτεύουσας, ἀρχισαν νὰ κατέρχονται εἰς αὐτὴν καὶ νὰ τὴν χρησιμοποιοῦν ὡς λιμένα καὶ ἐπίνειό τους. Ἀλλὰ εἶχαν ξεχάσῃ τὸ ὄνομά της, γιὰτὶ εἶχαν χάσῃ καὶ τὴν ἱστορικὴ τους μνήμη. Δὲν ἐνθυμοῦντο τίποτε ἀπὸ τὸ παρελθόν της, γιὰτὶ τὸ εἶχε καλύψῃ ἀπὸ τὰ μάτια τους τὸ παραπέτασμα δυστυχημένων χρόνων. Καὶ ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματός της «Θάσος» τῆς ἔδωκαν τὸ ὄνομα Λιμῆν, ποῦ εἶνε μιὰ γεωγραφικὴ ἔκφρασις καὶ ποῦ σημαίνει μέρος δευτερεύουσας σημασίας καὶ ἐξυπηρετικὸ ἄλλης πόλεως.

Ἡ συνήθεια, ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ ἀφροντισία ἔκαμαν, ὥστε σιγά—σιγά ἡ ἐπάνω στὴν ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς νήσου κτισθεῖσα νέα πόλις νὰ λάβῃ ὀριστικὰ τὸ ὄνομα αὐτὸ τοῦ Λιμένος. Πόσος ἐξευτελισμὸς γιὰ τὸν ἱερὸ τόπο τῆς παλαιᾶς πόλεως, ποῦ ἔτσι τὸν ἔκαμαν νὰ καταπέσῃ ἀπὸ τὸ παρελθοντικὸ του ὕψος καὶ νὰ χρησιμοποιεῖται πλέον ὡς ἄπλοος Λιμένας ἑνὸς ἀγνώστου χωριοῦ! Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν πρέπει νὰ ἐπανορθωθῇ ἡ ἀδικία καὶ ν' ἀποδοθῇ στὴν νέα πρωτεύουσα τῆς νήσου τὸ ἀρχαῖο της ὄνομα. Νὰ ὀνομασθῇ δηλαδὴ καὶ πάλι Θάσος ἢ Θασία καὶ γιὰ τὴν ἀκρίβεια, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν τιμὴ τοῦ περασμένου μεγάλου της.

Τὰ πρῶτα κτίρια τῆς σημερινῆς πρωτεύουσας τῆ Θάσου φαίνεται πῶς ἐκίσθησαν μετὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι, γιὰτὶ ξένος περιηγητὴς ποῦ ἐπέρασε ἀπὸ τὴν νήσο κατὰ τὸ 1828 ἀναφέρει, ὅτι εὑρῆκε εἰς αὐτὴν ἕνα καπηλεῖο, μιὰ μόνον οἰκία καὶ δυὸ καλύδες, ποῦ ἐχρησίμευαν ὡς κατοικίες τῶν ὀλίγων ναυτιλλομένων, ποῦ εἶχαν τολμήσῃ νὰ ξαναρριχθοῦν στὸν θαλάσσιο δρόμο καὶ νὰ ζητήσουσαν τὴν τύχη καὶ τὴν εὐτυχία τους μακριὰ ἀπὸ τὸ ἄγρον καὶ ἀποκλεισμένο νησί τους.

Ἀπὸ τὰ μέσα ὁμοῦ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὁπότεσαν πλέον ἔπαυσε ὀλότελα ἡ πειρατεία, οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ Παναγία, καθὼς καὶ ἄλλων χωριῶν, ἀρχισαν σιγά—σιγά νὰ κατέρχονται πρὸς τὸν Λιμένα, νὰ ἐγκαθίστανται ἐκεῖ, νὰ ἀνεγείρουσαν οἰκοδομὰς καὶ νὰ δημιουργοῦσαν ἐμπορικὴ κίνησι. Ὅταν δὲ ἡ

νέα πόλις ἀπέκτησε ἀρκετούς κατοίκους και κίτρια, οί Τουρκοί και οί ἀντιπρόσωποι τοῦ Χεδίβη τὴν ἔκαμαν πρωτεύουσα τῆς νήσου. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴν ἀρχίζει ἡ ἐξέλιξις τῆς νέας πόλεως, ποῦ ἔγινε κατόπιν τὸ μόνο και κυριώτερο κέντρο ὀλοκλήρου τῆς νήσου.

Σήμερα ὁ Λιμὴν ἔχει περὶ τὲς 2500 κατοίκους, συγκεντρώνει δὲ ὄλη σχεδὸν τὴν ἐμπορικὴ κίνησι τῆς Θάσου. Εἰς αὐτὴν ἐδρεύουν και αἱ δικαστικὲς, αἱ διοικητικὲς και αἱ λιμενικὲς ἀρχές, ποῦ μὲ τὰ νήματά τους σέρνουν πρὸς αὐτὴν τοὺς ἀνθρώπους και τὰ συμφέροντά τους. Εἰς αὐτὸ τὸ ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν νέα πόλι ὀφείλεται και τὸ ξύπνημα τῶν κατοίκων, ἡ ἀνέγερσις πολλῶν και σημαντικῶν οἰκοδομῶν, ὅπως Ξενοδοχείων και ἄλλων ἐμπορικῶν καταστημάτων, ἡ χάραξις και ἡ στρώσις μερικῶν δρόμων και τελευταία ὁ ἀπλετος ἠλεκτροφωτισμός τῆς.

Ὅταν κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον οἱ Γάλλοι κατέλαβαν τὴν Θάσον ἔφεραν εἰς αὐτὴν και ἀφθονα νερά ἀπὸ τὰ ὑπερκειμένα βουνά, δροσερά και ὑγιεινά, ποῦ ἀπὸ δέκα βρῦσες, σκορπισμένες ἀνά τὴν πόλι, τρέχουν ἀπὸ τότε ἀκατάπαυστα νύχτα και μέρα.

Ἔτσι σιγὰ—σιγὰ ἡ νέα πρωτεύουσα, ἔλαβε τὴν ὄψι μικρᾶς ἀλλὰ νοικοκυρεμένης πόλεως, ποῦ τῆς δίνουσι ὄλη τὴν χάρι και ὄλη τὴν δροσιὰ τὰ κρυερά και διαυγῆ νερά τῆς, ἡ φιλοτιμία τῶν κατοίκων τῆς και τὸ ἀφύπνισμα τοῦ μακρυνοῦ παρελθόντος τῆς, ποῦ γεννᾷ τὴν ἐπιθυμίαν ἐνὸς καλοῦ παρόντος και ἐνὸς ἀκόμα καλλιτέρου μέλλοντος.

Δὲν ἔχουμε τὰ ἀκριβῆ στοιχεῖα γιὰ νὰ περιγράψουμε τὲς φυσικὲς καλλονὲς τῆς Θασιακῆς πρωτευούσης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἀπὸ τὲς σημερινὲς ὅμως ὀμορφιὲς τῆς κρίνουμε και φανταζόμεθα κ' ἐκεῖνες, ποῦ ἦσαν και τότε τόσο σπάνιες και τόσο ἐξαιρετικὲς, ποῦ ἐγοῆτευαν και ἐνέπνεαν και αὐτοὺς τοὺς ποιητάς. Ἡ σημερινὴ πρωτεύουσα στολιζέται μὲ ὄλες τὲς φυσικὲς αὐτὲς χάρες και μπορεῖ ὑπερήφανα νὰ καυχηθῆ, ὅτι περιβάλλεται ἀπὸ τὴν πειὸ μαγευτικὴ φύσι, ποῦ μὲ τὲς ὀμορφιὲς

της τές ἄρθαστες, με τήν πρασινάδα της τήν ἀτελειωτη, με τήν γοητεία της τήν ἀπέραντη και με τήν ἐπιβολή της τήν σαγγηνευτική, τήν κάμνει μιὰ ἀπό τές ὠραιότερες τοποθεσίες που μποροῦν ν' ἀντικρύζουν τ' ἀνθρώπινι μάτια. Ὅλίγα ἴσω; μέρη μποροῦν νά συγκριθοῦν με αὐτήν. Σπάνια κανεὶς ἤμπορεῖ νά συναντήσῃ τόσα φυσικὰ στολίδια, συγκεντρωμένα εἰς ἓνα και τὸν αὐτὸν τόπο.

Καὶ ἀλιθινὰ. Γύρω τὰ βουνά, στολισμένα με ἀπειρα πεῦκα, στέλλουν στήν μικρὰ πόλι τήν δροσιά τους και τὸ ὄξυγόνο τους. Γύρω ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ γαλανὴ θάλασσα, ἀναπαυμένη στὰ ἤρεμα νερά της, στέλνει και αὐτὴ πρὸς τήν θρυλλικὴ πόλι τές μαρμαριγές της και τὸ ἰώδιό της. Καὶ ἔτσι νομίζει κανεὶς πῶς πζλεύουν τὰ στοιχεῖα της φύσεως ποιὸ ἀπ' αὐτὰ νὰ στολίσῃ γοητευτικώτερα τὸν τόπο αὐτόν, κάτω ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀναπαύεται μιὰ ἀρχαία πόλις και ἐπάνω κτίζεται μιὰ ἄλλη καινούργια, ποῦ δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ συγκριθῇ με τήν παλαιά, μὲ ἡ ὁποία αἰσθάνεται τὸ γύρω μεγαλεῖο και τὸν κάτω πολύτιμο θηταχυρὸ και ὑψώνεται ὑπερήφανη γιὰ τήν ἐξαιρετικὴ κτῆτῆ της αὐτῇ, ἔτοιμη νὰ διαλαλήσῃ, ὅτι ἀπὸ τὸ θάνατο της παλαιᾶς ἡ γεννήσῃ τήν νέα δόξα τῆς Θάσου.

Ἡ Θασιακὴ πρωτεύουσα εἶνε περιτριγυρισμένη και με ἀκτές, που πότε τές θωπεύουν αἱ δροσερές αὔρες και πότε τές ἀφροδέρνουν τὰ ἀγριεμένα κύματα τῆς φουσκοθαλασσίας. Ἄλλες ἀπὸ αὐτὲς εἶνε ἀμμώδεις, ἄλλες ἀπότομες, με βράχους ἀποκρήμνους και ἄλλες ἴσες, με μεγάλους βράχους που τοὺς βρέχει χαϊδευτικὰ τὸ κύμα.

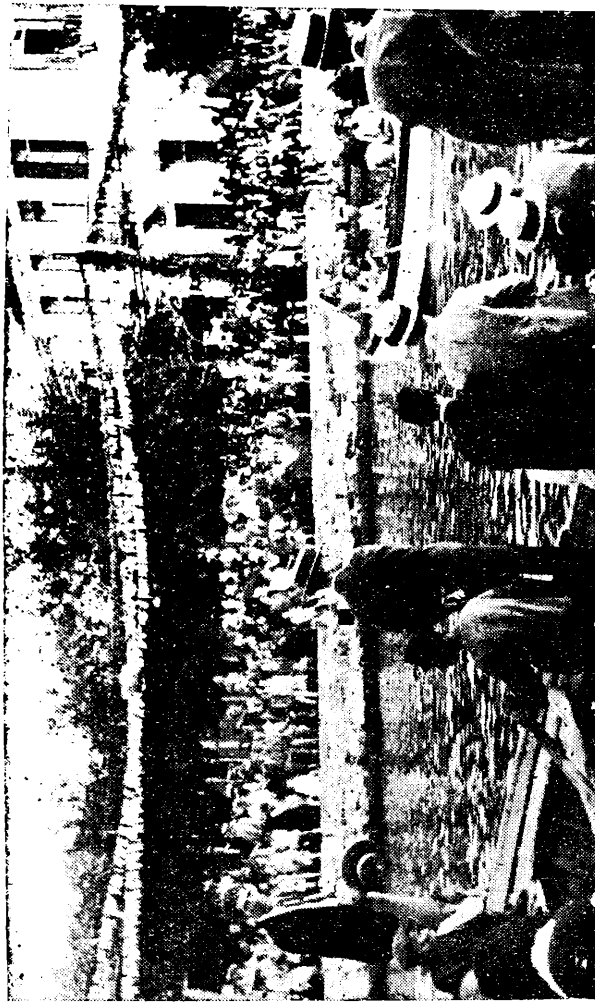
Ὅταν κανεὶς κάμψῃ τὸν Πετρόβραχο, τὸ μικρὸ ἀκρωτήριο, που εἶνε κατάντικρυ τῆς Θεσσοπούλας, συναντᾷ τές ἀνατολικές ἀκτὲς τῆς νήσου, που σχηματίζουν μικροὺς χαριτωμένους κολπίσκους. Ἀπὸ ἐκεῖ τὸ μάτι τοῦ ἀνθρώπου κυλᾷ ἐλεύθερο κάτω στὸν δρίζοντα πρὸς τήν Σαμοθράκη και πειὸ πέρα, πρὸς τὸν Ἑλλησποντο και μακρύτερα, πρὸς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὸ ἀγέρι τῆς Ἰωνίας φυσᾷ ἐκεῖ ἀκατάπαυστο και φέρει ἀπὸ τήν Ἀνατολὴ τὰ μύρα και τήν δροσιά, τὸ ἀπαλὸ χᾶψ.

δεμα και την γλυκειά νωχέλια. Ἐκεῖ σ' αὐτὲς τὲς ἀκτὲς και σ' αὐτοῦ; τοῦ; μαρμαρένιους βράχους ἡμπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ λούζεται μὲ τὲς ὑπεριώδεις ἀκτῖνες τοῦ Ἡλίου και μὲ τὰ ὀλοκάθαρα νερά τῆς θάλασσης και νὰ ῥοφᾷ ἀχόρταγα τὴν γλύκα τῆς ζωῆς και τὴν ἀσάλευτη ὑγεία, ποῦ κατασκευάζει τὰ δυνατὰ κορμιὰ.

Οἱ σημερινοὶ κάτοικοι τοῦ Λιμένος εἶνε ἄνθρωποι ἐργατικοὶ και εὐφυνεῖς, μεταξὺ δὲ αὐτῶν εὐρίσκει κανεὶς και ἐπιστήμονας και ἄλλους μορφωμένους, ποῦ ξέρουν νὰ αισθάνονται τὸ περασμένο μεγαλεῖο τοῦ τόπου των και ξέρουν ἀκόμα ἀρκετὰ πράγματα ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο πολιτισμὸ τῶν προγόνων των, ἐδῶ κ' ἐκεῖ, σὰν κομμάτια μαρμάρηνα τῶν ἀγαλμάτων και τῶν μετώπων τῶν ναῶν και τῶν δημοσίων κτιρίων, ποῦ ἄλλοτε ὑψώνοντο ὑπερφανα στὸν τόπο τους. Ἀνάμεσα σ' αὐτοῦ; ὑπάρχει και ἓνας ἀφανῆς Θάσιος, εἰς τὸν ὅποιον ἔχει ἀνατεθῆ ἄπὸ τὴν Γαλλικὴ Σχολὴ ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀνασκαφῶν και ὁ ὅποιος γνωρίζει λεπτομερῶς ὀλη τὴν ἱστορία τῆ; πατρίδος του, ὀλα τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τῆς και ἔχει ἓνα πλοῦτο γνῶσιον ποῦ θὰ τὲς ἐζήλευε κάθε ἐπιστήμων. Εἶνε ὁ Πολύγνωτος Κλωνάρης. Και ἓνας ἄλλος, νοσταλγὸς τῆς παλαιᾶς δόξης τῆς, γεμάτος ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια τῆς καταγωγῆς του, ὀραματίζεται μιὰ νέα δόξα τῆς πατρίδος του, ἐφάμιλλη πρὸς τὴν περασμένη και ἡ πίστις του αὐτῆ τοῦ γεννᾷ τὴν χαρὰ τῆς ἀναμονῆς τῆς. Εἶνε ὁ Ἰωάννης Λαμπέρης.

Εἰς τὴν πρωτεύουσα τῆ; Θάσου ἀρχισαν ἀπὸ πέρυσι νὰ τελοῦνται και κολυμητικοὶ και λεμβοδρομικοὶ ἀγῶνες. Μετὰ δυὸ χιλιάδες ἔτη εἰς τὰ ἴδια ἐκεῖνα γαλανὰ νερά ξαναζοῦσιν αἱ εὐγενικὲς αὐτὲς ἐνασχολήσεις, ποῦ ἦσαν τόσο ἀγαπητὲς στοῦ; ἀρχαῖους Θασίους και ποῦ αὐτὲς ἐδυνάμωσαν τὰ κορμιὰ και ἐπραταῖωσαν τὲς ψυχὰς τῶν ναυτίλλων ἐκείνων, ποῦ ἀτρόμητοι θαλασσοπόροι, ἐφέρονταν στοῦ; ἱστοῦ; τῶν πλοίων των τὰ κυριαρχικὰ σήματα τῆς πατρίδος των και στοῦ; μακρυνοῦ; τόπους τὴν ἐπιβολὴ τοῦ πολιτισμοῦ των.

Εἶναι ἀλήθεια, ὀτι ὁ Λιμὴν δὲν ἔχει φθάσῃ ἀκόμα στὴν

Οι πρώτοι λειψοδρομικοί και κολυμβητικοί αγώνες στην πρωτεύουσα της Θάσου την 7ην Αυγούστου 1927

περιωπή ποῦ ἔπρεπε νὰ εὐρίσκειται, ἀνάλογα πρὸς τὴν εὐμορφία τῆς τριγύρω φύσεως καὶ πρὸς τὴν ἀρχαιολογικὴ του σημασία. Ὀλίγη καλὴ θέλησις ἀπαιτεῖται γιὰ νὰ μεταβληθῆ σὲ μιὰ ἐξαιρετικὴ καὶ ἐνδιαφέρουσα πόλι, ἀνώτερη ἀπὸ τόσες ἄλλες, ποῦ ζὲν ἔχουν τὰ δικὰ της χαρίσματα. Ὅταν μάλιστα ἐκτὸς ἀπὸ τὲς ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαπὰς κατασκευασθῆ μιὰ προκυμαῖα καὶ ἓνας περαθαλάσσιος δρόμος, τότε ἀναμφισβήτητα ἡ Θάσις πρωτεύουσα θὰ μεταβληθῆ σὲ σημαντικὸ ἀρχαιολογικὸ τόπο καὶ σὲ σπάνια θερινὴ διαμονή, ποῦ θὰ ἔχῃ ὅλες τὰς δυνατὰς ἀπολαύσεις καὶ ποῦ θὰ τὴν ζηλεύσουν πολλὰς παραθαλάσσιες πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐρώπης.

Σήμερα ὁ Λιμὴν εἶνε τὸ μοναδικὸ θερινὸ κέντρο κυρίως τῶν κατοίκων τῆς Καβάλλας, οἱ ὅποιοι ἔρχονται ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐποχὴ, ποῦ ὁ καύσωνας τοῦ θέρους φλογίσῃ τοὺς στενοὺς δρόμους τῆς πόλεως των. Τὰ διάφορα μικρὰ ἀτμόπλοια, ποῦ ἐκτελοῦν τὴν συγκοινωνία μὲ τὴν Καβάλλα, καταστόλιστα μεταφέρουν κάθε μέρα ἄπειρα πλήθη ἐκδρομῶν, ποῦ μὲ τὰ τραγούδια τους καὶ μὲ τὰς χαρούμενες φωνὰς τους δίνουν μιὰ ἐορταστικὴ ὄψι καὶ ἐξαιρετικὴ φαιδρότητα στὴν μικρὴ πόλι καὶ τὴν ξυπνοὺν ἀπὸ τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀτίτραχην ζωὴν της, ποῦ περνεῖ ξαπλωμένη μέσα στὰ κάλλη της.

Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου.

Ἡ Θάσις ἀριθμεῖ σήμερα περὶ τῆς 13 χιλιάδες κατοίκων, γιὰτὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πρωτεύουσά της ἔχει στὸ ἐσωτερικὸν της περὶ τὰ δώδεκα μεγάλα καὶ μικρὰ χωριά, ἀπὸ τὰ ὅποια ἄλλα μὲν εὐρίσκονται ὀλίγο μακρὰν ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ ἄλλα μὲτα στὰς χαράδρας καὶ στὰς πλευρὰς τῶν βουνῶν. Τὰ χωριά αὐτά, ὅπως καὶ ἀνωτέρω ἀναφέρεται, ἐκτίσθησαν κατὰ διαφορὰς ἐποχὰς καὶ μποροῦν νὰ διακριθεοῦν σὲ δυὸ κατηγορίας, ἀνάλογα πρὸς τὴν τοποθεσίαν τους, δηλαδὴ στὰ ἀρχαιότερα ποῦ εἶνε κτισμένα στὸ δάθος τῶν χαραδρῶν καὶ στὰ νεώτερα ποῦ εἶνε κτισμένα στὰς ράχας τῶν βουνῶν καὶ στὰς παραλίαις.

Τὰ πρῶτα ἐκτίσθησαν μέσα ἐκεῖ στὴν ἀφάνεια τῶν σιγι-

λῶν χαραδρῶν γιὰ νὰ μὴ εἶνε ὀρατὰ ἀπὸ τὴν θάλασσα, ἀπὸ τοὺς περατῆς, ποῦ μὲ τὲς φοβερῆς ἐπιδρομῆς τους, ἔσπερναν στὸν παλαιὸ καιρὸ τὴν θάνατο καὶ τὴν καταστροφή στοὺς δυστυχεῖς κατοίκους. Τὰ χωριὰ αὐτὰ εἶνε ἡ Παναγία, ὁ Θεολόγος, αἱ Μαρτιῆς καὶ τὸ Καζαβίτι. Χωμένα καὶ σήμερα ἀκόμα στὸ δάθος τῶν χαραδρῶν φαίνονται ζαρωμένα καὶ δειλὰ ἀπὸ τὸν φόβο καμμιᾶς νέας πειρατικῆς ἐπιδρομῆς. Τὰ δεύτερο, τὰ ὀρατὰ ἀπὸ τὴν θάλασσα χωριὰ, εἶνε κτισμένα σὲ μέρη ποῦ ἀντικρύζουν ἀνοικτὸ τὸν ὄριζοντα, σὰν νὰ μὴ φοβοῦνται πλεον κανένα κίνδυνο καὶ ποῦ χωμένα μέσα στῶν πεύκων τὲς ἐλαφροσκιῆς ἀναπαύονται ἀμέριμα.

Τὰ χωριὰ Παναγία—Θεολόγος.

Τὸ πρῶτο χωριὸ, ποῦ συναντᾷ κανεὶς διευθυνόμενος ἀνατολὰ ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τῆς νήσου, εἶναι ἡ Παναγία. Ὁ δρόμος ποῦ ὁδηγεῖ εἰς αὐτὸ σκιάζεται ἀπὸ πανύψηλα πεύκα καὶ διακόπτεται ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἀπὸ ἄφθονα τρεχούμενα νερά. Εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ, κοντὰ σὲ κρυόνερες πηγές, εἶνε κτισμένο ἓνα μικρὸ, ἐρειπωμένο καὶ μελαγχολικὸ Μοναστήρι, τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ποῦ τὸ φυλάγει μιὰ ἀφωσιωμένη καὶ θεοσεβούμενη καλόγρια, ποῦ ἀκούραστα διηγίεται τὰ θαύματα τοῦ Ἁγίου, τὴν φτώχεια τοῦ Μοναστηριοῦ καὶ ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴ τῶν διαξαιτῶν γιὰ τὴν συντήρησί του.

Ἡ Παναγία εἶνε χωριὸ φημισμένο γιὰ τὰ πολλὰ καὶ κρύα νερά του. Κανένα ἄλλο χωριὸ τῆς Θύσου δὲν ἔμπορεῖ νὰ συγκριθῆ μὲ αὐτὸ στὴν ἀφθονία τῶν παγερῶν νερῶν, ποῦ στοὺς θερμοῦς; μῆνας τοῦ θέρους εἶνε μιὰ μοναδικὴ καὶ ἀσύγκριτη ἀπόλαυσις. Ἄλλ' ὅπως εἶνε χωμένο τὸ χωριὸ αὐτὸ μέσα στὴν χαράδρα καὶ σφυχτοδένεται μὲ τὰ τριγύρω ὑψηλὰ βουνά, φαίνεται σιωπηλὸ καὶ μελαγχολικὸ, σὰν κλεισμένο σὲ κλουβί, χωρὶς θεά, ἐνῶ ὀλίγα μέτρα μακρὰν του διανοίγεται πρὸς τὴν θάλασσα ὠραία καὶ ἀπέραντη πεδιάδα, σπαρμένη ἀπὸ ἐλαιόδενδρα, μὲ χρωματισμοὺς, ποῦ ἐναλλάσσουν καὶ ποικίλλουν στὸ μάτι τοῦ παρατηρητοῦ, εἰς ὅλη τὴν ἔκτασί της ἕως κάτω

στήν άμμώδη καμπυλωτή παραλία τής θάλασσας.

Στό χωριό αυτό παράγονται και τά μεγαλύτερα και ώραιότερα ροδάκινα, πού στό χρώμα και στόν γεύσι είνε άνώτερα άπό όλα τής Ελλάδος. Καί όμως οί κάτοικοι του δέν τά καλλιεργούν και δέν τά πολλαπλασιάζουν, γιατί δέν θέλησαν νά πεισθούν, ότι αυτά είνε τό μοναδικό χάρισμα τών άγρών των, προΐν που θά τό έζήλευε κάθε τόπος και θά τό άκριβοπλήρωνε κάθε πλούσιος.

Τό μεγαλύτερο όμως και σπουδαιότερο χωριό τής Θάσου είνε ο Θεολόγος. Κτισμένο πρό πολλών αίωνων μέσα σέ μιá πλατειά χαράδρα, πρός τό νοτιοανατολικό μέρος τής νήσου, έχει περί τούς 2500 κατοίκους, πολλά μεγάλα και ευρύχωρα σπήτια, κτισμένα κατά τό άρχοντικό σύστημα τών παλαιών καλών καιρών και ανθρώπους μορφωμένους, μεταξύ τών όποιων και έπιστήμονας και μερικούς που έζησαν άρκετά χρόνια στην Άμερική και σέ άλλα ξενητεμένα μέρη. Στό ανατολικό μέρος του χωριού, πέραν του χειμάρρου, σώζονται τά έρείπια και τοῦ τουρκικού συνοικισμού, ό όποιος καταστράφηκε όταν πρό έως περίπου αΐωνος τόν έγκατέλειψαν οί όλίγοι Τούρκοι κάτοικοί του.

Κατάντικρυ του Θεολόγου, πρός τήν ανατολική πλευρά, όρθώνεται όπερήφανο και φουντωμένο ένα άρκετά ύψηλό βουνό, τό όποιον οί κάτοικοι τό όνομάζουν «Κορφή». Είς αυτό οδηγεί ένα μονοπάτι, πού περνά άπό άτελειώτα πεύκα, ανάμεσα άπό τά όποια πότε—πότε διαφαίνεται κανένα μέρος τής θάλασσας, σάν ένα κομμάτι χρυσαφιού άστραφτερού και ανάμεσα άπό τά όποια διαπερνά θροΐζοντας άγέρι άπαλό σάν τό θαμβάκι και γλυκό σάν τό μέλι, πού παράγουν αί άριστερά και δεξιά μέσα στό δάσος σκορπισμένες κυψέλες, πού εξαπολύουν άμέτρητες μέλισσες και έναρμονίσουν τό δόισμά τους μέ τές έλαφροφύτητες ριπές του άγέρα.

Τό μονοπάτι αυτό οδηγεί μέ μύριους έλιγμούς σέ μιá σιγοστάλακτη πηγγή δροσερού και γευστικού νερού, σέ μιá πλαγιά βουνού, πλημμυρισμένη άπό πεύκα, μέ ένα μόνο άνοιγμα πρός

τὴν θάλασσα καὶ μὲ ἀπόλυτη καὶ ἀδιατάρακτη σιγή. Ἐκεῖ μορ-
ρεῖ ὁ ἄνθρωπος, μακρὰν ἀπὸ τοῦ κόσμου τὴν τύρβη καὶ τὴν ἀ-
ναταραχή, νὰ ὑψώσῃ τὴν ψυχὴν του πρὸς τὴν ἀγνότητα καὶ τὴν
νοῦ του πρὸς τὰς σκέψεις, τὰς ἀνώτερες ἀπὸ τὴν κοινὴν χυδαί-
ετητα τῶν μικρανθρώπων. Τὸ ἴδιο μονοπάτι προχωρώντας ὁδη-
γεῖ σὲ μιὰ ὑψηλότερη πρᾶπλευρῃ κορυφῇ τοῦ βουνοῦ, ἀπὸ τὴν
ὁποῖαν ὁ παρατηρητὴς βλέπει νὰ ξανοίγεται μπροστὰ του
ποικίλλη καὶ ἀπέραντη θέα καὶ νὰ διαγράφονται ζωγρα-
φιστὲς αἱ ἄκτες τῆς νήσου ἀπὸ τὴν Θασοπούλα, τὸ μικρὸ νησί
τοῦ εὐρίσκεται ἀπέναντι τῆς πρωτευούσης, ἕως τὸν Ἄθωνα.

Τὸ ἐγκαταλειμμένο «Κάστρο».

Δυτικὰ τοῦ χωριοῦ Θεολόγου καὶ ἐπάνω σὲ ἐκταμένο ὄρεπ-
διο ἑνὸς ἄλλου βουνοῦ εὐρίσκεται τὸ χωριὸν Κάστρο, τὸ ὁποῖ-
ον φαίνεται πῶς στὸν παλαιότερον καιρὸν, ὅπως δείχνουν καὶ με-
ρικὰ εἰρηπεῖα του, εἶχε τείχος, μικρὸ καὶ κακοκτισμένο, τὸ λεγό-
μενον κάστρο, ἀπὸ τὸ ὁποῖον πιθανότατα ἔλαβε τὸ χωριὸν τὸ ὀ-
νομά του. Ἡ ὑπαρξις τοῦ τείχους αὐτοῦ εἶνε μοναδικὴ σὲ ὁλό-
κληρῃ τὴν Θάσο. Πουθενά, σὲ κανένα ἄλλο χωριὸν τῆς νήσου,
δὲν ὑπῆρχε παρόμοιον τείχος, τὸ ὁποῖον ὑπολογίζεται ὅτι εἶναι
τῶν Βυζαντινῶν χρόνων. Φαίνεται δὲ, ὅτι οἱ κάτοικοι του κα-
τὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τοῦ μεταίωνα, ἐπιφελοῦμενοι τῆς
φυσικῆς ὀχυρότητος τῆς τοποθεσίας του, ποῦ τὴν ξεχωρίζουν
ἀπὸ τὰ γύρω βουνὰ ἀπότομα καὶ δυσκολοανάβατα πλαγιῆς,
τὸ περιέβαλαν μὲ τείχος καὶ τὸ κατέστησαν ἀπόρθητον, γὰρ
νὰ μποροῦν νὰ ἀμύνονται ἐναντίον τῶν ληστῶν καὶ πειρατῶν.
Ποιὸς ξέρει δὲ πόσες φορές στὸ τείχος αὐτὸ δὲν θὰ συνή-
φθησαν μάχες καὶ πόσες φορές δὲν θὰ ἐπροστάτευσεν τοῦτο τοὺς
κατοίκους του ἀπὸ τὰς τρομερὰς ἐπιδρομὰς ;

Σήμερον στὸ χωριὸν αὐτὸ δὲν ὑπάρχουν πλέον κάτοικοι. Αἱ
περισσότερες οἰκοδομῆς του σώζονται, ἀλλὰ εἶνε ἔρημες. Μόνον
ἓνας πικρὰς φυλάγει τὴν ἐκκλησιὰν τοῦ χωριοῦ καὶ διαβάζει κα-
τάμηνος κ' ἔρημικὸς κάθε πρωτὶ τὰς εὐχὰς καὶ ψάλλει τὰ
τροπάρια κ' ἓνας ἀπόκληρος κανδυλανάπτῃς ἀναβοσδύνει τὰς

θαμπερές κανδύλες της. Καί ακόμα μερικοί ποιμένες οδηγούν εκεί τόν χειμώνα τὰ πρόμινιά τους, γιά νά τὰ προσφύλαξουν ἀπό τοὺς πάγους τοῦ χειμώνα καί ἀπό τοῦ θορρηᾶ τ' ἀγριοφυσήματα. Κανένας ἄλλος δὲν κατοικεῖ στὸ χωριὸ αὐτὸ, ποῦ θαρρεῖς πῶς μέσα στὴν μελαγχολία του καί στὴν μοναξιά του κλαίει λυπητερά τὴν ἐρήμωσί του.

Ἡ τοποθεσία τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ ὁμοιάζει ἀληθινὰ πρὸς ἕνα μεγάλο ἐξώστη, ἀπὸ τὸν ὅποιον μπορεῖ κανεὶς, σὰν ὑπεράνθρωπος, ν' ἀποσκοπήσῃ τὰ τριγύρω βουνά, ποῦ στολισμένα μετὴν θαθυπράσινη στολή τους, μαλώνουν ποῖδ νά φανῆ πειδ ὠμορφώτερο ἀπὸ τὸ ἄλλο καί τὴν κατάντικρυ θάλασσα, ποῦ χρυσίζεται στές ἀκτίνες τοῦ Ἡλίου, πέρα ἐκεῖ ἔως τὴν Χερσόνησο τοῦ Ἄθωνα.

Στὸ Κάστρο μὲ ὄλο τὸ ὕψος του ὑπάρχουν ἄφθονα νερά, ποῦ τρέχουν ἀκατάπαυστα ἀπὸ τρεῖς μεγάλες θρύσες. Τὰ κρύα αὐτὰ νερά, συνδυασμένα μετὴν ἐξαιρετικὴ τοποθεσία τοῦ χωριοῦ, μετὸν καθαρὸ ἀέρα ποῦ φυσᾷ τριγύρω ἀπ' αὐτὸ, διυλισμένος ἀπὸ τὰ φυλλώματα τῶν πευκοφύτων δασῶν καί μετὴν ἐρημιά τοῦ χωριοῦ, ποῦ ἔχει ακόμα πολλές καί μερικὲς διώροφες οἰκοδομὲς, κάμνουν τὸν τόπο αὐτὸν μοναδικὸ καί δυσεύρητο εἰς τὸ εἶδος του καί κατάλληλο νά ξαναδίνῃ τὴν ὑγεία στοὺς ἀρρωστημένους ἀπὸ τὴν βαρεῖα ἀρρώστεια, ποῦ ἄπονα ραγίζει τόσους ἀνθρώπους. Πουθενὰ δὲν εἶνε δυνατὸν νά εὑρεθοῦν τόσες ὑγιεινὲς συνθήκες γι' ἕνα τόσο φιλόανθρωπο ἔργο.

Ὅπως ἀνωτέρω ἀναφέρεται, τὸ Κάστρο εἶνε ἐρημὸ ἀπὸ ἀνθρώπους, γιὰτὶ πρὸ εἴκοσι πέντε περίπου ἐτῶν τὸ ἐγκατέλειψαν οἱ κάτοικοί του, γιά νά κτίσουν νέο χωριὸ, τὰ Λιμενάρια, κάτω στὴν περκαλία, τὴν ἀπέναντι ἀκριβῶς τοῦ Ἄθωνα. Οἱ λόγοι τῆς ἐγκατελείψεώς του εἶνε τὸ ἀπόμακρο τῆς θάλασσας, τὸ δύσκολο τῶν συγκοινωνιῶν του καί αἱ μεταλλευτικὲς ἐργασίαι, ποῦ ἄρχισε ἀπὸ τότε ὁ Γερμανὸς Σπάϊδελ.

Ἡ ἐγκατάλειψίς του καί ἡ ἐρημιά τῶν σηπητιῶν του, ποῦ τὰ περισσότερα πένθιμα καταρρέουν, δίνουν μιὰ μελαγχολικὴ ὄψι στὸ χωριὸ αὐτό. Καί μπορεῖ κανεὶς νά ἀγοράσῃ ὅποια οἰκοδο-

μή θελήση, και μάλιστα διώροφη ἢ και εὐρύχωρη με τρία και τέσσερα δωμάτια, και να γίνει κύριός της πληρώνοντας στον ἰδιοκτήτη ὀλίγες; ἑκατοντάδες δραχμῶν. Ἀληθινὰ πόσο περιεργο, ἀλλὰ και πόσο ἀπίστευτο φαίνεται αὐτὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ μας, ποῦ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων δὲν ἔχουν δική του; στέγη! Ποιὸς θ' ἀποφασίση ὁμως να πηγαίνει ἐκεῖ ἐπάνω στὰ θεόρατα ὕψη, μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, με τόσο δύσκολη και πολυδάπανη συγκοινωνία και να συντροφέψη με τοὺς τέσσαρες ἀνέμους, ποῦ χορεύουν ἐκεῖ ἔλους τοὺς τρελλοὺς χορούς τους, γυρω ἀπὸ τὸ ἔρημος χωριὸ;

Λιμενάρια—Καλὴ Ράχη—Μαριὰς—Σωτήρος.

Τὰ Λιμενάρια εἶνε μιὰ νεόκτιστη κωμόπολις, οἱ δὲ κάτοικοί τους, ὅπως ἀναφέρθηκε προηγουμένως, κατέβηκαν ἀπὸ τὸ χωριὸ Κάστρο πρὸ εἴκοσι πέντε μόλις ἐτῶν. Εἰς αὐτὴν ἐδρεύει και ἡ Μεταλλευτικὴ Ἑταιρεία, ἡ ὁποία γιὰ τὴν ἐκμετάλλευσι τῶν ἐκεῖ πλησίον Μεταλλείων της ἔκτισε γραφεῖα, ἀποθήκες, φούρνους και ὅ,τι ἄλλο ἀπαιτεῖται γιὰ τὰς ἐργασίες της, αἱ ὁποῖες, μετὰ τὴν κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου διακοπὴ τους, ἄρχισαν και πάλιν πρὸ δύο—τριῶν ἐτῶν και ἀπασχολοῦν ἀρκετὲς ἑκατοντάδες ἐργατῶν.

Τὰ Λιμενάρια ἔχουν κλίμα ξηρὸ, γλυκὸ, εὐχάριστο και ἀπέφωτον θεὰ πρὸς τὴν θάλασσα, ποῦ ἐκτείνεται, ἤρεμη τὸ καλοκαίρι και ἀγριωπὴ τῶν χειμῶνα, ἕως τὴν ἀπέναντι Ἀθωνικὴ Χερσόνησο, τῆς ὁποίας τὸ θεόδατο βουνὸ με τὴν κορφὴ του στεφανωμένη πάντοτε με τὰ σύννεφα και ζωσμένη με τὴν λάμψι τῶν ἀστραπῶν, διαγράφει μεγαλοπρεπῶς στον ὀρίζοντα τὴν ἐπιβλητικότητα τοῦ ὄγκου του.

Στὴν κωμόπολι αὐτὴν, ποῦ εἶνε ἡ καλλίτερη μετὰ τὴν πρωτεύουσα, εὐρίσκει κανεὶς και οἰκοδομὰς ἀξιόλογες και ἀνθρώπους μορφωμένους, τελευταία μάλιστα με τὴν ἐγκατάστασι και ἀρκετῶν προσφυγικῶν οἰκογενειῶν ἔλαβε αὕτη μιὰ νέα ὠθησι και κίνησι. Τὰ Λιμενάρια δὲν ἔχουν γύρω τους πολλὰ πευκόφυτα βουνά, ἔχουν ὁμως τὸ ξηρὸ και ἀπαλό κλίμα τους, ποῦ τὴ

προτιμοὺν πολλοὶ καὶ ἔτσι τὸ καλοκαίρι μὲ τοὺς ἐκδρομείς, μὲ τὰ μικρὰ ἀτμόπλοια, ποὺ προσεγγίζουν στὸν μικρὸ λιμενίσκο τοὺς καὶ μὲ τὲς οἰκογένειες, ποὺ ἔρχονται νὰ παραθερίσουν, γίνεται ἐξαιρετικὴ κίνησις καὶ πέρνουν τὲς ἡμέρες αὐτὲς χαρούμενη καὶ πανηγυρικὴ ὄψι.

Ἄλλο χωριὸ εἶνε ἡ Καλὴ—Ράχη. Εἶνε ἀπὸ τὰ νεώτερα χωριά τῆς νήσου, γιὰτι εἶνε κτισμένον στὴν βράχη ἑνὸς βουνοῦ

Τὸ Μιστόχι τῆς Ἀγαιοριτικῆς Μονῆς τοῦ «Παντοκράτορος»
στὴν Καλὴ—Ράχη

καὶ εἶνε ὄρατὸ ὀλόκληρο ἀπὸ τὴν θάλασσα. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὸ εὐχάριστο κλίμα του δὲν ἔχει τίποτε ἄλλο ἐξαιρετικὸ, γιὰτι οἱ περισσότεροι νεαροὶ κάτοικοι του ἐπῆραν τὸν κακὸ δρόμο τῶν Καπνεργοστασιῶν καὶ ἐγκατέλειψαν κάθε καλλιέργεια τοῦ χωριοῦ των, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἔτσι ὄψι μελαγχολικὴ, δυθισμένο μέσα σὲ μιὰ ἀπέραντη σιωπῇ. Ἡ παραλία του, ποὺ

ἀπέχει περί τήν μιὰ ὥρα, ἔχει ἐπίσης τὸ ἴδιο εὐχάριστο κλίμα. Ἐπει ἔχουν οἰκοδομήσῃ ἓνα μεγάλο Ἐλαιοτριβετο οἱ ἀδελφοὶ Παπαδημητρίου, ἐπιστήμονες, διομήχανοι καὶ ἔμποροι, ποῦ ἐμπνευσμένοι ἀπὸ τὴν ὠμορφιὰ τοῦ νησιοῦ των καὶ δυνατωμένοι ἀπὸ τὴν θέλησι τῆς προόδου, πολλὰ ὑπόσχονται γιὰ τὸ πένθημο καὶ ἐγκαταλειμμένο χωριὸ τους καὶ γιὰ τὴν ὅλη πατρίδα τους, ποῦ τοὺς τραβᾷ μὲ τὴν γλυκεῖα τῆς μητέρας ἀγάπη.

Ἀνάμεσα στὴν Καλὴ—Ράχη καὶ στὰ Διμενάρια, μέσα σὲ στενὴ χαράδρα καὶ κάτω ἀπὸ ἀπότομες πλευρὲς τῶν βουνῶν, εὐρίσκεται καὶ τὸ χωριὸ Μαρίας, ἓνα ἀπὸ τὰ παλαιότερα τῆς Θάσου. Εἶνε τὸ φτωχότερο καὶ τὸ δυστυχέστερο χωριὸ. Χωμένο σὲ μιὰ αἰώνια σιωπῇ, θαρρεῖς πῶς εἶναι ἔτοιμο νὰ πεθᾷνη ἀπὸ τὴν λύπη καὶ τὴν ἐρημιὰ του.

Ἐνα ἄλλο ἀπὸ τὰ ὠραιότερα χωριὰ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς νήσου, ὁρατὸ καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὴν θάλασσα, εἶνε τὸ Σωτήρος. Κτισμένο καὶ αὐτὸ στὴν πλαγιά ἐνὸς βουνοῦ καὶ σὲ ἀρκετὸ ὕψος ἀπὸ τὴν ἀκτὴ, ποῦ ἀπέχει μιὰμιση περίπου ὥρα, εἶναι ἀπὸ τὰ ὑγιεινότερα χωριὰ τῆς Θάσου καὶ μιὰ ἀπὸ τὰς καλλίτερες θερινὲς διαμονές. Γύρω ἀπὸ τὸ χωριὸ, σὲ ὀλίγων λεπτῶν ἀπόστασι ἀπ' αὐτό, ὑπάρχουν πολλὰ καὶ σημαντικώτατα Μεταλλεῖα ψευδαργύρου καὶ ἀρκετὲς ἐγκαταστάσεις ἐκμεταλλεύσεώς των. Τὸ Σωτήρος εἶνε ἐπίσης γνωστὸ καὶ γιὰ τὰ εὐγευστα καὶ κρυερὰ νερά του.

Καζαβίτι—Ραχῶνι.

Εἰς τὴν αὐτὴ δυτικὴ πλευρὰ τῆς νήσου ὑπάρχουν καὶ δυὸ ἄλλα χωριὰ, ποῦ εἶνε καὶ αὐτὰ κτισμένα μακρὰν ἀπὸ τὴν θάλασσα, μέσα σὲ πανύψηλα βουνά. Καὶ τὰ δυὸ εἶνε ἀρχαιότατα, μὲ παλαιὰς μεγάλης οἰκοδομῆς. Τὸ ἓνα ὀνομάζεται Καζαβίτι καὶ τὸ ἄλλο Ραχῶνι. Οἱ περισσότεροι νέοι καὶ τῶν χωριῶν αὐτῶν δουλεύουν στὰ Καπνεργοστάσια τῆς Καβάλλας, μὲ μιὰ ἀθεράπευτη περιφρόνησι πρὸς τὰ χῶματα τοῦ νησιοῦ των, σὲ τόσο μάλιστα βαθμὸ, ποῦ νὰ στεροῦνται οἱ κάτοικοι του καὶ αὐτῶν τῶν λαχανικῶν, ἐνῶ ἤμποροῦσαν νὰ εἶνε εὐτυχισμένοι,

ὅπως ἄλλοτε, όταν οἱ νέοι δὲν ἐξενητεύοντο καὶ όταν ὄλοι φιλό-
τιμα ἀγαποῦσαν τὴν γῆ καὶ περιποιῶντο τὰ ἐλαιόδενδρα καὶ
τὰ ἄλλα ὀπωροφόρα τους δένδρα καὶ εἶχαν ἀφθονα τὰ λαχα-
νικά τους εἶδη.

Τὸ χωριὸ Ποταμιὰ καὶ ὁ Γλύπτης Βαγγῆς.

Ὅλιγα λεπτὰ νοτιώτερα τοῦ χωριοῦ Παναγία τῆς ἀνατο-
λικῆς πλευρᾶς καὶ στὲς ὑπώρειες τοῦ ὑψηλοτέρου βουνοῦ τῆς
Θάσου, τοῦ Ὑψαριοῦ, εὐρίσκεται τὸ μικρότερο χωριὸ τῆς νήσου
μὲ τὲς μαρμαροσκέπαστες στέγες του. Ἐμπρὸς του πρὸς τὴν
θάλασσα ἐκτείνεται μιὰ μεγάλη πεδιάδα, σπαρμένη ἀπὸ ἐλαιό-
δενδρα καὶ ποτισμένη ἀπὸ ἀφθονα νερά, ποῦ τρέχουσι θορυθη-
τὰ ἀπὸ τὲς ῥάχες τῶν βουνῶν. Τὸ ἔδαφός του εἶνε καταλλη-
λότατο γιὰ ὀπωροφόρα δένδρα, τὰ ὁποῖα εὐδοκίμουσι κ' ἐδῶ ὅ-
πως καὶ στὸ παρακείμενο χωριὸ τῆς Παναγίας. Καὶ ὅμως καὶ
εἰς αὐτὸ οἱ κάτοικοι του, ἄλλοι ξενητεμένοι στὴν Ἀμερικὴ καὶ
ἄλλοι χωμένοι στὰ ἀνθρωποφθόρα Καπνεργοστάσια, ἐγκατέλει-
ψαν τὸ χωριὸ τους βουδὸ, ἔρημο, βουτηγμένο στὴν νάρκη καὶ
στὴν φτώχεια.

Ἀληθινὰ ἡ Ποταμιὰ εἶνε μικρὸ καὶ φτωχικὸ χωριὸ, με-
γάλο ὅμως καὶ ὑπερήφανο στὴν φήμη, γιὰτὶ εἶνε ἡ πατρίδα
τοῦ γνωστοῦ στὴν Ἀμερικὴ καὶ ἀγνώστου σὲ μᾶς γλύπτου Πο-
λυγνώτου Βαγγῆ. Ἐνα παιδί πτωχὸ ὁ Βαγγῆς, καχεκτικὸ, ξυπό-
λυτο καὶ περιφρονημένο, ἐγκατέλειψε μιὰ μέρα, μὲ τὸ παρά-
πονο στὰ χεῖλη, μὰ μὲ τὴν πίστι στὴν ψυχὴ, τὰ γίδια καὶ τὰ
χωράφια τοῦ μικροῦ χωριοῦ του καὶ πετάχθηκε, χωρὶς καὶ αὐ-
τὸ νὰ ξέρη πῶς καὶ γιὰτὶ, στὴν μακρυνὴ Ἡπειρο, ἐκεῖ ὅπου οἱ
ἀνθρωποὶ ἐλεύθεροι συναγωνίζονται ποῖός νὰ ξεπεράσῃ τὸν ἄλ-
λον στὴν εὐγενικὴ ἀμιλλα τῆς ζωῆς.

Ἡ φλόγα ποῦ εἶχε μέσα στὴν ψυχὴ του ὁ μικρὸς ξενητε-
μένος, εὐρῆκε τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀναδώσῃ τὴν λάμψιν τῆς κ' ἐκεῖ,
παλεύοντας μὲ τὲς στερήσεις καὶ τοὺς πόνους τῆς ζωῆς, ὁ Βα-
γγῆς τῆς Ποταμιᾶς, τὸ ξυπόλυτο παιδί, ποῦ ὀδηγοῦσε τὰ γί-
δια, ἐγίνε ἕνας ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς γλύπτας τῆς Ἀμερικῆς, ποῦ

τιμᾶ τὸ ἑλληνικὸ ὄνομα καὶ εὐρημα γράφουν γι' αὐτὸν αἱ ἑλ-
ληνικὲς καὶ ἀμερικανικὲς ἑφημερίδες.

Οἱ Ξενητευμένοι Θάσιοι.

Δὲν εἶνε ὀλίγοι καὶ οἱ ἄλλοι Θάσιοι, ποῦ φεύγοντας καὶ αὐ-
τοὶ τὴν ἄγονη καὶ δυστυχισμένη πατρίδα τους, ἐπῆγαν ἀπὸ
χρόνια πολλά, ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι Ἕλληνες, στὴν Ἀμερι-
κῆ. Ἐκεῖ πολλοὶ ἀπ' αὐτοῦς ἐργάζονται καὶ ἐκέρδισαν ἢ κερ-
δίζουν ἀρκετὰ χρήματα. Αὐτοὶ δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦν τὴν ἀ-
γαπημένη τους πατρίδα. Τὴν ὡμορφη, τὴν τόσο εὐνοημένη ἀπὸ
τὴν φύσι, τὴν τόσο γοητευτικὴ πατρίδα τους, τὴν Θάσο.

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ εἶνε ὑπερήφανοι στὴν ξενη-
τεία γιὰ τὴν καταγωγή τους, γιὰ τὸν τόπο τους, ποῦ εἶνε ὁ
πνευματικὸς τόπος ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος. Μὰ οἱ Θάσιοι πρέ-
πει νὰ εἶνε διπλᾶ ὑπερήφανοι. Γιατὶ αὐτοὶ γεννήθηκαν καὶ στὸ
ὠραιότερο μέρος τῆς ἑλληνικῆς γῆς. Ἐκεῖ ὅπου ἡ φύσις συγ-
κέντρωνε ὅλη τὴν μαγεία της, ὅλη τὴν γοητεία της καὶ ὅλη
τὴν χάρι της κ' ἐστόλισε μ' αὐτὰ τὸ νησί τους καὶ ὅπου στὴν
ἀρχαία ἐποχὴ τὰ χέρια καὶ ὁ νοῦς τῶν προγόνων των ἔκαμε νὰ
ὑψωθῆ ἡ λάμπις ἑνὸς ἐξαιρετικοῦ πολιτισμοῦ. Γι' αὐτὸ οἱ Θά-
σιοι πρέπει νὰ εἶνε διπλᾶ ὑπερήφανοι ἐκεῖ στὴν ξενητεία
κοντὰ στοὺς ξένους λαοὺς.

Μὰ ἀκριβῶς γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦν
μὰ τέτοια πατρίδα. Ὁ ὅσολος τῶν ξενητευμένων, ποῦ ἔκαμε
ἄλλοῦ τόσα θαύματα, πρέπει ν' ἀνεγείρη καὶ στὴν Θάσο σχο-
λικὰ κτίρια, νὰ φέρη στὰ χωριὰ τὰ νερὰ τῶν βουνῶν, νὰ χα-
ράξῃ καὶ νὰ στρώσῃ δρόμους καὶ νὰ δώσῃ σ' αὐτὴν ὅ,τι δὲν
μποροῦν νὰ δώσουν τὸ κράτος καὶ οἱ κάτοικοί της. Καὶ νὰ εἶ-
νε ἐθέδιοι ὅτι σὲ λίγα χρόνια, σὲ πολὺ λίγα χρόνια, μὲ τὴν
κίνησι καὶ μὲ τὴν πρόοδο ποῦ ἀρχισε ἀπὸ 3—4 ἐτῶν ἡ πα-
τρίδα τους, θὰ γίνῃ τὸ εὐτυχέστερο νησί τοῦ Αἰγαίου Πελάγους!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Διατὶ οἱ Θάσιοι δυστυχοῦν.

Πολλάκις ἀνωτέρω ἀναφέρεται, ὅτι ἡ Θάσος δὲν εἶνε κατάλληλη γιὰ τὴν καλλιέργεια γεωργικῶν προϊόντων, εἶνε ὅμως κατάλληλη γιὰ τὴν παραγωγή ἐξαιρετικοῦ οἴνου καὶ ὠραίων ὀπωρικῶν. Ἡ σύστασις τοῦ ἐδάφους τῆς νήσου δὲν ἄλλαξε βέβαια ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, ὁπότεν περίφημα ἦσαν τὰ φυτικά αὐτὰ προϊόντα, ὥστε νὰ μὴ εἶνε δυνατὴ ἡ παραγωγή των καὶ σήμερα μὲ τὴν ἴδια καὶ πάλι ἀφθονία.

Δυστυχῶς ὅμως οἱ Θάσιοι ἀπὸ αἰῶνων καὶ γιὰ τοὺς γνωστοὺς λόγους ποῦ ἀναφέρθησαν προηγουμένως, εἶχαν ἐγκαταλείψει σχεδὸν ὀλότελα τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς καὶ εἶχαν περιορισθῆ μονάχα στὴν ὑλοτομία τῶν ἀφθόνων δασῶν τῆς καὶ στὴν ἐλαιοπαραγωγή καὶ κατὰ μιὰ περίοδο στὴν κατασκευὴ οἰνοπνεύματος ἀπὸ τὰ κούμαρα, τοῦ ὁποῖου ἔκαμναν μεγάλη ἐξαγωγή εἰς τὴν Ρωσσία.

Ὅταν ὅμως ἦλθε ἡ Ἑλληνικὴ κατοχὴ ὁ σχολαστικὸς νόμος περὶ δασῶν ἠμπόδισε γενικῶς τὴν ὑλοτομία στὴν νήσο καὶ ἕνας ἄλλος ἰδιοτελής καὶ ἀποταμιευτικὸς νόμος περὶ ἀμβύκων, ἀπηγόρευσε τὴν παραγωγή τοῦ οἰνοπνεύματος καὶ ἔτσι ἀπέκοψαν ἀπὸ τοὺς Θάσιους δύο βιοποριστικὸς κλάδους καὶ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς βιοτεχνίας αὐτὰς καὶ νὰ περιορισθοῦν μονάχα στὴν ἐλαιοπαραγωγή καὶ αὐτὴν χωρὶς καμμιὰ

πρόοδο και καμιά φροντίδα για την καλλιέργεια της, στον τρόπο της καλλιεργείας και της καρποσυλλογής.

Ἡ ἀπότομη αὐτὴ περιστολή τους εἰς μόνον τὸ προϊόν τοῦ ἐλαιοκάρπου, ἀντὶ νὰ ὠθήσῃ τοὺς Θάσιους στὴν καλλιέργεια τῆς ἀμπέλου καὶ τῶν καρποφόρων δένδρων, ποῦ ἀσφαλῶς θὰ ἦσαν πόροι περισσότερο ἐπικερδεῖς ἀπὸ τὴν ὕλοτομία καὶ τὴν οἶνοπνευματοπαραγωγή, τοὺς παρέσυρε στὰ Καπνεργαστᾶσια τῆς Καβάλλας, ὅπου εὗρισκαν ἐλαφρότερη ἐργασία καὶ καλὰ ἡμερομίσθια. Καὶ ἔτσι σιγά—σιγά ἐρημώθηκε ἡ Θάσος ἀπὸ ἀνδρας, ἐγκαταλείφθηκε κάθε εἶδος καλλιεργείας καὶ δενδροκομίας καὶ ἐπικάθησε στὴν νῆσο ἢ φτώχεια καὶ ἢ δυστυχία. Τὰ χωριὰ τῆς, ἔρημα καὶ σιωπηλὰ, μαρτυροῦν τὴν λυπητερὴν κατάστασίν τους καὶ τὰ ἀδειανὰ σπήτια περιμένουν ὑπομονητικὰ τοὺς κυρίους των, ποῦ ἐπῆγαν μακριὰ νὰ φέρουν τὴν ἀνεύρητη εὐτυχία, ποῦ μάταια τὴν ἐπερίμεναν στὸ φτωχικὸ τους νησί.

Ἀλλὰ ἡ τρομερώτερη συνέπεια τῆς καταστροφῆς τῶν βιοτεχνιῶν αὐτῶν καὶ τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς γῆς εἶνε, ὅτι οἱ ἀνδρες μέσα στὰ φθοροποιὰ Καπνεργαστᾶσια ποῦ δουλεύουν, ὄχι μόνον δὲν ἀποκερδαίνουν ὅσα χρειάζονται γιὰ τὴν συντήρησιν τῶν οἰκογενειῶν των, ἀλλὰ φθείρουν καὶ τὴν ὑγεία τους καὶ μάλιστα οἱ νεαροὶ ὀργανισμοί, νέοι καὶ κορίτσια, ποῦ εὐκολώτερα προσβάλλονται καὶ καταστρέφονται ἀπὸ τὴν φοβερώτερη ἀρρώστεια, τὴν φθίσι. Ἀλλὰ δὲν εἶνε μονάχα αὐτὸ.

Ἐκεῖ στὲς σκοτεινὲς καὶ ὑγρὲς ἀποθηκῆς τῆς Καβάλλας οἱ νεαροὶ Θάσιοι χάνουν μαζί με τὴν ὑγεία τους καὶ τὴν κοινωνικὴν τους ἠθικὴν, ὅπως τὴν ἐννοοῦν σήμερα οἱ ἄνθρωποι, με τὸν ἐλεύθερο συναφурμὸ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Καὶ ἀκόμα περισσότερο. Διδάσκονται ἐκεῖ ἀμέθοδα καὶ ἀπρόσεκτα τὲς νέες ἀνατρεπτικὲς ἰδέες, ποῦ καὶ ἂν περιελάμβαναν μέσα τους τὴν ἀναμενομένη εὐτυχία, δὲν θὰ μπορούσαν καὶ πάλι νὰ τὴν πραγματοποιήσουν, ὄχι γιατί δὲν κατευθύνονται πρὸς τὲς δυνατὲς ἀλήθειες τῆς μεγάλης ἀνθρώπινης δυστυχίας, ἀλλὰ γιατί οἱ ὀπαδοὶ τους δὲν εἶνε ἀκόμα προετοιμασμένοι γιὰ νὰ βαστάξουν στοὺς ὤμους τους μιὰ τέτοια κοινωνικὴ ἀνατροπὴ.

Δυστυχώς αὐτὲς αἱ νέες κοινωνιστικὲς ἰδέες ἐγέννησαν στὴν ψυχὴ τῶν νεαρῶν, ποῦ τόσο γρήγορα ἐνθουσιάζονται μ' αὐτὲς, ἓνα αἰσθημα μίσους πρὸς τὴν ἐργασία καὶ μιὰ ἀόριστη ἀναμνηστὴ γιὰ τὴν γρηγορινὴ πρᾶγματτοποίησι τῆς κοινωνικῆς ἰσότητος. Δὲν κατηγοροῦ τὲς ἰδέες, ποῦ εἶνε σεβαστές, κατηγοροῦ τὴν ἔλλειψι μεθόδου, τὴν ἀπορρόφησί των χωρὶς προσοχὴ καὶ πρὸ παντὸς τὸ μίσος, ποῦ ἐγέννησαν στὲς νεαρὰς ψυχὰς πρὸς τὴν ἀγάπη τῆς γῆς.

Ἐποιαδήποτε κοινωνικὴ μεταλλαγὴ καὶ ἂν ἐπέλθῃ, ἡ ἐργασία δὲν θὰ παύσῃ καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν γῆ, τὴν μητέρα δλων μας, δὲν θὰ ἐλαττωθῇ. Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν ἔπρεπε οἱ νεαροὶ Θάσιοι, ἀνεξαρτήτως πρὸς τὲς περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς κοινωνίας ἰδέες τους, νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὰ χῶματα τοῦ νησιοῦ των, ποῦ τόσο στοργικὰ μποροῦν νὰ τοὺς δώσουν τὴν εὐτυχία καὶ μαζί μ' αὐτὴν ὁ καθαρὸς ἀέρας τῶν πευκοφύτων δασῶν του νὰ τοὺς δώσῃ τὴν χαρὰ τῆς ὑγείας, ποῦ τώρα τόσο ἀνώφελα καὶ ἀπερίσκεπτα τὴν φθείρουν.

Θὰ ἔπρεπε καλὰ νὰ τὸ ἐννοήσουν αὐτὸ οἱ Θάσιοι, πῶς τὴν εὐτυχία τους τὴν κρατοῦν μέσα στὰ δικά τους χέρια, πῶς ἐὰν ἡ πατρὶςα τους δὲν βγάνει πλέον χρυσάφι δὲν ἔπαυσε ὁμως νὰ παράγῃ καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ προϊόντα, μὲ τὰ ὅποια εἰς τὴν ἀρχαιότητα οἱ πρόγονοὶ τους τόσο εὐδοκίμησαν καὶ τόσο εὐημέρησαν. Τὰ χῶματα εἶνε πάντα τὰ ἴδια. Δὲν εἶνε ὁμως ἴδια καὶ ἡ σκέψις καὶ ἴδια ἡ θέλησις. Τελευταία μὲ τὴν ἀπαλλοτρίωσι τῶν Μοναστηριακῶν κτημάτων, μὲ τὸ Ταμεῖον ἐλαίας, ποῦ ἔχει τόσο εὐεργετικὸ σκοπὸ, νὰ προστατεύῃ τὸν ἐλαιόκαρπον καὶ νὰ φροντίξῃ γιὰ τὴν περιποίησι τῶν ἐλαιοδένδρων, μὲ τὴν Ἰδρυσὶ Γεωπονικοῦ σταθμοῦ καὶ μὲ τὴν καλλιτέρευσιν τῆς συγκοινωνίας, ἐγινε κάποια καλὴ ἀρχὴ πρὸς τὸ ὀριστικὸ ζῦπνημα, πρὸς ἓνα καλλίτερον μέλλον γιὰ τοὺς νέους ποῦ θ' ἀγαπήσουν πραγματικὰ τὴν γῆ.

Αὐτὴ δλη ἡ πρόσδος, ἡ τόσο ἀληθινὰ τιμητικὴ, ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος στὴν δραστηριότητα ἐνὸς νεαροῦ καὶ ἐμπνευσμένου Θασίου, ποῦ μὲ τὴν ἀκούραστη θέλησί του προσπα-

θει ν' ἀνοίξη τοὺς συμπτριώτας του τὸν δρόμο τῆς πραγματικῆς εὐτυχίας. Τοῦ δουλευτοῦ Αὐγούστου Θεολογίτη. Ἐνὸς ἄλλου νοσταλγοῦ τῶν παλαιῶν εὐτυχισμένων χρόνων τῆς ξεχασμένης σήμερα πατρίδος του.

Θέλω νὰ βλέπω μακρὰ. Τὸ παρὸν δὲν μὲ ἀπελπίζει. Θὰ ξαναγυρίσουν οἱ χαμένοι καὶ θὰ νοσταλγήσουν οἱ ξηνητεμένοι. Καὶ ἡ Θεία ἐκτὸς ποῦ θὰ μετατραπῇ σὲ τόπο ἀρχαιολογικὸ, θὰ γίνῃ καὶ τόπος παραγωγικὸς. Σὲ λίγα χρόνια δὲν θὰ ἔρχονται τ' ἀτιμόπλοια νὰ φέρνουν μονάχα περιέργους καὶ μελετητὰς τῶν ἐρειπίων τῆς, ν' ἀποβιδάζουν μονάχα θαυμαστάς τῆς φύσεώς τῆς, ἀλλὰ θὰ ἔρχονται νὰ φορτώνουν μαζί μὲ τὸ καλὸ τῆς λάδι καὶ τὸ ξακουστὸ κρασί τῆς, τὰ περίφημα ἀμύγδαλα καὶ λεπτόκαρὰ τῆς, τὰ νόστιμα σῦκα τῆς, τὸ εὐγευστο μέλι τῆς καὶ ὄλους τοὺς ἄλλους νωποὺς καὶ ξηροὺς καρπούς, ποῦ θὰ εἶνε περιζήτητοι σὲ ὄλες τὰς ἀγορὰς. Αὐτὸ τὸ πιστεύω. Καὶ ἐὰν οἱ Θεῖοι δὲν ἠμποροῦν πλέον ν' ἀποκτήσουν τὸν παλαιὸν τους ἐμπορικὸν στόλον, ἠμποροῦν ὅμως νὰ κάμουν νὰ ξαναγεννηθῇ ἡ παλαιὰ ἐμπορικὴ κίνησις καὶ ν' ἀρχίσουν καὶ πάλιν οἱ λιμένες τῆς, σὰν τὸ παλαιὸν καλὸ καιρὸ, νὰ γεμίζουν ἀπὸ πλοῖα, ποῦ, σχίζοντας τὰς θάλασσας, θὰ ξαναφέρουν καὶ πάλιν εἰς τὴν νῆσόν τοὺς τὴν σήμερα χαμένη εὐτυχίαν τοὺς.

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟΝ

ΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΚΑΛΩΝΑΙ ΤΗΣ ΘΑΛΣΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ὁ αἰώνιος ὕμνος τοῦ ὠραίου.

Τὰ δάση της μὲ τὰ φρυτωμένα καὶ ἀειθαλῆ πεῦκα τους. Αἱ λεπτὲς καὶ γοητευτικὲς καμπυλογραμμῆς τῶν δουνῶν της. Ἡ ἡρεμοκύματη θάλασσά της. Τὰ κρυερὰ τρεχούμενα νερά της. Τὸ γλυκὸ κλίμα της. Αὐτὲς εἶνε αἱ ὠμορφιῆς τῆς Θάσου. Αὐτὰ εἶνε τὰ στολίδια τὰ διαλεχτά, μὲ τὰ ὁποῖα τὴν ἐτόλισε ἡ φύσις εἰς ἓνα πυρετὸ ἐξάψεως της.

Μὴ ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὸ πολυτιμότερο στολίδι της εἶναι τὰ πευκόφυτα δάση της, ποῦ σὰν βρασιεὶκό διάδημα στολίζουν τὰ δουνά της. Κανένας ὕμνος δὲν μπορεῖ νὰ εἶνε τόσο δυνατὸς γιὰ νὰ περιγράψῃ τὴν μεγαλεῖα τους καὶ καμμιά ζωγραφιά δὲν μπορεῖ νὰ εἶνε τόσο ζωντανή γιὰ νὰ προσπεράσῃ τὴν γραφικότητά τους. Ἀλήθεια. Τὰ δάτη αὐτὰ εἶνε ἓνα αἰώνιο ποίημα, ποῦ φάλλουν τ' ἀηδόνια καὶ ἀρμονίζουν οἱ γλυκοφύσητοι ἄνεμοι καὶ μὲ τὸ θρόισμά τους ἐξυμνοῦν τὴν καλλονὴν τους καὶ διαλαλοῦν τὴν γοητεία τους. Εἶνε μὴ ἀκένωτη πηγὴ ὑγείας, ποῦ

μέ τον καθαρό αέρα τους μπορούν να δώσουν το ελάφρωμα στές κουρασμένες ψυχές και τον γιατρεμό στ' αρρωστημένα κορμιά. Είναι ακόμα ο γλυκός νανουριστής αυτών, που θέλουν να εύρουν την ηρεμία και την μοναξιά μέσα στην δροσερή άγκαλιά τους και μακράν από την έννευριστική ζωή των πόλεων.

Άλλά και τὰ βουνά που παραστέκουν πρόσχαρα σέ όλο τό νησί κ' επάνω από τὰ όποια άνεμίζουσι τ' άειθαλή φυλλώματά τους τὰ δάση, κι' αυτά έχουν την ιδιαίτερη χάρη τους και είνε και αυτά γραφικά μέ τές καμπυλογραμμές τους, όπως έκείνα και έχουν και αυτά την γραφικότητά τους, γιατί έχουν τό χάρσιμα να μή είνε μήτε άπότομα μήτε άγρια στην όψη. Αί κορφές τους ύψώνονται ήρεμες και μεγαλοπρεπείς, αί δέ λεπτές γραμμές τους μέ την ποικιλία των χρωμάτων των δίνουν την εντύπωση άληθινής ζωγραφιάς.

Τήν ώμορφιά όμως της Θάσου ολοκληρωτική στην μαγεία της δέν ήμπορεί κανείς ν' άντιληφθῆ και να την απολαύση μέσα από τὰ μονότονα χωριά. Πρέπει κανείς ν' άνεβῆ σέ μιá από τές ύψηλότερες κορφές των βουνών της και άπ' εκεί τό πρωτ' να θαυμάση την άνατολή του Ήλιου, που είνε από τές θαυμασιώτερες που μπορεί κανείς να συναντήση και ο όποιος ντυμένος κάθε μέρα τές πειδ' άστρ φτερές πορφύρες του στέλνει από τό ύπερχόσιμο ύψος του τό φώς του τό άπλετο, τό γλυκό, τό εκθαμβωτικό του φώς στο άγαπημένο του νησί.

Άπ' εκεί επάνω από τές ύψηλές κορφές ήμπορεί κανείς ν' άντικρύση και την πυρπολημένη δύση, που μέ μύριες άπαχρώσεις δάφει τον ούρανό και έτοιμάζει τό κοίμισμα στον Βασιληά του κόσμου, που κλίνει στα Μακεδονικά βουνά, έκπέμποντας δέξιμες χρυσών άκτίνων και χαιρετόντας μέ παράπονο τ' άγαπημένο του νησί, στον Βασιληά, που πάει στο άπειρο για να φωτίση και άλλους κόσμους μέσα στο άχανές βασίλειό του.

Άπ' εκεί επάνω από τές ύψηλές κορφές των βουνών ήμπορεί κανείς ν' άντικρύση την πειδ' τελειότερη και ζωηρότερη εικόνα μέ την πειδ' δυνατή εντύπωση, που μπορεί να δώση ή φύσις στα μάτια του έκθαμβωμένου παρατηρητοῦ.

Ἄπ' ἐκεῖ ἐπάνω ἐκυλίσσεται μπροστά στὰ μάτια τοῦ θεατοῦ, σάν πανόραμα καὶ σάν κινηματογράφος, μιὰ θέα τόσο ζωντανή καὶ τόσο ποικίλη, τόσο γοητευτική καὶ τόσο ὠραίο-γραμμη, ποῦ δταν τολμήτῃ νὰ τὴν ἀντικρύσῃ ὁ τολμηρὸς θεατῆς, νομίζει πῶς ἀλλοσφρονεῖ ἀπὸ τὸν ἱλιγγο τῆς γοητείας, πῶς εὐρίσκεται σὲ ὄνειρο ἀτελείωτο, πῶς βλέπει ἕνα ἄλλον κόσμο, εἰς τὸν ὁποῖον κατοικοῦν ἀγγέλοι καὶ χορεύουν νεράιδες καὶ ἄλλα ἐξωτικά ὄντα, ἄσχετα μὲ τὸν ἰδικὸ μας κόσμο τῆς ταπεινότητος καὶ τῆς κακίας.

Ἄπ' ἐκεῖ ἐπάνω ἀπὸ τὰς ὑψηλὰς κορφὰς τῶν βουνῶν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ θαυμάσῃ τὰς περὶ τελειότερες γραμμὰς τῶν γραφικῶν βουνῶν τῆς νήσου, ποῦ ἀπαλὰ διαγράφονται στὸν γύρω καθαρὸ ὀρίζοντα, τὰς περὶ παιχιδιάρικες καμπύλες τῶν ἀπειρων κολπίσκων, ποῦ δαντελώνουν καὶ ὠμορφαίνουν τὰς ἀκτὲς τοῦ μαγικοῦ νησιοῦ.

Ἐκεῖ ἐπάνω στὰς ὑψηλὰς κορφὰς τῶν βουνῶν θὰ αἰσθανθῇ ὁ τολμηρὸς ἀναβάτης τὸ μαγικὸ συναπάντημα ποῦ κάμνουν ὁ ζέφυρος, ποῦ θροῖζει τὰ πεῦκα, μὲ τὸν μπάτη, ποῦ ἔρχεται ἡρεμὰ ἀπὸ τὸν φλοῖστο τῆς θάλασσης καὶ σμίγουν ἐκεῖ ἐπάνω ὁ ἕνας τὸ ὄξυγόνο του καὶ ὁ ἄλλος τὸ ἰώδιό του καὶ στολίζουν μ' αὐτὰ, μέσα σ' ἕνα ἀτελείωτο πανηγύρι φωτὸς καὶ χαρᾶς, τὴν μικρὴν νύφη τοῦ Αἰγαίου.

Ἐκεῖ ἐπάνω στὰς ὑψηλὰς κορφὰς θὰ μπορέσῃ ὁ εὐτυχὴς ἀναβάτης τοὺς νὰ βρουφήξῃ ἀπὸ τὰς ἀείρροες πηγὰς τὸ πειὸ δροσερὸ καὶ τὸ πειὸ γάργαρα νερὸ, ποῦ τρέχει κελαρυστὰ καὶ χύνεται γουργουριστὰ στὰς πλαγιὰς καὶ στὰς χαράδρες τῶν βουνῶν, ὅπως τρέχει τὸ ζωόδοτο γάλα ἀπὸ τὰ ὀλόλευκα καὶ λαχταριστὰ στήθια τῆς ὠμορφῆς καὶ γερόκορμης γυναίκας. Καὶ ὅπως αὐτὸ δίνει τὴν ζωὴν στὸν ἄνθρωπο ποῦ τὸ βυζαίνει, ἔτσι κ' ἐκεῖνο δίνει τὴν ὑγείαν καὶ τὴν χαρὰ καὶ τὴν δροσιὰ σ' ἐκεῖνον, ποῦ τὸ βροφᾷ ἀχόρταγα ἀπὸ τὰς ἀπειρες πηγὰς του, ποῦ εἶνε σκορπισμένες καὶ σὲ ὄλο τὸ νησί.

Ὅποιοι δὲν εἶδε τὰ κάλλη τῆς Θάσσου καὶ δὲν ἐχόρτασε τὴν συναρπαστικὴν ὠμορφιά τους δὲν μπορεῖ νὰ αἰσθανθῇ τὸ

μεγαλετο, ποῦ ἐκτυλίσσεται ἐκεῖ ἐπάνω στὲς κορφές τῶν βουνῶντης, μπροστὰ στὰ μάτια ἐκείνου μόνον, ποῦ αἰσθάνεται τοὺς ἱερῶς παλμοὺς μιᾶς ὑπέρτερης χαρᾶς μέσα σὲ τόσο γοητευτικὴ καὶ ὑπερτέλεια φύσι.

Στὴν Θάσο δὲλα εἶνε ὁμορφα. Τὸ φῶς, τὸ ἀπλετο φῶς, θαμβώνει, ἢ θεὰ γοητεύει, οἱ ζέφυροι στὰ δάση τραγουδοῦν τὸν ὕμνο τῆς χαρᾶς, τὰ κελκρυτὰ νερὰ ψάλλουν τῆς γοητείας τὴν ἐπιβολή, ὁ Ἥλιος χύνει παντοῦ τὴν ζωὴ μὲ τὲς χρυσὲς ἀκτίνες του, ἡ θάλασσα μουρμουρίζει ἀγκαλιαστὰ τὸ ἀτελείωτο τραγοῦδι τῆς ἀγρύπνιας. Καὶ δὲλα τριγύρω, ἐδῶ ἐκεῖ, παντοῦ, γελοῦν καὶ σκορποῦν τῆς χαρᾶς τὴν ἀγαλλίασι.

Στὴν Θάσο εἶνε δὲλα ἤρεμκ. Ὁ ἀέρας καὶ δταν φυσομονᾷ θηρρεῖς πῶς ἀπαλὰ χαϊδεύει. Στὰ βουνά της δὲν ὑπάρχουν ἄγρια ζῶα κπὶ γι' αὐτὸ ἔρχονται νὰ κοιμηθοῦν στὴν ἀγκαλιά τους· αἱ νύφες καὶ αἱ νεράιδες. Οἱ δράχοι της καὶ αἱ πλαγιὲς τῶν βουνῶν της δὲν εἶνε ἀπότομες καὶ ἄγριες καὶ γι' αὐτὸ κρύβουν μέσα τους χρυσάφι. Τὰ δένδρα της δὲν εἶναι οὔτε πανύψηλα οὔτε δλόχονδρα καὶ γι' αὐτὸ χύνουν βροσίνα καὶ μέλι. Τὰ πουλιά ποῦ πετοῦν στὰ δάση της δὲν εἶναι οὔτε μεγάλα οὔτε ἄγρια καὶ γι' αὐτὸ τ' ἀηδόνια τραγουθοῦν ἐλεύθερα τὸν ὕμνο τῆς χαρᾶς. Ὁ οὐρανός της δὲν ἔχει οὔτε μαῦρα σύννεφα οὔτε τρομακτικὲς ἀστραπὲς καὶ γι' αὐτὸ τὸ κλίμα της εἶνε ἤρεμο καὶ γλυκό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Μία ἐξαιρετικὴ τοποθεσία.

Στὴν Θάσο, ὅπως καὶ σὲ ἄλλα νησιά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους καὶ σὲ πολλὰ μέρη τῆς Χαλκιδικῆς, αἱ διάφορες Μονὲς καὶ Σκήτες τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἔχουν Μετόχια μὲ μικρὰς ἢ μεγάλας ἐκτάσεις γῆς, τὰς ὁποῖες ἢ καλλιεργοῦν μὲ δημητριακοὺς καρποὺς ἢ ἔχουν φυτευμένες μὲ ἐλαιόδενδρα. Τὰ γεωργικὰ προϊόντα τῶν ἀγρῶν αὐτῶν ἢ τὸ λάδι τῶν ἐλαιοδένδρων μεταφέρεται συνήθως στὸ Ὄρος καὶ χρησιμεύει γιὰ τὴν διατροφή τῶν Μοναχῶν.

Τὰ Ἁγιορειτικὰ Μετόχια τῆς Θάσου ὅλα σχεδὸν ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἐλαιόδενδρα, τὰ ὁποῖα στοὺς παλαιοὺς καιροὺς εἶχαν δωρήσῃ στὰς Μονὲς διάφοροι εὐλαβεῖς Χριστιανοὶ γιὰ τὴν συντήρησι τῶν Μοναχῶν, ποὺ ἐρημικοὶ, μακρὰν ἀπὸ τὸν κόσμον, ἐπάνω στὰς κορφὰς ἢ στὰς πλαγιὰς τῶν βουνῶν ἢ στὰς κρύπτες τῶν χαράδρων τοῦ Ἁθῶνα προσεύχονται σιωπηλὰ γιὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου!

Μὰ ἕνας τελευταῖος νόμος ἤλθε νὰ μεταβάλλῃ τὴν κατάστασι αὐτῆν. Διατάσσει τὴν κατάληψι τῶν ἐκτάσεων αὐτῶν μὲ τὰ ἐλαιόδενδρά τους καὶ τὴν διανομὴ τους στοὺς πρόσφυγας καὶ στοὺς ἀκτήμονας ἐντοπίους, δίνοντας ἔτσι ἕνα ταρακτικὸ συγκλόνισμα στὸ οἰκονομικὸ καθεστῶς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ποὺ μὲ τὰ ἔθιμά του καὶ τὰς παραδόσεις του ὁμοιάζει πραγματικὰ

μ' ἓνα κομμάτι τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, φερμένε στὸν ἀλλαγ-
μένο αἰ ἄπιστο σημερινὸ πολιτισμὸ μας.

Τὸ Ρουμανικὸ Μετόχι.

Ἐνα ἀπὸ τὰ Μετόχια αὐτὰ τῆς Θάσου εἶνε καὶ τὸ Μετόχι
τῆς Ρουμανικῆς Σκήτης τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὀφιερωμένο στὴν
μνήμη τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Εἶνε κτισμένο ὀλίγα λεπτά νοτι-
ώτερα ἀπὸ τὸ χωριὸ Ποταμιὰ, κάτω στὲς ὑψώρειες τῆς ὑψηλό-
τερης κορυφῆς τοῦ Ἰψαρίου, σὲ μιὰ τοποθεσίᾳ ποῦ εἶνε πανο-
ραματικὴ καὶ ποῦ εἶνε ἡ ὡμορφότερη ὄλης τῆς νήσου. Κάτω
ἔκει στὰ πόδια τοῦ ὑπερηφάνου βουνοῦ, σὲ ἓνα κυκλικὸ ὑψί-
πεδο, μέσα σὲ ὀργιαστικὴ πρασινάδα, ἀναπαύεται τὸ κτίριον
καὶ ἡ Ἐκκλησιὰ τοῦ Μετοχίου, σὰν ἓνας Ἁγιος σοβαρὸς, ἀμί-
λητος καὶ σκεπτικὸς. Στὴν βράχῃ τοῦ βουνοῦ, ποῦ αἱ γραμμὲς
του κατεβαίνουν ἕως τὸν περίβολο τοῦ Μετοχίου, ἔδῳ κ' ἔκει,
μέσα στοὺς δράχους καὶ στὲς πλαγιὰς εἶνε φυτευμένα πεῦκα,
θαρρεῖς θαλμμένα ἐξεπίτηδες ἔκει, γιὰ νὰ δίνουν μιὰ ζωγραφι-
στὴ ὄψιν στὴν πλευρὰ αὐτῆν τοῦ μεγαλοπρεποῦς Ἰψαρίου.

Νερὰ ἀφθονα, παγωμένα καὶ τρεχούμενα, θορυβετὰ διασχί-
ζουν τὴν ἔκτασιν τοῦ Μετοχίου καὶ μὲ τὸ κελάρυσμά τους δια-
κόπτουν τὴν μονότονη σιγαλιὰ τοῦ ἱεροῦ χώρου. Κατάντικρον
ἀπὸ τὸ Μετόχι ἡ θάλασσα γαλανὴ ἀντανακλᾷ τὲς ἀκτίνες τοῦ
Ἥλιου ἢ τὲς χρυσολαμπές τοῦ φεγγαρίου καὶ γελαστά καμα-
ρώνει τὸ ὑψηλόκορμο βουνό, στέλνοντάς του, ἐπάνω ἀπὸ τὸν
πολύδενδρο ἐλαίωνα ποῦ τοὺς χωρίζει, τοὺς μαργαριταρένιους
χαιρετισμούς της.

Μιὰ τέτοια ἐξαιρετικὴ τοποθεσίᾳ τόσο γραφικὴ καὶ στολι-
σμένη μὲ τόσα σπάνια στολίδια δὲν εἶνε εὐκολὰ νὰ εὑρεθῇ σὲ
ἄλλους τόπους, γιὰτὶ ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς μὲ τὰ χρώματα καὶ
μὲ τὲς ἐναλλαγές, ποῦ τὴν ποικίλλει καὶ τὴν εὐμορφαίνει, θαρ-
ρεῖς τὴν μεταβάλλει σὲ μιὰ ὑπέροχην ζωγραφιά, εἰς τὴν ὁποίαν
δὲν μπορεῖς νὰ εὑρῆς οὔτε μιὰ γραμμὴ περιττὴ. Τὸ κρῖμα ὁ-
μως περιμένει τὸν σπάνιον αὐτὸν τόπο τώρα, ποῦ μὲ τὴν ἀπαλ-
λοτρῶσιν θὰ παύσουν οἱ καλόγεροι μὲ τὸ σκουμπωμένο βᾶσο

τους νά σκίφτουν τὰ τριγύρω χωράφια, νά περιποιοῦνται τὰ μελίτσια τους καὶ νά χτυποῦν πρὸς τὰ ξημερώματα τὴν πένθιμη καμπάνα τῆς Ἐκκλησιᾶς των γιὰ τὴν μυστικὴν προσευχή!

Δὲν ξέρω ἐὰν ὁ καλογερισμὸς εἶνε στασιμότης καὶ ἂν πρέπει τὰ κτήματά τους νά διαμοιρασθοῦν στοὺς ἀκτῆμονας. Ἐδῶ στὸ Μετόχι αὐτό, οἱ 10—12 καλόγεροὶ τοῦ μὲ τὴν ἐργατικότητέ τους, μὲ τὴν σιωπηλὴ ἀφοσίωσί τους πρὸς τὸ καθήκον, μὲ τὰ μαυρίζοντα βράσα τους μέσα στὲς πρασινάδες τῶν σπαρτῶν καὶ τῶν πεύκων καὶ μὲ τοὺς κατανυκτικούς ἤχους τῆς ἀργοχτύπητης καμπάνας τους, συνθέτουν ἓνα ἐξωτικὸ ποίημα, ποῦ γεννᾷ μέσα στὴν ψυχὴ γλυκὲς νοσταλγίαις καὶ εὐγενεῖς παρορμήσεις. Εἶνε ἄδικο νά κρατοῦν αὐτοὶ οἱ καλόγεροὶ τὰ 200 στρέμματα καὶ τὰ 800 ἐλαιόδενδρά τους, μὰ εἶνε δίκαιο νά διαλυθῇ αὐτὴ ἡ ποίησις, νά σβύσῃ αὐτὸς ὁ δραματισμὸς καὶ μέσα στὴν τόση πεζότητα τῆς ζωῆς, νά λειψῇ μιὰ γωνιά ποῦ μπορεῖ κανεὶς νά ξεκουράζῃ τοὺς πόνους τοῦ κορμιοῦ του, ν' ἀπαλύνει τὴν ψυχὴ του καὶ νά δυναμώνῃ τὴν σκέψι του; Τὴν ὕψιστικὴν ἀλήθειαν ποῦ περικλείει ἡ ἐποχὴ μας!

Μετὰ ἐκστατικὴ λειτουργία.

Ἐνα πρωτὶ ποῦ ξημέρωνε ἡ ἑορτὴ τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου, δύο ὥρες ἀκόμα προτοῦ νά φέξῃ, ἡ μικροῦλικη καμπάνα τῆς Ἐκκλησιᾶς καὶ τὸ τρεμουλιαστὸ σήμαντρο τοῦ Μετοχιοῦ αὐτοῦ χτυποῦσαν ἀραιὰ καὶ σύνηχα καὶ οἱ πένθιμοὶ ἤχοι τους μελαγχολικὰ ἀντηχοῦσαν στὲς βράχες τοῦ βουνοῦ καὶ ἕως κάτω στὸν μεγάλο καὶ ἀπέραντο ἐλαιῶνα. Δὲν καλοῦσαν μὲ τὸν λυπητερό τους ἤχο μονάχα τοὺς λίγους καλογήρους στῆς ἑορτῆς τὴν δέησι, γιατί αὐτοὶ ἦσαν ἀπὸ πολλοῦ ξυπνημένοι. Θαρρεῖς καλοῦσαν τὴν γύρω φύσιν σὲ μιὰ ὑπέργεια κ' ἐκστατικὴ προσευχή. Μέσα στὸ κελλί μου ἀσθενικοὶ ἐφθάναν οἱ ἤχοι τῆς καμπάνας, ποῦ κάθε κτύπημά της ἦτο κ' ἓνα συντάραγμα τῆς ψυχῆς μου.

Ἐξω ἀπὸ τὸ κελλί βιαστικοὶ περνοῦσαν οἱ καλόγεροὶ καὶ ἀμίλητοι φοροῦσαν τὸ καινοῦργιο βράσο τους γιὰ τὴν μεγάλην

εορτή τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου. Στὴν ἠχοβοή αὐτὴν ἔφυγε ἀπὸ τὰ μάτια μου ὁ ὕπνος. Ἡ ψυχὴ μου ἐνοιῶθε γλυκεῖς συγκλονισμούς. Ἀθόρυθα καὶ σιγανὰ ἐβγήκα κ' ἐγὼ τὸν διάδρομο καὶ μ' ἓνα κερὶ τρεμόφωτο στὸ χέρι διέτχισα τὴν στενόμακρη ἔκτασί του. Ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀπὸ τὰ διάφορα κελλιά ἐβγαίνουν καὶ οἱ καλόγηροι σὰν μαῦρες σκιές φαντασμάτων καὶ ὄλοι διευθυνόμεθα πρὸς τὸ μικρὸ ἐκκλησιδάκι, ποῦ μέσα στὸ ἀψηλάφητο σκοτάδι τὸ θαμπεφώτιζαν λίγες κανδύλες καὶ μερικὰ κεριὰ, ποῦ φαντασμοποιοῦσαν τὰ ἅγια σώματα τῶν εἰκόνων. Στὸ εἶδος τῆς ἀντηχοῦσε μιὰ πένθιμη καὶ λυπητερὴ φωνή, σὰν νᾶβγαине ἀπὸ τὸ δάθος ἀγνώστων κόσμων καὶ νὰ καλοῦσε τὲς ψυχὲς στὴν ἐκστατικὴ δέησι τῆς μεγάλης προσευχῆς!

Τώρα ὄλοι ἐπήραμε τὴν θέσι μας στὰ στασίδια. Τὰ κεριὰ καὶ αἱ κανδύλες μὲ τὸ θαμπερὸ τους φῶς, μετέβαλαν τὲς μορφὲς τῶν μαυροφορεμένων καὶ μανδουλοτυλιγμένων καλιγέρων σὲ ὄντα ἐξυτικά καὶ τὴν μικρὴν τετράγωνη ἐκκλησιὰ σὲ τόπο μυστυριώδη. Κοντὰ στὸ Ἱερὸ ἕνας γέρος μοναχός, μὲ ὀλόασπρα τὰ γένηια καὶ χιονισμένα τὰ μαλλιά, κρατώντας στὸ ἓνα χέρι τὸ βιβλίον καὶ στὸ ἄλλο τὸ κερὶ, ἔψελνε τὰ τροπάρια τῆς εορτῆς σὲ γλῶσσα ρουμανικὴ καὶ ἕνας ἄλλος, χωμένος στὸ ἀντικρινὸ στασίδι, ἀπαντοῦσε θαρρεῖς μὲ τὰ ἴδια λόγια καὶ αὐτός. Ἦταν μεγάλη ἡ εορτὴ καὶ οἱ ἄγιοι. Ἀπόστολοι εἶχαν πολλὰ ὕμνωδικὰ τροπάρια.

Ἐπέρασαν δύο ὥρες σὰν μιὰ στιγμὴ.... Τώρα σιγὰ—σιγὰ ἡ αὐγὴ σκορποῦσε τὸ θαμπερὸ τῆς χρῶμα κάτω στ' οὐρανοῦ τὴν ἄκρη.... Ὁ ἀσπρομάλλης καλόγηρος ἐκλείπε τὸ βιβλίον, σταυροκοπήθηκε προσκυνητὰ, ἀνατίναξε τὴν μανδύλα του καὶ ἄρχισε νὰ ψάλλῃ μὲ κατάνυξι σ' ἑλληνικὴ γλῶσσα τὸ «ῶσον κύριε τὸν λαόν σου». Τὴν στιγμὴν ἐκείνη ἀπὸ τὰ δυὸ παράθυρα τοῦ Ἱεροῦ, ποῦ ἔδλεπαν πρὸς τὴν θάλασσα, ἐμπήκαν αἱ πρῶτες ἀκτῖνες τοῦ Ἥλιου κ' ἐχρύσισαν τὲς εἰκόνας τῆς Ἐκκλησιᾶς, σὰν ἕνας ὕμνος τῆς χαρᾶς πρὸς τὴν μεγάλην εορτή.....

Σιγὰ—σιγὰ αἱ ἀκτῖνες του περνοῦν τώρα δειλὲς ἐπάνω ἀπὸ τὸν ἐλαιῶνα καὶ πλάτῃ ἀπὸ τὴν βράχην τοῦ βουνοῦ καὶ τὸ μυ-

Ἡ πανοραμική θεά τοῦ Ρουμανικοῦ Μετροῦ.

στηριώδες εκκλησιδάκι, ποῦ ἀντηχοῦσε ἀκόμα ἀπὸ τὲς ἀκατάληπτες ψαλμωδίες, πλημμύρισε ἀπὸ φῶς κοκκινωπὸ, ποῦ μετέβαλε ὄλη ἐκείνη τὴν ἱεραρχία σὲ μιὰ ὑπερκόσμια θεϊκὴ λειτουργία !...

Ὅλοι οἱ καλόγεροι μὲ τὰ καινούργια βράσα τους καὶ μὲ τὲς ὀλόμαυρες μανδύλες στὸ καλυμαῦχι τους, ἀθόρυβα, ὁ ἕνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλον, περνοῦσαν τῶρα μπροστὰ ἀπὸ τὸν ἀσπρομάλλη λειτουργητὴ καὶ φιλόνας τὸ χέρι του ἔπερναν τὸ ἀντίδωρο καὶ μαζὶ μ' αὐτὸ τὴν εὐχὴ του. Τελευταῖος ἐπέρασα κ' ἐγώ. Δὲν ξέρω πῶς τὴν στιγμὴ ἐκείνη ποῦ φιλοῦσα τὸ σεβάσιο χέρι του, αἰσθάνθηκα ἄθελα νὰ κυρτώνῃ τὸ κορμί μου μπροστὰ στὴν ἀγία καὶ ἐπιβλητικὴ μορφή του. Ἐὰ ὀλόασπρα μαλλιά του, ἡ ἀφέλεια τοῦ προσώπου του, τὰ ἀπονήρευτα μάτια του, ἡ ἤρεμη καὶ σοβαρὴ φυσιογνωμία του, ὅλα αὐτὰ μὲ τὲς γύρω ἀκτίνες τοῦ Ἡλίου, ποῦ τῶρα δυνατόφωτες πλημμύρισαν τὸ μικρὸ παρεκκλήσι, μοῦ ἔκαμαν νὰ νομίσω πῶς εὐρισκόμουν σὲ μιὰ ἄλλη ζωὴ, σὲ ἕνα ἄλλον κόσμο....

Τὴν στιγμὴ ἐκείνη τὴν ἐκστατικὴ ἔνοιωσα τὴν ψυχὴ μου νὰ ταράσσεται ὑπὸ μυστικούς ἡδονισμοὺς κ' ἐνόμισα ἀκόμα πῶς τοῦ ἀσπρομάλλη καλογήρου ἡ σεβάζσμια μορφή ἀπομακρύνετο ἀπὸ τὰ μάτια μου μέσα σὲ λάμπφεις ἐκτυφλωτικὲς, μέσα σὲ ἀκτίνες φωτερές, σὰν ἕνα ἀσύλληπτο ὄνειρο....

Τὴν στιγμὴ ἐκείνη τὰ ἡχηρὰ κτυπήματα τῆς καμπάνας, ποῦ ἀνήγγειλαν στὴν τριγύρω φύσι, ποῦ σκιρτοῦσε κ' αὐτὴ μέσα στῆς ὀργιαστικῆς πρασινάδας τὴν ἑορταστικὴ στολῆ, τὸ τέλος τῆς ἐκστατικῆς λειτουργίας, διέλυσαν τὸ ἐξωτικὸ μου δ-ραμα.... Ὁ καλόγερος ξαναπῆρε τὴν ἀνθρώπινη μορφή του, μ' εὐλόγησε γεμάτος καλωσύνη καὶ παιδικὴ ἀφέλεια, μοῦ ἔτεινε τὸ ρυτιδωμένο γέρικο χέρι του καὶ τὰ χεῖλη του ἐπρόφεραν ἀγνόλογες εὐχές....

Ἐπάρχουν στιγμὲς στὴν ζωὴ, ποῦ διυλίζουν τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ τὴν ἐξαγνίζουν ἀπὸ τὴν κακία καὶ τὴν χαμέρπεια. Ἐπάρχουν στιγμὲς, ποῦ ἐξυψώνουν τὴν ἀνθρώπινη σκέψι ἐπάνω ἀπὸ τὴν στενότητα καὶ τὴν σκληρότητα τῆς καθημερινῆς βιο-

πάλης! "Ω πόσο θελκτικές είναι αυτές αι στιγμές και πόσο είνε ιερές και δυσέρητες και όταν άκόμα τές δημιουργεί ένα ψεύτικο περιβάλλον και όταν άκόμα είνε γεννήματα τής όπτασίας και όταν άκόμα είνε συνθεμένες με τούς άπατηλούς τής φαντασίας δραματισμούς!

Μ:ά τέτοια στιγμή ήταν κι' αυτή που άπεγείωσε τήν ψυχή μου μέσα στο μικρό Έκκλησιδάκι του Μετοχιοϋ. Θά τήν θυμᾶμαι πάντοτε. Ή εικόνα της θά μου μείνη πάντοτε ζωντανή και άνεξάλειπτη, γιατί τήν είδα με μάτια καθαρά και άκονήρευτα και τήν ένοιωσα σαν ένα γλυκό ξεκούρασμα και σαν ένα άνέβασμα άγνό προς τόν κόσμο μιας άνώτερης ιδέας, που όσο και αν είνε άπατηλή δέν έχει όμως τήν χυδαιότητα τής ανθρώπινης κακίας, που κάμνει τόσο δυστυχισμένη τήν ζωή!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Στέες κορυφογραμμές του Ύψαριου.

Ἦθελε πολὺ ἀκόμα νὰ ξημερώσῃ. Τὸ μουλάρι, ποῦ θὰ ἐφόρτωνε τὰ βούχα καὶ τὰ τρόφιμά μου, ἀπὸ ὧρα μ' ἐπερίμενε μὲ τὸν μεσόκοπο ὁδηγὸ του, τὸν Ἀλέκο τὸν Τόμπολα, ἀπὸ τὴν Καλὴ—Ράχη, ὑψηλὸ, ἰσχνὸ καὶ ἀσπράμαλλη, ποῦ ἤξερε ὅλα νὰ τὰ βολεύῃ μὲ τὴν πείρα τῶν πεντήντα χρόνων του. Σὲ λίγο, ἀφοῦ ὅλα ἦταν ἕτοιμα, ἐπήρα τὸ μεγάλο βράδι μου καὶ ξεκινήσαμε γιὰ τὴν κορυφὴ τοῦ Ὑψαριου, ποῦ εἶνε τὸ ὑψηλότερο καὶ τὸ ὠραιότερο βουνὸ τῆς Θάσου. Ἀπ' ἐκεῖ θὰ κατεβαίναμε ἀπὸ τὴν ἀντίθετη πλευρὰ σὲ ἄλλα ἀπόμερα χωριά τοῦ νησιου.

Ἦταν Ἰούλιος μῆνας. Στὴν ἀρχὴ ἐπήραμε ἴσιο δρόμο, κατόπιν ὁμῶς ἐμπήκαμε σὲ ἓνα μονοπάτι, ποῦ ἦταν στενὸ καὶ ἀπότομο καὶ περνοῦσε ἀπὸ βράχους καὶ ἀνηφόρους, ποῦ ἐκούραζαν τὰ πόδια μὲ τὲς σουβλερές τους πέτρες καὶ ἐπνιγαν τὴν ἀναπνοή μὲ τὲς ἀνηφορικές τους καμπές. Ἀκολουθώντας τὴν φειδωτὴ γραμμὴ τοῦ μονοπατιου προχωρούσαμε ἀνάμεσα ἀπὸ φουντωμένα φυλλώματα πεύκων, ποῦ τὰ εἶχε ὑγραμμένα ἢ πρῶνι νῆ δροσιὰ, σὰν ἀπὸ κάτω ἀπὸ μακρόδρομη ἀψιδωτὴ σκιὰδα καὶ τὸ σῆμα μας τὸ ἐρρύθμιζε τοῦ μουλαριου τὸ ἀργὸ περπάτημα. Τὰ νερά τῶν πηγῶν ἔτρεχαν ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ καὶ πότε—πότε διέκοπταν τὸ δρόμο μας μὲ τὰ γουργουριστὰ πε-

ράσματα τους κ' έμουρμούριζαν ένα μονότονο τραγούδι με τὸ κελαρυστό τους τρέξιμο.

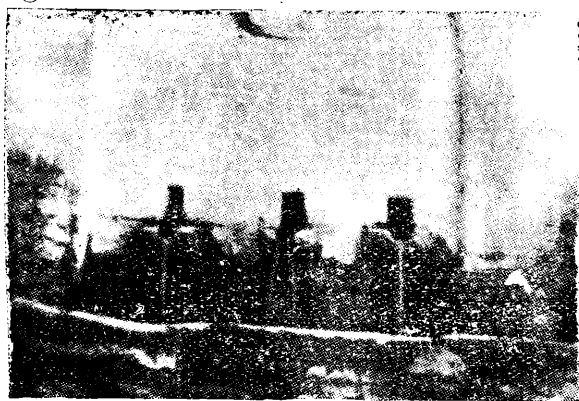
Κάτω ἀπὸ ἕνα γέρικο πεύκο, ποῦ κοντὰ ἀπὸ τὴν ρίζα του ἔτρεχε παγωμένο καὶ δλοκάθαρο νερό, καθήσαμε γιὰ νὰ ξεκουραστούμε.... Ἡ Αὐγὴ τώρα μόλις ἐχρῦσωνε μετὸ θαμπό της φῶς τὴν ἄκρη τ' οὐρανοῦ.... Ὁ Τόμπολας, ἔδεσε τὸ μουλάρι του καὶ ἦλθε κ' ἐκάθησε κοντὰ μου. Εἶχε ὄρεξι καὶ ἄρχισε νὰ μοῦ διηγίεται παληές του ἱστορίες, πῶς καὶ ἄλλοτε πρὸ χρόνων ἀνέβηκε ἀπὸ τὸ ἴδιο μονοπάτι τὸ ἴδιο δουνὸ μετὸ ἕνα ξένο ἀπὸ τὰ μακρυνὰ φερμένο. Ἦταν Γερμανὸς τοῦ εἶχαν εἰπῆ καὶ δὲν εἶχε ἀντίρρηση νὰ τὸ πιστέψῃ, οὔτε πολυσχοτιζέτο γι' αὐτό. Ἐκεῖνος ἤθελε μονάχα νὰ πληρωθῆ.

Καὶ μοῦ ἔλεγε ἀκόμα τόσα ἄλλα ὠραία καὶ ἀφελῆ πράγματα μετὰ παιδικὴ καὶ ἀπονήρευτὴ καρδιά. Ἐνα μόνο εἶχε διᾶσανο ὁ καυμένος, ποῦ ἦταν τὸ ὄνειρό του καὶ ὁ πόθος του. Νὰ ἰδῆ σιδηρόδρομο, ποῦ μ' ὀδες τὲς διηγήσεις ποῦ ἄκουσε δὲν μπορούσε νὰ τὸν φαντασθῆ. Μὰ πῶς; Εἶχε παιδιὰ καὶ γυναῖκα καὶ εἶχε ἀκόμα ν' ἀποτελειώσῃ τὸ σπῆρι του καὶ τὰ χρήματά του εἶχαν σωθῆ. «Αὐτὴ ἢ ἀχρηματία θὰ μοῦ φάγῃ ἀφεντικὸ», μοῦ ἔλεγε. «Ζωὴ δατανισμένη καὶ παραδαρμένη στῶν δουνῶν τὲς ἔρημες ράχες», ἐπρόσθετε μετὸ τόνο λυπητερό.

Ἡ Αὐγὴ τώρα ἐφώτιζε περισσότερο τὸν οὐρανὸ. Ἐσηκωθῆ καμε κι' ἄρχισαμε πάλι τὴν πορεία μας στὸ ἀνηφορικὸ μονοπάτι, ποῦ μᾶς ἀνάγκαζε ἄλλοτε νὰ σκαρφαλώνουμε σὲ ἐπικίνδυνες ἄκρες καὶ ἄλλοτε νὰ περνοῦμε κάτω ἀπὸ σύσκια πεύκα, φυτευμένα μέσα στὲς σχισμὲς τῶν βράχων. Καὶ ὅσο προχωρούσαμε τόσο μετὸ χρυσόθαμπο φῶς τῆς αὐγῆς ἄλλαζε καὶ τὸ θέαμα καὶ παρουσιάζοντο στὰ ἐκπληκτὰ μου μάτια σὰν μαγικὴ εἰκόνα πότε μιὰ ἀπότομη χαράδρα, μετὸ τρομακτικὸ της βάθος, πότε μιὰ ἄκρη τῆς θάλασσας, ποῦ ἀπὸ μακρυνὰ ἐγυάλιζε ἀστραφτερῆ στὲς πρῶτες ἀπαλόθαμπες ἀνταύγιες τοῦ οὐρανοῦ, σὰν ἕνα κομμάτι χρυσαφιοῦ καὶ πότε καμμιὰ ζωγραφιστὴ εἰκόνα κανενὸς τοπέλου, ποῦ ἦταν φυτευμένο ἐδῶ μετὰ νεαρὰ κ' ἐκεῖ μετὰ γέρικα πεύκα.

Και προχωρούσαμε.... Τοῦ Ἥλιου τώρα τὸ γλυκόμερο φῶς ἐχρύσωνε σιγὰ—σιγὰ τῆς ἀνατολῆς τὴν ἄκρη κ' ἔνα ἀργοφύσητο ἀγεράκι ἐδρόσιζε τὰ γύρω βουνὰ καὶ ἐλάφρωνε τὸ κουραστικὸ ἀνέβασμά μας. Ὁ Τόμπολας, ποῦ ἦταν τόση ὥρα σιωπηλός, ἄρχισε τώρα νὰ σιγοτραγουδεῖ ἕνα τραγοῦδι τοῦ χωριοῦ του....

Μὲ τὸ διαστικὸ μας βῆμα δλο ἔνα καὶ ἐλαττώναμε τὸ μάκρος τοῦ μονοπατιοῦ καὶ ἔνα αἰσθημα χαρᾶς καὶ ἀνυπομονησίας ἐπλημμύριζε τὴν δική μου τὴν ψυχή. Ἦθελα νὰ φθάσω

Τρίκρουνη βρύση με κινερα νερα
στὸ χωριὸ Σωτήρος

γρήγορα στὴν κορφή. Καὶ ὅσο ἐδιαζόμεν τόσο ἀτελείωτο ἐγράφμιζε ἐκόμα μπροστά μου τὸ μονοπάτι. Ἐἶναι κουραστικὸ, μὰ εἶνε καὶ ἀσύγκριτα εὐχάριστο νὰ διασκελίξῃ κανέναν ἀνηφορὸν καὶ δράχους καὶ σὲ κάθε του βῆμα ν' ἀντικρύξῃ νέο θέαμα καὶ νέα θαυμαστά τοπεῖα καὶ πολύχρωμες φυσικὲς ζωγραφιές, ἀνώτερες στὴν ἔμπνευσι καὶ στὴν μορφὴ ἀπὸ τὲς κοινὲς εἰκόνες τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Καὶ προχωρούσαμε.... Ὁ ἰδρώτας ἔσταζε ἀπὸ τὸ πρόσωπό μου καὶ ἀπὸ τ' ἀνοιχτά μου στήθια, ποῦ τὰ ἐδρόσιζαν χαϊ-

δευτικά τῆς πρωΐνης αὔρας τὰ γλυκοφουσίματα. Ἐνάπνεα βαθειά ἀπὸ τὴν κόπωση καὶ ἀπὸ τῆς ἀναμονῆς τὴν ἀγωνία.... Ὁ Ἥλιος τώρα πλέον ξεπρόβαλλε σιγανὰ ἐπάνω ἀπὸ τὸ δάθος τοῦ δρίζοντα καὶ ἔστελνε τὲς πρῶτες χρυσότοξες ἀκτίνες του στὴν κορφή τοῦ Ὑψαριοῦ, ποῦ ἐπάνω ἀπὸ τὴν κεφαλή μας μᾶς ἐκύτταζε σοβαρὴ καὶ ὑπερήφανη. Ἀκόμα ὀλίγα δῆματα καὶ εὐρέθηκα σ' ἓνα κολοσσιαίο βράχο ἐπάνω, ποῦ ἦταν ὁ ὑψηλότερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ποῦ ἦταν αὐτός ἡ κορφή τοῦ Ὑψαριοῦ.

Ὁ ἀέρας μὲ τὲς πρωΐνὲς δροσερὲς πνοὲς του ἔσειε ὀλόκληρη τὴν γύρω ἔκτασι καὶ μὲ τὲς δυνατὲς ρίπες του ἐμαστίζωνε τὸν βουνῶν τὲς πλαγιὰς καὶ στὰ φυτῆματά του τὰ διαστικὰ ἐθρόιζαν τὰ κλαριά τῶν πεύκων, ποῦ κάτω καὶ γύρω, σὲ ἀτελείωτες ἐκτάσεις καὶ γραμμὲς, ἐπρασίνιζαν τὲς ἐπίκλινες καὶ ἀπότομες πλευρὲς τοῦ Ὑψαριοῦ.

Ἐστάθηκα. Ἐτέντωσα τὸ στῆθος μου, ἔσεισα τὴν κεφαλή μου καὶ ἀισθάνθηκα, ἐκεῖ ἐπάνω, στὸ ὕψος τὸ δυσθεώρητο καὶ οὐρανογειτονικό, πῶς γιὰ μιὰ στιγμή ἤμουν ὑπεράνθρωπος. Καὶ πραγματικά. Ἡ εἰκόνα ποῦ ἐξετυλίσσετο μπροστὰ στὰ ἔκπληκτά μου μάτια κατὰ τὴν ὑπερκόσμια ἐκείνη στιγμή, ἦταν μοναδικὴ καὶ ὑπέροχη, ἦταν θέλημα, ποῦ σπάνια συναντᾶ τ' ἀνθρώπινο μάτι. Ἦταν μιὰ ἔκστασις. Ἦταν μιὰ ἀληθινὴ ἀνθρωποθέσις. Ἦταν ἓνα κομμάτι φερμένο ἀπὸ τὸν χαμένο παράδεισο. Ἦταν μιὰ φανταχτερὴ ζωγραφιά, τῆς ὁποίας τὲς γραμμὲς ἐχάραξε θεοῦ ξμπνευσις.

Καὶ ἀληθινά. Ἐβλεπα μπροστὰ μου ν' ἀπλώνεται ὀλόκληρο τὸ νησί τῆς Θάσου, ἀγροξόπνητο καὶ νωχελὸ, μὲ τὲς χαρούμενες ἀκτὲς του, ποῦ ἐκαμπυλώνοντο σὲ ἀπειροὺς κολπίσκους, μὲ τὰ ὀλόλευκα χωριά του, ποῦ ἐφαίνοντο σὰν ἄσπρα στίγματα μέσα στὰ πράσινα κύματα τῶν πευκοδένδρων, μὲ τὲς χαράδρες του, ποῦ ἄν γραμμὲς ἡμίμαυρες ἐχώριζαν τὴν ἐπιφάνειά του σὲ μέρη ἀκανόνιστα, μὲ τὲς ἀπότομες κατωφέρειες τῶν βράχων, ποῦ ἐνόμιζες πῶς θὰ πέσουν νὰ καταπλακώσουν τὰ κάτω πευκα καὶ μὲ τὰ ἐδῶ κ' ἐκεῖ μαῦρα στίγματα τῶν

Ἐκδρομεῖς μέσα στὰ λουλούδια καὶ στὰ
φουντωμένα πεῦκα.

πλευροβουνῶν, ποῦ τὰ ἐσημάδεψαν περασμένες πυρκαϊές. Ὅλες αὐτὲς αἱ ἀτελεῖωτες ἐναλλαγές ξεδιπλώνοντο μπροστὰ μου σὰν μαγικὸ πανόραμα.

Μοῦ φάνηκε πῶς ὀλόκληρο τὸ νησί ἐπλεε σὰν ἓνα κομμάτι γῆς ἐπάνω στὰ γαλανὰ νερὰ τῆς θάλασσας, ποῦ γύρω—γύρω τὸ ἐπλαισίωνε χαϊδευτικὰ καὶ τοῦ ὀποῖου ἐπίστεψα γιὰ μιὰ στιγμή πῶς ἐγώ, ἀπ' ἐκεῖ, ἀπὸ τὴν ὑψηλότερη κορφή, ἤμουν ὁ κύριος καὶ ὁ αὐθέντης του. Καὶ ἐβλεπα ἀκόμα πέρα στὸν ὀρίζοντα τῆς Ἀνατολῆς νὰ ξεχωρίζουν στὰ βάθη τ' οὐρανοῦ αἱ σκιές τῆς Σαμοθράκης καὶ τῆς Δήμνου καὶ πεῖθ πέρα ἀκόμα μιὰ ἐλαφρόμαυρη γραμμὴ νὰ σημειώσῃ τὸν Ἑλλησποντο καὶ πίσω ἀπ' αὐτὸν ἡ φαντασία μου ἐβλεπε τὴν Πόλι μετ' τὴν μεγάλη Ἐκκλησιά, τὴν Ἀγία Πόλι, ποῦ ἐνανούρισε τὲς ἐλπίδες καὶ ἐγλύκανε τοὺς πόνους καὶ ἐκραταίωσε τὴν κουρασμένη ψυχὴ τῶσων δουλωμένων γεννεῶν, ποῦ εἶδαν καὶ ὑπέφεραν τὸ ἔθνικὸ μας κατάντημα καὶ ἐθεμελίωσαν τῆς φυλῆς μας τὸ ξαναγέννημα.

Ἀπὸ τὴν βόρεια πάλι πλευρὰ σὲ βάθυκύανες δαντελωτὲς γραμμὲς ἐβλεπα νὰ ζωγραφίζεται ἡ Ροδόπη καὶ τὸ Παγγαῖο καὶ πέρα μιὰ σειρὰ βουνῶν νὰ γραμμίζῃ τὸν οὐρανὸ καὶ στὸ ἄκρο του νὰ ὀρθώνεται σοδαρὸ καὶ ἀμίλητο τὸ θεοδάδιστο Ὀρος τοῦ Ἄθωνα, ποῦ παρατηρόντας βλοσυρὰ τὸ Ὑψαριὸ τῆς Θάσου ἐνόμιζες πῶς τὸ ἐμάλωνε, γιὰτὶ θέλησε μετ' ὅσο θράσος νὰ μετρηθῇ μετ' τὸ δικό του ἀνάστημα, τὸ χωμένο στὰ σύννεφα καὶ τὸ ζωσμένο μετ' τῶν ἀστραπῶν τὲς χρυσόγραμμας λάμψεις.

Ἐκστατικὸ ἔτρεχε τὸ μάτι μου πέρα καὶ γύρω στὲς ἐκτάσεις αὐτὲς τὲς ἀπέραντες καὶ σιτῆς θεᾶς αὐτῆς τὸ συγκινητικὸ θάμβωμα, ποῦ μοῦ ἔκαμνε νὰ νοιώθω τὴν ψυχὴ μου νὰ ἀναπηδᾷ χαρούμενη, τὴν σκέψι μου νὰ πετᾷ ἀδέσμευτη καὶ νὰ ξεχύνεται ἡ φαντασία μου ἐλεύθερη σὲ κόσμους μακρυνούς, σὲ κόσμους ὀνειρεμένους, σὲ κόσμους ποῦ τῆς χαρᾶς τ' ἀνασκιρτήματα τοὺς κάμνουν νὰ δυναμώνουν τὴν θέλησι καὶ νὰ ὠμορφαίνουν τὴν ζωὴ. Καὶ αἰσθάνθηκα ὅλα αὐτὰ ἐκεῖ στὴν ὑψηλὴ κορφή τοῦ Ὑψαριοῦ καὶ ἔνοιωσα ἀκόμα τὴν ψυχὴ μου ἐκεῖ

νά πλαταίνη και έλαφρωμένη νά συνταράσσεται από ρίγηλές συγκινήσεις.

Γιά μιὰ στιγμή άθέλητα σταμάτησε τó μάτι μου κάτω εκεί στην άκρη του νησιού, στην Άκρόπολι της Θάσου, με τó πεσμένο τείχος της, με τές ρυγισμένες πέτρες της, με τά φουντωμένα τριγύρω της πεύκα και τήν είδα νά στέκεται σιωπηλή και περιφρονημένη, σαν νά εκλαιγε τó περασμένο μεγαλειό της. Και κοντά σ' αυτήν διέκρινα τέν ναό του Άπόλλωνος, γυμνό αυτόν από δένδρα, με τές μεγάλες βραχόπετρές του, με τά τετραγωνισμένα κολοσσικά μάρμαρά του, περήφανος ν' άψηφά του χρόνου τó θανατικό προσπέρασμα.

Και κατέλαβε τήν ψυχή μου θαθεία συγκλίνησις και άλάλητη ταραχή, που έβλεπα τó χαμένο μεγαλειό της Θάσου νά πενθῆ έπάνω στα συντρίμματά του, μέσα στην ίδια φύσι, μέσα στην ίδια ώμορφιά, μέσα στην ίδια χαρά. Και άθέλητα αποκαλύφθηκα μπροστά στον τάφο της περασμένης δόξης. Και θεληματικά έχαιρέτησα τó ξαναγέννημά της, που άργό ξεπροβάλλει από τó βάθος, που διάνοιξαν του χρόνου τά βαρειά κιυπήματα.

Μπροστά σέ ένα τέτοιο θέαμα έπιστεψα για μιὰ στιγμή πώς ήμουν άληθινά υπεράνθρωπος, γιατί κάτω στα πόδια μου πατούσα ένα όλόκληρο νησί, με τές πόλεις του και με τά χωριζύ του, που ήσαν σκερπισμένα στες χαράδρες και στες άκτές και που ήταν ή κατοικία των ανθρώπων της σκληρής ζωής. Γιατί έβλεπα τά γύρω και πέρα βουνά νά καθρεφτίζου τές σκιές τους στην υδάτινη άγκαλιά της θάλασσας κ' ένόμιζα πώς έμίκρυναν τó ύψος τους μπροστά στο δικό μου ανάστημα, που τó έμεγάλωνε τήν στιγμή εκείνη τó γιγάντωμα του Ύψαριού. Και έθαύμαζα τήν σοφία των άρχαίων, που τοποθέτησαν τήν κατοικία των Θεών των εκεί στην άπρόσιτη του Όλύμπου κορυφή, γιατί έπίστευαν πώς οι Θεοί πρέπει νά κατοικουόν επάνω στών βουνών τά ύψη τά δυσθεώρητα, όπου δέν φθάνου αι ανθρώπινες κακίες και μικρότητες και δέν ταράττου τήν ήσυχία τους αι βραχνές φωνές των διεφθαρμένων και ταπεινών.

Θαμδωμένος στῆς συναρπαστικῆς αὐτῆς θέας τὸ μοναδικὸ ξεδίπλωμα, ποῦ δὲν τὸ κακογράμμιζαν οὔτε οἱ θυμοὶ τοῦ συννεφιασμένου οὐρανοῦ, οὔτε τὸ ἀγρίωμα τῆς ἀφρισμένης θάλασσας, οὔτε ἡ μανία τῆς συνταραγμένης φύσεως, ἔνοιωσα τὴν ἀγάπη μου γιὰ τὴν Θάσο νὰ μεγαλώνῃ σὲ ἀμέτρητο πλάτος καὶ μοῦ ἤρχετο νὰ πέσω νὰ τὴν ἀγκαλιάσω ὀλη καὶ νὰ τὴν φιλήσω ὀλη μὲ τὰ φιλιὰ μου τὰ ζεστὰ καὶ νὰ τὴν θρέξω ὀλη μὲ τὰ δάκρυά μου τὰ θερμά, τὴν Θάσο, ποῦ μ' ἔχει μαγεμένο μὲ τὰ πλάνα της τὰ κάλλη καὶ μ' ἔχει συρμένο στὰ χώματά της μὲ τὴν πιστὸ ἔρωτά της, ποῦ μ' ἔκαμε νὰ ξεχάσω ἄλλες ἀνθρώπινες ἀγάπες καὶ νὰ γίνω γιὰ πάντα δικός της σκλάβος.

Καὶ τότε μέσα στοῦ ἰλίγγου αὐτοῦ τὸ συστρόφισμα, μέσα στῆς συγκινήσεώς μου αὐτῆς τὸ συντάραγμα, αἰσθάνθηκα θεϊκὲς στιγμὲς νὰ μετροῦν τῆς ζωῆς μου τὸ πέρασμα καὶ ἐμπνευσμένος τότε εἶπα τὰ λόγια αὐτὰ τὰ θροντόφωνα, ποῦ τὰ ἐπῆρε στὰ ἑλαφρὰ φτερά του τὸ γλυκοφύσητο ἀγέρι καὶ τὰ σκόρπισε γύρω καὶ πέρα καὶ παντοῦ, ὅπου δὲν ἐφάυλισαν τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένεια ποταπὲς ὀρμές καὶ δὲν διέφθειραν τοῦ ὀραίου τὴν ἐμπνευσι ἀσχημίας μικρότητες. Καὶ εἶπα δυνατόφωνα κ' ἐτραγοῦδησα ἠχηρὰ, γιὰ νὰ μ' ἀκούσῃ ὁ κόσμος ὀλος, τὰ λόγια αὐτὰ:

«Θάσος, μαγικὸ καὶ πλάνο νησί! Θάσος, ὄμορφη νύφη τοῦ Αἰγαίου, ποῦ μὲ τὰ κάλλη σου μὲ πλάνεψες. Ποῦ ὅταν ἐρροῦφηξα ἀπὸ τὰ στήθια σου τὸ δροσερὸ καὶ κρουσάλλινο νερὸ τῶν πηγῶν σου ἐμαγεύτηκα καὶ ξέχασα τὸν κόσμον τῆς χαμέρπειας τῶν ψυχῶν, τὸν κόσμον τῶν σάπιων χαρακτήρων, τὸν κόσμον τῆς ἐμπάθειας καὶ τῆς ψευτιᾶς. Θάσος γλυκὸ μου νησί! Ποῦ ὅταν πλανήθηκα μέσα στὰ μαγευτικὰ σου βουνὰ καὶ ἄκουσα τὴν φλογέρα τοῦ ποιμένα σου καὶ τὸ θρόϊσμα τῶν πεύκων σου, ποῦ ὅταν μ' ἐχάϊδισε τὸ δροσερὸ ἀγέρι τῶν Ζεφύρων σου σ' ἄπαλὸ βαμπάκι, ποῦ ὅταν κοιμήθηκα κάτω ἀπὸ τὰ πεῦκα σου καὶ ἄκουσα σ' ἄν μυστηριώδη

καὶ θεϊκὴ μουσικὴ τὸ κελαΐδημα τῶν πουλιῶν σου
καὶ τὰ κελάρυσμα τῶν πηγῶν σου, ἐνόμισα πῶς εὐ-
ρισκόμουν σ' ἓνα κόσμον ὑπέργειο, σ' ἓνα κόσμον ἀ-
νώτερο, ὅπου δὲν φθάνει ὁ βαρὺς τῶν πόλεων
θόρυβος κοὶ ἡ κακία τῶν μικραθρώπων ! Θά-
σος, πλάνο νησί ! Ποῦ μονάχα ἡ δική σου ἡ
ᾠμορφιὰ μοῦ γέννησε τὸν ἔρωτα τοῦ ὡραίου, τὸν
ἔρωτα, ποῦ συντάραξε τὴν ψυχὴ μου καὶ μοῦ ἔκαμε
νὰ κλάψω ἀπὸ τὴν πειδ βαθυτέρη συγκίνησι, ποῦ
ἔνοιωσα στὰ στήθια μου ! Θάσος, γλυκό μου νησί !
Κρῦψε τὰ ζηλευτά σου κάλλη γιὰ ἐκείνους ποῦ
νοιώθουν τὴν δύναμί τους καὶ περιφρόνησε ἐκεί-
νους τοὺς μικροὺς, ποῦ δὲν ξέρουν καὶ ἐκείνους
ποῦ δὲν θέλουν νὰ συγκινηθοῦν ἀπὸ τὴν χαρὰ καὶ
τὴν γοητεία ποῦ σκορπίζεις τριγύρω σου ! Θάσος,
πλάνο νησί ! »

ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΕΠΑΝΩ ΣΤΟΝ ΝΑΟ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ

Ἡ ἱερὰ ἀνάβασις

Ἦταν πρωτὶ. Ἡ αὐγὴ μόλις ἐρρόδιζε μιὰ ἄκρη τ' οὐρανοῦ ὅταν ξεκίνησα ν' ἀνεβῶ τοῦ μονοπατιοῦ τὸν ἀνήφορο, ποῦ ὀδηγεῖ ἀπὸ τὸν ἐλαιῶνα στὸν ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνος. Τὴν ὥρα ἐκεῖνη δυνατοφύσητο ἀγέρι ἐτάλευε τὰ γύρω πεῦκα καὶ ἀρμόνιζε τὸ θρόῦμά τους σὲ ἓνα ὕμνο ἱερὸ. Καὶ προχωροῦσα ἀπὸ τὸ ἀνηφορικὸ δρομάκι ἀνασαίνοντας ἀπὸ τὴν κόπωση καὶ πατέοντας πότε πέτρες σουβλερὲς καὶ πότε βράχους ῥηχισμένους καὶ μυτεροὺς. Στὸ πλάϊ μου ἓνα κοπάδι ἀπὸ γίδια βοσκοῦταν ἀμέριμνα καὶ τὰ κουδούνια τους, ἀντηχόντας στὴν πρωϊνὴ σιγῆ, διέκοπταν τὴν γύρω ἀσάλευτη ἡσυχία.

Καὶ προχωροῦσα. Ὁ ἀνήφορος ἦταν τώρα ἀπότομος καὶ τὸν ἔκαμναν δυσκολώτερο στὴν ἀνάβασι τὰ πετραδάκια ποῦ κατακυλοῦσαν στὸ πάτημά μου καὶ μ' ἔφερναν ἀθέλητα πρὸς τὰ ὀπίσω. Πετραδία, ποῦ καθένα ἀπ' αὐτὰ ἦταν κ' ἓνα κομμάτι τῆς ἱστορίας τοῦ νησιοῦ, πετραδία, ποῦ ἴσως νὰ ἦταν συντρίμματα κανενὸς ναοῦ ἢ κανενὸς Ἱεροῦ ἢ κανενὸς τάφου, ἢ νὰ ἦσαν κομμάτια τῶν μικροχρωμένων τειχῶν, ποῦ εἶδαν τόσων μαχῶν τὴν ἀγριότητα καὶ τόσων τροπαιούχων νικητῶν τὸ θριαμ-

εευτικὸ τὸ πέρασμα.

Καὶ προχωροῦσα τὸν ἀνήφορο. Μετὰ μιστῆς ὥρας δρόμο ἔφθασα ἰδρωμένος καὶ ἀνασασμένος ἐπάνω στὸν ἱερὸ λόφο, ἐκεῖ στὰ θλιμμένα ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος... Καὶ μὲ λίγα δῆματα ἐπάτησα τὰ μεγάλα μάρμαρά του... Ἡ αὐγὴ ἐκκοκλινίζε τώρα τὸ περισσότερο μέρος τῆς ἀνατολῆς πρὸς τὸν ἰωνικὸ ὀρίζοντα. Στάθηνκα ἄρωνος καὶ προσήλωσα τὰ μάτια μου πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπου ὁ οὐρανὸς ἐτίμαζε τὴν πορφυρόχρυση στολὴ τοῦ γιὰ νὰ ὑποδεχθῆ τὸν Βασιλεῖα τῆς ἡμέρας, τὸν κυρίαρχο τοῦ φωτός, ἡ δὲ τριγύρω φύσις σιγαλὴ καὶ ἡ κάτω θάλασσα ἡσυχοκύματη ἐπρόσμεναν κατανοκτικὰ τὴν τέλεσι τοῦ μεγάλου μυστηρίου.... Τὴν ἔλευσι τοῦ ζωοδότη Ἡλίου.

Σὲ λίγο ξεπρόβαλε σιγὰ—σιγὰ περήφανος στ' ἀνύψωμά του, ἀστραφτερός στὸ παράστημά του καὶ φλογερός στὴν ὄψι τοῦ Ὁ Ἡλίου—Ἀπόλλων. Γύρω του πυρπολεῖτο ὀλόκληρος ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὸ χρυσάκινο ἄρμα του, ποῦ ὄλο καὶ ἀνέβαινε ὑψηλότερα, σκορπίζοντας τὲς ἀκτίνες του στὲς πλαγιὰς τῶν βουνῶν καὶ στῆς θάλασσας τὰ γαλανὰ νερά, ποῦ θρυμματίζοντο στὸ ἔλαφρὸ ρυτίδωμά τους σὲ μύρια μαργαριτάρια.

Στὸ μέσον τοῦ ἀστραφτεροῦ του ἄρματος καθισμένος ὁ Θεὸς—Ἀπόλλων, μὲ τὴν φωτόλαμπη στολὴ τοῦ καὶ μὲ τὴν φλογόρα ὄψι του, προσήλωνε τὰ πυρωμένα μάτια του πρὸς τὸν περίφημο ναὸ του, ποῦ μὲ πίστι καὶ μὲ ἀφοσίωσι, μὲ ἀγάπη καὶ μὲ θαυμασμὸ ἀνύψωσε ἐκεῖ ἐπάνω, ὠρατο καὶ ἀπαράμιλλο, τῶν περασμένων γεννεῶν ἡ ἄδολη σκέψι καὶ ἡ ἀσύγκριτη τέχνη. Κ' ἐκεῖ ποῦ ἐκπληκτὸς ἐστεκόμουν μπροστὰ στὸ πυρπολημένο θαῦμα, ἐνόμιζα πῶς ὀλοένα καὶ προσήλωνε ὁ Θεὸς τὰ μάτια του εἰς τὰ δικά μου μάτια. Σὰν νὰ ἤθελε νὰ μὲ ἐπιπλήξῃ ποῦ, θρασοῦς ἐγώ, ἀπίστου γεννεᾶς ἀπομεινάρι, θέλησα νὰ μολύνω μὲ τὴν παρουσία μου τὴν ἱερὴ στιγμὴ τῆς ὑπερκόσμιας ἀνατολῆς του.

Ἀπολιθώθηκα ἐκεῖ ἀμίλητος. Ἡ ψυχὴ μου ἦταν θαμβωμένη ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο, ἡ σκέψις μου ἐξηρμένη ἀπὸ τὴν ἔκστασι, τὰ μάτια μου θολωμένα ἀπὸ τὸ ἐκτυφλωτικὸ τὸ φῶς καὶ ὄλη

ἢ ὑπαρξίς μου ἐκμηδενισμένη μπροστὰ στὴν ὑπέροχη αὐτὴ μυστιγωγία. Ὁ νοῦς μου μονάχα ἐβούλευε καὶ ἡ φαντασία μου ταχύπτερη ἔτρεχε πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ στὸ πέρασμά της ξυπνοῦσε τὸν ἡσυχολοκίμητο ὕπνο τῶν Μυστῶν καὶ τῶν Ἱερουργῶν, τῶν Θεωρῶν καὶ Ἱερειῶν.

Ἔπεσα ἐκστατικός. Τὸ μέτωπό μου ἄγγιξε τὸ μάρμαρο τοῦ Ναοῦ, ἐθώλωσε τῶν μαιτῶν μου τὸ φῶς. Ἔχασα κάθε αἰσθησί μου καὶ ἀπὸ τοῦ πυρετοῦ τὸ φλόγισμα χτυποῦσε δυνατὰ ἡ καρδιά μου, ὁ ἰδρώτας μου ἔδρεχε τὸ μάρμαρο καὶ ἔνοιωθα κύματτα ἀπὸ χρυσοκύανο φῶς νὰ πλημμυρίζουν γύρω μου, νὰ με τυλλοῦν καὶ νὰ με περισφίγγουν μὲ ἀποχρώσεις ἐναλλασσόμενες σὲ κάθε στιγμή.

Τὸ Ὄραμα.

Καὶ τότε μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου εἶδα θέαμα, ποῦ εἶχε τὴν γλύκα τοῦ παραμυθιοῦ καὶ τὸ θάμβωμα τοῦ μεγαλείου. Εἶδα σιγὰ—σιγὰ νὰ ὑψώνονται ἀπὸ τὲς δάσεις τοῦ Ναοῦ ἀμέτρητες κολώνες καὶ νὰ κατεβαίνῃ ἀπὸ ψηλὰ μιὰ στῆγῃ χρυσοποικιλίτη καὶ νὰ ἐπικάθεται ἐπάνω τῶν συμμετρικά, ξανκδημιουργόντας ἔτσι τὸν ἐρειπωμένο ναὸ σὲ ὄλη τὴν περασμένη αἰγλή του.

Καὶ ἀκόμα εἶδα ὄμοιους καὶ θυσιαστήρια νὰ ὑψώνουν τοὺς εὐώδεις καπνοὺς τοῦ λιβανωτοῦ τῶν καὶ τὰ φειδερὰ καὶ σταχτόχρωμα σύννεφά τους νὰ τριγυρίζουν τὲς κολώνες καὶ νὰ ξεφεύγουν ψηλὰ στὸν οὐρανὸ καὶ μὲ τὲς καμπύλες τους νὰ γράφουν τὸν ἀθάνατο ὕμνο τοῦ μεγάλου Θεοῦ. Καὶ διέκρινα ἀκόμα στὸ μέσον τοῦ Ναοῦ τὸ λευκομάρμαρο ἄγαλμα τοῦ Θεοῦ—Ἀπόλλωνος, ποῦ δὲν τὸ εἶχε λαξεύσῃ χέρι θνητοῦ καὶ δὲν τὸ εἶχε σμιλεύσῃ ἀνθρώπινη τέχνη καὶ ποῦ εἶχε τὴν ἴδια λάμψι στὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἴδιο φλόγισμα στὰ μύτια. Καὶ εἶδα λευκοφόρους Ἱερεῖς καὶ Ἱέρειες, μὲ ὑψωμένα τὰ χέρια στὸν οὐρανὸ, νὰ ἐπικαλοῦνται τὴν θεία συγκατάθεσι τοῦ Θεοῦ.

Καὶ κόσμο εἶδα ἄλλον ἀμέτρητο ν' ἀνεβαίνῃ τὲς σκάλες τοῦ Ναοῦ καὶ νὰ ἔρχεται μὲ τὴν πίστι ἀσάλευτη γιὰ νὰ προσκυνήσῃ μὲ μυστικοπάθεια τὸν ὄρατο Θεό, νὰ τοῦ προσφέρῃ τὲς θυσίες

του, νὰ τοῦ ὁμολογήσῃ τὴν ἀπέραντη ἀφοσίωσί του καὶ νὰ καθυποβάλλῃ τὸν ἀσυγκράτητο θαυμασμό του πρὸς τὸ οὐρανόδατο μεγαλεῖο του. Πρωτοποροῦσαν οἱ γέροι καὶ αἱ γερόντισσες μετὰ τὰ ὀλόασπρα μαλλιά, μετὰ τὰ ἰσχνὰ τὰ πόδια καὶ μετὰ τὰ κυρτωμένα τους κορμιὰ.

Ἀκολουθοῦσαν αἱ πρῆνες, τυλιγμένες στοὺς διαφανεῖς τους πέπλους, ποῦ ἄφηναν νὰ διαγράφονται ἐλεύθερα αἱ γραμμὲς τῶν λαχταριστῶν καὶ καρπερῶν στηθῶν των, ποῦ αἱ πτωχώσεις των ἐχάνοντο σὶδὸ λύγισμα τῶν κορμιῶν των καὶ ἔκαμναν νὰ διαφαίνονται βροδαλῆς σάρκας τ' ἀνασκιρτήματα καὶ ποῦ ξεπρόβαλλαν στὸ ἄερίνο δάδιζμά τους γερὲς καὶ στρογγυλόλευκες κνήμες.

Καὶ αὐτὲς μετὰ τὴν σειρά τους ἤρχοντο νὰ προσκυνήσουν τὸν καλλίσωμο Θεό. Ὁ θαυμασμός των πρὸς τὸν ὄρατο καὶ σφριγηλὸ νεανία, πρὸς τ' ἀνυπέβλητα καὶ βίγηλά κάλλη του καὶ πρὸς τὸ λαχταριστὸ καὶ σφιχτόδετο κορμί του τὲς ἀναφταν στὴν καρδιά ἀνομολόγητες ἐπιθυμίαι, ποῦ ζωγραφίζοντο στὰ ὑγρόμαυρα μάτια τους.

Καὶ εἶδα ἀκόμα μετὰ τὰ ἴδια τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου μιὰ ἀτέλειωτη σειρά νέων μετὰ σώματα μελαψά, μετὰ πόδια ἐλαφροπάτητα, μετὰ χέρια δυνατά, μετὰ στήθια πεταχτά, μετὰ μέση γοργολύγιστη καὶ μετὰ χεῖλη γελαστά νὰ προχωροῦν καὶ αὐτοὶ μετὰ τὴν σειρά τους πρὸς τὸν ἱερό Ναό, γιὰ νὰ προσφέρουν τὴν λατρεία τους πρὸς τὸν ὄρατο Θεὸ καὶ νὰ τοῦ δείξουν τὰ γυμνὰ κορμιὰ τους, τὰ δυναμωμένα στῶν ἀγώνων τοὺς κόπους καὶ ψημμένα στῶν ἀκτίνων τὲς φλόγες.

Ἔνοιωσα τότε τὰ χεῖλη μου νὰ καίνε, ὁ ἰδρωτὰς νὰ τρέχῃ ἄστατα ἀπὸ τὸ μέτωπό μου, δέσμες χρωμάτων νὰ ξαναθαμπώνουν τὰ μάτια μου, τὰ πόδια μου νὰ τρέμουν καὶ ἡ ψυχὴ μου νὰ χάνεται μέσα στὸ ἀδυθόμετρητο κενό. Ἔνοιωσα ἀκόμα πῶς διψοῦσα ἀπὸ γνῶσι, πῶς διψοῦσα ἀπὸ μάθησι, βλαβερὰ καὶ ἀτελείωτη. Ἦθελα νὰ πέσω στὸν Ἱεροουργῶν τὰ πόδια, ποῦ λευκοφόρητοι καὶ μετὰ τὴν κόμη χιονισμένη ἀπὸ τὰ χρόνια, ὕμνοῦσαν τριγύρω, μετὰ ὕμνωδιες γλυκόφθογγες, τὸν ὑπέρκαλλο Θεὸ τους

και να τους ζητήσω να διδάξουν και σε μένα τα μυστήρια της
θείας λατρείας του. Μά ένόμισα πώς κάποιος μου ξπνιξε την φω-
νή στο λάρυγγά μου. "Ήμουν δέβηλος. Δέν ξπρεπε τα χείλη μου
να διακόψουν την ιεροτέλεστη μυσταγωγία.

Σε λίγο, όταν ξπαυσαν αί ψαλμωδίες κ' έτελείωσε της έ-
ορτής τὸ προσκύνημα, είδα να ξαναπερνούν μπροστά από τὸ
χιανομάρμαρο και άκίνητο άγαλμα τοῦ Θεοῦ, με ύψωμένα τὰ
χέρια τους στον οὐρανό, πλήθη κόσμου άτέλειωτα και στο πέ-
ρασμά τους αί Ίέρειες να βίχουν λουλούδια νωπόδρεπτα.

Και μέσα στα πλήθη αυτά τὰ σιγοβάδιστα διέκρινα και
πάλι τους άσπρομάλληδες γέρους και τες γυναίκες τες κυρτω-
μένες από τοῦ χρόνου τὸ κύλισμα. Και άκόμα ξαναείδα μέσα
στα πλήθη αυτά τες σφιχτοπεπλωμένες παρθένες, με άκάλυπτη
τώρα την κεφαλή και τὰ στήθια, με ξέπλεχη την δλόμαυρη
κόμη, με δλόγυμνα τὰ χέρια, να προσηλώνουν φλογισμένα τὰ
μαῦρα τους μάτια στοῦ Θεοῦ τες δλόγυμνες χάρες και τες ώ-
μορφιές. Και κατόπιν είδα και πάλι τ' άγόρια με τὰ μελαψά
και λιγερά κορμιά τους, τὰ ψημμένα στές άκτινες τοῦ "Ήλιου
τες φλογερές και γυμνασμένα στον άγώνων τους κόπους τους
γλυκερούς, και με τοῦ άνδρισμοῦ τὰ δειγμένα κάλλη τους να
περνουν και αυτοί μπροστά από τὸ λευκομάρμαρο άγαλμα και
να ψιθυρίζουν ρυθμικά, κάτι άσύλληπτο στ' αὔτι μου, σαν ὕ-
μνου γλυκόφθογγα λόγια και σαν δεήσεως ίκεσιες παρακλητι-
κές. Και σιγά—σιγά ὅλοι έχάθησαν πέρα στοῦ λόφου τὸ κα-
τέβασμα....

Τώρα πέρασαν ὅλα. Τὰ θυσιαστήρια ξπαυσαν ν' αναδίδουν
καπνούς. Αί ὕμνωδίες δέν άντηχουν πλέον στους ήχηρους θό-
λους. Αί Ίέρειες και οί Πρωτομῦσται έχάθησαν και αυτοί πέρα
στοῦ Ναοῦ την έξοδο.... "Ένοιωσα τότε σαν μιὰ γλυκειά ξε-
κούρασι από την ταρακτική άγωνία να περιτρέχη τὸ σώμα
μου, να λύνεται ή δεμένη μου ψυχή και ή σκέψις μου έλαφρο-
πέταχτη να φεύγη από τὸν νοῦ μου. Κινήθηκα άθελα. Προχώ-
ρησα πρὸς τὸν ὄμο και σιγοπατόντας ξφθασα έμπρὸς στο ἄ-
γαλμα τοῦ Θεοῦ. Θαρροῦσα πὸς μ' εκύτταζε και πάλι στα

μάτια. Ἐκόπηκε ἡ ἀναπνοή μου. Γύρω ἡ βαθεῖα σιωπὴ σιγο-
τανοῦσε τοὺς βαρεῖς πέπλους τῆς Αἴφνης τονώνει τὴν ψυχὴ μου
ἀπρόσμενο θάρρος καὶ ὑψώνοντας κ' ἐγὼ τὰ χέρια μου πρὸς
τὸ ἄγαλμα εἶπα μὲ φωνὴ σταθερὴ καὶ παρακλητικὴ στὸν φλο-
γοφόρο Θεὸ τὰ λόγια μου αὐτὰ, ποῦ ἦσαν :

Ἡ προσευχή μου.

Μεγάλε Θεέ Ἀπόλλωνα!

Συγχώρησέ με ἂν τὸ ἀργοπάτημά μου αὐτὸ εἶ-
νε τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ σου βεβήλωσις ἀπὸ ἓνα μακρυ-
νὸ ἀπόγονο τῆς φυλῆς, ποῦ ἄλλοτε ἐλάτρευσε τὴν
θεότητά σου καὶ ποῦ ἔρχεται σήμερα εὐλαβικὰ
στῆς ἑορτῆς σου αὐτῆς τὸ προσκύνημα. Καὶ ἄλλοι
μπροστὰ ἀπὸ μένα, σὲ περασμένους ἀδόξους χρό-
νους, ἦρθαν ἐδῶ στοὺς ἱεροὺς βωμούς σου. Μὰ αὐ-
τοὶ δὲν ἦσαν οἱ παλαιοὶ σου θαυμασταί, ποῦ μὲ ἀ-
δολίευτη καρδιὰ ἐτίμησαν ἄλλοτε τῆς δόξης σου τ' ἀ-
κτινοβόλημα. Αὐτοὶ ἦρθαν μὲ βαρεῖα τὴν συνείδησι
καὶ μολυσμένη τὴν σκέψι, γιὰ νὰ συντρίψουν τὸ
λαμπρότεχνο αὐτὸν Ναό σου. Ἐγὼ δὲν εἶμαι ἀπ' αὐ-
τούς. Ἐγὼ εἶμαι εὐλαβικὸς προσκυνητῆς σου καὶ
ἦρθα νὰ ζητήσω τὴν ζωογεννήτρα δύναμί σου. Γι'
αὐτὸ μὴ εἶσαι θυμωμένος μαζί μου, Θεέ, καὶ δὸς
μου τῆς μεγαλωσύνης σου τὴν συγχώρησι.

Ἀκτινοβόλε Ἀπόλλωνα!

Αἱ γεννεὲς ποῦ προσκυνοῦσαν τὴν ἀγνόφωτη
λατρεία σου σβύσανε στῶν χρόνων τ' ἀτέλειωτα πε-
ράσματα καὶ βάρβαροι θεοπλήκται, ἀσυγκίνητοι
ἀπὸ τὴν γοητεία τῆς ὠμορφιάς σου, βεβήλωσαν τὴν
ἱερὸ σου χώρο καὶ μὲ τὸ λασπωμένο χέρι τους συνέ-
τριψαν τοὺς λευκομάραρους βωμούς σου. Μὲ τοῦ
χρόνου τὰ κυκλώματα ἦρθε καὶ ἡ λήθη, βαρεῖα καὶ
ἀδυσώπητη, κ' ἐκάθισε κι' ἐντὴ στα συντρίμματα
τῶν Ἱερῶν σου, ἀσυγκίνητη ἀπὸ τὸ περασμένο με-

γαλεῖο σου. Ταπεινές σκέψεις, ποταπές θελήσεις και στρεβλωμένες επιθυμίες διέφθειραν τότε τῶν ἀνθρώπων τὲς κουρασμένες ψυχές και ξεγνώμησαν τὴν ἀγνότητα τῆς λατρείας σου και τὴν ἀντάλλαξαν μὲ ἄλλες θρησκείες, ποῦ τὸ κλᾶμμα και τὴν ταπεινώσῃνη ζητοῦσαν γιὰ νὰ δώσουν τῆς δυστυχίας τὸν λυτρωμὸ. Ἐνῶ σὺ, ὠραῖε Θεέ, ἐξαγνίζεις τὸν κόσμο μὲ τοῦ φωτός σου τὴν πλήμμυρα, γεννᾷς τῆς ψυχῆς τὴν ἀγνότητα μὲ τὴν ἀκηλίδωτη λάμψι σου, γεραίρεις τὰ κορμιὰ μὲ τὲς πυρωμένες ἀκτίνες σου, σκοπᾷς τὴν χαρὰ μὲ τὴν ἀθύρωτη μορφὴ σου και δίνεις στὴν ζωὴ τὰ γελαστὰ σκιρτήματα χωρὶς πόνους και δάκρυα, και ποτὲ δὲν μᾶς μίλησες ἐσὺ γιὰ τὸν μαῦρο και σκοτεινὸ θάνατο, γιὰτὶ αὐτὸς εἶνε ἀγνωστός σου.

Καλλίμορφε Ἀπόλλωνα!

Μὴ θελήσης νὰ ἐκδικηθῆς τὴν πρὸς τὴν θεότητά σου αὐτὴν ἀσέβεια και τὲς βάρβαρες πράξεις ἀνθρώπων ἀπίστων. Αὐτοὶ ποῦ μὲ τὸ μόλυσμένο χέρι τους θρυμμάτισαν τὸ ἄγαλμά σου, δὲν ἦσαν τῆς Θάσου οἱ εὐλαβικοὶ κάτοικοι, ποῦ μὲ πίστι και μὲ θαυμασμό αἰῶνας ἀντίκρουσαν τὴν φλογοφόρο μορφὴ σου. Αὐτοὶ ἦσαν ἄλλοι, ποῦ εἶχαν τυφλωμένα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς των, θολωμένη τὴν σκέψι και μαυρισμένη τοῦ καλοῦ τὴν ἀντίληψι. Αὐτοὶ, οἱ ἀσυνείδητοι ἐργάται διπισθοδρομημένης ἐποχῆς, ἄσκεπτα ὕψωσαν τὸ βαρὺ τους χέρι ἐπάνω στοῦ περιτέχνου Ἱεροῦ σου τοὺς βωμοὺς και ἀγνώμονα σβύσανε τῶν θυσιαστηρίων σου τὴν καπνόβολη πυρά. Σὺ ὁμως ποῦ εἶσαι οὐρανοβάτης και Βασιλεῖς ἀνίκητος μέσα στὲς ἀτέρμανες ἐκτάσεις τοῦ ὑπερκόσμου, δὲν πρέπει νὰ χολωθῆς γιὰ τὲς μικρότητες αὐτὲς ἀνθρώπων ταπεινῶν. Ἰδέ. Κάτω ἀπὸ τοῦ φωτός σου τὴν ἀτέλειωτη κ' ἐκθαμβωτικὴ λάμψι βαδίζει ἡ ἄλλη ἀνθρωπότης συνειδητὰ πρὸς τὸν

δρόμο τοῦ ἀγνώστου καὶ τὸν γκρεμισμένο Ναό σου
αὐτὴ θ' ἀνεγείρη λαμπρότερο στῆς διανόας της τὴν
εὐρύκυκλη σκέψι !

Φωτόλαμπε Ἀπόλλωνα!

Ὅσο καὶ ἂν εἶσαι λυπημένος γιὰ τὴν καταστροφὴ
καὶ τὴν βεβήλωσι αὐτῆ τοῦ ὑπερκάλου Ναοῦ σου μὴ
ξεχνᾷς πῶς τῆς Θάσου τῶν παιδιῶν τὰ γερὰ χέρια
ἐκουβάλησάν τὰ μάρμαρά του καὶ μὲ τὰ ἴδια τους
τὰ χέρια ἐλάξευσαν σ' αὐτὰ τοὺς βωμούς σου καὶ τὸ
προσκυνημένο ἄγαλμά σου. Φέγγε στὸν ἴδιο τόπο
ὅπως ἔφεγγες καὶ πρῶτα καὶ ἀγάπα τὸ νησί σου,
ποῦ γιὰ τὸν ὕμνο τῆς ὠμορφιᾶς σου σ' ἐχάρισε τὸ
θαῦμα αὐτὸ. Ὁ τόπος ποῦ γέννησε στοὺς περασμέ-
νους χρόνους ἰόσης τέχνης τὴν θεία ἔμπνευσι, κάμε
νὰ ξαναβγάλῃ καὶ πάλι τῶν ἰδίων ἀνθρώπων τὴν
δυναμόδοτη θέλῃσι καὶ φωτόβολη ἔξαρσι.

Γεννήτορα Ἀπόλλωνα!

Μέσα στῶν ἀνακυκλισμῶν σου τὴν ἀπειρόβατη
πορεία βλέπεις τοῦ χάους τὴν ἀμέτρητη ἔκτασι καὶ
γι' αὐτὸ μορεῖς νὰ ἐμπνεύσης στοῦ ἀνθρώπου τὸν
νοῦ θεϊκὲς καὶ βαθυστόχαστες σκέψεις καὶ γι' αὐτὸ
ἔρχομαι κ' ἐγὼ κοντά σου μὲ ἄκαμπτη πίστι νὰ
ἐμπνευσθῶ τῆς μεγάλης ιδέας τ' ἀστραποβόλημα.
Ἄκουσέ με Ἀπόλλωνα. Διψῶ ἀπὸ γνῶσι, διψῶ ἀπὸ
μάθησι. Ὅχι ἀπὸ γνῶσι καὶ ἀπὸ μάθησι ποῦ εἶνε
τῶν κοινῶν ἀνθρώπων ἀπόκτημα. Θέλω τὴν γνῶσι
τὴν ἀνώτερη, ποῦ θαμπώνει μὲ τὸν ἱλιγγό της. Θέ-
λω τὴν μάθησι τὴν δυνατὴ, ποῦ ὑπερθεώνει τὸν ἀν-
θρώπινο νοῦ. Αὐτὴν τὴν γνῶσι κι' αὐτὴν τὴν μάθη-
σι θέλω. Φώτισέ μου ἀκόμα τῆς ψυχῆς μου τὰ βά-
θη καὶ τοῦ μυαλοῦ μου τὴν διάνοησι γιὰ νὰ μάθω
καὶ νὰ γνωρίσω, γιὰτὶ σὺ νὰ δίνῃς τὴν ζωὴ καὶ ἄλ-
λος νὰ τὴν πέρῃ, γιὰτὶ σὺ νὰ βλέπῃς τόσους κό-
σμους καὶ ἡμεῖς νὰ πεθαίνουμε ἄγνωμοι γιὰ ὅλα

ποῦ συμβαίνουν γύρω μας, γιατί σὺ πάντα νὰ γε·
λᾶς καὶ μέσα σὲ ἀτίμητες πορφύρες νὰ βαδίξης τὸν
αἰώνιο δρόμο σου κ' ἡμεῖς σὲ πόνων ἀτελειώτων
τυλιγμένοι τὰ σάββανα νὰ σβύνουμε τόσο γρήγορα
μὲ τῶν δακρυσμένων στεναγμῶν τ' ἀναφωνήματα;

Πορφυρογέννητε Ἀπόλλωνα!

Κι' ἀκόμα θέλω νὰ μάθω καὶ ἄλλα, γιατί ἡ δί·
ψα μου εἶνε ἀκόρεστη, γιατί ἡ δίψα μου εἶνε ἄσβε·
στη καὶ καίει τὴν ὑπαρξί μου ὅλη. Θέλω νὰ μάθω
τὰ μυστικά τοῦ ὑπερκόσμου γιὰ νὰ μετρήσω τὸ βᾶ·
θος καὶ τὸ ὕψος ποῦ ἔχει ἡ μεγαλονόητη σκέψις
καὶ ἀπ' ἐκεῖ ν' ἀρχίσω τοῦ κόσμου τὴν κατανόησι.
Δίδαξέ μου τῶν μεγάλων μυστηρίων τὴν ἐξήγησι,
τῆς ζωῆς τὴν γέννησι, τοῦ θανάτου τὸ τέλειωμα καὶ
βάλε στὸν νοῦ μου τοῦ πατέρα σου τοῦ Δία μιὰ
θεόσοφη λάμψι, γιὰ νὰ φωτίσῃ τὸ βαθύ μου σκο·
τάδι, ποῦ τὸ θολώνει τῆς ἄγνοιας τὸ κατακάθισμα.

Μουσηγέτη Ἀπόλλωνα!

Παῖξε μὲ τὴν χρυσάκινῃ σου λύρα τὸν ὑπερκό·
σμιο παλμό, κροῦσε στὲς χορδές της τοὺς θεϊκοὺς
ἤχους, ποῦ γεννοῦν τῆς ἀλλοφροσύνης τὲς τρελλές
ἐμπνεύσεις καὶ κάμε ἀκόμα ν' ἀντιλαλήσῃ ἀπ' αὐ·
τὴν στ' αὐτιά μας τὰ ἀνθρώπινα τὸ ἀπήχημα τῆς
ἁρμονίας τοῦ Σύμπαντος, αὐτῆς ποῦ κυβερνᾷ τοῦ
ἀπείρου τὲς ἀπλήρωτες ἐκτάσεις, αὐτῆς ποῦ γράφει
τοὺς κύκλους τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, αὐτῆς ποῦ
κλώθει τῆς μοῖρας τ' ἀκατανόητα γυρίσματα καὶ
ποῦ εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν μυστηρίων ἡ ἀ·
κατάληπτη σύνθεσις.

Ἐργυρότοξε Ἀπόλλωνα!

Ἐμπνευσέ μου ἀκόμα τὸν δυναμοτάρακτο ἔρω·
τα. Τὸν ἔρωτα ποῦ πυρώνει τὴν ψυχὴ, ποῦ φλογί·
ζει τὴν καρδιά καὶ ποῦ ἀνάφτει πόθους λαχταρι·
στοὺς γιὰ κάθε ὑψηλὸ κ' εὐγενικό. Τὸν ἔρωτα, ποῦ

δυναμώνει τῆς φαντασίας τὸ πέταγμα σὲ ὑπερκόσμιες ἐκστάσεις. Τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν πίστι καὶ πρὸς τὴν ἀκαμπτη θέλησι, ποῦ κάμνουν ἠρωϊκὲς τὲς ἀνθρώπινες πράξεις. Τὸν ἔρωτα τῆς ἀλήθειας, τῆς μεγάλης ἀλήθειας, ποῦ φανερώνει τοῦ κόσμου τὴν ἀρχὴ καὶ γεννᾷ τῆς Ἰδέας τὴν βαθυνόησι, αὐτὴν ποῦ μετροῦ τῆς σοφίας τ' ἀτέλειωτα πλάτη....

Ἐκηβόλε Θεὲ Ἀπόλλωνα!

Γεννητὴ τῆς ζωῆς. Παραστάτῃ τῆς ὠμορφιάς. Ρυθμιστὴ τοῦ κόσμου. Τοῦ νοῦ μας Φωτιστὴ. Σὺ ποῦ στὸ ἀπειρόβατο κύλισμά σου φωτίζεις καὶ θερμαίνεις καὶ τοῦ μεγάλου πατέρα σου τοῦ Δία τὴν ὑπεράνθρωπη σκέψι ... δός μου.... τὴν δύναμι... δός μου.... τῆς μεγάλης ζωῆς τοὺς παλμούς....»

Καὶ ἀπλωσα τὰ τρέμοντα ἀπὸ τὴν ταραχὴ καὶ τὴν ἔξαψι χέρια μου νὰ ἐγγίσω τὸ ἄγαλμα τοῦ Θεοῦ. Ἀτέλειωτης τότε βοῆς τὸ ἀπήχημα ἐφθασε στ' αὐτιά μου σὰν γλυδόλαλος ὕμνος μακρυνῆς μουσικῆς. Ρίγος συντάρακτο διέτρεξε τὸ κορμί μου. Βαθύπνοοι ἀναπαλμοὶ ἐφούσκουσαν τὰ στήθια μου. Πυρετοῦ καρδιοχτύπι διέσεισε τὴν ὑπαρξί μου. Ἀπὸ τὸ μέτωπό μου ἔτρεχε ὁ ἰδρωτᾶς καὶ ἔκαιγα..... ἔκαιγα.... σὰν νὰ διαπεροῦσε τὸ κορμί μου πυρωμένο σίδερο.... Καὶ ἔβλεπα τώρα τὲς κολῶνες τοῦ Ναοῦ νὰ χάνονται σιγὰ—σιγὰ στὸ βάθος τῆς γῆς, νὰ σβύνουν αἱ πυρὲς τῶν βωμῶν καὶ τῶν θυσιαστηρίων καὶ ἡ χρυσοποικιλτὴ στέγη ν' ἀνεδαίνη πρὸς τὸν οὐρανὸ κ' ἐκεῖ νὰ θρυμματίζεται σὲ σκόνη μαργαριταρένια.... Καὶ ἔβλεπα δλα νὰ χάνονται καὶ σιωπὴ καὶ ἐρημία ν' ἀπλώνουν γύρω τοὺς πυκνοῦφαντους πέπλους τους....

Αἴφνης ξύπνησα ἀπὸ τὴν ἔκστασι ... Ὁ Ἥλιος εἶχε ἀνέβη πυρφόρος μέτρα πολλὰ στοῦ οὐρανοῦ τὸν θόλο καὶ μὲ τὲς φλογερές του ἀκτίνες ἐπύρωνε τὲς πέτρες.... καὶ πέρα στὴν πλαγιά τοῦ βουνοῦ χτυπεῦσαν τὰ κουδούνια τῶν γιδιῶν, ποῦ ἀμέριμνα βρακοῦσαν...! Τότε αἰσθάνθηκα πῶς ξαναγύρισα καὶ πάλι στῆς ταπεινῆς ζωῆς τὸν λασπωμένο δρόμο....